Digitized by the Internet Archive
in 2024 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/kortebesgryvingv00leeu

Korte Beſgryving
Van het
LUGDUNUM BATAVORUM
Nu
LEYDEN:

Vervatende een Verhaal van haar *Grond-ſtand*, *Oudheid*, *Opkomſt*, *Voort-gang*, ende *Stads-beſtier*.

Sampt het graven van den *Ouden* ende *Niewen Rijn*, met de *Oude* ende *Niewe Uytwateringen* van de ſelve.

Door
Mr. SIMON VAN LEEWEN, *RGde.*

TOT LEYDEN,
Voor JOHANNES van GELDER. 1672.
Met Privilegie.

OPDRAGT
aan de
Hoog-Agtbre Heeren,
DE HEEREN
BURGERMEESTEREN,
ende
REGEERDERS
der Stad
LEYDEN.

HOog-agtbre Heeren:

U Ed: Hoog-agtbre Eerwaardig verſouk van mijn al te geringe hand ende pen, tot een *korte t'ſamen-ſtellinge van de Oudheid*, *omſtandige gelegenheid*, *ende Beſtier van ons*

Leyden: dewelke dienen ſoude tot een onderſgrivt op de niewe *Grond-kaart* van de ſelve, by *U Ed: Hoog-agtb:* doen maken, heevt veroorſaakt, dat ik de ſtoutheid heb derven nemen, tot een wijder uytbreyding, ende omſtandiger verhaal, van haar *grond-ſtand*, *oudheid*, *opkomſt*, *voortgang*, ende *Stads-beſtier* voort te treden, als wel de nauw beſette plaats onder deſelve *Kaart* konde lijden, om het geene aldaar, om des kortheids wille, nakent ter nedergeſtelt, met noodige bewijſ-redenen, ende omſtandiger verhaal te bekleeden. Ik beken de ſwakheid van mijn regterhand, ende onkunde tot ſoo een groote ſaak, dewelke als in de dikke duyſternis verſtorven, onder de aarde begraven, in het verbolgen water verdronken,

ende

ende in een onagtſame vergetelheid verſmoort, by na niet als uyt giſſingen, ende omſtandige raadſelen, in ſijn ware oudheid herſtelt kan werden. Daar toe wy te vrymoediger ondernomen hebben, met onſe onvolmaakte gedagten, door heenen te ſpriet-oogen; om dat het *U Ed: Hoog-agtb:* gewoone beleevtheid, ende toegenegenheid gelievt heevt, ons de eer te geven, van daar toe yets te kunnen by brengen. Ik weet wel, ende erken het ook gaarn, dat het als een onvolmaakt Schepſel te kleyn van begrip, ende te gering van geeſt is, om voor *U Ed: Hoog-agtb:* ter prouve te brengen, dat ook vermetelijk ſoude geſchieden; ten waar *U Ed: Hoog-agtb:* goedheid my dede verſtouten, de gordijnen van *U Ed: Hoog-*

agtb: op te schuyven, ende dese mijne aanleydinge tot yets grooter (soo het God wil) op het gedienstigste voor *U Ed*: *Hoog-agtb*: voeten neder te leggen, het welk, schoon soo çierlijk niet en is opgetoyt, als het wel betaamde; soo wil ik wel seker doen, datter niet wanschapens van valsheid, eensidige haat, lievde, ofte eygendriftige versiering, buyten naakte, ende onbesoedelde waarheid, t'sampt eenvoudige, ende waragtige ramingen in bevonden sal werden. Alles ter prouve van *U Ed*: *Hoog-agtb*: volwijse oordeel, ende volmaakte kennis. Aanschowt dan *Hoog-agtb*: *Heeren* desen met soo aangename oogen, als die wel met sguldpligtige erkentenis ende neerslagtige dienstbaardheid aan *U Ed*: *Hoog-agtb*: werd opgedragen.

gen. Onder welkers bescherming wy een goed begin, ende een goeden voortgang roemen, ende een goede onderhoudinge van vrye ende onverheerste Stadt-bestiering erkennen. 'k Wens *U Ed: Hoog-agtb:* alle heyl ende zegen, ende versgul-dig my te sijn ende blijven

Leyden, desen 1. Maart 1672.

U E: Hoog-Agtbre Heeren Verpligten Onderdaan ende Dienaar

SIMON VAN LEEWEN.

LEYDENS LEEWEN-ROEM,

toegeeygent

De Besgryving der Stad LEYDEN,

DOOR

Mr. SYMON van LEEWEN.

Mijn Raad huys en Gemeent *(dus moet mijn naam vereeuwen)*
Werd weder-sijds gestut van twee vernaamde (a) LEEWEN;
Een die mijn hijst in top, en grooter maakt van groot,
En d'ander graavt mijn eer, door't krabblen van sijn Poot;
Mijn Naam, mijn Wieg, mijn Tow, uyt 't graff van duysent Jaren,
Wie mijn te Minnen droeg, wie dat mijn Heffers waren
Van't (b) Sleutel Pille-gift, *wie dat ik eertijds was,*
En hoe 'k mijn selv ontselvt, uyt mijne Schoenen was.
Hoe dat mijn Eerst-geboort' van (c) Jonger *is bekropen,*
Nogtans 'k bestond die noyt voor (d) Pot-moes *te verkoopen;*
Dies houd mijn Zegen stand, mijn aansien in den Staat,
Mijn Roem, mijn Agtbaarheid; 'k Heb LEEWEN *in den Raad.*
Een die als (e) Voer-man *staat, den staat mijns Heils te mennen,*
Een die sig uyt sijn Klauw en Leewen*-poot laat kennen;*
Een onder wiens Beleid mijn Lighaam dijt en swelt,
Een die mijn beeld te pronk op weynig Bladen stelt.
Dit my nu weder-baart, die ik my eertyds teelde,
Uyt Burgermeester-*Bloed, tot pronk van mijne Weelde,*
Dus baart het Graan den Halm, en die weer 't vrugtbaar Kooren,
Soo wort het Ys uyt Vogt, en Vogt uyt Ys gebooren.

N. LYDIUS.

(a) *d'Heer* Diderik van Leyden van Leeuwen, *Burgermeester, ende Mr.* Simon van Leewen, *Raad.* (b) Het Wapen van *Leyden.* (c) Dordregt. (d) Als Esau, Genes. 25: 32. (e) Burgermeester.

VOOR-REDEN,

Aan den Oud-lievenden Leser, Heyl, ende alles goeds.

NOyt en soude ik ondernomen hebben, buyten de veel-geagte besgryving der *Stad Leyden*, by wijlen den Burgermeester *Orlers*, uyt de nauwkeurige sgriften van goeder gedagten, sijn Oom *Jan van Hout*, in sijn leven *Stads-geheim-sgryver*, by een gestelt, ende in het ligt gebragt, mijne gedagten te laten gaan, om van de Oudheyd, ende omstandige gelegenheid van dese *Stad*, yets in het ligt te brengen: ten waar ik versogt was geweest (hoewel des onwaardig) een korte ondersgryvinge onder de *niewe Grond-kaarte* van de *Stad*, by de Heeren *Burgermeesteren* doen maaken, tot verklaringe ende optoyinge van de

 selve

ſelve *Kaart*, by een te ſtellen. Daar in, om de bekrompenheits wille, wel veel naakt ende bloot, ſonder eenig omſtandig bewijs, ter neder ſoude moeten werden geſteld; het welk om de niew-vonde, ende de verſchillen van andre, die het anders gewaant hebben, naarder ende breder bewijs-redenen vereyſte; dat alleen de oorſaak is, van 't ſelve by deſen met een weynig meerder omſtandigheden ende wiſſe-redenen te beveſtigen: daar in ik het nog kwaat genoug ſal hebben, het vooroordeel uyt de oud-wijvs-ſpinrokken-praatjens, in ſommiger herſſenen ſoo vaſt ingedrongen, uyt de gedagten te helpen. Wat ſijn dog de gedenk-ſgriften onſer outheid, in deſe Landen, niet al vermengt met valſe ende onmenſelijke wonderen, alle met een ſchijn van heyligheid bekleed? Wat hebben ons de ongeleerde *Monnikken* niet al verſierde Vodden ende Beuſel-marten nagelaten, die daar na, by de eenvoudige, voor Heyligheid aangenomen, ende ſoo met de tijd voortgeplant zijn.

Soo roemt elk op de dappre daden

ſijner

ſijner *Voor-ouders*, daar hy gaarn den naam van had. Soo hebben veele, om ſoo eenen naam te hebben, ende in ſoo een roem, boven andre, erkent te werden, de eygenſchap van haaren eygen Naam verandert, ende deſe, of gene *Vorſt* toegeſgreven, die ſy meeſt buyten de Waarheyt verſiert, ende met veel Verdigtſelen van roem-waarde-daden, tot den top van alle eerhaftigheyt, hebben opgetoyt: jaa ſoo verre, dat ſy het tot *Goden* der *Aarden* gebragt hebben. Hier komt eenen *Hercules*, de welke in kloukheyt ende dapperheyt andre te boven ging, daar van de *Poëten* vele verdigtſelen hebben nagelaten. Daar komt eenen *Mercurius*, als een *God* ende *Bode* van *Geluk*. Gins komt een *Troyaanſen Oorlog* in het ſpel, daar op de *Grieken* met een glimp van *Aardſe-Goden*, ende verſierde *Oorlogs-helden*, haar tot in den top van alle dapperheid beroemen. Uyt de verwoestinge van welke Stad, ende vlugt der ſelver Inwoonderen, de eerſte Stigters van de Steden in *Italien*, ende andre omleggende Plaatſen, zijn uytgevonden: daar het nogtans onſeker

is, off, ende waar oyt *Troyen* geweest sy; ende wel seeker is, dat den regten oorspronk der *Grieken* uyt den *Scyten* ende *Kelten* is; de oorspronkelijke Voorsaten vande *Duytse* ende *Batavise-Volken*, eerste beheersers van *Europen*.

Soo most de Stad *Romen* van *Romulus*, een geboren *Krijgsman*, uyt een *Koningsdogter*, die een *Heylige-Nonne* was, door de beslapinge van den *Krijgs-God Mars* voortgekomen, gestigt werden; welke nogtans (volgens tuyg van *Fabius Pictor*. *Marcus Varro*, ende *Sext. Pompejus Festus*) lange voor *Romulus* bekent was, ende waar aff *Romulus*, om dat hy de selve Stad, te vorens van geringen ende kleynen doen, in een goeden Staat gebragt had, sijnen Naam gekregen hebben. Ende naar het Voor-beeld der *Grieken* (de welke, soo men seid, sedert de overwinninge van *Troyen*, een niew Jaargetal begonnen hadden te reekenen) sedert de selve herstellinge van *Roomen*, het Jaar-getal van niews aff heevt doen tellen, beginnende met den XXI. van de Maant *April*, soo andre meenen, van *Maart*, als dag ende nagt even lang is.

Het

Het welk wy met de inlijvinge ende besnydenis van *Kristus*, den algemenen *Saligmaker*, sonder aanschouw des tijts, wederom hervormt hebben, ende van daar aff, als van een niewen tijd, met den eersten van *Ianuario*, voort hebben beginnen te tellen. Dat *Roomen* alsoo hersteld, ende tot een al-beheersenden-staat gebragt is, geviel op het *drie-duysent*, *drie-hondert*, *ende seven-en-tagtigste Jaar* na de *Wereld-schepping*: voor de geboorte van *Kristus*, *seven-hondert ende vijftig*, na de gemeene tellinge.

Gelijke Dwalinge heeft onse eerste Duytse *Tijd-Sgryvers*, uyt een enkel bygeloov, de eerste beginselen deser Landen, tot de af-komste van meer als gemeene Heyligheyt ende Vromigheyt van voorname Godsdienstige Mannen, willen brengen, de welke noyt in de Werelt geweest en sijn, daar sy haar, sedert den *Herstelden Gods-dienst*, van schamen. Als wel kennelijk te sien is in de versierde op ende af-komst van de *Graven* ende *Foresliers* van *Vlaanderen* ende *Braband*, die alle *Heylige Mannen* sijn geweest, die veel ongeloovlijke

Won-

Wonder-daden uyt-gevoert hebben. Soo moste dan *Francio*, de Soone van dien vromen *Hector*, die den vergoden *Achilles* versloug, mede op het *Schouw-spel* komen, om den Stigter van *Vrankryk* uyt te vinden. *Vlaanderen* most sijn eerste *Prins* ende *Bescherm-heer* hebben aan *Diderik*, Sone van *Zaluwaart*, Prince van *Digoen*, in *Borgondien*, die den grooten Reuse *Finaart* versloug, ende de Inwoonders van dat Land, van sijn Dwingelandy verlosten. Soo most *Braband* mede sijn Naam hebben van *Sint Brabo van Keulen*, die den vervaarlijken Reuse tot *Antwerpen* versloug, daar door hy *Prince* van dat land wierd; het welk hem soo verre uytstrekt, als hy dien afgekapten-Hand, in het Water van de *Schelde* konde werpen, daar hy een *Stad* bowde, de welke daar van den naam van *Handwerpen* gekregen soude hebben, soo sy nog tot een gedenk-teyken van dien, twee Handen in haar *Wapen* voeren.

Dit stellen wy den *Brutannisen Brutus*, die mede van het *Troyaanse*-bloed was, den *Engelsen Augul*, de Soon van eenen *Humbel*, ende den *Deensen Dan*, ofte

ofte *Danus*, ende van geen meerder agtinge ſijn de *Schotſe Schota*, dogter van de *Ægyptiſe Pharo*, den *Hiberniſen*, ofte *Irſen Hyberus*, den *Gotiſen Gotus*, ende den *Frieſſen Phryx*, ofte *Friſo*.

Soo moſt (op dat wy van onſe Geweſten mede ſpreeken) het Land ende Heerſchappye van *Arkel*, ende de Stad *Gorcum*, een *Hercules* van ongemeene ſterkte tot haaren eerſten *Heer* hebben, die by andre voor een van de vier *Aymons*, ofte *Heimans*-kinderen op het Paart *Roſbeiaart* erkent werd.

Bato, een ſeer ſtout *Krijgs-man*, was mede den eerſten voorſtander ende Stede-bouwer van *Batavien*, doen het nog *Heidens* was, dat daar naa van *Sint Willebord*, met ſijne mede-hulpen, daar onder *Sint Urſel*, met haar elff duyſent *Maagden* ende *Weduwen*, uyt *Engeland* herwaarts overkomende, onder de beſcherminge van *Pippijn*, *Koning van Vrankrijk*, een ſeer vroom ende heylig man, die deſe *Landen*, ſoo wel als *Vrankrijk* beheerſte, tot het *Kriſten-geloov* ſoude gebragt ſijn.

't Selve is ook al in de beſgryvinge

der

der eerste beginselen, ende opkomste der bysondre *Steden* en *Vlekken* van ons Land te vinden. Soo moste den *Burg* tot *Leyden* by *Engistus*, ende *Horsus*, als *Leyders* ende *Hooft-luyden* der *Anglen*, ende *Saxen*, door het *Woud sonder genaden*, gestigt sijn, daar van de Stad *Leyden* sijnen naam soude hebben; als van waar het volk door het selve *Bos* geleid wierden, tot *Alphen*, daar het dan *al fijn* ende *veylig* was: het verdigtsel van den *Karmeliter Monik Jan Gerbrantsz. van Leyden*, uyt welkers sgrivten de oude *Hollandse Chronijk* by een gestelt is.

Soo is nog seer onlangs een steene pop in *Zeeland* uyt de aarde gegraven, met het opsgrivt *Dea Nehalennia*, de eer gegeven van de benaminge van *Nehaland*, *Zehaland*, ende daar na, gelijk als hervormt, in het jegenwoordige *Zeeland*.

Soo most *Haarlem* eenen *Heer Lem*, soone van den *Friesen Koning Dibbald*, tot een stigter hebben, ende en soude haar dappere vromigheid noyt bekent sijn, indien sy die niet, in de *Christen Heere-vaart*, tegens de *Sarracenen*, in't won-

wonderlijk ende ongelovelijk overwinnen , ende openen van de Havenen, van de sterke Stad *Damiaten*, haar soo dapper getoont hadden, daar sy nog tegenwoordig de *Damiaatse-klokken*, die de *Turken* noyt gebruykt en hebben , tot een ken-teeken aff vertoonen. Maar het en is geenen wonder, dat die van *Haarlem* dit nieuw-vonde Schip, dat de ysere ketenen van de geslotene Havenen aan stukken saagde , konden uytvinden; want men leest dat sy in voortijden wel een *Meerminne-vis* hebben leeren spinnen, spreeken, ende brood eeten.

Soo most het *Forum Aurelianum*, nu *Voorburg*, uyt de affgesleten aldaar gevonden penningen, sijnen naam ende stigter erkennen, in *Koning Elinus*, *Etselinus*, in plaats van *Aurelianus*, ende eintelijk *Ritsaart*, *Esel-oor*, als eenen andren *Midas*. Ende *Valkenburg* most de naam hebben van eenen Heer *Valk*, een Man van groote kloekte.

Den *Burg* tot *Leyden* most van de *Reusen* gebouwt sijn, daar van de spille van den kruywage, die sy gebruykt hadden,

den, in den *Hage* te ſien is, van ſoodanige ſwaarte, dat veele ſterke menſen, met het opheffen van de ſelve, haar beſeert ende overkragt hebben. Dit gelijkt immers waar te ſijn. Maar juyſt was het een ſpille van een *Balliſta*, dat is, een *Wind-aas*, ofte *Slinger-tuyg*, dat wel eer by de *Romeynen* voor een *Muyrbreker*, ofte *Storm-tuyg* gebruykt is, ende ſoo men ſeid voor het oude huys *Roſenburg*, onder *Voorſchoten*, geplant is geweeſt, daar van de ſelve ſpille ſoude overgebleven, ende aldaar gevonden ſijn.

Kort om, het ging hoe het wouw, die geenen *Reuſe*, geenen dapperen *Held*, die veel onmenſelijke wonderdaden uytgevoert heevt, ofte in *devote heyligheid*, onder den naam van een *Sant* bekent is, tot ſijnen *Stigter* ende *Voorvader* gehad en heevt, die en mag niet mee.

Edog die ongelukkige *Waarſeggers* en hebben niet konnen beſeffen, dat de Inwoonders na de Landſchappen ende Steden, ende de Landſchappen ende Steden, na de omſtandige gelegenheid

van

van de plaats, ende niet, immers met alle weynig, van haare beheerſers, haaren naam hebben.

Soo heevt *Batavia* met meer waarſchijnlijkheid den naam van *Bat*, ende *Ouwe*, ofte *Auwe*, welke woorden, *goede*, *vette*, *aanwaſſende Houven*, beduyden. Soo nog tegenwoordig de voornaamſte ende vrugtbaarſte Land-ſtreeke in *Gelderland*, de *Betuwe* genomt werd. Soo iſt met *Rijnland*, *Delvland*, *Schieland*, *Rijnſburg*, *Delv*, *Rotterdam*, *Amſteldam*, *Goude*, *Schiedam*, *&c.* dewelke haaren naam van de *Rivieren*, ende het *Water*, daar op de ſelve leggen, ontvangen.

Soo iſt met *Voorburg*, *Veur*, ende *Voorſchoten*, *Veur*, ofte *Voor*, gelijk als, voor ende nader den *Burg*, ende *Voorſchoten*, gelijk als *voorgeſchoten*. Met hoedanige benamingen deſelve *Dorpen*, ofte *Vlekken* al voor den Jaare 900. bekent ſtaan onder de ſchatbare *Manſen*, ofte *Houven van St. Martijns-kerk* tot *Uytregt*, in welkes Inkomſt-bouk deſelve aldus beſgreven ſtaan: in *Foreſchate* ende *Fore* drie, ende in *Forenburg* twee *Manſen*, ofte *Schatbare-houven*. Ten waar men de ſelve plaatſen,

ſen, naar het *Forum* van den *Kaiſar Hadrianus*, alſoo wilde noemen, alſoo uyt de oude Reyſ-bouken, het *Forum Adriani*, omtrent die plaats bekent ſtaat.

Soo iſt ook met *Katwijk* ende *Noortwijk*, als de plaats, daar de *Katti*, doen ſy hier eerſt gelanden, haar *Wijk* namen. Soo is met *Oegſtgeeſt*, als het *Hooge-land*, ende vrugtbare geeſt, dat bevorens *Kerk-werve* genomt is geweeſt, als hebbende de *Kerk* op ſoo hoogen Werv, dat de onder-drempel van de *Kerk-deur*, ſoo men ſeyt, ſoo hoog ſtaat als den boven-top van den *Sparendamſen-toorn*. *Voorhout*, voor *het Hout*; *Saſſenhem*, als *Saxen*, ofte *Saſſen-heim*, het welk mede een *Wijk* beteykent.

Soo houdmen ook voor ontwijvelijk dat de benaamingen van *Holland* ende *Zeeland*, genomen ſijn van de omſtandige gelegenheyt van 't Lantſchap. *Holland*, gelijk als een *hol*, *bol*, ende *waterrijk-land*; *Zeeland*, als het Land in, ende aan de *Zee* gelegen, ende door de *Zee* van het vaſte Land afgeſcheyden. Dog andre meenen dat deſe benamingen van *Holland* ende *Zeeland*, uyt *Denemarken*

marken komen, ende by den *Deenen* ende *Normannen* herdoopt ſijn: met dat aldaar de ſelve ende andre onſer benamingen bekent ſtaan.

Dit dient alleen tot een waarſchouwende prouve der grove dwalingen van ſommige onſer oude *Denk-tijd-beſgryvers*: daar van wy (ſoo het God wil) t'ſijner tijd breeder. Ter verſekeringe, dat wy in deſen ons met ſoodanige, ofte gelijke op-geraapte verſierſels niet en hebben willen behelpen, maar alle voor-oordeel aff-leggende, niet als den grond van de regte ſeekerheyt, ſoo na die taſtelijk te vinden is, uyt de dikke duyſternis der vergetelheyt, hebben ſouken uyt te delven, ende alleen uyt het gene ſig nog tegenwoordig in weſen vertoont, tot een klare ende heldere Sonne der onbedekte waarheyt, te ſpriet-oogen.

Wy en ſullen geen werk willen maken van onſe Outheyt, uyt ofte met eenige *Miraculen* ende *Wonder-daden* op te halen, ende op te toyen. Wy ſullen geen vrome Daden onſer Voorders tegen de *Deenen* ende *Noormannen*, ten tijde ſy dit Land groot geweld aan deden,

den, te hulp nemen; soo wy anders wel, met meer waarschijnlijkheyt, als andre dat gedaan hebben, souden kunnen glimp-çieren.

Wy en sullen niet roemen over het gevankenis ende veroordelen van *Gerrit van Velsen*, over de Moort van *Graav Floris*, in onse Stad gehouden ende gepleegt, nog van sijn opgeleyde straffe.

Van geen meerder aansien en is de vertellinge van het op-graven van *S$_{te}$ Jeroens* lighaam op het Kerk-hoff van *Noortwijk*, na dat hy drie hondert Jaar begraven geweest was, ende nog soo gans ende gaaff in al sijn gewaad, gevonden wierd, dat men hem wel onderscheydentlijk konde kennen: daar van nog die van *Noortwijk* haar Jaarlijkse Feest ter gedagtenis houden.

Dit stel ik by de vertellinge van den *Stadhouder van Zeeland* (die ook al geleerde Luyden malkanderen nagesgreven hebben) de welke in den jare 1469. onder *Hartog Karel den Stouten*, seker Man, om desselvs Vrouw tot sijn geyle lust-wil te krijgen, naar een valse beschuldiging, heimelijk dede onthalsen,

die daar over, ende over hare ontschaking, klagtig was aan den *Hartog*, die den *Stadhouder* dwong, tot betering ende vergoedinge, met de selve Vrouw, op eerlijke ende redeljke Voorwaarden, ende een goede Huywelijks-gave, met die Vrouw te moeten trouwen. Het welk gedaan zijnde, hy den selven *Stadhouder*, tot voldoening van het algemeen regt, in gevankenis soude hebben doen brengen, ende ter selver plaats daar hy haren Man had doen ombrengen, door den Scherp-regter, ingevolg van het Vonnis, met des *Hartogen* eygen hand gesgreven, soude hebben doen onthalsen: soo dat sy op eenen dag *Bruyt*, *Vrouw*, ende twee-maal *Weduwe* soude sijn geweest. Ende wat sijnder niet al versierde leugen-vonden meer, alhier te lang om op te tellen.

Wy gelooven geensins in de wonderbaarlijke geboorte van de *drie hondert* ende *vijv-en-sestig* Kinderen, die Vrouw *Magtelt*, Koning *Willems*-suster, *Gravinne van Hennenberg*, van eender dragte, in het Dorp *Loosduynen*, even soo veel *Knegtkens* als *Meyskens*, ter

We-

Werelt ſoude gebragt hebben, daar van de *Doop-bekkens* aldaar in de *Kerk* als nog vertoont werden.

Wy en zijn ſoo verre niet verligt, dat wy voor waarheyt kunnen aannemen, dat *Graav Willem*, den *Baljuw van Zuidholland*, om de verwiſſeling van een Koe, in des armen Huyſmans-weyde, voor ſijn ſiek-bedde, ſonder voorgaande Gewijſde van den Regter, uyt ſijn hoogſte Magt, die hy, nog niemant, op ſig ſelven, in deſe Landen, heevt mogen oeffenen, met ſijn eygen ſwaart, het hooft heevt doen af-ſlaan; dat geſchied ſoude ſijn in den Jaare 1336.

Maar alle onwaarſchijnlijke Verdigtſelen verſoeyende, ſullen ons alleen houden aan het geen dat waaragtig is, ende de prouve van over-reding, dat het ſoo is, waarom dat het ſoo is, ende niet wel anders weſen kan, omſtandelijk mag uyt-ſtaan. Waar in, ſoo niet alles en heb kunnen by-brengen, dat tot de ſake mogt behooren, verhoop een ſpoor ende aanleyding te mogen verſtrekken voor andre, die des magtiger zijn, ende beter kunnen.

Vaart wel.

KORTE BESGRYVING
DER
STAD LEYDEN.

LEYDEN is in den Rang van de groote Steden van *Holland*, de *Vierde*, alhoewel in oorsprong, boven d'andre, de *Oudste*. Leid in het beste deel van *Zuid-holland*, in het midden van *Rhijnland*, daar het de *Hooft-stad* van is, een groote duytse mijl van de *Noord-Zee*, drie gemeene mijlen van *Delvt* ende den *Haag*, vijff van *Haarlem*, *Goude*, *Rotterdam* ende *Wourden*, agt van *Dordregt*, *Amsteldam* ende *Uytregt*, het hart ende midde-punt van *Holland*, gans ende al omringd met de vermakelijkste *Tuynen* ende *Lust-hoven*, in't versigt van veel hooge ende schoone *Weylanden*,

Omstandige gelegentheid der Stad Leyden.

 landen,

landen, wel eer door den ſlibber van het overvloeyende Rijn-water, daar de ſelve voor de bedijkinge lang mede gemeen gelegen hadden, tot ſoo vrugtbare ende vette aarde aangewaſſen, dat deſelve niet alleen voor de beſte, ende bekwaamſte *Wey* ende *Boter-landen*, *Teel* ende *Warmoes-landen* voor het gantſe Land kunnen dienen, maar ook van de aarde, daarmen de bekwaamſte metſen-ſteen van maakt, (die omtrent deſe Stad in groote menigte gebakken werd) ontgrond ſijnde, nog verre de beſte ende vrugtbaarſte Landen hier om ſtreeks blijven, de welke met verſcheyde *Wateren*, als den *Rijn*, de *Does*, de *Vliet* ende de *Maren* ende *Zijl* beſprengt ende bevloeyt werden, ende niet alleen de Stad met alle nootdruftigheyt ende lijvs behouvten, maar ook haare Na-gebuyren van haaren Zegen, byſonderlijk van *Boter*, *Kaas*, ende *Warmoes-vrugten* (de welke nergens ſoo goed en vallen) deelagtig maakt, ende de goede gelegenheyt tot het maken ende toebereyden van alrehande *Wolle-lakenen*, *Zaayen*, *Greynen*, ende

Vrugtbaarheid.

ende andre *Manufactuyren* ende *Hand-tuig-werken*, den Koophandel alhier ſo-danig heevt doen aanwaſſen, dat deſe Stad, de welke een ſeer kleyn begin gehad heevt, in korte Jaaren, tot ſes-maal vergroot ende uytgeleid is, voor geen van de grootſte Koop-ſteden van *Holland* te wijken heevt, maar in vele boven ſteekt.

Haar oude naam is *Lugdunum*, daar den Wereld-beſchrijver *Ptolomæus*, ende het Reys-bouk, dat den Kayſar *Antonijn* werd toegeſchreven (die om-trent het Jaar 200. na onſe telling ge-leevt heevt) gewag van maken. Welk *Lugdunum*, wel waarſchijnlijk in het XVIII. Jaar van't Kayſardom van *Octa-viaan*, voor Kriſtus geboorte XXXII. doen hy in alle *Buyten-Geweſten*, die hy onder ſijn *Rijk* ende *Bondgenootſchap* gebragt had, *Sterkten* ende *Kaiſars Ste-den* liet bouwen, tot een *Burgt* ende *Sterkte* gebouwt is, door het beſtier van *Minucius Plancus*, een voornaam welſpreeker ende kwekeling van *Cicero*, in der tijd ook Burgermeeſter van *Ro-men* (dewijl hem het beſtier van *Over-*

Naam ende Naems-reden.

Wanneer gebouwt.

Gallien was aanbevolen. Soo daer van getuid den Sgryver van het al-oude *Fasciculus temporum*, dat nog ongedrukt in Lievhebbers handen is, onder de Besgryving van den selven *Octavianus*, over-een-komende met de plaats van *Suetonius* in het tweede *Bouk der Kaiseren*, het 60. *Hooft-stuk*: daar hy van dese *Besending* ende *Kaisars Steden-Bouw*, door den selven *M. Plancus* spreekt. Ten waar men dat voor *Lions* in *Vrankrijk* wilde opnemen.

Al-oude plaats.

Wat de tijd aangaat, wanneer, ende door wie dit *Lugdunum* gestigt ende gebouwt is, laten wy daar. Immers is daar van wel seker, dat dit *Lugdunum* leyd op de selve plaats, daar het gemelte Reys-bouk van den Kaisar *Antonijn*, ende het oude *Kaart-Bouk*, dat den Kaisar *Theodosius* gebruykt heevt, dat onder den ervaren Land-besgryver *Keltes* in de Langbardse-taal besgreven ende nagebootst bevonden, ende by *Kounraad Peutinger* in't ligt gebragt is, van tuygen: dat men van het *Lugdunum* op of omtrent de uytwatering van den *Rhijn*, in de *Noord-Zee* gereyst

ende

ende verplaatst heevt; op het *Prætorium*

op *Tablis*, dat is, *Alblas*, van daar op *Caspingio*, nu *Giessen*, van daar op *Grinnes*, nu *Rhenen*, soo sommige menen; van daar *ad duodecimum*, dat is, den twaalvden *Myl-steen*, nu *Oud-Wageningen*, soo ik meen; van daar op

XVIII. dat is, *Agtienhoeven*; ende soo op *Niemegen*. By alle welke plaatsen een seker getal gevougd is, dat ons bedunkens het getal is van de *Mansen* ende *Schatbare-Hoeven* onder deselve plaatse behoorende. Daar ook het getal van III. dat is, de drie *Leydse-Mansen*, ofte *Houven* bekent staan. Daar van hier naar.

Naam-reden van Lugdunum, Leyden. Van de naam-reden van dit *Lugdunum* vallen verscheyde bedenkingen. *Joannes Goropius Becanus*, seid *Lug*, ofte *Lukdunum*, soo veel als een *Duyn*, ofte *hoogte van geluk*. *Adrianus Junius*, meent dat het affkomt van *Lageduynen*, als in de laagte van de *Duynen* neder-gestelt. *Gerardus Noviomagus* (die van *Guiccardijn*, *Cluverus*, ende andre gevolgt werd) is van gevoelen dat haar eerste naam *Legia* geweest is, van de *Roomse Legiones* ende *Krijgs-benden*, die alhier geplaatst waren, ende sulks *Legiodunum* genomt soude sijn, een *Burg*, ofte *Sterkte* der *Roomse-benden*, ende daar na van *Legia* in *Leyden* soude verandert sijn.

Dat hier omtrent eenige der *Roomse-Benden* haar *Leger-plaats* gehad hebben,

tuigd

tuigd het *Prætorium Agrippinæ*, het *Roomse Wapen-huys*, dat op *Roomburg*, op de hoogte van het scheyden van den ouden ende niewen *Rijn* gestaan heevt, daar by onse tijden ter plaatse daar het *Klooster* van *Roomburg* gebouwt is geweest, een *Voorhooft-steen* is uytgegraven (dewelke by andre, te onregt, het *Huys te Britten* werd toegesgreven) met dusdanig opsgrivt: *Roomburg.*

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS. SEVERVS AVG. ET M. AVRELIVS ANTONINVS CÆS. COH. XV. VOL. ARMAMENTARIVM VETVSTATE CONLAPSVM RESTITVERVNT. SVB VAL. PVDENTE LEG. AVG. PR. PR. CVRANTE CÆCIL. BATONE PRÆF.

Dat is,

Lucius Septimius Severus Kaisar Rijksvermeerer, ende M. Aurelius Antoninus mede Kaisar, hebben het vervallen Wapenhuys van de XV. *vrywillige Krijgs-bende doen herbouwen, onder Valerius Pudens Kaisars Stadhouder, ende het beleid van Cæcilius Bato Hopman.*

Dit geschiede omtrent het twee hondertste van onse Jaar-tellinge. Maar hoe lang te voren dit *Prætorium Agrippinæ* gebouwt is geweest, ende hoe het den naam van *Prætorium Agrippinæ* gekregen heevt, is onseker. Men seid, dat *Agrippina* de Moeder van de Kaisar *Nero*, die geleevt heevt omtrent 50. Jaar na de geboorte Kristi, verscheide Sterkten tot Vry-plaatsen gemaakt heevt, daar de *Veterani Milites*, ende vry-gevogten Krijgs-lieden haar op haar selven, om haar dappere Daden, buyten alle dienst, onthouden mogten. Daar van tot een sekre tuyg dese dagen tot *Keulen* (dat daar van *Colonia Agrippina*, ofte *Agrippinensis* genomt werd) in het graven van de niewe Bolwerken, een grawe steene Kist van Mense lengte is uytgegraven, die ik gesien ende uytgeteekent heb, dewelke nog gans ende ongeschent was, met verscheide *Hercules* ende *Satyrs-Beelden* van bysonder beduytsel opgetoyt, ende onder anderen een *Vrouwen-Beeld* met een jok om den hals, staande met de voeten op verscheyde *Doods-hoofden*. Ende in het midden van het

Prætorium Agrippinæ.

Colonia Agrippina.

het Voor-pand van deselve Kist, stond tussen twee sodanige *Hercules-Beelden* dit aanmerkens-waardig opsgrivt:

D. M.
C. SEVERINIO VITEALI VETERANO HONESTE MISSIONIS EX BF. CÓS LEG. XXXV. SEVERINIA SEVERINA FILIA PATRI KARISSIMO ADSERENTE VITALINIO HILARIONE LIBERTO FACIVNDVM CVRAVIT.

Dat is,

De Salige Siele, ter eeren van C. SEVERINIUS VITEALIS, *den vrygekenden Krijgs-man, door gunst der Burgermeesteren, van sijnen goeden dienst ontslagen, uyt de* XXXV. *Krijgs-bende, heevt sijn dogter* SEVERINIA SEVERINA *ter lievde van haar waarden Vader, op het tuyg van* VITALINIUS HILARIO, *sijnen vry-gemaakten dienaar, dit denk-teken doen maken.*

Soo geloov ik dat dese selve *Agrippina* dit *Roomse Wapen-huys* op *Roomburg* ende het *Prætorium Agrippinæ* uyt gelijke insigt heevt doen bouwen; het

welk door de *Deenen* ende *Normannen*, die hier tot verscheide tijden alles verwoest hebben, vervallen sijnde, daar na voor de vrywillige Krijgs-benden van de *Roomsgesinde Batavieren* herbouwt is. Dit gevoelen van *Legia* ende daar na *Leyda*, en is niet vremt van de besgryvinge van het Reys bouk *Antonini*, dewelke sijn *Lug*, ofte *Legiodunum*, ende gelijk *Ptolomeus* seid, Λιγόδεινον Βαταβῶν, stelt omtrent de *Albiniaamse Legers*, nu *Alphen*.

Legia, Leyda.

Dat *Jan van Leyden* den *Karmeliter Monik*, die van andre onses tijds gevolgd werd, den naam van *Leyden* soukt van het geleyden der reysende Lieden door het *VVoud sonder genade*, tot *Alfen*, daar het dan al fijn ende veylig was, is al te beuselagtig. Mogelijk had hy gelesen in de besgryving van de *Forestiers* ende *Graven van Vlaanderen* (uyt dewelke *Pieter Schrijver* in sijn Toetsteen op de *Oude Chronijke van Holland*, met meer reden, als oyt iemand voor hem, den oorspronk van de *Hollandse Graven* affbrengd) van een *VVoud* ende *VVildernis van Ongenade*, in het Land van

Het VVoud sonder genade.

Buk,

Buk, omtrent *Rijssel*, in *Vlaanderen*, waar van by dien *Schrijver* gewag gemaakt werd op het Jaar 818. het welk den eerst genoemden *Diderik* (soo het schijnt) den eersten *Grave* van *Holland*, is toegepast geworden, ende met hem is komen overwayen.

Adriaan Schriek, *Heere* van *Rodorne*, in sijn Besgryving van den oorsprong der *Kelten*, seid, dat *Lutdun*, by den *Kelten*, soo veel geseid is, als *Populosus Collis*, dat is, *een Volk-rijken Heuvel.*

Het gevoelen van *Pieter Schrijver*, ende die hy gevolgd heevt, komt wel met onse taal over een, dat *Lugdunum*, ofte *Luykdunum*, alsoo genomt soude sijn van het *Luyken*, dat is, het besluyten der *Duynen*, dewijl den *Rijn* door *Leyden* voor by het *Huys te Britten* in de *Noord-Zee* gelopen heevt, ende alhier voor de *Duynen* gesloten wierd, daar aff dese plaats eerst *Luykduyn*, daar na *Leigdun*, daar na *Leidun*, ende eyntelijk *Leyden* soude geheten sijn. Daar van sommige willen dat de Inwoonders van dit sluyten ende ontsluyten een *Dubbelde-Sleutel* voor haar *VVapen* souden aan- *Het Wapen der Stad Leyden.*

genomen hebben. Dog is waarschijnlijker dat de *Sleutelen* van *Romen* gehaalt sijn, welke *Stad* ook twee *Sleutels* voert. Ende dat *Koning Willem* die in den Jare 1227. binnen *Leyden* in het *Hov*, naderhand *Lokhorst* genomt, tegen over de Noord-deur van St. *Pieters Kerk* geboren is, *Rooms-Koning* geworden sijnde, de Stad *Leyden* daar mede vereert heevt, gelijk als *Maximiliaan* aan *Amsteldam* een *Kaisars Kroon*, ende aan *'s Hertogenbos* een *Arent* in haar *VVapen*, vergunt heevt. Dat sulks waarschijnlijk is, betuigd het oude *Stads-wapen*, soo in gemene als Stads-saken omtrent den Jare 1300. ende daar voren gebruykelijk. Het *Stads-wapen* was een St. *Pieter*, onder het *VVelv* van een *Kerk*, op een verheven *Stoel* geseten, met een *Sleutel* in sijn regterhand, ende twee uytstekende *Schilden* voor hem, daar in een *dubbelen Sleutel*, daar onder agt *Mannen* in een overdekte galerye gestelt, met het omsgrivt: *S. Sculteti Octo Juratorum & Communitat. oppidi Leyden.* Dat is, *het Zegel van den Sgout, agt Gesworen, ende Gemeente der Stede Leyden.*

Lokhorst.

Konink Willems geboorte.

Stads-Zegel.

Het

Pag. 12

Het Zegel tot gemene Saaken behorende, was een *St. Pieter* met *Pauſelijke Myter*, ende *Kruys-ſtaff* in de linkerhand, ende inde regterhand een *Sleutel*, ſittende onder het verhemel van een *Kerk-choor*, hebbende aan elke zijde uytſteeken een *Doop-vund*, om laag voor hem een *Schild* met een *dubbelen Sleutel*, aan elke zijde met een *Leeuw*, bevat, met het omſgrivt, *Sigillum Cotidianum opidi Leydenſis. Het gemeen Zegel der Stede Leyden.* Het welk buyten twijvel *St. Pieter* ende de *Hooft-kerk*, ter eeren van hem ingewijd, uytbeeld, daar in *Koning Willem*, in een byſondre *Kapel* voor hem doen maaken, op een *Altaer van Toet-ſteen* gedoopt is. Het welk door den *Beelden-ſtorm* in den opkomſt van den *Herſtelden Godſdienst*, onder anderen mede vernielt is, daar van (ſoo men ſeid) nog eenige Steenen in de *Gevel van het Stadhuys* gemetſent ſtaan. In welke *Kapel* ook gedoopt is *Graav Floris de V.* op 't ſelve Huys *Lokhorſt* geboren, ſulks de twee *Doop-Vunden* in het ſelve *Wapen* ſchijnen te beduyden, als uytbeeldende, de *Plaats* *Graav Floris tot Leyden geboren.*

ende

ende *Kerk*, daar soo twee doorlugtige *Heeren*, *Vader* ende *Soon*, geboren en gedoopt sijn.

Dat dit een *Kaisars-Stadt* is, ende daarom wel soude toekomen een *Kaisars-Kroon*, boven het *VVapen* te stellen, in meerder regt als andre, blijkt hier uyt genoug, ten waar datmen 'tselve in een *Konings-Kroon* wilde vervormen, om dat WILLEM, doen hy die van *Leyden* met dit *Wapen* verwaardigde, geen *Kaisar*, maar *Koning* van *Romen* was. Dat egter dese Stad met het *Kaisars-VVapen* is vereerd geweest, tuygen nog de *Steene Zuyl-palen*, de welcke (boven gedenken) op weerkanten van de *Vis-Brugge* plagten te staan, daar van het top-eynd van den eenen, een *Leeuw* met een *Schild* daar het *Kaisars-Wapen*, dat is, een *Dubbelen-Arend*, in uytgehouwen staat, den ander, een *Ram* met agter-omgekromde hoorns, ende een *Schild* met een *Dubbelen Sleutel* vertoond. Dewelke met het verniewen van de selve *Brugge*, om des outheids wille, elk op een houk van den opgang van den *Burg van Leyden* gestelt sijn.

De

De eerste beginselen van dit *Leyden* sijn geweest de bewoningen, niet van arme *Vissers*, (soo sommige meinen) maar van *Landsate*, *Bouw-luyden*, dewelke haar onder de beschermninge van den *Burg*, voor den overval der Vianden, aldaar ter neder gestelt hebben. Welke bewoninge al voor den Jare 800. in drie *VVijkken* verdeelt was, daar van in het eene was een *Tol-huys*, in het ander een *Herberg*, ende in het derde een *Bouw-huys*. In dit eerste *Leyden*, ofte *Leythen*, had het *Klooster van Egmont* een *Manse*, ende een derde, ende St. *Maartens* van *Uytregt* had in het eerste twee, in het tweede een, ende in het derde mede een *Manse*, ofte *VVooning*. Als te sien in den *Blaffard* van den innekomen van St. *Maartens Kerk* tot *Uytregt* van den Jare 800. by *Willem Heda*, in het leven van *Dilbaldus*. Waar van een, ofte elken *Manse*, was een *VVooninge* met twaalff Morgen Lands daar aan.

Eerste beginselen van Leyden.

Het *Tol-huys* heevt gestaan op de *Breede-straat*, op den houk, daar nu de *Blawe-sten* leyd, daar het eerste steenen Huys

Het Tol-huys.

Huys schijnt gebouwd te sijn : want de gemene Huysen in voor-tijden van hout gemaakt wierden. Welk Huys gebouwd is by *Heer Pieter van Leyden*, *Priester*, de Vader van *Heer Philips van Leyden*, die inder tijd *Kanonik* van *St. Pancras*, ende *Vicarius* van den *Bisschop van Uytregt* was, wiens *VVapen*, sijnde *Drie Leeuwen*, met een *Baar*, daar *Drie Sterren* op staan, als nog in de *Gevel* staat, ende by desselvs Nasaten, onder de voornaamste van de Regering deser Stede, als nog gevoerd werd. Dit sijn steenen Huys met den houten Huysinge ende Erve, tot aan de Gravt toe, (van ouds genaamt de *Volres-graft*, ende nu overwelvt) gav hy in sijner eeuwige *Memorie* in den Jare 1316. aan de *Pieters Kerk* tot *Leyden*, van dewelke hy deselve wederom in een eeuwige Ervpagt ontving, om tien Schellingen Tournois 's jaars.

Het Bouw-buys. Het *Bouw-huys* stond in het nedergaan van de *Vis-brugge*, daar nu den *Oliphant* uythangt.

De Herberge. De *Herberge* stond aan d'ander zijde van het *Stadhuys*, daar nu de *Vier-*

schaar

schaar van *Rijnland* werd gehouden, daar den *Helm* tot een voorteyken plag uyt te hangen, die nog tot een gedenk-teken in een gedeelte van dien in de *Gevel* gemetsent staat.

Daar is ook van ouds een steenen *Koorn-schuyr* geweest, die gestaan heevt, aan dees zijde de *Hogewourd*, daar van het water *Steenschuyr* sijn naam ontfangen heevt. Gelijk veel *Plaatsen* ende *Gebouwen* van *steen*, ofte *steyn* gemaakt, den naam daar van hebben, als *Iselsteyn*, *Louvensteyn*, ende binnen *Leyden*, *'s Gravensteyn*, aan de Noord-zijde van de *Pieters Kerk*, daar nu het Geregt van lijv-stravlijke-saaken werd geoefvent, dewelke naderhand in den naam van *Burgten*, dat sijn *sterke Gebouwen* vernomt sijn. Van welke *steene Gebouwen* ook sommige *Geslagten* haaren naam behouden hebben, als *Steyn*, *vander Steen*, *Steenvoorden*, *&c.* als een teeken van *Magt* ende *Rijkdom*, want de Steenen doen soo gemeen niet en waaren. Gelijk de eerste *Graav Diderik*, het *Klooster* van *Egmond* van hout liet maaken, het welk

Steenschuyr.

's Gravensteyn.

by

by *Graav Diderik de Tweede*, na dat het van de *Vriesen* was afgebrand, tot sijn groten kosten, ende tot een verwonderinge, van steen herbouwet is.

Daar heevt nog een *steenen-Burg*, ofte *Sterkte* gestaan, schrieks over het *Bagijn-hoff*, dat daar na het *Stam-huys* is geweest van de *Heeren van Raaphorst*, die daar gegoed waaren, in der tijd *Ambagts-Heeren* van *Soeterwoude*, het welk tot dat Water gestrekt heevt, dewelke aldaar haaren *Burg*, ofte *Bewoninge* gehad hebben, daar sy seekerder konden wonen, als ergens anders in haar *Heerlijkheyt*, welk Water daar van *Rapenburg.* den naam van *Rapenburg* behouden heevt. Gelijk nog op huyden seekre *Blokken*, *Koren-thienden* in *Soeterwoude* gelegen, behorende onder den *Huyse* van *Kronesteyn*, in de jaarlijkse verpagting, in haar oude Belendingen, beschreven werden te strekken van der *Wadding* aff, regt langs den *Rijn*, tot in 't *Noord-eynde*, door de *Excijs-Toorn*, ende voorts na de *Bostel-brugge*, *Rapenburg*, langs tot de *Vliet* toe, daar men na *Delvt* vaart, ende soo voorts.

Uyt

Uyt alle dese ende gelijke saaken, is het wel seeker, dat alhier de oudste ende eerste bewoning van dit *Gewest* geweest is, van die geene die haar onder de bescherming van den *Roomsen-burg* alhier ter neder gestelt hebben, grensende langs den *nieuwen Rijn*, tot regt over, ende soo naa aan den selven *Burg*. Maar wanneer dit tot een bemuyrde *Stad* geworden is, (gelijk ook van andre veel jonger Steden) en is niet seeker. Sommige willen het selve al tot het Jaar 400. brengen, dat by andre niet en werd aangenomen. Het naaste daar van is, dat de versterking ende bemuyring van dese Stad sijn aanvang genomen heevt voor het Jaar tienhondert, met den Oorlog van de *Roomse Kaysars* tegens dese Landen. Want als *Kaisar Henrik* met sijn Heyrleger hier in dit Land kwam, soo waaren meer Plaatsen gesterkt, bysonder *Rhijnsburg* ende *Vlaardingen*, dewelke in den Jare 1077. van den *Kaisar* vermeestert wierden. Ende buyten twijvel is *Leyden* doen al versterkt geweest, het welk anders *Rhijnsburg* ver-

Wanneer Leyden tot een bemuyrde Stad gesterkt is.

meestert

meestert sijnde, open gelegen soude hebben, ende nu met ende onder de magt van den *Burg-graav* is verschoont geworden. Want in voor-tijden bouwdemen *Steden* voor *Sterkten*, ende *Voor-schansen*, tegens den viand, ende men begiftigden deselve met *Stads voor regten*, om die door dat middel te bevolken, ende daar door bekwaam te maaken den viand het hooft te bieden, dewijl by de *Borgers* ende *Onder-saten* den Oorlog alleen gevoerd wierd, ende het nog geen gewoonte en was, *Soldaten*, ofte *Soldenaars* aan te nemen, datmen houd hier in dit Land eerst by *Hartog Karel den Stouten*, omtrent den Jare 1450. ende daar na, ingevoerd te sijn.

Marendijk. Van sodanige, off gelijken ouderdom, is mede blijkelijk uyt de bedijkinge van den *Marendijk*, dewelke al lange voor dat de *Spaarne* by *Haarlem* in den Jare 1255. door *Koning Willem* (om dat daar de *Wilde-Zee* in vloeyde, ende veel Lands plag te verderven) gedamt wierd, geschied is. Voor welke bedijkinge het water van de *Meeren*, ende

ende *Maaren*, met de *Noord-Zee* gemeen was, ende de Landen tot aan de *Geest* toe, by storm en onweder overvloeyden, tot dat deselve den *Burg-graav*, dewelke als eerste *Besitter* ende *Bescherm-heer* van de Stad ende omgelegen Landen, deselve heevt doen bedijkken, ende met den *Marendijk* doen verseekeren.

Soo dat dese Stad, al voor die bedijkinge, ende in oirsprong, ende in verstekerde Stads omring, boven andre vaste ende besloten Steden, de oudste is, soo in haar voorname *Stads-gebouwen*, als onder andren in het gebouw van de *St. Pieters Kerk*, die ontwijvelijk al omtrent het Jaar tien hondert is aangeleyt, als dewelke in het Jaar 1121. voltrokken sijnde, tot een *Hooft-kerk*, van *St. Pieter* en *Paulus*, onder *Godebald de* 24. *Bisschop* van *Uytregt* is ingewijd, ende wel waarschijnlijk hondert Jaaren onderhanden is geweest, gelijk te sien is in gelijke swaare *Gebouwen*, als onder andre in de *Domkerks-Toorn* tot *Uytregt*, daar het (soudemen seggen) aan geen magt *St. Pieters Kerk.*

nog

nog middelen gebrak, die in 't Jaar 1321. begonnen, ende in 't Jaar 1382. eerst voltrokken is.

Soo ook dese *Stad* (in oudheyt der *Voor-regten* aan deselve vergund) geensints de minste is, van dewelke men meend, dat met het neder-storten van de *Pieters Kerks-toorn*, die 384. voeten hoog was, ende in 't Jaar 1512. ter neder storten, daar onder des *Stads-brieven* bewaard wierden, veele vermist sijn.

Den Oorsprong in den Rang van de Staatsese Vergaring.

Dat *Dordregt*, *Haarlem* ende *Delvt* in de Vergadering van de *Staten van Holland*, voor dese *Stad*, de Voor-rang hebben, en is niet uyt oudheid van stigtinge, ende gebouw van deselve Steden, maar in oudheid ende voorbesit van den selven Rang, met dat van ouds de Steden in deselve vergadering geen stem en hadden, sijnde het Land-stands-bestier alleen de *Ridderschap* ende *Edelen* toevertrouwt, tot dat van tijd tot tijd, nu d'een, ende d'andere Stad, by den *Grave van Holland* om door deselve, tegen d'andere *Edelen*, die hem veeltijds de voeten dwers setten, be-

ter

ter tot ſijn voornemen te komen, ſijn ingedrongen. Soo heevt *Dordregt* het voor-ſitten in de *Staatſe Vergadering* gekregen, geenſins om dat het de oudſte Stad ſoude ſijn, dat anderſins ontwijvelijk de Stad *Leyden* toekomt, in ende om dewelke meer oudheyt te vinden is als in al de andre. Wie en moet hem niet over het oude *Roomſe Gebouw* van den *Leydſen Burg*, ende het oude Regt van den *Burg-graav*, over deſelve Stad, verwonderen? wat en ſijn niet het *Roomſe Tol-huys*, op den houk van den *Rhijn*, het *Huys te Britten*, een teyken van oudheit! daar van men nog ſeer onlangs de grond-muyren ondekt geſien heevt, dat men meent by de tijd van *Kaiſar Kaligula*, omtrent veertig Jaar na Kristi geboorte, gebouwt te ſijn. Wie en erkent niet de oudheyt van het oude *Roomſe Wapen-huys Roomburg*? daar van hier voor. Hoe veele Eeuwen is't niet wel geleden, dat den Arm van den *Rhijn* met den naam van den *Nieuwen Rhijn* door de Stad *Leyden* gebragt is, ende van den *Ouden Rhijn* is affgeſcheyden, beginnende aan den

Redenen van de oudheid van de Stad Leyden, den Burg.

Het Huys te Britten.

Roomburg.

Nieuwen en de Ouden Rhijn.

den houk van de *Lage-waart*, ofte *Wourt*, nu *het Scheyden van den Rhijn* genaamt. Daar wel eer het hoogste regt, ende straffen der Misdadigers, by die van *Rhijnland* (dat de hoogste *Vierschaar* van dit *Land* was, ende daarom het *Hoff van Rhijnland* genaamt wierd) geoeffend is. Het scheyden van den selven *Rhijn* met desen *Arm*, is gevolgt het schieten van *Corbuloos-Gravt*, nu de *Vliet* genaamt, daar van hier naar. Soo dat het wel seker is, dat geen van de andre Steden in oudheyd met de Stad *Leyden* te vergelijken sijn. Omtrent *Haarlem* ende *Delvt* is nog eenige oudheyt te vinden, maar in off omtrent *Dordregt*, *Amsteldam* ende *Rotterdam* geen de minste, dewelke na sodanige oudheit gelijken: Van *Dordregt* vinde ik dese besgryvinge op een Geslagtrekening van wijlen den *Raad Pensionaris Duyk*, dit volgende; Dat ik onderregt ben, in de *grote Kerk* aldaar, lange tijd in een *Gelas* gestaan heevt, ende om eenige bygelovige waanheyligheyt, in het selve *Gelas* met den *hervormden Godsdienst* is uytgenomen, luydende

Corbuloos gravt, nu de Vliet.

Oudheid van de Stad Dordregt.

dende aldus: *In den Jare* M. CCXXX. *quam eenen* Gijs Duyking *tot* Dordregt, *begreep de Stad met de Zuſelingen, ende begonſtſe te muyren. Weſende een geboren* Batavier, *was ſeer rijk, ende nam daar een Wijv, de Dogter van eenen* Grave vander Mark, *daar by vijv Kinderen aan wan:* Willem, Jan, Jutte, Katrijn, *ende* Eliſabeth, *gav met elke vijv hondert Franſe Schilden jaarlijks. Was voormaals genomt* DURDRIJFT, *ende na groot werdende*, DURDREGT. Ik heb ook in ſeeker *Handveſt* by *Graav Willem* in den Jare 1328. aan de Ingeſetenen van *Rotterdam* gegeven, geſien: dat *Rotterdam* doe nog geen *Stad* en was, aldaar genomt het *Ambagt van Rotterdam*, dat by een *Regter*, dat is, een *Schout*, ende *twee Geſworens*, beregt wierd: Al-hoe-wel ſy dertig Jaar te voren al *Stads-regt* mogten verkregen hebben, ende in de eerſte Jaren nog niet en hebben geoefvent, ſoo het ſchijnt, want ik vinde in ſekren *Briev* van *Jan van Holland*, aan die van *Rotterdam* gegeven in den Jare 1298. dat haar *Vrydom* ende *Poort-regt* vergunt werd.

Van Rotterdam.

werd. Van het *Stads-regt* van *Haarlem* ende *Delvt*, is ook geen ouder bewijs als van den Jare 1245. ende 1246. Soo wy ten and'ren tijden wel hebben aangewesen. Dat van *Amsteldam* en kan de 1300. Jaar niet bereyken, daar van het *Stads-regt* van *Leyden* geen begin te vinden is, als ouder sijnde dan eenige *Voor-regten* by de *Graven van Holland* aan de *Steden* als *Steden* gegeven, sijnde de oudste van dien, niet anders als een gestading ende goed op-neem van het *Stads-regt* by die van *Leyden*, lange voor dien tijd, onder de bescherming van de *Burg-graven* gebruikt, als daar van opentlijk getuygen het *Handvest* van *Graav Floris de* V. van den Jaare 1266. van *Graav Willem de* III. van den Jaare 1306. van *Kaiserin Margriet* van den Jaare 1346. van *Hartog Philips* van den Jaare 1430. ende meer andre, alhier te lang om te erhalen.

Eerste begin van Leyden. Het eerste begin van *Leyden* is anders niet geweest als een Sterkte tegens den Viand op-geworpen, het welk hier de gelegentheyt van de Plaats by naa selvs gav, als hebbende den

Burg

Pag. 26

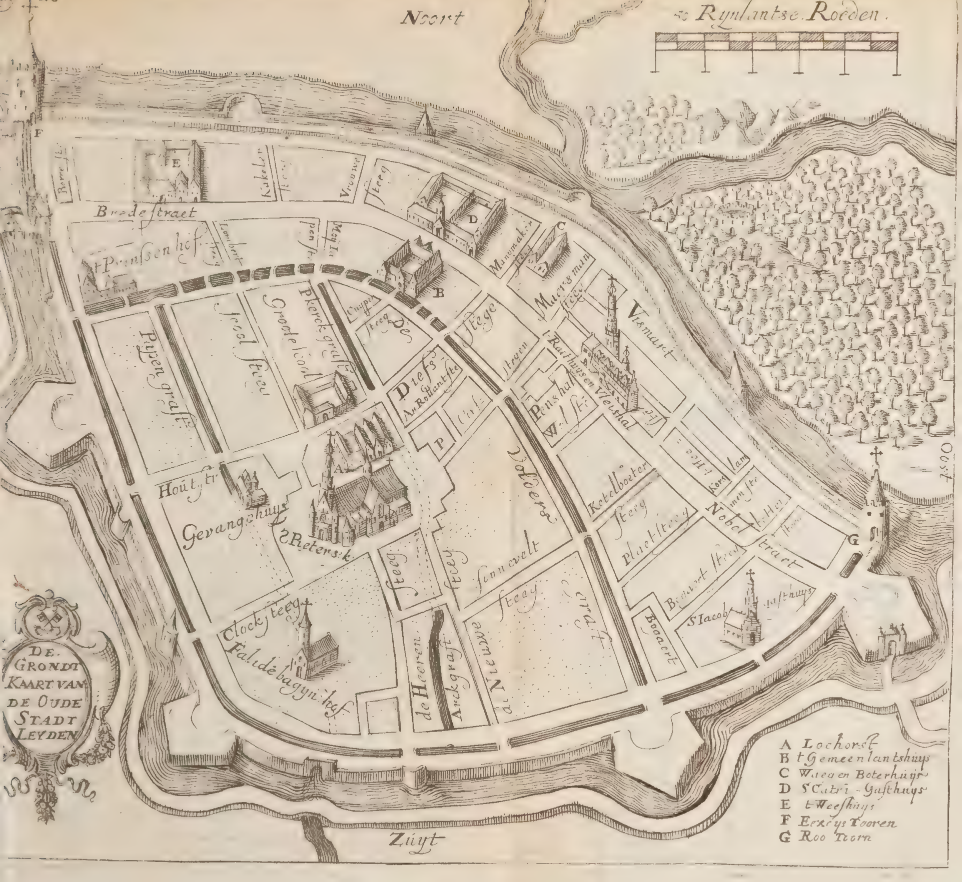
Noort
Rynlantse Roeden
Zuyt
Oost
DE GRONDT KAART VAN DE OUDE STADT LEYDEN
Bredestraet
t Prinssen hof
Papen graft
Grootte school
Pkerckgraft
Gevangchuys
S Pieters k.
Clocksteeg
Falidebagyn hof
de Hoeren
Ackgraft
Nieuwe
Volders
Sonnevelt
Vismarct
Rathuys en Vleeshal
Penshal
Ketelboeter
Plaetsteeg
Nobelstraet
Bagaert steeg
S Iacob
Gasthuys
A Lochorst
B t Gemeenlantshuys
C Waeg en Boterhuys
D S Catri - Gasthuys
E t Weeshuys
F Eexcys Tooren
G Roo Toorn

Burg ende den *Rijn* tot een ſchutſel aan de Ooſt-zijde, ende het Water van het *Steenſchuyr* ende *Rapenburg* aan d'ander zijde, makende een Eylands-ommering, om daar door den *Rhijn* tot in de *Vliet* allenkskens te ſtuyten, dat die daar ſoo ſchielijk niet en ſoude invallen, ende alſoo ſijnen loope mogte veranderen, ende het binne-land overvloeyen. Welke *Vliet*, gelijk dan mede den *Niewen Rijn* ende den *Krommen-arm*, het *Steenſchuyr* ende *Rapenburg* om, tot weder in den *Rijn*, ten tijde van den Overſten *Domitius Corbulo*, volgens tuyg van *Tacitus* in het elvde ſijner Jaar-bouken, onder den *Kaiſar Klaudius Nero*, ruym vijvtig Jaar na de Geboorte van *Kriſtus*, tot een binnen toegang uyt den *Rijn*, tot in de *Maas* geſchoten is, ter lengte van drie-en-twintig duyſent ſchreden, dat met de juyſte maat, ende tuſſen-ſtand van *Leyden* tot *Maaſlandſluys* over-een-komt. Gelijke tuſſen-ſtand iſſer wel tuſſen *Leyden* en *Schiedam*, daarom ſommige meenen, dat deſe *Corbüloos-gravt*, door de *Schie*, tot *Schiedam* gelopen heevt,

Corbuloos-gravt, nü de Vliet.

ende aldaar in de *Maas* uyt-waterde. Het welk na de opening van *Hellevoet-ſluys* ende *Delvs-haven*, aldaar geſtopt ende gedamt is, daar *Schiedam* de naam van heevt, als ſijnde den *Dam* van de *Schie*. Dog is ſulk bedenken buyten waarheid, met dat het Water van de *Schie*, lange na deſe *Vliet*, eerſt geſchoten is. Dat dit het ſelve Water is, dat van *Leyden* door de *Maaſland-ſluys* uyt-watert, is kennelijk, met dat het aldaar nog deſelve naam heevt behouden, ſoo nog den boeſem daar door deſelve *Gravt* heevt uyt-gewatert, aldaar de *Grote Vliet* genomt werd. Het ſchot van welken *Krommen-arm* gedient heevt om het Land tuſſen 't ſelve *VVater* ende den *Rijn dijk*, het welk laag ende moeraſſig was, op te hoogen, gelijk mede het ſchot uyt den *Nieuwen Rijn* gedient heevt, tot verhooginge van het Land, tuſſen den ſelven *Nieuwen Rijn* ende het *Marendorp*, ende gelegentheyt gegeven heevt om aldaar den *Burg* te ſtigten. Welke ſtreeke het *Hooge Land* genomt is, daar van nog de *Pankras Kerk* de naam van de *Hoge-*

landſe

landſe Kerk gegeven werd, gelijk dan het Land tuſſen het *Steenſchuyr*, *Rapenburg* ende den *Rijn-dijk*, het *Niewe Land* genomt was, het welk te vooren *Moras* was, ende uyt het ſchot van dat Water tot goed Land gemaakt is, daar van nog eenige *Buyrten* aldaar, met den naam van *Ooſt ende Weſt Niew-land* onderſcheyden werden.

Het eerſte begrip ende omring van deſe *Stad* was tuſſen den *Niewen Rijn*, het *Steenſchuyr* ende het *Rapenburg*, beginnende aan de *Hogewoerts-brugge*, daar den *Roon-toorn* op den houk van den *Niewen Rijn*, die ter zijde op de *Veſtwalle* geſtaan heevt, tot aan de *St. Antonis-brugge*, daar den *Excijs-tooren* op den houk plag te ſtaan, daarmen onder door voer, door de *Boſtel-brugge*, tot in het *Rapenburg*, ende voort door het *Steenſchuyr*, tot wederom aan de *Hogewoerts-brugge*, ende waaren den *Niewen Rijn*, *Steenſchuyr* ende *Rapenburg* des *Stads-veſten*, in 't geheel groot, des *Stads-veſten* daar in gerekent, *negen-en-twintig ende een halve Rijnlandſe Mergens.*

St. Pieters Kerk. In dit begrip is de *Grote Kerk* ter eeren van *St. Pieter ende Paulus* gebouwt, dewelke wanneer begonnen is, niet en werd gevonden als dat deselve voltoyt sijnde, onder *Bisschop Godelbald de* XXIV. van *Uytregt* in 't Jaar 1121. des Sondags na onse Lieve Vrouwe geboorten-dag ingewijd, ende bevestigd is. Daar van dit aloude gedenk-sgrivt in de selve *Kerk* bewaart werd, ende nog te sien is: *In 't Jaar* 1121. *op den Sondag na den Feest-dag der Geboorte der Maget, (het welk altijd valt in September) is dese Kerk gewijd ter eeren Gods, ende der Heiliger Apostelen St. Pieter ende St. Pauwels, onder den eerwaardigen Heere ende Vader Godebaldus den Vier-en-twintigsten der Bisschoppen van Uytregt.*

Het Hoff ende Graven-huys. Tegen over de Noord-deur van dese *Kerk* was het *Hoff* ende *Graven-huys Lokhorst* genaamt, daar de *Graven van Holland*, in der tijd, haar *Hoff* ende *Huys* gehouden hebben, ende *Koning VVillem* met sijn Soon *Graav Florus* gebooren sijn, waar van de Kelder, ende een gedeelte van het Gebouw nog in wesen is, ende van dit *Hoff* heevt het

Bon

Pag. 30

Bon ende Gebuyrte *Over 't Hoff*, ende *Over-Lokhorst* haaren naam behouden.

Ten Westen over off besijden dit selve Huys was het *'s Gravensteyn*, daar *'s Graven-steyn.* nu het *Gevangen-huys* gebouwt is, ende van ouds gelijk tot nog toe, de Misdadigers beregt ende het regt van den Hoogsten, dat is, *Criminele Justitie*, gepleegd wierd.

Benoorden agter het *Hoff* ende *Graven-huys* op de *Kerk-graft*, was het *Hoff* *Hoff ende Vierschaar van Rijnland.* ende de *Vierschaar van Rijnland*, daar alle Inwoonderen van *Rijnland*, als haar *Hoger-Hoff* ende *Vierschaar*, voor den *Baljuw* ende *Mannen* te regt kwamen, het welke van ouderdom vervallen sijnde, in den Jare 1564. met een bysonder getimmer aan het *Stadhuys* gebragt is. Ende is deselve plaats van die tijd aff ingeruymt, ende met een çierlijk Gebouw tot een *Latijnse School* *Latijnse Schole.* gemaakt, in ses bysondere *Scholen*, offte *Classen* afgedeelt, die elk van een bysonder Meester, als met trappen, van d'een tot d'ander bedient werden.

Behalven het *St. Barbaren Klooster* *St. Barbarens Klooster.* van *St. Francisci-ordre*, dat gestaan heeft

op *'t Rapenburg* op de houk van de *Volders grart*, daar het *Princen-Hoff* op gebouwt was, dat nu tot bysondre Huysen is uyt-gegeven, soo dat daar van niet overig is als het *Klooster-Kerkskens*, dat daar na voor een *Wapen-huys* ende *Koren-schuyr* gebruykt is.

Pieter Simons Bagyn-hoff.

Item, het *Pieter Simons Bagijn-hoff*, dat besijden *'s Gravensteyn* gestaan heevt, daar na verplaats in *St. Josephs-stege*, besijden agter de *Vrouwe Kerk*, ende nu voor het afgebroken *Hofjen Sion* dat op de *Papestraat* gestaan heevt ingeruymt. Daar aan komt het *Falide Bagijn-hoff*, daar van de *Kerk* ende betimmerde omme-ring nog in wesen is, sijn uytgang hebbende op *Rapenburg* besijden de *Nonne-brugge*, daar van de Huysingen by eenige oude vervalle Luyden, by toe-latinge, om een geringe Penning bewoont werden, ende de *Kerk* voor een gedeelte tot een *Sny-kamer* voor de *Studenten* in de *Medicinen*, ende voor een gedeelte voor een *Bibliotheeq* van alle ongemene Bouken, dewelke tweemaal des Weeks voor een yder open staat, ende voort

Falide Bagyn-hoff.

tot

tot de *Engelse Kerk* gebruykt werd.

Nog is in de omme-ring van dese oude Stad mede begrepen het *St. Jacobs Gasthuys* aan de Noord-zijde van het *Steenschuyr*, schoyns over de *Oosterlings-plaats*, dat van oude tijden aff tot bevordering van de *Draperyen* tot de *Halle* van de *Hooft-neringe* deser Stede is ingeruymt, gemeenlijk genaamt de *Loy-halle*, alwaar al het gecne de *Draperye* aanhing, alvorens verkoft, off versonden te worden, besigtigt ende beprouvt most werden, ende sijn Loot most ontfangen. Dog by vergrotinge ende aanwas van deselve Neringe alleen gehouden werd ten dienst van de *Zaayen*, ende 't geene daar onder behoort, hebbende de *Lakenen*, *Greynen*, ende andre *Handwerken* een *Halle* op haar selven. *St. Jacobs Gasthuys.* *Loy-halle.*

Maar boven alle Gebouwen ende Gestigten in de oude Stad, is het oudste ende voornaamste, het oude *Hospitaal*, ofte *Gasthuys van St. Katharijn*, gelegen aan de *Bredestraat*, strekkende uyt deselve Straat, tot agter op den *Rijn*, het welk by den Geslagte van *St. Katarinen Gasthuys.*

Steenvoorden eerst geprovent is, ende tot een *Vicarie* ende wandelbaar besitgifte by de naaste uyt het selve Geslagte begiftigt, ende uyt het inkomen tot den selven Huyse geschikt, versorgt is. Daar van de Brieven ende oude Gesgrivten geheugenis melden van over de vijv hondert Jaar. Want ik heb onder oude Sgrivten van het selve Huys, een be-edigde verklaring gevonden van ge heel oude Luyden, door *Schout*, *Schepenen* ende *Raden* der Stad *Leyden* verleden des Sondags naar Meye-dag Anno 1368. rakende het geschik tussen Heer *Jan van Steenvoorden*, ende Heer *Jacob uyt den Engen*, *Cureyt* ende *Land-Commanduyr van den Duytsen Huyse t' Uytregt*, wie van beyden de regte *Collateur* uyt den selven Huyse mogte wesen: inhoudende *dat die van Steenvoorden, ende haar Voor-Ouders, dit Gasthuys eerst provenden uyt hoir propren Gueden*, onder welke tuygen een Knaap was van 90. jaar, die Agter-suster Kind was van *Jan van Steenvoorden*, *Ridder*, *Groot-Vader* van desen *Jan*, die getuygde dat al voor

voor ſijn tijd de givte behoorde aan de Maagſchap van *Steenvoorden*, op den oudſten ende naaſten, ſulks ſy van haar Ouderen altijd hadden gehoort. Hier van ſijn wel de beginſelen kleyn geweeſt, dog metter tijd ſodanig aangewaſſen, ende by den goeden Luyden is begiftigd geworden, dat het tegenwoordig niet alleen voor een *Hoſpitaal* van gaande ende komende, ende voor een Sieke *Beter-huys* van *Sieke* ende *Krankſinnige*, ende andre behouvlijke *Sieken*, maer voor een *Verblijv-huys* van veel arme *Mannen* ende *Vrouwen* werd gehouden, daar van het getal ſodanig is aangewaſſen, dat het ſelve voor een gedeelte verplaats is in het *Cicilien Convent*, in de *Kamp*, daar het *Dol-huys* ende Sieke *Beter-huys*, affſonderlijk van de andre oude *Mannen* ende *Vrouwen* blijvers gehouden werd. Het getal van de Huyſgenoten van het ſelve *Gaſthuys*, daar dagelijks voor moet geſchaft werden, is wel drie hondert. Daar onder de gaande ende komende arme Mans-perſonen, die daar in de *Beyaart*, ende plaatſe alſoo genomt, geherbergt werden.

In dit *Gasthuys* is de eerste ende oudste Kerk geweest, die daar als nog werd onderhouden, ende laatst in den Jare 1635. met een goed gedeelte van het selve Huys vergroot is, heevt ook by Briev ende Zegel van *Paus Innocencent* gegeven op *St. Aagten-dag* 1368. regt verkregen: van een *Vreek-heer* op haar selven te mogen hebben ende houden, dog is by de Meesteren van het selve Huys, sedert den *herstelden Godsdienst*, het selve regt niet geoefvent, maar werd deselve Kerk benevens d'andre by de *Leeraars* van de Stad bediend.

Boven dien is het selve *Gasthuys* by handvest van *Hartog Aalbregt van Beyeren* van den 14. Augusti 1401. vergunt, dat *al die geene die daar in ontvangen werden, die sal ontvangen werden met al sijn goeden die hy heevt, ende met al het geene hem opkomen mag te besterven, den voorsz. Gasthuyse te blijven. Ten waar dat hy alsoo rijk waar, dat hy met voorwaarden goeden buyten hield, daar soude die persoon, het ware man ofte wijff, sijnen wille mede doen.* Hebben ook het regt van sekre kleyne Munt van Duyten te slaan, dewelke

veele Jaren gangbaar geweeſt ſijn.

In dit begrip heevt mede het oude *Wees-huys* geſtaan ſchoyns over de jegenwoordige *Papeſtraat.* Dog is met de eerſte vergroting op de *Hogelandſe Kerkſtraat* verplaatſt, daar van hier naar.

Omtrent in het midden van de lengte van de doorgaande *Bredeſtraat*, is het *Stadhuys*, ofte *Raadhuys* gebouwt, dog wanneer ſijn aanvang genomen heevt, is, gelijk van de ſekre beginſelen van de Stad, niet ſeeker: als dat den *Toorn* dewelke in het Jaar 1573. verbrand, in den Jare 1577. herbouwt, ende het verder getimmert door ouderdom vervallen ſijnde, in het Jaar 1597. in 't geheel vernieuwt, ende ſeer çierlijken herbouwt is, uyt beſondert het gedeelte daar de *Baljuws Vierſchaar van Rijnland* werd gehouden. Het welk in 't Jaar 1604. daar aan gemaakt is, by verplaatſinge van deſelve *Vierſchaar*, dewelke te vorens plag gehouden te werden, aan de *Pieters Kerk-gravt*, daar nu de *Latijnſe School* gemaakt is. Het ſelve *Stadhuys* is ſoo onder als boven in verſcheide plaatſen verdeelt, elk

Stadhuys ofte Raadhuys.

tot

tot sijn bysonder gebruyk, als sijn boven de *Grote Vroedschaps-kamer*, *Burgermeesters kamer*, *Schepens kamer*, *Secretarie*, *Griffie* ende *Wees-kamer*, voor ende tussen dewelke een groote Wandel-plaats, datmen de *Paars* nomt, ten eynde van dewelke twee vertrekken voor sijn, daar de *Burgers* alle nagten de wagt houden. Boven deselve *Paars* is de *Artelerie* ende *Wapen-kamer*, ende onder de *Criminele Vierschaar*, dewelke om het ongemak van het komen ende gaan der Gevangen, tot ende van het *Gevangen-huys* ende het '*s Gravensteyn*, daarmen gewoon is de *Executie* te doen, ende de misdaden te beregten, op het selve '*s Gravensteyn* verplaats is, ende aldaar tot gemakkelijker ende beter dienst, soo van deselve *Vierschaar*, als van de *Justitie-plaats*, seer çierlijk ende aansienlijk gebouwt werd. Soo dat de oude *Vierschaar* altijd tot een andre ende bysondren dienst van het Verpagten van de gemene middelen over *Leyden* ende *Rhijnland*, ende des Stads inkomen, als mede tot verkundiging van de verkoren *Burgermeesteren* ende *Sche-*

Vierschaar ende Executie-plaats.

Schepenen, ende wat des meer is, ſal dienen. Agter ende beſijden deſe oude *Vierſchaar*, is de *Vleis-hal*, beginnende regt onder den opgang van het *Stadhuys*, tot aan de *Vierſchaar van de Welgeborenmannen van Rijnland*, dewelke men van beyde zijden kan in ende uyt-gaan.

De *Hoog-Heemraden van Rijnland* hebben ook van ouds in deſe Stad, haar Vergadering-plaats gehad. Na dat ſy by *Koning Willem* in den Jare 1255. tot voorſorge der Water-keringe, ende Bedijkinge van *Rijnland* bemagtigd ende ingeſteld waaren. Gelijk nog tegenwoordig by deſelve haar Vergadering-plaats werd gehouden in ſekre voorname Huyſinge, in den Jare 1598. çierlijk doen bouwen, datmen het *Gemeenlands-huys* nomt, ſtaande in het midden van de *Bredeſtraat*, ſchoyns tegens over het *Katrijnen Gaſthuys*. *Gemeenlands-huys.*

Deſe oude Stad was verdeelt in vier vieren-delen, op het midde-punt van dewelke tuſſen de *Pieters Choorſteeg*, ende *Maarsmans-ſteeg*, een groten *Blauwen-ſteen* in 't midden van de Straat leyd, op dewelke de Poorteren, die *Den Blauwen ſteen.*

haar

haar Schulden niet betalen en konden, naar voorgaande Vonnis ontpoortert wierden, ende verklaart van haar Poort ende Burger-regt vervallen te sijn, eer datmen deselve in gevankenis mogt doen stellen, ende mosten eerst driemaal om den selven Steen geleid werden, om te sien off haar iemand wilde verborgen.

Eerste vergroting. De eerste vergroting van dese Stad, door den aanwas van de *Draperye*, die alhier door den aankomst van de verdreven Borgeren, ende Inwoonderen der Stad *Iperen*, ende omleggende plaatsen in *Vlaandren*, sig in beter gelegentheyt, als elders, ter neder gestelt heevt, ende aangewassen is, veroorsaakt, is geschiet in den Jare 1294. ende begrijpt in sig het geheele blok tussen den *Niewen* ende *Ouden Rhijn*, ende sulks het gehele Land van de eerste bedijking, tussen den *Rijndijk* ende *Marendijk*, het welkmen meent by de *Burg-graven* tot uytbreydinge ende voortplantinge van de *Burgsaten* geschied te sijn, beginnende van de *Brugge*, dewelke over de *Mandemakers steeg*, tot

tot op ofte aan de *Korte Maren*, gelegen heevt, het welk was den overtogt van de *Dorpen* ende Luyden, ten Noord-oosten van den *Rijn* gelegen, (dewelke daarom gehouden sijn in het onderhoud van de *Vis-brugge*, dewelke naderhand in plaats van de voorgaande gemaakt is) ende soo voortgaande aan beyde zijden van den *Ouden* ende *Niewen Rijn*, tot aan de *Uyterste-gravt*, dewelke het gehele werk van den *Ouden* ende *Niewen Rijn* tot daar toe besloot, naar binnen verdeelt sijnde, met de *Middelste-gravt*, ende *Hoy-gravt*, die mede haaren toevoer hebben uyt den *Ouden* tot den *Niewen Rijn*, begrijpende in 't geheel omtrent *twee-en-twintig Rijnlandse Morgens.* Dese vergrotinge is aan de oude Stad gehegt, met de *Vis-brugge*, de *Koorn-brugge*, *St. Bastiaans*, ofte *Kerk-brugge*, ende de *Botermarkts*, ofte *Karnemelks-brugge.*

In dit gedeelte sijn de voornaamste Gebouwen het aloude *Rooms-gebouw* den *Burg* genaamt, ende het oude *Vrouwen Gasthuys*, daar nu het *VVeeshuys* verplaatst is, dat te vorens op *Den Burg.*

de

de *Bredestraat* plag te staan, ende de *St. Pancras* Kerk.

De oude *Hollandse Kronÿk*, ende die hem gevolgt hebben, meinen dat het stigten van desen *Burg*, omtrent het Jaar 400. door eenen *Engistus* Overste der *Engel-Saxen*, off soo andre willen, *Koning der Friesen*, soude gebouwd sijn. Maar het is waarschijnlijker dat die al ten tijde van *Kaisar Klaudius Nero* gebouwd is, ruym 50. Jaar naa *Kristus*-geboorte, als wanneer den *Nieuwen Rijn* ende *Corbuloos-gravt* (by ons de *Vliet* genaamt, waar van hier voor) uyt den selven *Rijn*, tot in de *Maas* geschoten is, daar van het schot heevt kunnen dienen, tot het opwerpen van sodanige, off gelijke hoogte, het welk hier ende daar tot verhoging van verscheide binnen-gelegen *Poelen* ende *Morassen*, ende voornamentlijk in dese oude Stad, beneden, ofte binnens-dijks verstrekt heevt, ende op sommige plaatsen op een hoop geschoten is, als omtrent *Voorburg.* *Voorburg*, alwaar by hondert jaar daar naa, op gelijke hoogte, omtrent halver-wege dese *Vliet*, in de tijd van de

Kai-

Pag 42

Kaisar Adrianus, offsoo sommige meenen, onder de twee Gebroederen *Lucius Aurelius Verus*, ende *Marcus Aurelius Antoninus*, een gelijken *Burg* gebouwd is, daar van 't Dorp den naam van *Voorburg* gehouden heevt. Dat dit *Leydse-gebouw* wel soo oud is, wijst den ommegang van het boven-werk, dewelke met het maaksel van andre *Burgten* ende *Kastelen* van die tijd over-een komt, als daar is het nog overige gedeelte van den *Burg* ende *Kasteel* tot *Niemegen*, dat nu *Valken-hov* genaamt werd, het welk in den boven ommering met gelijke verwulffde bogen ende schiet-gaten, ende even op deselve manier gebouwd is, daar van op sekren Steen onlangs uyt het Muyr werk ter gedagtenis op het *Raadhuys* der selver Stede in bewaarnis genomen, de naam van *Klaudius* te lesen staat. Van gelijken slag sijn de Muyren der Stad *Renen*, dat by *Tacitus* in het vijffde Bouk sijner Historien *Grynnes* genomt werd, daarmen nog boven sodanige verwelffsels rondom kan gaan. Tot welke slag van Gebouwen, den *Burg* tot *Rijnsburg* ende *Valkenburg*,

Valkenhov tot Niemegen.

kenburg, by den sonderlingen Oud-liever ende Kenner *Jocchim Oudaan*, niet sonder redenen, mede geschikt ende gebragt werden.

Oudheid van den Burg. De oudheid van desen *Leidsen Burg* kanmen sien uyt den ouden overgebleven romp van deselve, daar vry meerder getimmer aan geweest moet sijn, als ons bekent is, dat al lang door ouderdom vergaan, ende door den oorlog verwoest is, off mogelijk die van *Leyden*, met het vernietigen ende dempen van het regt der *Burg-graven*, voort hebben laten vervallen: Dit wijst den diepen Put, dewelke van binnen voor den hoogsten opgang ons vertoond werd. Ende dat het Gebouw vry dieper ende lager gelegen heevt, als het tegenwoordig kan gesien werden, blijkt daar uyt, dat de Muyren in de diepte ontgrond sijnde, tot verre om laag toe van gelijke opgaande steenwerk gevonden werd; men klimt op desen *Burg* met omtrent 64. steenen Trappen, schoyns opgaande, tot aan het jegenwoordige *Muyr-werk*, daarmen 't selve met een omring van 144. Roeden

Roeden kan omgaan, welk *Muyr-werk* nog 21. Voeten hoog, een binnen ommegang heevt, rondom *Onder-welvt*, omtrent agt-en-tſeſtig Roeden in den ommering, daarmen door de gaten des *Boven-muyrs*, niet alleen de geheele *Stad*, maar ook de omleggende *Velden* ende *Landen*, *Dorpen*, *Wateren* ende *Huyſen*, als voor hem ſiet leggen.

Deſen *Burg* heevt veel regt gehad over de *Stad*, ende Ingeſetenen van dien, het welk lange tijd by de *Heeren van Waſſenaar* is beſeten ende geoefvent; Dog ſedert de belegering ende overwinning van *Jan van Beyeren*, by *Handveſt* van den Jare 1420. vernietigd, ende nu in den Jare 1651. benevens den eygendom van dien, in 't geheel affgekoft, ende vry gemaakt. *Deſſelvs regt over de Stad.*

Ter gedagten van de oudheid van deſen *Burg*, heevt den geleerden *Petrus Scriverius*, dit Digt-rijm t' ſamen geſtelt, dat om ſijn deftigheid verwaardigt is, tot een opſgrivt in *Steen* voor den Ingang ende Opgang van den ſelven *Burg*, te werden geſtelt.

Boven

Boven den Ingang staat

BURGI PROSOPOPOEA.

Arx ego Bellonæ, bifido circumflua Rheno,
Wasnaræ fueram gloria prima domus:
Arx invicta, fame victam nisi fama referret,
Cum tutam in nostro se putat Ada (a) sinu;
Post, in vicinos nimis imperiosa penates,
Hollando cogor (b) subdere colla jugo:
Quodque olim in cives fuerat, jure exuor omni,
Cum Lupulo, & Grutis nuda relicta meis:
Quæ nunc jura suo cum vindicet ære (c) senatus,
Illius arbitrio me quoque trado lubens.
Leyda! supervacuos alii mercentur honores,
Tu sapis, &, cives quo tuearis, emis.

P. S.

(a) A.1203. (b) A.1420. (c) A.1651.

Aldus vertaalt:

BURG-SPRAAK.

Een Krijgs-gebouw waar om de dubble Rijn *komt stroomen,*
Verstrekt' ik 't heerlijk goed der Stam van Wassenaar
Onwinlijk, had mijn niet den honger kunnen toomen,
Die binnen mijn begrip Vrouw Ada (a) *viel te swaar.*
Ik naderhand te trots op mijne wijk-genoten
Moest buygen mijnen nek voor Hollands (b) *heerschappy,*
En sag my van 't gesag der Burg'ren affgesloten:
't Genot alleen van Hop *en* Gruit-geld *lietmen my*
Nu wi'ik voor de Stad 't hoofd gaaren onderhalen,
Diens munten met mijn regt (c) *my nemen in den erm.*
Een ander geev' sijn geld om sonder Vrugt te praalen,
Gy Leyden, koopt een Burg, in nood, een Burger scherm.

(a) A.1203. (b) A.1420. (c) A.1651.

Voor

Voor den Opgang ten weder-zijden de Trappen ſtaat dit Latijnſe Rijm-digt.

Ad hoſpitem
De Natalitio Urbis, atque Arcis.

Qui Leydæ, Dominæque arcis tibi tradidit ortus,
Scriptor aretologus non ſine labe fuit:
Dicam ego:non Romam redolent,latiaſq; ſecures,
Ut neque civilem terra Batava tuum:
Nec bene ad Engiſtum referes,nec deniq;fratrem:* ** Id eſt Horſum.*
Prodere mille annos quid ſine teſte juvat?
Sæcula ſex numeres ſummum;pulcherrima Leyda
Non poterit villæ dememiniſſe ſuæ.
Ut nec Aloini, ſibi quem devinciat auro,
Ne vectigales anxia potet aquas:
Arx quoque ne noceat, domuit quam ditior arca,
Sic Urbs ſerva prius, reddita tota ſibi eſt.

P. S.

Dat is,

Aan den voor-by-gaande Leſer,
Over de Oudheid van de Stad ende den Burg tot Leyden.

De Sgrijver die van ouds heevt aan den dag gegeven
't Begin van Stad, *en* Burg, *ſlaat ook al buyten ſpoor:*
Geloovme, geen bewijs van Room' *is hier gebleven,*
Geen Bijl geen bondel regt, nog Arent ſtaat hier voor.
Civilis *ſtaa van kant, dien Held der* Batavieren,
Rep van Engiſtus *niet, nog Broeder van* Engiſt:
Ses Eeuwen oud genoug, laat Leyden *derwaarts ſtieren,*
(Wat baat het ſonder tuyg al duyſend Jaar gewiſt?)
't Gebeug aan naam van Vlek *en* Kaſteleyn Al-oude
Dien 't haarwaarts, ſy verpligt, eer 't water valt te dier:
Nu word ook 't oud Gebouw door ryker Kiſt weerhouden:
Soo ſmijt in 't eynd de Stad *haar* Band-briev *in het vier.*

Aan

Aan de Poort van den boven Opgang,
staat dit volgende opsgrivt:

Arcem hanc cum fundo,
Vetustissimum illustrissimæ gentis
Wassenariæ heredium, cum Burgravii
Titulo, omnique jure ei annexo à Principe
Lignæo Wassenaræ domino, &c.
xv. Kalend. Maji Anni cIɔ Iɔ c LI in jus
S.P.Q. Leidensis ære civitatis publico
translatam:
Hac inscriptione Urbis Coss.
Guil: Paedts.
Paul: Swanenburg.
Jacob vanden Berg.
Corn: Buitevest.
Publice testatum voluerunt.
Anno Domini cIɔ Iɔ c LIII.

Dat is,

Dat desen Burgt *met den grond, het al-oude erfdeel van het doorlugtige* Stam-huys Wassenaar, *met den* Burg-gravelijken *Tijtel, en alle regt daar toe, van den* Prince van LIGNII, Heer *van* Wassenaar, *en wat des meer is, op de* xv. *Kalend. des Jaars* M. D. C. LI. *in eygendom van den* Raad, *ende 't volk van* Leyden, *door Stads-middelen aangeleid sy, hebben met dit opsgrivt,*

Stads Burgermeesters

Willem Paedts.
Paul. Swanenburg.
Jacob vanden Berg.
Corn. Buitevest.

opentlijk den Volke willen bekend maken, in't Jaar ons Heeren M. D. C. LIII.

De

De *Pancras Kerk* ſtaande op het *Hooge Land*, daar van de ſelve ook de *Hoogelandſe Kerk* genomt werd, is omtrent het Jaar 1300. beginnen te bouwen, ende tot een ſeer koſtelijk ende groot begrip aangeleid; dog vermits den tweeſpalt tuſſen de *Geeſtelijken* om het opregten van het *Capittel ten Hogelande*, het welk in *St. Pieters*, als de oudſte *Kerk*, had behooren te weſen, ende waar door haar veele Proven ontrokken zijn, als mede met de beroerten van den *Houkſen* ende *Cabeljauwſen Oorlog*, de welke in deſe Stad ſeer hevig gedreven wierd, is de ſelve *Kerk* niet ten vollen volbouwt, ſijnde in den Jaare 1315. des *Sondags na L. Vrouwen-geboorten-dag*, ter eeren van *St. Pancras* ingewijd, ende alſoo onvolbouwt gebleven. *Pancras Kerk.*

Het *Kapittel ten Hoogelande*, daar van hier voren geſproken is, is door *Jan van Vairenburg*, *Biſſchop van Utregt*, in den Jaare 1366. tot een *Canoneſije* opgeregt, door toe-doen van Heer *Philips van Leyden*, de welke ook verſcheyde *Beneficien* daar toe gegeven heevt. *Kapittel ten Hoogelande.*

Het *Wees-huys* dat te vooren op de *Het Wees-huys.*

Bredestraat, aan de Zuyd-zijde van den *Niewen Rijn*, omtrent de *Bostel-brugge*, plag te sijn, is door aanwas der Ouderloose Kinderen vergroot, ende in den Jare 1583. verplaatst op de *Hoogelandse Kerk-straat*, onder tegen den *Burg* aan, daar het *Vrouwen Gasthuys* plag te wesen, dat doen in de *Vrouwe Kamp*, onder de *Twede Vergroting* verplaatst is. Dit Huys is tot verscheyden tijden, door den groten aanwas der Kinderen, vergroot ende vertimmert, dewelke van het getal van 350. ende minder, in den Jare 1643. vermeerdert waaren tot op 700. ende jewenwoordig soo binnen als Buytens-huys sijn aangewassen tot een getal van meer als 900. Wanneer dit Huys eerst is ingestelt, is niet seker, het selve werd bestierd door vier *Buyte-vaders* ende vier *Buyte-moeders*, door haar onderhebbende *Binne-vader* ende *Binne-moeder*, ende haare *Dienst-boden*.

Twede Vergroting. De *Twede Vergroting* van dese Stad, is geschiet in het Jaar 1355. met het innemen van het *Over-Rijn* ende *Marendorp*. Het welk de naam heevt van de eerste

eerste bedijking aan de Noord-zijde van den *Rijn* aan beyde zijden van de *Maren*, strekkende van het *Lopsen-huys* aff, nu de *Blawe-poort*, tot aan de oude *Zijl-poort*, met een niew geschoten Gravt uyt den *Rijn*, van den houk van *Rapenburg* aff, binnen den selven Dijk over de *Maren* om-gaande, wederom in den *Rijn* komt, welke Gravt tegenwoordig de *Oude-vest* genaamt werd, begrijpende in sig binnen de Vest-gravten, omtrent *drie-en twintig Morgen Lands*, welke landstreek al korts na de *Eerste Vergroting* is begonnen bewoont te werden, ende daar van den naam van *Marendorp* behouden heevt. *Maren-dorp.* Wanneer dese bedijkinge geschied is, en is niet seker. Het soude wel kunnen sijn, dat het selve al voor het schieten van den *Niewen Rijn*, ende *Corbuloos-gravt* geschied is, tot bevrijdinge van de lage Binne-landen, jegens het overvloeyen van den *Rijn*, het welk nog jegenwoordig het *Lage-land* genomt werd, dat van agter jegens de vloet van de *Zee*, met verscheyden opgeworpen *Kaden* ende *Hoogten* bevrijd

 was,

was, dog al te mets overvloeyden, ende inbrak, tot dat eyntlijk de *Zee-dijk* geleid is, dewelke het *Zee-water* met de *Sparendamſe-ſluys* (dewelke by *Koning Willem* in den Jare 1255. tot een uyt-vaart ende uyt-watering is doen leggen) aff-ſchut. Deſe bedijkinge liep voorts langs de *Maren* heen, tuſſen den *Lagen Rijn-dijk* ende de *Geeſt*, niet alleen om het Water buyten te keeren, maar ook om de Inwoonderen van *Oeſtgeeſt*, *Warmond*, *Rijnsburg*, *Noortwijk*, *Noortwijker-hout*, *Voorhout*, *Saſſenhem*, *Liſſe*, *Hillegom*, ende daar omtrent, te voet in de Stad te leyden, met datter geen weg en was om regt toe van daar aan de Stad te komen, alleen dat men van de *Geeſt* aff, over den *Ende-Geeſter-dam* konde komen tot aan den *Mors-dijk*, ende ſoo langs deſelve voor by 't Geregt van *Leyden*, na de Stad toe, dat vry verre om was, want dat den *Maren-dijk* tot een voet-pad, ende nader toe-gang gebruikt is, is kennelijk, met dat deſelve op veel plaatſen ſoo breed niet en is, datmen die met de wagen mag berijden; Soo nog

nog onlangs de *Maren-poort* voor de jongste verniewinge, met de *Trek-vaart* op *Haarlem*, soo wijd niet en was, datmen die met de wagen mogte doorrijden, so kan men ook sien dat de *Hoge-Mors-dijk* soo breed niet geweest en is, datmen die met de wagen kondè berijden, tot een bewijs, dat doe binnen het begrip van de *Hoge-Mors-dijk*, ende *Maren-dijk* van de Stad aff, tot aan de *Geest* toe, geen *Wagen-weg* en was, maar wierden de reysende Luyden van *Haarlem* ende *West-vriesland* afkomende, gebragt tot aan de *Geest*, ende mosten van daar, aan het *Schouw* den *Rijn*, over varen, ende soo den *Hogen-dijk* om rijden; die te voet na de Stad wilden, wierden met de Schuyt, over de *Poel-Wetering* geset, ende gingen dan voort langs den *Maren-dijk* na de Stad toe. Soo meentmen dat door den toe-loop van de omleggende Plaatsen, met dese bedijkinge van de *Maren* op ten *Uyter-dijk*, tussen de *Vrouwe-steeg* ende de *Maren*, off daar omtrent, eenige Huysen sijn gebouwd geworden, voor dewelke onder de *Kerk* van *Oestgeest*, een

Kapelleken is opgeregt, daar nu de *Vrouwe Kerk* ſtaat, dewelke metter tijd vermenigvuldigende, de naam van *Marendorp* gekregen hebben. Tot dat ſy eyntelijk, met deſe *Tweede Vergrotinge*, in de Stad ſijn getrokken. Dit moet al lange Jaren geſchied ſijn voor dat den *Dyk-graav* ende *Heemraden van Rijnland* ſijn ingeſtelt, diemen ſeyd in 't Jaar 1255. by tijde van *Koning Willem* ſijn ingevoert, andre ſeggen, door ſijn Soon *Graav Floris*, in het Jaar 1285. dat ik niet voor de eerſte Inſtelling, daar geen ſeker blijk van en is, maar voor een nader beveſtiging houde, immers lange geweeſt moet ſijn voor het overdekken van de *Spaarne*, ende het leggen van den *Sparendam*. Dat het eerſte werk van deſelve *Heemraden* geweeſt is, ende ſijn begin genomen heevt met den Jare 1253. want daar na deſe bedijking onnodig ſoude ſijn geweeſt. Merk hier uyt wederom een ſeker teken van oudheid van deſe Stad, ende den aanwas van dien.

Den *Rijnlandſen Binne-dijk*, komende van de *Zijl* aff, tot aan de *Maren* toe,

ſoo

ſoo verre de Stad ſtrekt, is vry hooger als daar buyten, daar hy den *Lagen Rijn-dijk* genomt werd, welke hoogte ook wel tot meerder verſekering, uyt het ſchot van den *Nieuwen Rijn* kan opgeworpen ſijn.

Deſe *Twede Vergroting* is aan de voorgaande gehegt, met de *Boſtel-brugge*, de *Vrouwen-brugge*, de *St. Jans-brugge*, de *Kerk-brugge*, de *Hoy-gravs-brugge*, anders de *Pekte-brugge*, ende de *Veſt-brugge.*

In deſe ſtreek is de *Vrouwe Kerk*, het *Eliſabeths-Vrouwen-Gaſthuys*, het *Sieke Beter-huys*, ende de *Dol-huys*, de *Tu-ſteyn-hal*, *Baay-hal*, ende *Arme-Huysſitten-huys.*

De *L. Vrouwe Kerk* is Sondags na Vrouwen Hemelvaarts-dag *Anno* 1363. tot een *Marien Kerk* ingewijd, onder *Jan van Varnenburg*, 48ſte *Biſſchop van Uytregt*, dewelke tegenwoordig voor de *Franſe Gemeente* is ingeruymt. Het welk te vorens een *Kapelle* is geweeſt, behorende onder de Kerke van *Oeſtgeeſt*, ſtaande ter givte van het *Convent* ende *Abdye van Rijnsburg*, dewelke ook

St. Marien, ofte Vrouwen Kerk.

in het inwijden van deselve, tot een *Parochye Kerke* der Stad *Leyden*, by Zegel ende Brieven tussen *Klarissa van Schenien*, *Abdisse van Rijnsburg*, *ende St. Benedictus Orden*, ende den *Schout*, *Schepenen*, *ende Raden der Stad Leyden*, gegeven des Vrydags naa *St. Valentijnsdag*, in 't Jaar 1364. het regt heevt willen behouden van het jaarlijks inkomen ende *Pensioen* des *Pastoors* van de Kerke van *Oestgeest*; Item, van de *Collatie* ende *Givte* van den dienst der selver *L. Vrouwen Kerke*, soo die somwijlen mogt komen te vaceren. Het welk mijns wetens noyt en is geoefvent, immers sedert den *herstelden Godsdienst* van selvs is komen te vervallen.

Elisabets Gasthuys. Het *Elisabets Gasthuys* was gelegen in de *Vrouwe Kamp*, benevens het *St. Urcelen Convent* in den Jare 1428. in een kleyn begrip gestigt, ende begivtigt by *Jan Dirk Koenen* ende *Katrijn Teden*, sijn Wijv, tot een *Hospitaal* ofte *Herberge*, voor alle vremde inkomende arme Vrouwen, die hier in voor drie Dagen vernagten mogen, opgeregt. Dog is daar na in den Jare 1583.

tot

tot het ſelve over-gebragt het *Vrouwen Gaſthuys*, dat op de *Hogelandſe Kerk-gravt* geſtaan heevt, het welk in den Jare 1403. by *Klaas Remgers*, ende *Magtelt van Zijl* geſtigt was, ende in den Jare 1583. voor het *Wees-huys* is ingeruymt, ende met dit *Gaſthuys* is verenigt, met het vergroten ende innemen van de plaats van het *Sint Urcelen Convent*, dat hier bezijden aan gelegen heevt. Daar na in den Jare 1592. is het ſelve mede verenigt met het *Leproos huys* ende het inkomen van dien, het welk, gelijk als in andre Steden, buyten de Stad geplaats was, waar in de afſchuwelijke Melaatsheyt gebetert wierd, daar toe in het ſelve *Gaſthuys* een byſondre Saal geſchikt is, dog in veele Jaren geen gebrek van geweeſt is. *Leproos-huys.*

Het *Sieke Beter-huys* ende *Dol-huys* is in den Jare 1575. korts na de *Belegering van Leyden*, in plaats van het *Convent van Lopſen*, dat buyten de *Rijnsburger-poort* plag te ſtaan, ende met de *Belegering der Stad Leyden*, geheel ter neder geſmeten was, eerſt tot een *Sieke Peſt huys*, (dat nu buyten de Stad op *Lopſen.*

ſig ſelven gebouwd is, ende onderhou-
St. Cicilien. den werd) in *St. Cicilien*, ende Huy-
ſingen daar toe behoorende geſchikt, gelegen aan de Weſt-zijde van de *Vrouwe Kamp*, tuſſen de *Haarlemſtraat* ende de *Oude Veſt*, het welk jegenwoordig behoort onder het bewind van de Meeſtren van het *Katrijnen Gaſthuys* daar mede 't ſelve is verenigt, daar ook buyten dien eenige arme ſlegte Kinderen, ende andre onmagtige oude Luyden, onderhouden werden, ende uyt het innekomen van de Loterye, ten behouven van het ſelve Huys, in den Jare 1594. gehouden, met een Saal
Dol huys, Sieke Beter-huys. voor de *Dolle* ende *Krank-ſinnige*, ende daar boven een dobble Saal, voor onmagtige oud-arme Mannen ende Vrouwen, is vergroot. Daar uyt ook twee Sieke Beter-ſalen een van Mannen, ende een van Vrouwen ter ſelver plaatſe onderhouden werden.

Fuſteyn-hal. De *Fuſteyn-hal* daar in alle *Zaay-fuſteynen*, *Katoen-fuſteynen*, *Brede* ende *Smalle-doppen*, *Bombaſijnen*, *Negenoogen*, *Drogetten*, ende meer andre diergelijke *Stoffen*, getoetſt ende gelooyt wer-

werden, is gelegen aan de West-zijde van het *Marendorp*, daar eertijds het *St. Barbaren Gasthuys* gestaan heevt, daar het een gedeelte van is.

Het verder gedeelte van het selve *Gasthuys* uytkomende aan den *Rijn*, is geschikt tot de Vergadering-plaats van de Arm-meesters deser Stede, datmen nomt het *Arm-Huyssitten-huys*, waar van de beheringe van ouds bestaan heevt, ten deelen uyt Geestelijk, ende ten deelen uyt Wereltlijk inkomen, het welk affsonderlijk plag bestierd te werden, dog sedert den *herstelden Godsdienst*, gelijk verscheyde andre plaatsen, is verenigt, ende tot een gebragt, alleen dat de Besorgers bestaan uyt ses *Diaconen*, de welke by de *Kerk*, ende uyt ses *Huyssitten*, off *Arm-meesters*, die by die van den *Geregte* tot den selven dienst werden beroepen. *Huyssitten huys.*

De *Baay-hal* ende *Ras-hal*, sijn gelegen op de *After-gravt*, bezijden het *Klooster van Nazaret*, daar die een gedeelte van sijn, hier werden getoetst ende gelooyt alle *Belse-lakenen*, *Baayen* ende *Rassen*. Dog is in den Jare *Baay-hal. Ras-hal.*

 1632.

1632. de *Ras-hal* daar van daan verplaats op het *Steenschuyr* bezijden de *Looyballe.*

In dese vergrotinge waaren onder de *Parochye* van de *L. Vrouwen*, ofte *Marien Kerk*, verscheyde *Vrouwe Kloosteren* ende *Conventen*, ten dienste van de *Paaps-gesinden* gestigt, dewelke alle met den *herstelden Godsdienst* vervallen, ende te niet gegaan sijn.

St. Urcelen. Dese waren het *St. Urcelen*, ofte *elv duysend Maagden Convent*, dat by het *Elisabets Gasthuys* is ingenomen.

St. Michiels. II. De *St. Michiels Nonnen* van d'Ordre van *St. Franciscus*, dat gestaan heevt tussen de *Vrouwe Kamp*, ende *Marendorp* daar in nu het *Hovjen Zion* verplaats is, ende te vooren voor de over-gebleven Susteren van *St. Pieters Bagijn-hov*, dat over *St. Pieters Kerk-hoff*, bezijden '*s Gravensteyn* gestaan heevt, ende onder het bewind van het *Katrijnen Gasthuys* was gelaten, was ingeruymt.

St. Cicilien. III. *St. Cicilien Convent*, dat nu by het *Katrijnen Gasthuys*, tot een *Siek-huys* ende *Dol-huys* is ingenomen.

St. Agnieten. IV. *St. Agnieten Suster-huys*, van de Ordre

Ordre van *St. Augustijn*, dat digt agter de *Vrouwen Kerk* gestaan heevt, ende nu tot Huysen gemaakt, ende uytgegeven is.

V. Het *Convent van de Grawe Susteren van Nazaret*, dat gestaan heevt op de *After gravt*, ende nu ten deelen is ingenomen tot de *Baay hal*, ende het verder met kleyne Huysjens is betimmert, die by arme Luyden bewoond werden, als nog genoimt het *Klooster van Nazaret*, anders het *Miere-nest*. *Grawe Susteren.*

VI. De *Susteren van Abcoude*, welk *Convent* gelegen heevt in de *Paradijs-steeg*, omtrent des *Stads-vesten*. *Susteren van Abcoude.*

VII. Het *Schagen Suster-buys* van de *Minne-broeders Ordre*, gelegen agter *Marendorp*, beyde mede vervallen. *Schagen Suster-buys.*

De *derde Vergroting* is in den Jare 1389. geschied, na dat *Hartog Aalbregt van Beyeren*, aan dese Stad by Privilegie van den 15. Junij 1386. vergunt had: *dat sy tot der Stede behouv mogten aannemen al sodanig Land alsser buyten der selver Stede gelegen is, buyten den vierkant van hare Gravten, mits het selve den goeden Luyden vergoedende ter Schepen-* *Derde Vergroting.*

schat-

ſchattinge. Daar op by toe-ſtaan van *Heer Bartolomees van Raaphorſt* als *Ambagts-heer van Soeterwoude*, uyt het ſelve *Ambagt* tot een *derde Vergrotinge* aan de zijde van het *Rapenburg*, ende *Steenſchuyr* is ingenomen omtrent de *ſes-endertig Rijnlandſe Morgens*, binnen de *Veſtwallen*, ſtrekkende van de *Hage-poort* tot aan de *Koey-poort*, ſoo die nog jegenwoordig leggen, ende ſoo voort tot aan de *Krajers-brugge*, daar nog onlangs de *Hogewoertſe-poort* geſtaan heevt, tot aan den *Rijn*, ende is aan de Stad gehegt, met de navolgende Bruggens:

1. *De St. Antonis-brugge.*
2. *De Doel-brugge.*
3. *De Nonne-brugge.*
4. *De Vliets brugge.*
5. *De Niewe-brugge.*
7. *Ooſterling, ofte Groene-brugge.*
8. *Hogewoerts-brugge.*
9. *Gans-oorts-brugge, ende*
10. *De Krajers, ofte Veſt-brugge.*

Doelen. In deſe vergrotinge ſijn de *Doelens*, ende de *Academie*, ende *Hoge Schole*, de voornaamſte Gebouwen: De *Doelens*, ten dienſte van de *Schutterye* deſer Stede,

Pag 63.

de, ſijn gelegen aan de Zuydweſt-zijde van de *Stads-Wallen*, groter ende ſchoonder als in eenige Stad in *Holland*, voorſien met een ſeer groot *Pleyn*, ende verſcheide *Schiet-plaatſen*, daarmen met het *Roer*, met den *Voet-boog* ende *Hand-boog* alle dagen mag ſchieten, met hooge Boomen, rondom ende doorgaans beplant, hebbende van elke zijde een bekwame ende heerlijke Huyſinge, waar van de voorſte in den Jare 1586. ſeer çierlijk herbouwt, ende vermaakt is. Tot het oefvenen van het *Roer*, *Voet-boog* ende *Hand-boog* in deſe *Doelens*, is van ouds een *Gilde* opgeregt geweeſt, aan het welke op den 25. Junij 1438. op den naam van den *Koning*, *Hooftman ende gemene Geſellen van St. Joris Gilde*, ſeker *Handveſt* is vergunt: *Dat, off by geval gebeurde dat eenige van deſelve Geſellen ten Doelen ſchietende, iemand raakte ende quetſte, dat hy daar aff kwam van lijve ter dood, dat ſy daar over niet en verbeuren; maar daar van vry ende ontlaſt blijven.*

De *Academie* tot opregtinge van een *Hooge Schoole*, ende voort-plantinge van alle *Academie.*

alle *Konsten* ende *Wetenschappen*, niet alleen voor dese *Stad* ende *Landschap*, maar ook voor alle na-buyrige *Steden* ende *Landen*, daar in men dagelijks in alle *Faculteyten* ende *Wetenschappen* openbare *Lessen* soude doen, is aan dese Stad vergunt met een genougsaam innekomen, tot onderhoudinge van dien behorende, in vergeldinge van de geleden schaden ende ongemakken, die sy door de strenge Belegering van den Jare 1573. ende 1574. geleden hadden, daar toe in den Jare 1575. eerst geschikt ende ingeruymt was het *Barbaren Klooster*, op het *Rapenburg* op den houk van de *Volders-gravt*, daar van nog het *Kerksken* in wesen is. Dog is het selve om de beter gelegenheyt ende bekwaamheyt, in den Jare 1581. verplaats aan de over-zijde van het *Rapenburg*, in het *Klooster van de Witte Nonnen*, daar het in bekwame *Lees-plaatsen* is affgesondert, ende van dien tijd aff gebleven is, van binnen voorsien met een heerlijken *Hov* ende *Kruyd-tuyn*, daar in allerhande *Genees-kruyden* geplant sijn, ende vertoont werden.

In 't

In 't Jaar 1616. is in dese *Hoge Schole* een al te groten Brand geweest, daar door het Gebouw t'enemaal verbrande ende neder storte, soo dat deselve twee Jaren daar naar, in sodanigen stand als die nu is, herbouwt is. Soo als te sien is in het Op-sgrivt in het inkomen boven de Deur doen stellen; luydende aldus:

MEMORIÆ POSTERITATIS,
AEDEM ISTAM IN QVAM Aº.
cIɔ Iɔ LXXXI. CVRATORES ACADEMIÆ ET CŌSS. HVJVS VRBIS PVBLICAS ACROASES TRANSFERRI VOLVERVNT, QVAMQVE VERÆ SAPIENLIÆ, ET LIBERALIBVS DOCENTIVM ET DISCENTIVM EXERCITIIS ATQVE HONORIBVS DEDICARVNT, POSTQVAM EXORTÆ REPENTE FLAMMÆ VIOLENTIA III. ID. NOVEMB. cIɔ Iɔ CXVI. TECTVM EIVS, CATHEDRAS, SVBSELLIAQVE, FOEDE ABSVMSISSET: EAM EX DECRETO ILLVST. AC PRÆPOT. HOLLAN-

LANDIÆ ET WESTFRIS. ORDINVM IN HVNC MODVM MAGNIFICE RESTAVRATAM PVBLICIS DIVINARVM ATQVE HVMANARVM DISCIPLINIS CONSECRARVNT.

ADRIANVS MATHENES, *Dominus in Mathenes, Opmeer, &c.*

CORNELIUS VANDER MYLEN, *Dominus in Mylen, Dubbeldam, &c.*

ACAD. CVRATORES

E T

FR. CORN. TOORNVLIETIVS.
LAVR. HVG. GALIVS.
PETRVS ARN. DEYMANTIVS.
THEODORVS GER. HOGEVEEN. } *Consules Reip. Lugduno Batavæ.*

Dat is,

Dit Gebouw, dat in 't Jaar M. D. LXXXI. *de Curateurs van d' Academie ende Burgermeesters deser Stad, tot de openbare Lessen, tot de ware Wijsheid ende vry-kunstige oefveningen der onderwijsenden ende leerenden, tot vergeldinge van deugt, ge-eygent hadden, na dat door 't geweld der scielijk ontstaande vlammen, op den* XI. *dag in Novemb.* M. DC. XVI. *Het Dak,*

Dak, de Balken, Stoelen ende Onder-banken jammerlijk vernielt waren, is uyt last van de Hoog Mog. Heeren Staten van Holland *ende* West-vriesland *in deser vougen heerlijk vernieuwt, ende de Leeringen der Godlyke ende Wereldse-saken toe-geeygent; door*

Adriaan Mathenes, *Heere van Mathenes, Opmeer, ende wat des meer is.*

Cornelis vander Mylen, *Heere vander Mylen, Dubbeldam, en nog meer.*

Curateurs van d'Academie

ende

Vrank van Torenvliet, *Cornelis Soon.*

Laurens Gaal, *Huygen Soon.*

Pieter Deyman, *Arent Soon.*

Dirk Hogeveen, *Gerrits Soon.*

Burgermeesters ende mede Curateurs.

Den 1. Junij cIↃ IↃ c XVIII.

Hier toe behooren de opregtinge van de *Bursalen* ende Houwelingen van het *Duytse* ende *Franse Collegie* tot een spoor ende voortbreyding van de *Theologise Faculteyt*, ende opwekking van bekwame Dienaren des Goddelijken Woords,

Nederduit-se Collegie. Woords, daar van het *Nederduytse Collegie* in den Jare 1591. geplaatst ende geschikt is in het *Celle-broeders Klooster*, aan de West-zijde van de *Celle-broeders-gravt*, alwaar op de voorstellinge van de Steden, een seeker getal van Studenten in de *Theologie*, geleert, onderhouden, ende tot het *Preek-ampt* bekwaam gemaakt werden.

Franse Collegie. Het *Franse Collegie* is in den Jare 1605. tot gelijken dienst ende insigt opgeregt, daar toe sekre Huysinge op de *Groene Hase-gravt* is ingeruymt, een gedeelte van het *Suster-huys van Romen*, daar van het *Klooster* gestaan heevt op *Rapenburg* tussen de *Doel-brugge* ende deselve Gravt , dat een Rijk *Nonnen Klooster* was van de Ordre van *St. Augustijn*, als nu tot çierlijke ende schoone Huysen gemaakt ende uyt-gegeven.

Vierde Vergroting. De *Vierde Vergroting* is gesehied in den Jaare 1610. aan de West ende Noord-zijde van de Stad, beginnende omtrent de *Witte-poort* aan den *Rijn* loopende in 't ronde, voor by de *Rijnsburger* ende *Maren-poort* tot de *Zijl poort* toe, ter groote van *veertig Morgen* ende *twee*

hondert

Pag. 59.

hondert Roeden Lands, die in een korten tijd voltimmert ende volbouwt ſijn. Soo dat de Stad nu in 't geheel groot was met haar omlopende Veſten ende Wallen *hondert twe-en-tſeventig Rijnlandſe Morgens ende twe hondert Roeden.* Ten dienſt van welk gedeelte in den Jare 1639. aan de Ooſt-zijde van de *Maaren* niet verre van de oude nedergeleyde *Veſt-walle* een *Niewe Kerk* is beginnen te bouwen, daar *Cornelis Paads*, oudſte Soon van *Mr. Willem Paads*, in die tijd Oud-Burgermeeſter, den eerſten Steen van geleyd heevt, dewelke in korte Jaaren daar na volmaakt is, van een agtkantig maakſel, met een matelijken Toorn daar op, daar in de eerſte Predikatie by *D. Johannes Dermoutius* gedaan is op den 13. Octob. 1649. dat na den niewen Stijl, dewelke eerſt in den Jare 1596. is beginnen te rekenen, juyſt dien ſelven Dag was dat *Leyden* van de ſware Belegering in den Jare 1574. ontſet wierd. *Maren Kerk.*

Een Jaar daar naa, te weten in den Jare 1640. is door aanwas van de *Draperye*

perye ende *Laken-rederye* een seer çierlijke *Laken-halle* doen maken aan de Oost-zijde van de *Oude Cingel*, omtrent de *Schey-brugge*, van binnen voorsien ende verdeelt met verscheyde plaatsen ende Kameren, tot gerijv van deselve Nering dienende, alwaar alle gemaakte *Lakenen* moeten werden beprouvt, off die wel off kwalijk gemaakt sijn, ende na haar waarde met seeker op-geslagen Loot gejuyst werden.

Laken-halle.

Vijvde Vergroting.

De *Vijvde Vergroting* is geschied in den Jare 1644. beginnende aan de *Zijl-poort* Oost-waart op, tot aan het eerste Bolwerk, ende voort omgaande tot voor by de *Haven*, begrijpende mede de oude Voor-stad, soo aan d'een als d'ander zijde van de *Haven*, ter groote van omtrent *sis Morgen twee hondert elv Roeden*, met meninge om soo voort te gaan tot aan de *Hogewoerdse-poort* toe, dog is tot daar toe opgehouden, tot dat in den Jare 1659. de *Seste* ende *Laatste Vergroting* daar by gekomen is, van daar rondom voortgaande tot aan de *St. Jacobs-gravt*, beginnende van het eynde van de oude Voor-stad; ten

Seste Vergroting.

halven

LAKENHAL

halven door de *Lage-woerd*, ofte *Waard*, over den *Rijn* ende *Rijn-dijk* daar het met de *Hogewoerdse-poort* besloten werd, ende voort om loopt tot aan *St. Jacobs-gravt*, daar het wederom aan het oude Werk gehegt werd, ter groote van *vijv-en-dertig Morgen vier Hond ende tagtig Roeden*, maken t' samen met de jongste Vergrotinge, *twee-en-veertig Morgen een-en-tnegentig Roeden*, ende werden beyde dese Vergrootingen aen de voorgaende gehegt, met de navolgende *Bruggens*; als,

1. *De Verwers-brugge.*
2. *De Zijl ende Have-brugge.*
3. *De Kerk-brugge.*
4. *De Groene-brugge.*
5. *De Heere-brugge.*
6. *ende de Overrijns-brugge.*

In dese streek en zijn geen bysondre grote Gebouwen gestelt ende aangeleyt, als het pleyn ten zuyden de *Heere-gravt*, daar in het Jaar 1663. de grondbouw tot een *Nieuwe Kerk* gereed gemaakt is, de welke alrede is beginnen aan te leggen, met meeninge om met een grooten *Toorn*, ter hoogte van 300.

voe-

voeten, in het oosten van de selve *Kerk*, te verçieren, daar van *Gerard Meerman*, oudste Soon van *Mr. Johan Meerman*, doen ter tijd oud Burgermeester, op den 5. November 1663. den eersten steen geleyt heevt. Dese soude men niet oneygentlijk de *Waart-Kerk* mogen noemen.

Waart-Kerk.

De Stad aldus ten deelen *Bemuyrt*, ende ten deelen met *Aarde-wallen*, *Bolwerken* ende *Gravten* omcingelt, is in't geheel groot (binnen sijn *Gravten* ende *Cingelen*) *twee hondert ende drieentwintig Rijnlandse Morgens*, *twee hondert eenentnegentig Roeden*, betimmert met omtrent 13000. *Huysen*, behalven de *Poorten*, daar door vele kleyne Huyskens op de straat uytkomen, die op eenen naam staan, verdeelt met omtrent *hondert en twintig* meest *steene*, ende weinig *houte* *Bruggens*, ende omtrent *twee hondert* *Straaten*, ofte *Steegen*, *agtentwintig* bevaarbare *Wateren*, rondom ten deelen met *steene*, ten deelen met *aarde* *Wallen*, met hare *Toornen*, *Bolwerken*, ende omgaande *Vest-gravten*, ende cierlijke beplante *Cingelen* beset, met seven uyt-

Groote van de Stad.

Huysen.

Bruggens.

Straten.
Stegen.
Wateren.

Pag.

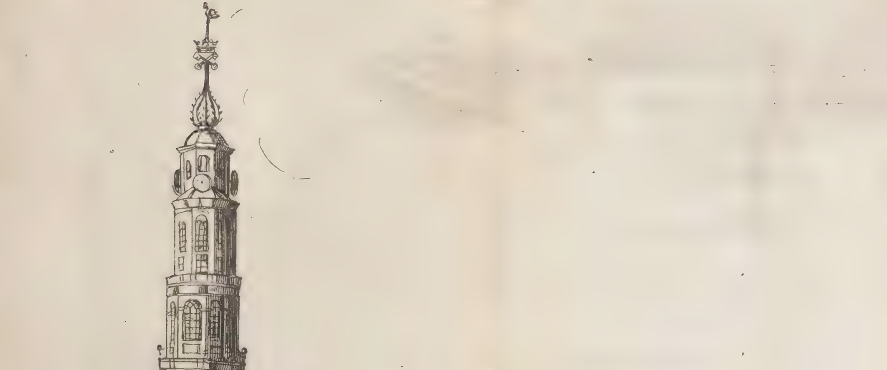

uytgaande *Land-poorten* ende haare *Water-gaaten*, in korte Jaaren meest alle vernieuwt, ende cierlijk opgetoyt: als, De *Hage*, ofte *VVitte-Poort*, de *Rijnsburger*, ofte *Morsch-Poort*, de *Haarlemmer-Poort*, de *Maaren-Poort*, de *Zijl-Poort*, de *Hoogewoerts-Poort*, ende de *Koe-Poort*.

Behalven de dagelijkse vertiering van allerhande *Manufactuyren*, als van *VVolle*, *Laakenen*, *Greynen*, *Rassen*, *Saayen*, *Baayen*, *Karsaayen*, *Boratten*, *Fusteynen*, *Stametten*, *Drogetten*, *Rollen*, Spaanse en andre *Deekens*, ende wat van die soort meer is, de welke hier in groote menigte gemaakt en verhandelt werden, is hier de voornaamste *Suyvel* ende *Groent-markt* van geheel *Holland*, voornamelijk van goede ende wel-bebouwde *Boter*, die nergens (om streeks) soo goed en valt. Daar toe, ende tot andre *Lijvs-behouvten*, alle weeken, des *Saturdags* ende *VVoonsdags*, een vrye ende openbare *Markt-dag* gehouden werd. *Saturdags ende VVoonsdags-markt.*

De plaatsen daar alle *VVaren* ende *Lijvs behouvten*, buyten de dagelijkse *Markten*, wekelijks tweemaal ter *Markt* komen, sijn langs den *Niewen Rijn-*

kant geschikt, d'een na d'ander, om het gemak van het aan ende afkomen, regt door, ende in het midden van de *Stad*, met dat de meeste toe-voer, te *Water*, met *Schuyten* werd aan-gebragt.

Appel-markt. Groen-markt. Stikke-boter. Als sijn de *Appel-markt*, de *Groen-markt*, daar by het *Mande-werk*, de *Blom-zaat-markt*, de *Stikke-boter*, *Kaas-markt*, ende *Eyer-markt*, daar by het *Tou-werk*, *Iser-werk*, ende soo voort de *Linne-kramen*, *Hout-kramen*, *Kouse-kramen*, *Hoede-kramen*, *de Koorn-markt*, op ende in't neer- *Koorn-markt.* gaan van de *Koorn-brugge* geplaatst. De dagelijkse *Koorn-markt* is tussen de *Toorn-steeg* ende *Kaarne-melks-brugge*, over de *Boter-markt*. Daar aan volgt de binne *Groen-markt* ende *Scheeps-ap-* *Vis-markt.* *pel markt*, daar aan de *Zee-vis*, ende *Revier-vis-markt*, beginnende van agter het *Stadhuys*, tot aan de *Vis-brugge*, alsoo genaamt, om dat op deselve de *Zee-vis*, dewelke hier in grote menigte ter *Markt* komt, aldaar werd aff-geslagen, ende verpagt. Aan de over-zijde van de *Vis-markt*, is de *Tonne*, ende *Potte-markt*. Daar aan volgt de grote *Boter-markt*, hebbende haar op-

slag

ſlag van de *Vis-brugge* tot aan de *Kraan* toe, ende op dat de ſelve *Boter*, in de Somer, van de warme Lugt mag bevrijd werden, is daar voor een *Boter-buys* opgeſtelt, benevens ende agter de gemeene *Wage*, rondom met een çierlijke *Galderye*, ende in het midden met een *Gelaſen Hemel*, *Lantaarns-wijſe*, over-dekt, alwaar de *Tonne-boter* van geheel *Rijnland* in een ongemeen getal ter *Waag*, ende ter *Markt* komt, bedragende in een Jaar over de dertig duyſent Vierendelen, ende gemene *Boter-Vaten*, behalven de *Stik* ende *Kop-boter*, dewelke ten deelen alhier verbruykt, en voort over-al verſonden werden. Voor ende gelijk als in het midden van het *Boter-buys*, dat aan alle kanten van binnen daar in ſijnen toegang heevt, ſtaat de *Groote Wage*, daar allerhande *Grove* ende andre *Waren* gewogen werden, de welke lange tijd op het *Water* geſtaan heevt, ende daar na, met het verniewen van het *Oude Boter-buys*, met het ſelve, tot een uytſtekent, ende meer als gemeen, çierlijck Gebouw, in den Jare 1658. by den anderen gevougd is.

Boter-buys.

Groote Wage.

Kraan. Voor by de *Kraan*, daar alle *Grove Waren* te Scheep uyt ende ingeladen, ende ter *Wage* ende elder-waarts gebragt werden, door Luyden daar toe gesteld, diemen *Kraan-kinders* nomt, komt de buyte *Revier-vis-markt*, *Aal-markt* ende *Kaas-markt*, diemen de *Boere-markt* nomt, daar aan volgt de *Hoender* ende *Vinke-markt*, de *Blom-markt*, ende *Ent-markt*; daar alle *Kwekelingen* van *Jonge Fruyt-boomen* in grote menigte ter *Markt* komen.

Boeren-markt. Behalven dese, is nog een *Buyte-Groen-markt*, ende *Fruyt-markt*, langs de *Oude Cingel*, tegens over de *Bier-kaay*, tot gerijv van die gene, dewelke wat verder aff woonen, werd mede de *Boere-markt* genomt.

Beeste-markt. De *Maagre* ende *Vette Beeste-markt* van *Ossen*, *Koeyen*, *Kalven*, *Schapen*, werd gehouden op het *Pleyn*, tussen de *Oude* ende *Niewe Rijnsburger-poorten*, ende tegen over de selve (tussen de *Blaauwe-poort* ende de *Bier-kaay*) is de *Turff-markt*.

Varke-markt. De *Varke-markt*, die te voren op het *Sand*, in het *Noord-eynde*, plag te wesen,

is

Pag. 75.

is nu verplaatſt op de *Oude Hout-markt*, beneven de *Fruyt* ende *Boom-markt*, welke *Hout-markt* met de jongſte vergroting, van het Jaar 1644. in het *Afgehaalde Bolwerk*, ende neder-geleyde *Veſt-Wal* van de *Oude Zijl-poort* gebragt is. *Hout-markt.* Het *Verke-vlees*, ende andre *Verſe Spijs*, werd verkoft in de *Pens-halle*, *Pens-hal.* aan de *Bredeſtraat*, de *End-vogelen* ende *Konijnen*, aan de *Blaauwe-ſteen*, op de *Bredeſtraat*, ende tot het Geſlagte-vlees van *Rundren*, *Kalven*, *Schapen*, &c. is de algemene *Vleis-halle*, onder het *Vlees-halle.* *Stadhuys*. Dog is met de vergrooting van de *Stad*, tot beter gemak van de Luyden, die wat verre aff woonen, op het *Pleyn* voor de *Oude-Voor-Stad*, een *Niewe Vis-markt* op-geſtelt, ende op den houk van de uyt-vaart na de *Haven*, een kleyne *Vleis-hal* toegeſtelt. De *Schoenen*, *Hoſen*, *Huyſraat*, ende wat des meer is, werden gemarkt op de *Hogelandſe Niew-ſtraat*, en de *Kerk-gravt*. De gemaakte *Niewe* en *Oude Klederen-markt*, werd gehouden op de *Niew-ſtraat*, aan de Noord-zijde van de *Kerk*, beginnende van de *Toorn-ſteeg*, tot aan

de *Hooy-gravt*, dat men gemeenlijk de *Luyse-markt* noemt.

Luyse-markt.

Tot gerijv van de *Draperyen*, werd mede alle *Woonsdag* ende *Saturdag* op de *Oosterling-plaats*, een openbare *Markt* van allerhande *Gaarn* gehouden, ende des *Dingsdags* ende *Vrydags* werd voor ende onder de *Looy-halle* Markt gehouden van de *Saayen*, *Baayen*, *Groff-greynen*, &c.

Gare-markt.

Buyten dese gemeene *Markten*, sijn nog verscheyde *Vrye Jaar-markten*, daar mede de *Stad* van *Leyden* in 't bysonder is begunstigd, als sijn de drie jaarlijkse *Leer-markten*, de *Kruys-markt*, waar op de *Leydse Kermis* ende *Omme-gang* gehouden werd, de *Linne-markt*, *St. Margrieten Kaas-markt*, de *Octobers-markt*, ter gedagtenis van het ontset van de strenge Belegering van den Jaare 1574. vergunt, ende de *Twee Maagre Beeste-markten*.

Vry Jaar-markten.

Te voorens genomt sijnde het getal van de *Straten*, *Wateren* ende *Bruggens*, volgt nu de omstandige gelegentheyt ende benaminge van deselve.

Straten *ende* Wateren *der Stad* Leyden.

't Noord-eynde, beginnende aan de *Witte-poort*, eyndende aan de *St. Antonis-brugge.*

Aan de Zuyd-zijde.

1. Het Slik-ſteegjen.
2. De Floren-ſteeg.
3. Het Sand.

Uytkomende alle op de Groene-haſe-gravt, die met 2. ſteene Bruggens, 1. over Rapenburg, ende 1. over de Doelen overdekt is.

Aan de Noord-zijde der ſelver.

1. Het Valken-ſteegjen.
2. Korte Rapenburg.

Loopende totten Rijn, met 1. houte Bruggen.

Bredeſtraet, *van* St. Antonis-brugge *totte* Hoogewoerts-brugge *toe.*

Aan de Zuyd-zijde.

1. De Pape-ſtraat.
2. De Lombart-ſteeg.

 3. Moy-

3. Moy-Japen-steeg.
4. De korte Diev-steeg.
5. De korte Choor-steeg.
6. De Wol-steeg.
7. Ketelboeter-steeg.
8. De Plaat-steeg.
9. De Bogart-steeg, alle uytkomende opte Volders-gravt, ofte Langebrugge.

Aan de Noord-zijde.

1. De Borre-steeg.
2. Het Kakelaars-steegjen.
3. De lange Vrouwen-steeg.
4. De Mandemakers-steeg.
5. De Maarsman-steeg.
6. De korte Koornbrug-steeg.
7. De Kors-lammen-steeg.
8. De Boter-steeg, ofte Kaarnemelk-steeg, anders het Mostert-steegje, alle uytkomende tot op den Niewen Rijn.

Hoogewoert, *beginnende aan de* Hoogewoerts-brugge, *loopende totte Poort toe.*

Aan de Zuyd-zijde.

1. St. Barbaren-steeg.

2. St. Jo-

2. St. Joris-ſteeg.
3. De Dwers-kamp, loopende uyt midden van de Barbaren-ſteeg in de St. Joris-ſteeg.
4. De Krauwel-ſteeg.
5. De Koene-ſteeg.
6. De Vrouwen-ſteeg, of Varken-ſteeg.
7. De Wielmakers-ſteeg.
8. De Spil-ſteeg.
9. Krajers-ſtraat.
10. Bolwerk-ſtraat.
11. Dwers-Bolwerk-ſtraat.
12. Rijn-ſtraat.
13. Binne-veſt-gravt, alle uytkomende op het Levendaal.

Aan de Noord-zijde.

1. De Water-ſteeg.
2. 3. Nog twee Water-ſtegen, alleen tot het Water gaande in den Niewen Rijn.
4. De Krajers-ſtraat.
5. De Rijn-ſtraat.
6. De Binne-veſt-gravt.
7. Zuyd-zijde van den Rijn, met 2. ſteene Bruggens over den Rijn.
1. Rijn-brugge.
2. Krajers-brugge.

Levendaal, *beginnende aan de* Vest,*lopende tot in het* Steen-schuyr.

Aan de Zuyd-zijde.

1. Het Swaan-steegjen.
2. Berkendal, ofte Steegjen sonder End.
3. De Sak-steeg, ofte Heyligen Dam.
4. De Zijd-gravt.
5. De Rijn-straat.
6. De Gort-straat.
7. De Haver-straat.
8. De Bolwerk-straat.
9. De Binne-vest-gravt, loopende tot aan de Vest.
10. De Geer-gravt.
11. De Binne-vest-gravt.
12. De Klik-straat.
13. De Geer-straat.
14. De Krajer-straat.
15. De Haver-straat.
16. De Gort-straat.

Aan de Noord-zijde.

1. De Krajers-straat.
2. De Haver-straat.
3. De Gort-straat.

Over

Over Levendaal leggen

1. De St. Joris-brugge.
2. De Koenen-brugge.
3. De Barbaren-brugge.
4. De Lees-ſteen-brugge.
5. De Geer-brugge.
6. De kleine Krajers-brugge.
7. De kleine Rijn-brugge.
8. De Veſt-brugge.

Op te Zÿd-gravt.

1. De Raam-brugge.
2. De Spek-brugge.

Steenſchuyr *ende* Rapenburg, *beginnende van de* Hooge-woerts-brugge, *loopende tot* St. Antonis-brugge *toe.*

Aan de Zuyd-zÿde.

1. Het Roos-ſteegjen, van ouds het Stink-ſteegjen genomt, loopt tot Levendaal.
2. De Knotter-ſtraat, loopende in de Velde-ſtraat.
3. De St. Jacobs-gravt, loopende tot aan de Veſten.

4. De Koe-poorts-gravt, loopende tot de Koe-poort, ende op deselve Gravt aan de Oost-zijde leggen
5. De Swieten-straat.
4. De lange Raam-steeg, loopende tot op St. Jacobs-gravt.
7. De Kijv-hoek, loopende tot op te Oosterling-plaatse.
8. De Vliet, loopende naar de Vest, ende aan de Oost-zijde der selver.
9. De Molen-straat, loopende op te Koe-poorts-gravt, ende aan de West-zijde van de Vliet.
10. De Bakker-steeg, loopende tot op de Broertjens-gravt.
11. De Cellebroers-gravt, loopende tot aan de Vest, ende aan de West-zijde der selver beginnende aan de Vest.
12. De Blaawe-steeg.
13. De Seger-steeg.
14. De Kolv-makers-steeg.
15. De Boys-straat, loopende in de Kolv-makers-steeg.
16. De Nonnen-steeg.
17. De Doel-straat.
18. De Groene-hase-gravt, loopende alle te samen tot op de St. Pieters

Agter-gravt, ofte Doel-gravt.

Aan de Noord-zijde.

1. Den Bogart, loopende op de Bredestraat ende de Volders-gravt.
2. De Volders-gravt, loopende tot in Rapenburg, is nu over-wulvt, ende word genomt de Lange-brugge.
3. De Niewe-steeg, loopende tot op het Pieters Kerk-hov, en in deselve aan de West-zijde.
4. De Salomons-straat, responderende in de lange Heeren-straat.
5. De Ark-gravt, wesende alleen tot gerijv van de Huysingen daar aan belend zijnde, nu Overwulvt.
6. De lange Heeren-straat, loopende tot aan de Kerk toe.
7. De korte Heeren-straat.
8. Het Scheep-makers-steegje.
9. De Donkere-gravt, loopende onder de Bagijnen Kerke, ende de West-zijde van het St. Pieters Kerk-hov, tot in de Papen-gravt.
10. De Klok-steeg, loopende tot op het Kerk-hov.
11. De Hout-straat, loopende tot 's Graven-steyn toe.

Op het Steenschuyr, Rapenburg, *ende andere voor-genomde* Gravten, *leggen dese* Bruggens.

Steene Bruggens.

De Hoogewoerts-brugge.
De Blaeuwe-brugge, of St. Jacobs-brugge.
De Niewe-brugge.
De Nonnen-brugge.
De Doel-brugge.
De St. Antonis-brugge.

Houte Bruggens.

De Groene-brugge.
De Veer-brugge, of Schipper Vierinks-brugge.

St. Jacobs-gravt

Heeft drie steene Bruggens, genomt
1. Zijd-gravs-brugge.
2. Jan van Oyen-brugge.
3. De Raam-brugge.

De Koe-poorts-gravt

Heeft mede drie steene Bruggens.

De Vliet.

Twee steenen ende een houte Brugge.

De

De Broertjens-gravt.

Twee ſteene Bruggens, genomt

1. De Blaawe-brugge.
2. De Kolv-makers-brugge.

De Groene Haaſen-gravt.

Twee ſteene Bruggens.

De Ark-gravt.

Een ſteenen Brugge.

De Donkere-gravt.

Een ſteenen Brugge.

De After-gravt, ofte Doel-gravt

Heevt vier ſteene, ende twee houte Bruggens.

De Ooſterling-plaats, *beginnende aan het* Steenſchuyr, *loopende tot de* Houv-ſtraat *toe.*

Aan de Weſt-zijde.

1. De Velde-ſtraat.
2. De middel Raam-ſteeg.
3. De lange Houv-ſtraat, loopende tot op de St. Jacobs-gravt.

Aan de Ooſt-zijde.

1. De korte Raam-ſteeg.
2. De korte Houv-ſtraat, loopende tot op de Zijd-gravt.

Agter-

Agter-gravt, *beginnende agter* Jeruſalem, *loopende naar het* Sand *toe.*

Aan de West-zijde.

1. Fabiaans-ſtraatjen.
2. De Veſt-ſtraat.
3. De Katalijnen-ſteeg.
4. De Burg-ſtraat.
5. De Syon-ſtraat.
6. Groenen-dal.
7. De Doel-ſteeg.
8. De niewe Groene-haſen-gravt, alle te ſamen loopende tot aan de Stads-Veſten.

Volders-gravt, *beginnende aan* Rapenburg, *loopende tot in het* Steenſchuyr.

Aan de Zuyd-zijde.

1. De Pape-gravt.
2. De School-ſteeg, loopende tot het Gevangen-huys.
3. De gedamde Pieters Kerk-gravt, loopende tot St. Pieters Kerk-hov.
4. Berken-ſteeg.

5. De

5. De lange Diev-ſteeg.
6. Arent Roelantſz.-ſteeg, loopende tot op de Kerk-gravt.
7. De lange Pieters Choor-ſteeg, loopende tot op 't Kerk-hov.
8. De Sonnevelt-ſteeg, loopende in de Niewe-ſteeg.

Op de Volders-gravt, plagten te leggen deſe negen ſteene Bruggens.

1. Prinçen-brugge.
2. Jan van Dorten-brugge.
3. De Varken-brugge.
4. Dief-ſteeg-brugge.
5. Wol-ſteeg-brugge.
6. Logen-brugge.
7. Kokken-brugge.
8. Het Ikker-bruggentje.
9. Jan van Oſſen-brugge.

Welke Bruggens eenige Jaren geleden tot den anderen gebragt ſijn, ende genomt word de Lange-brugge. Ende benevens deſe nog verſcheyden ſoo ſteenen als houten Bruggentjens, voor verſcheyden Huyſingen, over deſelve Gravt gemaakt ſijnde, die alle naderhand met het

het overwulven van de Volders-gravt weg genomen ſijn.

Op de Papen-gravt plagten te leggen

2. Bruggens, een Steenen ende een Houten, genomt

De Syons-brugge.

De Gevangen-brugge.

Dewijle deſe geheele Gravt in weynig Jaren gedamt, ende tot een Straat gemaakt is, ſoo ſijn alle deſe Bruggens weg-genomen.

Den Niewen Rijn, *beginnende aan het Water-gat van de* Rijnsburger-poort, *loopende tot het Water-gat van de* Hoogewoertſe-poort *toe.*

Aan de Noord-weſt, Noord ende Noord-ooſt-zijde.

1. Het Schaap-ſteegjen.
2. Het Water-ſteegjen.
3. Kenne-wegs-ſteegjen.
4. De Brouwers-ſteeg vande Roskam.
5. De korte Vrouwen-ſteeg.
6. Goede Gerrits-ſteeg.
7. Barnevelts-ſteeg.

8. De

8. De korte Maren, loopende al te ſamen in Marendorp.
9. De lange Koorn-brug-ſteeg.
10. De Tooren-ſteeg.
11. De Harte-ſteeg, loopende tot op de Nieuwe-ſtraat.
12. De Hooy-gravt.
13. De Middelſte-gravt.
14. De Uyterſte-gravt, loopende tot den Ouden Rijn: de Straat loopende langs den Niewen Rijn, word genomt,

Aan de Zuyd-zijde.

1. Van de Veſt tot de Vrouwen-brugge toe, de Hout-markt.
2. Van de Vrouwen-brugge tot de Vis-brugge, den Rijn.
3. Van de Vis-brugge tot de Koorn-brugge de Markt, want alhier word de Vis-markt, Warmoes-markt ende Appel-markt dagelijks gehouden.
4. Van de Koorn-brugge tot de Karnemelk-brugge, den Rijn.

Aan de Noord-zijde.

1. Van de Veſt tot de korte Maren, ende van de Vis-brugge tot de

Gans-

Gans-oort-brugge, den Rijn.

2. Van de Gans-oort-brugge tot de Vest, de Gans-oorde.

Langs den Niewen Rijn leggen dese volgende Bruggens.

Steene Bruggens.

De Bostel-brugge.

De Vis-brugge, die in den Jare 1637 vergroot is, ende gehegt aan een overwulvde plaatse gemaakt van de Vis-brugge tot de St. Jans-brugge toe welke plaatse geordonneert is, tot de Vis-wagens die met de Zee-vis alle dagen ter Markt komende sijn.

De Koorn-brugge.

De Gans-oort-brugge.

Krajers-brugge.

Over-Rijnse-brugge.

Houten Bruggens.

De Vrouwen-brugge.

De St. Bastiaans-brugge.

De Karne-melks-brugge.

Hoy-

Hoy-gravt, *beginnende aan de* Niewen, *ende loopende in den* Ouden Rijn.

Aan de West-zijde.

1. De Niewe-ſtraat, loopende tot den Burg toe.
2. De Hoogelantſe Choor-ſteeg.
3. De Heere-ſteeg.
4. De korte Koppen-hieks-ſteeg, lopende tot op den Middel-weg.

Langs de Hooy-gravt leggen ſeven ſteene Bruggens, waar van de vijv genomt ſijn,

1. De Koppen-hieks-brugge.
2. De Vleer-brugge.
3. De Heeren-brugge.
4. De Choor-brugge.
5. St. Annen-brugge.

Middelſte-gravt, *beginnende aan de* Niewen, *ende loopende in den* Ouden Rijn.

Aan de West-zijde.

1. De lange Groene-ſteeg.
2. De Vleer-ſteeg, loopende op de Hooy-gravt.

Op

Op de Middelſte-gravt leggen vijv houte Bruggens.

Een houte Brugge, met twee ſteene Bruggens.

De Vleer-brugge.

De Duyvels-horn-brugge.

Uyterſte-gravt, *beginnende aan den* Niewen, *ende loopende in den* Ouden Rijn.

Aan de West-zijde.

De korte Groene-ſteeg, loopende op de Middelſte-gravt.

Aan de Oost-zijde.

De Veſt-ſtraat.

Langs de Uyterſte-gravt leggen

Drie ſteene Bruggens.

Heere-gravt.

Kerk-pleyn.

Zuid-Chingel.

Zuid-zijde.

De Lange-ſtraat.

De 2 Groene-ſteeg.

Werd over-gaan met

1. De Verwers-brugge.
2. De Zijl, ofte Veſt-brugge.

3. De

3. De Kerk-brugge.
4. De Groene-brugge.
5. De Heere-brugge.

Oranje-gravt.

Ooſt ende Weſt-zijde.

De 3. Groene-ſteeg.
De Kerk-ſtraat.

Werd over-gaan met 4. ſteene Bruggens.

Waart-gravt.

Ooſt ende Weſt-zijde.

De 4. Groene-ſteeg.
Cingel-ſtraat.
Loyer-ſtraat.
Kaars-ſtraat.
Binne-veſt-gravt.

Werd mede met 4. ſteene Bruggens over-gaan.

Oude Voor-Stad.

De Voor-Cingel.
De Zuid-Cingel.

Noord-zijde.

De Kijv-gravt.
De Minne-broeders-gravt, ofte het Slootje Goods.
De Zuid-have.
De Zuid-Cingel, werd over-gaan met

met drie, de Kijv-gravt met twee, ende de Minne-broers-gravt met twee ſteene Bruggens.

Marendorp, *beginnende aan de* Rijnsburger-poort, *loopende tot de* Zijl-poort *toe.*

Aan de Noord-zijde.

1. St. Urcelen-ſteeg.
2. St. Joſephs-ſteeg, loopende tot de Kamp.
2. De Spijker-boor-ſteeg, loopende tot op de Maren.
4. De lange Maren.
5. Jan-Voſſen-ſteeg, loopende tot de Oude Veſt.
6. Schagen-ſteeg, loopende tot op de Beeſte-markt.
7. De korte Paradijs-ſteeg.
8. Joffrouw Jutten-ſteeg.
9. Bouwen-Louwen-ſteeg.
10. De Lobbe-ſteeg.
11. De korte duyſent Raat-ſteeg.
12. De Kraayen-vanger-ſteeg, loopende al te ſamen tot op de Agter-gravt.

Hooge-

Hoogelantſe Agter-gravt, *ofte* Padmos, *beginnende omtrent* Pieter Adriaanſz. van den Werfs huyſinge, *ende loopende tot de* Jan-Voſſen-ſteeg.

Aan de Noord-zijde.

1. De lange duyſent Raat-ſteeg.
2. Het Mieren-neſt.
3. De lange Bouwen-Louwen-ſteeg.
4. De lange Paradijs-ſteeg.
5. De Vol-molen-gravt, loopende al te ſamen tot de Oude Veſten.

Langs de Agter-gravt leggen ſes Bruggens, ſoo ſteenen als bouten.

1. De Werv-brugge.
2. Duyſent Raat-brugge.
3. Bouwen-Louwen-brugge.
4. Hoogelantſe Choor-ſteeg-brugge.
5. Schagen-brugge.
6. De Brugge aan de Ooſt-zijde van de Maren. Op de Vol-molen-gravt, 2. houte Bruggens.

Ouden Rhijn, *beginnende aan de* St. Jans-brugge, *loopende tot het Water-gat vande* Sijle-poort.

Aan de Zuyd-zijde.

1. De gedamde Burg-gravt, tot gerijv van het Wees-huys.
2. De gedamde *Pancras* Kerk-gravt, loopende tot de Kerk toe, ende opte ſelvde aande Ooſt-zijde.
3. De lange Koppenhiekx-ſteeg, loopende tot op den Rijn, aan de Hoy-gravt.
4. Middel-weg, de welke loopt van den Ouden Rijn tot de Niew-ſtraat toe.

Aan de Noord-zijde.

1. De Donker-ſteeg.
2. Het Kuypers-ſteegjen.
3. Dulle-bakkers-ſteeg.
4. De Hogelantſe Kerk-ſteeg.
5. De Bakkers-ſteeg, loopende te ſamen tot op het Marendorp.

Langs den Ouden Rijn leggen deſe vol-

volgende Bruggens, alle te ſamen houte Val-bruggens, dewelke opgehaalt mogen werden, wanneer datter groote Schepen door varen.

1. St. Jans-brugge.
2. De Hogelantſe Kerk-brugge.
3. De Hoy-gravs-brugge.
4. De oude Veſt-brugge.

De Maren, *loopende uyt* Marendorp *naar de* Veſten.

Aen de Ooſt-Zijde.

1. De Klaren-ſteeg, loopende tot inde Jan-voſſen-ſteeg, ende inde Klare-ſteeg, aan de Noord-zijde.
2. De Kodde-ſteeg.
3. De Mirakel-ſteeg, loopende tot aan de Oude Veſt.

Aan de Weſt-zijde.

De Vrouwen-Choor-ſteeg, lopende tot op het Kerk-hov.

Langs de Maren leggen drie ſteene Bruggens, ende 3. houten.

De Vrouwen-Kamp, *beginnende van de* Maren, *loopende tot de* St. Urselen-steeg *toe.*

Aan de Zuyd-zijde.

1. De Vrouwen-Kerk-steeg , loopende tot op het Kerk-hov , ende op de selvde aan de West-zijde.
2. De korte Agniete-steeg.
3. De lange Agniete-steeg, loopende tot inde Sint Josephs-steeg.

Aan de Noord-zijde.

1. Bastiaan de Royens-steeg.
2. Koman Claesz.-steeg.
3. De Stomme-steeg , loopende tot aan de Oude Vest.

Beroerende de Straten van de vierde vergrotinge van Leyden, die en zijn niet seer veel in getal , de grootste van dien is :

De oude Vest-wal, nu genaamt de *Oude Chingel* , beginnende van de nieuwe Beeste-markt Oostwaart aan, loopende tot de Sijle-poort, ende in de selve strekkende tot op de Lange-gravt, de volgende Straten :

1. De West-dwers-gravt.

2. Fok-

2. Fokkers-ſtraatjen.
3. De lange Schey-ſtraat.
4. De Niewe-Maren.
5. De Sant-ſtraat.
6. De Ooſt-dwers-gravt, ende in 't midden tuſſen deſelve, van de een in d'ander komende.
7. De Baat-ſtraat.
8. De Kool-ſtraat.

De *Lange-gravt*, aan de Zuyt-zijde beginnende, aan de *Weſt-dwers-gravt* Ooſtwaarts aanloopende, tot aan de *Sijl-poortſe Veſt-gravt.*

De ſelve *Gravt* aan de Noord-zijde beginnende, ende loopende al vooren de volgende *Straatkens*, alle uytkomende tot op de *Veſt* ende *VValle* deſer Stede.

1. Het Wijk-ſtraatgen.
2. Korte Schey-ſtraat.
3. Korte Niew-maaren.
4. Reyneveſt-ſteeg.
5. Spekken-ſtraat.
6. Weſt-voller-ſteeg.
7. Ooſt-voller-ſteeg.
8. Prinçen-ſtraat.
9. Werk-ſtraat.

10. Agter-Sant-ſtraat.
11. Eerſt en tweede Tweeling-ſtraat.
12. Huygen-ſtraat.
13. Bethlehem-ſtraat.
14. Bolwerk-ſteeg.

De Kley-ſtraat, beginnende aan de *Val-brugge* van d'*Oude Rijnſburger-poort*, ende eyndigende aan de *Morſch-poort*: daar inne komt te reſponderen, de korte ende lange *Kruys-ſtraaten*, de eene uytkomende aan den *Rijn*, ende de andere aan de *Veſt-gravt*.

De *Steen-ſtraat*, beginnende mede aan d'*Oude Rijnſburger-poort*, ende eyndigende aan de *Haarlemmer-poort*, ende aan de Weſt-zijde van dien.

De *Arm-ſtraaten*, (daar de lange *Cruys-ſtraat* midden door loopt) loopende tot aan de *Veſt-gravt*.

De *Veſt-gravt*, beginnende aan de *Haarlemmer-Poort*, loopende mede tot de *VVeſt-dwers-gravt*.

Aan de Ooſt-zijde van de voornoemde *Steen-ſtraat*, is gelegen *Sint-Aagten-ſtraat*, mede uytkomende op de voornomde *VVeſt dwers-gravt*.

Buyten

Buyten de gemeene *Gods* ende *Arm-huysen*, t'sijner plaats aangetekent, sijn nog verscheyde *Proven-huysen*, ofte *Hoff-kens* gestigt, die niet alleen met de vrye bewooninge, maar ook met verscheyde *Proven* ende uytdeelingen van lijvs-behouvten voor oud'arme Mannen ende Vrouwen sijn begistigt.

I. Het oudste is *Hierusalem* genaamt, staande op de *Cellebroeders-gravt*, by *Wouter Isbrantsz.* in den Jare 1467. gestigt, voorsien met derthien bysondre Huyskens. *Hoffkens ende Proven-huysen.*

II. Daar aan volgt het *Hoffjen Sion*, met veertien bysondre Huyskens, dat gestaan heevt op den houk van de *Papegraft*, ende naar het overwulven van de oude *Vollers-graft*, besijden agter de *Vrouwe-Kerk*, in het wel eer over-gebragte *St. Pieters Bagijn-hoff* verplaatst is. Eerst gestigt door *Hugo van Swieten* ende *Luytgaard van Boshuysen*, in den Jare 1480. ende naa in den Jare 1568. door *Jan Lourisz.* ende *Lucas Jansz. van Wassenaar*, in de jaarlijkse Provens vermeerdert.

III. *Stevens Hoffjen*, ofte *Poort*, aan

 de

de Noord-zijde van het *Marendorp*, by de *Blaeuwe-Poort*, heevt derthien Huyſkens, is geſtigt door *Willem van Tetbrode* en *Chriſtina Arentſz.*, in den Jare 1487.

IV. *Jooſten-Vrouwen-Poort*, gelegen tuſſen de *Cellebroeders-gravt*, ende de *St. Pieters-aftergravt*, aan de zuyt-zijde van de *Seger-ſteeg*, heeft mede 13. Huyſkens, is geſtigt by *Jooſt Hendriks-zoon*, in den Jare 1503.

V. *Sint-Jans-Hoffjen*, op *Marendorp*, by de *Oude Zijle-Poort*, heevt mede 13. Huyſkens, voor Vrouwe-Weduwen, off Maagden, geſtigt by *Jan Stoop Kerſtants-zoon*, ende *Klaartje Pieters*, in het Jaar 1504.

VI. *Sint-Annen-Hoffjen*, in de zuydhouk van de *Hoy-gravt*, heeft mede 13. Vrouwen-huyſkens, is geſtigt by *Willem Klaaſz.* ende *Geertruid Willems*, in den Jare 1507.

VII. *Betanien*, ofte *Emaus*, op de *Cellebroeders-gravt*, by *Jeruſalem*, heevt mede 13. Vrouwe-huyſkens, is geſtigt by *Agata van Alkemade*, Wedue van *Johan van Kulenburg*, *Ridder*, *&c.* in den Jare 1563.

VIII. *Trijn*

VIII. *Trijn Jacobs Aalmoes-huyskens*, heevt negen huyskens, aan de noord-zijde van de *Zeger-ſteeg*, geſtigt in den Jare 1597.

IX. *Jan de Laters Hoffjen*, aan de *Veſt-gravt*, by de *Haarlemmer-Poort*, met negen Huyskens, gebouwt in den Jare 1616.

X. *St. Barbaren Hoffjen*, aan de noord-zijde van 't *Levendaal*, met negen Huyskens, by *Jacob Arentſz. Spruyt*, ende *Beatrix Huymans*, geſtigt in den Jare 1618.

XI. *St. Salvatoors Hoffjen*, aan de weſt-zijde van de *Beeſte-markt*, geſtigt by *Heer Paulus Klaaſz. de Goede*, in den Jare 1625. met veertien Vrouwen Huyskens.

XII. *Betlehem*, aan de noord-zijde van de *Lange-gravt*, op het ooſt-eynde, met twaalf Huyskens voor de *Mennoniſte Waterlandſe Gemeente*, geſtigt by *Gerrit Franken van Hogemade*, in den Jare 1631.

XIII. *Broukhovens Hoffjen*, met ſeſtien Huyskens voor Mannen ende Vrouwen, ſtaat op de *Pape-ſtraat*, by

d'Heer *Jacob van Broukhoven* ende *Anna van Broukhoven*, sijn Suster, in den Jare 1640. doen bouwen.

XIV. *Katarina Maartens Hoffjen*, met 12. Huyskens, aan de oost-zijde van de *Zijd-gravt.*

XV. *Pieters Hoffjen*, by *Pieter Gerritsz. vander Spek*, in sijn leven *Kerkmeester*, in den oost-houk van het *Pieters Kerk-hoff*, in het Jaar 1645. met agt Huyskens doen bouwen.

XVI. *Woudendorps-Poort* ende *Hoffjen*, by *Jan Willemsz. van Woudendorp* doen bouwen, met seven Huyskens, in de *Vrouwe Choor-stecg*, bezijde de *Vrouwe Kerk*, in den Jare 1647. doen bouwen.

XVII. *Pieter Loridans Hoffjen*, met twaalff Huyskens, op het *Sand*, ofte *Oude Varke-markt* doen bouwen by den selven *Pieter Loridan*, in den Jare 1656.

XVIII. *Vrouw Eva Hogeveens Hoffjen*, met 12. Vrouwen Huyskens doen bouwen, by deselve *Eva van Hogeveen*, Dogter van *Aalbert van Hogeveen*, *Heere van Hogeveen*, in den Jare 1659.

XIX. Het *Mennoniste Hoffjen*, aan de

de west-zijde van het *Levendaal*, met 16. Huyskens, in den Jare 1660. doen bouwen.

XX. *Tevelens Hoffjen*, by *Karel Tevel*, met 20. Huyskens op het eynde van het *Niewe Levendaal*, in de jongste vergrotinge van den Jare 1659. doen bouwen.

XXI. Ende het laatste, dat in gevolge van de uyterste wille van *Thonis Jacobsz. vander Schaft*, op de *Middelstegravt*, met 12. Huyskens, ende goet onderhout, in dit Jaar 1671. gebouwd werd, welken *Thonis Jacobsz.* is een kwekeling geweest van het *Arme Weeshuys* alhier, aan dewelke hy voor sijn goede opvoedinge en mildadige erkentenis gedaan heevt, ende dit *Hoffken* uyt sijn overschot, ter gedagtenis heevt doen bouwen.

De *Burgerlyke* verdeeling van de *Stad* is tweesins aan te merken, andre in *Wykken* ende *Bonnen*, andre in *Gebuyrten*.

De eerste verdeeling van de *Oude Stad* was in vier-vierendelen, ofte *Wykken*, beginnende in 't midde-punt van *De Vier-vierendelen.*

de *Stad*, daar de *Blaawe-steen* leid, daar van hier voor: soo voort met vier-vierendeelen af wijkende tot het uyteynde van de Stad, na de gelegentheid van het selve genomt *'t Wand-huys*, *'t Wol-huys*, *'t Vlees-huys* ende *Gast-huys vierendeel*: welke *Wijken* naderhand by vergrootinge van de Stad mede vergroot, ende de vier eerste *Wijkken*, ofte vierendeelen in ses *Bonnen* verdeelt, ende soo voort sijn aangewassen, tot seven-en-twintig in getal, daar over in oude Tijden *Twee Bonmeesteren* gestelt wierden, die daar na tot drie ende vier in getal, by die van den *Geregte*, verkooren werden, welkers bedieninge is goede opsigt op de *Brand-gereetschappen* te hebben, datse in tijd van *Brand* deselve uyt-leveren, ende den *Brand* ge-uyt sijnde, wederom op haar plaats gebragt werden, te sien ende versorgen off alle *Bak-ovens*, *Eesten*, *Kacchels*, *Schoor-steden* ende *Haart-steden*, ofte andre *Vier-plaatsen*, wel ende behoorlijk gemaakt ende gestelt sijn, ende daar op goede sorge te dragen, datmen deselve sonder gevaar van

Bonnen.

Bon-meesters.

Brand

Brand mag gebruyken, moeten ook besorgen dat de *Platingen* aan de *VVateren* wel onderhouden werden, het welk sy tot kosten van het *Bon* in 't gemeen mogen laten maken, tot lessen van den *Brand*, als die voor-valt, is in elk *Bon* een sekre plaats daar het *Brand-gereetschap* werd bewaart, ende boven dien sijn nog in elk *Bon* vier *Emmer-bewaarders*, dewelke elk een seker getal van *Emmers* ende *Zeylen*, met een bysonder Merk, in bewaringe hebben, die sy in tijde van *Brand*, moeten uyt-leveren, dewelke den *Brand* ge-uyt sijnde, by de *Bon-meesters* versamelt, ende elk weder t'Huys bestelt werden; de *Bon-meesters* sijn ook gehouden de *VVateren* te doen diepen, ende reyn houden, de *Platingen* voor elks opslag te doen onderhouden, ende herstellen, ende in tijd van *Vorst*, soo wanneer haar sulks belast werd, rondom de Stad het Ys te doen bijten, ende open-hakken. Alle de onkosten, dewelke by haar Ampts-halven werden gedaan, daar van sijn sy gehouden rekening te doen aan *Schepenen-meesteren* *Emmer-bewaarders.*

in

in der tijd, op welke rekening eenen algemeenen omslag over al de *Huysen* van het *Bon*, off die geene die aan off op het gedane werk gehouff-slaagt sijn gedaan werd, elk na dat haare Huysingen in de Verpondingen gestelt sijn; *Bon-gelt.* welken omslag *Bon gelt* genomt werd, ende by den *Schout*, jegens den onwilligen, op twee-schat te verhalen werd uyt-geleyt.

Straat-gelt. De *Straaten*, dewelke niet tot lasten van het lighaam van de Stad en behooren, werden mede by de Huysen, daar die voor by gaan, ende tot haaren kosten gemaakt, ende onderhouden, elks naa sijn breete, voor aan Straat: dat op gelijke wijse werd ingevordert.

De jegenwoordige *Bonnen* sijn dese:

Bonnen *in de Stad* Leyden.

1. 't Want-huys.
2. 't Wol-huys.
3. 't Vleys-huys.
4. Gast-huys vierendeel.
5. Over 't Hoff.
6. Seven-huysen.
7. Zuyd-Rapenburg.

8. Noord-

8. Noord-Rapenburg.
9. Ooſt-Nieuw-land.
10. Weſt-Nieuw-land.
11. Hoogewoert.
12. Burg-ſtreng.
13. Kerk vierendeel.
14. Gans-oorde.
15. Nicolaas-gravt.
16. Marendorp, Rijn-zijde.
17. Weſt-Marendorp, Land-zijde.
18. Ooſt-Marendorp, Land-zijde.
19. Over-Maren, Rijn-zijde.
20. Over-Maren, Land-zijde.
21. Niew-Maren.
22. Zijl-oort.
23. Hooge-mors.
24. 't Waart-bon.
25. 't Haven-bon.
26. Zuyd-Rijne-veſt.
27. Noord-Rijne-veſt.

De *Bonnen* ſijn wederom in haare *Gebuyrten.* byſondere *Gebuyrten* geſmaldeelt, daar over op de voorſtellinge van de geſamentlijke *Gebuyren*, een *Heer* geſtelt werd, wiens Ampt is, dat al de Perſonen, onder ſijn Gebuyrte, in goede vrede ende Burgerlijke eenigheyt met

den

den anderen leven ende verkeeren, dat alle argernissen gemijd ende tijdelijken verhoed werden, tot welken eynde by *Twee Raden*, by het meerder getal der *Gebuyren*, tot hem doet verkiesen, voor dewelke alle twisten der Gebuyren, tot vermaninge, verschijnen moeten, om een vriendelijk seggen te hooren, ende de saak by te leggen, eer sy malkander verder mogen betrekken: moeten ook toe-sien, dat niemand van armoede, off door het derven van behoorlijk onderhout, kome te vergaan, ende daar van aan de *Aalmoessseniers*, ende *Arme-besorgers*, tijdelijk kennisse doen, eyntelijk te besorgen, dat de Dooden, eerlijk ter aarden werden gebragt, alles volgens sekre *Keuren* ende *Wetten* daar toe gemaakt.

Gilden. De voornaamste *Ambagten*, *Handwerken* ende *Neeringen*, bestaan onder een *Gilde*, van *Deeken* ende *Over-luyden*, tot onderhoudinge van de *Wetten* ende *Keuren* op elk *Ambagt*, ofte *Neeringe* gestelt, daar van de sommige een sekre *Prouve* hebben, dewelke moet werden goed gedaan, by die geene, dewelke

welke haar tot eenig *Ambagt*, *Handwerk*, ofte *Neering* willen begeven, eer sy 't selve mogen oefvenen.

In het *Geestelijke*, is de Stad in drie *Karspels*, ofte *Parochien* verdeelt geweest, onder elk van de *Hooft-Kerken* een, als de *Parochie* van *St. Pieters*, *St. Pancras*, ende de *Vrouwen Parochie*, volgens welke verdeelinge, elk in den sijnen, het *Geestelijk Regts-gebied* van die *Parochie* onderwurpen was, welk *Regts-gebied* met den *Herstelden Godsdienst*, onder andere, t'eenemaal is verwurpen.

Het *Burgerlijk Bestierend Lighaam* van de Stad, bestaat in *Veertig Raden*, ofte *Vroedschappen*. Daar uyt alle Jaren op *St. Martijns-avond*, by de gemeene *Vroedschap*, vier *Burgermeesteren* verkoren werden, daar van een het voorgaande Jaar gedient hebbende, voor het tweede Jaar aanblijvt, ende de drie andere, in twee voorgaande Jaren niet en mogen gediend hebben. *Vier Burgermeesteren.*

Agt dagen naar *Sint Jacob*, werden uyt deselve *Veertig Raden*, by den selven *Raad*, Sestien Persoonen tot *Schepenen* *Verkiesing van Schepenen.*

penen

penen voor-gestelt, daar uyt by den *Burgermeesteren* in der tijd, op den *St. Jacobs-dag* agt tot *Schepenen* verkooren werden.

In de *Land-stand-raakende-Saaken*, heevt de gemeene *Vroedschap* het *Opperste-gebied*, ende bekleden door hare *Affgesanten*, van wegen de *Stad*, het vijvde lid van de *Staten van Holland* ende *West-vriesland*. Gelijk sy ook van *Stads* wegen een uyt den haaren aff-

Gecommitteerde Raden. senden in de *Vergaderinge van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland ende West-vriesland*. Als mede in

Admiraliteyt. de *Vergaderingen van de Admiraliteyt*,

Oost Indise Compagnie. ende *Oost-Indise Compagnie* tot *Amstel-dam*, ende by beurten, benevens an-

Staten Generaal. dre Steden, in de *Vergadering van de*

Raad van Staten. *Staten Generaal*, den *Raad van Staten*,

Reken-kamer. de *Reken-kamer van de Staten Generaal*, ende *Reken-kamer van Holland*, ende een uyt den *Burgermeesteren*, off die in der tijd *Burgermeesteren* off *Schepenen* geweest sijn, in de *Vergadering van de*

Heemraden van Rijnland. *Hoog-Heemraden van Rijnland*, het welk is tot leven, off onbekwaamheyt, de andre bedieningen sijn drie-jarig, uyt-

besòn-

besondert in de *Oost-Indise Compagnie*, dewelke is voor ses Jaar. Uyt ende by dese gemeene *Vroedschap* werden gekoren de *Thesauriers Ordinaris*, ende *Extraordinaris*, waar van d'een de Regering van *Stads* inkomen, ende de ander met hulp ende bystand van *Stads-Timmerluyden* ende *Metsenaars*, het *Getimmer*, ende *Stads-gebouwen* waar neemt, die men *Fabrijk* nomt, alle onder het goed opnemen van seven *Rojeer-meesters*, ofte *Reken-meesters*, daar toe mede by de selve gestelt ende gemagtigd.

Thesauriers.

Royeermeesters.

De *Burgermeesters* hebben in alle Stads saaken het eerste ende opper gesag, ende het Voorsitten ende Voorrang in alle Stads en 's Land-stand-rakende Vergaderingen, aan haar werd in alle *Politijke* ende *Lands-stand-saaken*, de voorkennis gegeven, daar van by haar in Stads saken aan die van den Geregte, dat is de Vergaderinge van den *Schout*, *Burgermeesteren* ende *Schepenen*, in Land saaken aan de gemeene *Vroedschap* berigt gedaan werd, tot het welk sy Vergadering doen leggen, ende met de selve helpen beraden, het geen tot mee-

Burgermeesters ampt in alle Politijke saken.

meesten nut ende oirboir bevonden werd te behooren. In welke Vergadering de regeerende *Burgermeesteren* de eerste sitting hebben, daar na de *Schepenen*, daar na de *Consulare Heeren*, ende *Vroedschappen*, die off *Burgermeesteren*, off *Schepenen* sijn geweest, in onderscheyt van de andere gemeene *Vroedschappen*, off *Veertigen*, die daar aan volgen, elk in den rang van sijn verkiesing.

Consulare Heeren.

Uyt de gemeene *Vroedschappen*, werden alle Jaren, voor, off omtrent het niewe Jaar, gemeenlijk gekooren, de *Meesteren*, *Regenten*, ende *Opsienders* van de *Gods-huysen*, ende andere gemeene *Stads-Bedieningen*; als sijn *Kerk-meesters*, *Gasthuys-meesters*, *Huyssitten-meesters*, *Regenten* van het *Wees-huys*, *Pesthuys*, ende wat des meer is, dewelke alle Jaren vernieuwt werden. De *Weesmeesters*, die de *Wees-kamer*, ende *Opper-voogdye* van alle onmondige *Weeskinderen* bedienen, werden t'elken Jare metten aanvang van de *Burgermeesteren* by de selve verkoren ende vernieuwt, gelijk ook de *Thesauriers*, ende *Stads-*

Regenten van de Gods-huysen.

Wees-meesteren.

Pen-

Penning-meesters, dog deselve werden by de gantse *Vroedschap* gestelt. Hier toe werden gemeenlijk genomen, de aff-gegaan *Burgermeesters*, dewijl sy ledig sijn. Gelijk ook daar uyt gemeenlijk gekooren werden de *Rojeer-meesters*, welkers Ampt is, alle *Stads-Reckeningen* te hooren ende te sluyten, dog der selver bedieninge is voor haar leven, daar de andre t'elken Jaar affgaan, off vernieuwt werden.

De *Burgermeest'ren* sijn uyt den naam van de Stad *Ambagts-Heeren* van alle de *Dorpen* rondom de *Stad* gelegen, als van *Soeterwoude*, *Stompwyk*, *Oestgeest* (dat ook hooge *Jurisdictie* heevt) ende *Leyderdorp*: hebben magt om de *Stad* met *Koorn* ende *Wapenen*, tegens alle nood te voorsien, sijn *Deekens* ende *Opper-Hooffden* van de *Schutterye* ende *Burger-wagt*, ende helpen (als het vierde lid in die vergadering) benevens de drie andre *Heeren Curateuren de Academie*, ende het *Nederduytse* ende *Franse Collegie* versorgen ende bestieren.

Der *Sgepenen-Ampt* is op het vermanen ende eyssen van den *Sgout*, (al- *Sgepenen-Ampt.*

soo

ſoo genomt van het oud Duytſe woord, *Sgoud* ende *Sgouden*, dat is *Sguld* ende *Sguldig*, om dat hy de *Sguld-maant*) vonnis te wijſen in alle *Civile* ende *Criminele* ſaaken.

Deſe ſijn agt in getal, ende plagten over veele Jaaren, benevens den *Sgout* het gantſe gebied te hebben, doen ende voor dat ſy halv ende halv, ende den *Sgout* by beurten by den *Burggraav* ende den *Graav van Holland*, die het geſamentlijke gebied over deſe *Stad* hadden, ende over deſelve veel regts oefvenden, geſtelt wierden. Dat by de eerſte opkomſt by den *Burg-graav* alleen, ende daar na door over-heerſing ende opper-magt van den *Graav*, by onderling verdrag, ſoo het ſchijnt, geſamentlijk, ende elks halv ende halv gepleegd wierd. Onder dewelke naderhand *Hartog Jan van Beyeren*, als *Grave van Holland*, door *Heer Philips van Waſſenaar*, den laatſten *Kaſteleyn* in den Jare 1420. om geſogte oorſaaken, het *Burg-graavſchap*, verbeurt verklaart, ende behoudens eenige weinig *Voor-regten*, die hy aan hem behield,

de

de Stede van *Leyden* van de verder opper-magt der *Burg-graven* ontslagen heevt. Het welk soo in eygendom als geregtigheyt in den Jare 1651. by de *Heeren Burgermeesteren*, ten behouven van de *Stad*, aff-gekoft, ende geheel vry gemaakt is. Als hier voor in de besgryving van den *Burgt* is aan-gewesen. Welken aangaande te letten staat, dat den *Burg-graav* over de *Stad*, als sijne *Burg-saten* noyt anders gehad heevt als een *Civile*, *Lage*, ende *Middelbare Jurisdictie*, blijvende het *Hals-regt*, ende *Hooge Jurisdictie* van de *Stad*, benevens andre *Ingesetenen van Rijnland*, aan den *Baljuw* ende *VVel-gebooren Mannen van Rijnland*, tot dat het selve mede by *Hand-vest* van *Graav VVillem de Derde*, op Mey-dag 1306. den selven *Baljuw* ende *Mannen* is ontrokken, ende de *Sgepenen*, is over-gegeven; *Dat soo wie een Poorter van Leyden beschuldigde van eenigerhande saaken, men daar aff niet hebben en soude anders dan Sgepen Vonnis.*

In 't Jaar 1266. is nog aan deselve *Sgepenen* by *Hand-vest* van *Graav Floris*

de

de Vijvde, des Sondags na *Sint Lucas*, vergunt de magt om *Keuren* te maken, ende *wat by den agt-geswooren ende den Regter, tot oirboir ende voordeel van der Stede, gestatueert ende geordineert werd, dat het selve van alle mensgen sal goed geagt sijn, ende vastelijk onderhouden werden.* Welke *Keuren* ende *Statuyten*, nu niet anders en werden gemaakt, als *ten Advijse ende goed-dunken van de Burgermeesteren*, in der tijd. Ende is den *Sgout*, gelijk als in andre *Steden*, niet anders als den aan-klager ende uytvoerder van alle *Criminele Vonnissen.* Hy is ook het *Hoofd* van de Vergadering van den *Geregte*, bestaande uyt den *Sgout*, *Burgermeesteren* ende *Sgepenen*, dewelke als met een Vaderlijke kastijdinge regt-spreeken over ende tussen haare wederspannige Borgers, by manier van *Correctie*, in een matelijke geld-boete, tot beteringe ende verbeurte van haar breuke, off ook wel om haar al te kwaat ende wederspannig leven, met ontseggingе van de Stad, ende vrydom van dien. Hebben ook de vergevinge van alle Ampten ende

Die van den Geregte.

Correctie.

ende Bedieningen tot nut oirboir ende dienst der Stad behoorende.

Wanneer het *Burgermeesterschap* is op-geregt, is niet seeker. Het oudste dat men daar van vind, is een *Confirmatie* van *Hartog Willem van Beyeren*, van den Jare 1351. daar by geseyt werd: *dat alle Jaren, ten eynde een Maand, na dat de Sgepenen gekoren sijn, uyt de vier quartieren van de Stad, verkooren sijn geweest, vier Raads-mannen, uyt elken quartier een, welke verkiesinge gedaan wierd by de oude Raads-mannen, elk in sijn vierendeel.* Daar uyt men wel soude gelooven, dat het *Burgermeesterschap* jonger is als het *Sgependom.*

Oudheid van de Burgermeesteren.

Het *Ampt* van de *Burgermeesteren* is aanbevolen, het beleid ende gebied in alle *Stads-saaken*, soo wel het bewind van des *Stads-goederen* ende *Inn. komen*, als den welstand ende bewaringe van de *Stad* betreffende. Ende in 't bysonder sijn sy gehouden alle de *Voor-regten* ende *Geregtigheden* te bewaaren, onderhouden, ende doen onderhouden, de *Stads-goederen* te bestieren, ende

Ampt van Burgermeesteren.

besteden ten meesten nut ende voordeel van de *Stad*: te besorgen dat de *Stad* tegen eenige diere Tijd, ofte andere noodsaakelijkheid van *Lijvs-behouvten* werd voorsien, de *Stad* van *Wapen* ende *Oorlogs-Tuyg*, tot bescherming van de *Stad* ende *Ingesetenen* noodsakelijk te doen versorgen, goede toesigt op den *Burger-wagt*, ende *Wapenschouw* te doen houden, ende wat des meer is.

Oudheid van Sgepenen. Dat de *Sgepenen* ouder, ende eerder ingestelt sijn, dan de *Burgermeesteren*, is kennelijk, dewijl der selver begin niet wel ouder en kan gevonden werden, als omtrent den Jare 1351. ende daar naar. Ende de *Sgepenen* onder den naam van *Agt Geswoorens*, lange voor die tijd bekent sijn, soo is my een bezegelden Briev voor *Alewijn Klaasz. van Harmelen*, Sgout in den Ambagt van *Leyderdorp* van den 23. Juny 1533. verleden, door den *Oud-liever Jan vander Meer*, Ontvanger van de *Gemeenlands Middelen* over *Leyden* ende *Rijnland*, ter handen gestelt; daar in blijkt dat hem ende Gebuyren, als getuygen, ver-

vertoont was eenen *Sgepenen Briev* van *Leyden* gans ende gaav wesende, *van den 29. July duysent hondert ende vier-en-tsestig.* Het schijnt ook dat de *Sgepenen*, nog lange na de opkomst der *Burgermeesteren*, het hoogste gebied gehad hebben, ende de *Vier Burgermeesteren* als *Hooffden* ende *Voorstanders* van de *Gemeente*, als uyt elken *Wijk*, ofte *Quartier* een, deselve tot *Raadsluyden* sijn by-gevougd, dewelke daar naa, niet sonder redenen, het *Opper-gesag*, als sijnde het *Hooft van de Gemeente*, gekregen ende behouden hebben. Soo heevtmen nog tot in den Jare 1424. ende daar naa, der selver *Tijtel* ende *Rang*, agter de *Sgepenen* gestelt, met den naam: *VVy Regter, Sgepenen ende Raads-mannen*; ende daar naar, *wy Sgout, Sgepenen ende Raiden der Stad Leyden, &c.* Daar men nu sgrijvt, *wy Sgout, Burgermeesteren, Sgepenen ende Raden der Stad Leyden.* Sommige meenen dat daar van overgebleven is, dat in het maken van *Keuren* ende *Stads-wetten*, de bevestiging van deselve, als nog gestelt werd, *Aldus gedaan ende gekeurt, by*

Voor Rang van Burgermeesteren.

N. Sgout, N. N. Sgepenen, met goedvinden van N. N. Burgermeesteren, &c. Dog de saak wel ingesien, is geheel anders gelegen, ende is wel waar, dat by de *Hand-vest* van *Graav Floris* aan die van *Leyden* gegeven *des Sondag naar St. Lucas* 1266. de *Burgermeesteren* niet bekent en staan, maar alleen verleent werd; *Dat al het geen by den Agt Geswoorens ende den Regter, tot oirboir ende voordeel van der Stede, gestatueert ende geordonneert werd, dat het selve van alle mensgen sal goed geagt sijn, ende soo voort:* maar sedert dat de *Burgermeesteren*, als *Opper-meesteren* ende *Voorstanders van de Gemeente*, deselve sijn by-gevougt, hebben sy deselve haare magt niet mogen oefvenen, dan met goed-vinden van deselve, sulks het nog jegenwoordig in gebruyk is, datter by *Sgepenen*, sonder believen, ende wel-gevallen der *Burgermeesteren*, dien-aangaande, niet en mag werden gedaan, ende in gemengde saaken daar in *Burgermeesteren* ende *Sgepenen* t' samen te seggen hebben, de *Burgermeesteren*, de *Oppermagt* ende *Voor-rang* hebben. Het kan

wel

wel ſijn dat met de eerſte inſtellinge van de *Burgermeeſteren*, de *Sgepenen* als van ouder inſtellinge, eenigen tijd de *Voor-rang* behouden hebben, maar ſonder *Regt*, met dat door de inſtellinge van de *Burgermeeſteren*, haar alleen het *Regts-gebied* is gelaten, ende de *Hoogſte Burger-magt* haar is aff-gedeelt, ende de *Vier Wijk-meeſteren*, als *Hooffden* ende *Voorſtanders van de Gemeente*, is toe-gevougd; dewelke dan ook toe kwam, ende metter tijd is aangematigt het *Opper-gebied* ende *Voor-rang* voor deſelve.

Deſelve mis-ſlag vindmen ook in andre gelegentheden, daarmen de *Voor-rang* aan de *Oudheyt*, ende de *Oudheyt* aan de *Voor-rang* wil binden. Soo willen de gemeene Luyden, dat *Dordregt* de oudſte *Stad* moet ſijn, om datſe den *Voor-rang* in de *Staatſe Vergadering* heevt, ſulks hier vooren genoug is aangeweſen, dat uyt de *Oudheid* niet voort en komt, ende als het daar op aan kwam, geheel anders ſoude uyt-vallen. Wederom vindmen dat men den *Voor-rang* dikmaals tegen

reden uyt de *Oudheyt* tegen sijn *Hooger* ende *Meerder Magt* wil doen gelden. Soo was het waarlijk met den *Rang* van *Burgermeesteren* ende *Sgepenen* binnen *Leyden* gelegen. *Sgepenen*, die soo lang het *Hoogste-gebied* alleen gehad hadden, en hebben soo dadelijk voor de nieuw-ingestelde *Burgermeesteren* niet kunnen wijken, ende hebben haar streng van *Voor-rang* gehouden, soo lang sy konden, off mogten. Soo gaat het nog tegenwoordig met de *Voor-rang* tussen *d' Ed: Heeren van den Hoogen-Raad*, ende het *Hoff van Holland*, van dewelke die van het *Hoff*, als eerder in dese *Landen* ingesteld, vermeinen den *Voor-rang* te moeten hebben, voor die van den *Hoogen-Raad*. Die van den *Hoogen-Raad*, in tegendeel, willen dat het haar toe-komt, als sijnde *Opper-Regters* boven deselve, ende schoon sedert den Oorlog met den *Koning van Spanjen*, nieuwlijks in dese Landen opgeregt, egter de plaatse bekleden, ende in alles gelijk sijn met den *Hoogen-Raad*, dewelke te vooren te *Mechlen* plag gehouden te werden, die ook boven

ven het *Hoff* was, ende ontwijvelijk de *Voor-rang* toe-kwam, wie daar in gelijk heevt, is ligt te oordeelen.

Andre meenen, dat die *Oude Wijk-meesters* van het Jaar 1351. soo grooten magt niet en hebben gehad, ende dat die maar *Poort*, ofte *Vest-meesteren*, ende niet meer als *Opsienders* van *Stads-werken* waren, ende daar toe het bewind van des *Stads-penningen* hadden. Het kan wel sijn dat de bedieninge van dese *Vier Wijk-meesteren*, verdeilt is geweest, ende dat *Twee* van deselve, de opsigt van des *Stads-werken* hebben gehad, ende daarom het bewind van *Stads-penningen* is toe-vertrouwt, ende dat de andre *Twee*, als *Burgermeesteren*, het verder bestier van des *Stads-saken* hebben waar-genomen. Soo en vindmen in de oude aantekeningen, niet meer als *Twee* met den naam van *Burgermeeren* bekent, die andersins *Vier* in getal mosten sijn; daar uyt wel waarschijnlijk volgd de splissinge van deselve bedieninge, daar van *Twee Burgermeesters*, ende d'andre *Twee Poort*, ende *Vest-meesters* sijn genomt geweest, tot dat het *Vest-meesters ende Poort-meesters.*

het ſelve Ampt van *Poirt*, ofte *Veſt-meeſterſchap*, affſonderlijk, eerſt onder den ſelven naam van *Poort*, ofte *Veſt-meeſters*, ende naderhand van *The-ſauriers*, dat is, *Penning-meeſters*, ende *Fabrijken*, dat is, *Bouw-meeſters*, is bedient geworden. Dit mag geduyrt hebben tot omtrent het Jaar 1380. als wanneer eerſt bevinde dat *Burgermeeſteren* vier in getal, te gelijk als *Burgermeeſteren* genomt werden. Voor die tijd, van de eerſte inſtellinge, dat is, van het Jaar 1351. aff te rekenen tot het Jaar 1381. toe, ſijnder niet meer als *Twee* met den naam van *Burgermeeſteren* bekend, niet deſelve diemen daar na affſonderlijk *Veſt*, off *Poirt-meeſteren* genomt heevt, maar werden deſelve op verſcheyde plaatſen ende tijden met den naam van *Burgermeeſteren* genomt.

De *Hand-veſten*, dewelke van de verkieſinge van *Sepenen* ſprecken, ende als nog gevolgt werden, ſijn de voornaamſte van *Hartog Philips van Borgonjen* van den 24. July 1430. ende van *Kaiſar Karel* van den 21. Juny 1519.

Het

Ampt van Sgepenen ende Regts-gebied.

Het *Ampt* ende *Bedieninge* van de *Sgepenen*, is de *Justitie* te *Administreren*, dat is, een yegelijk regt te doen. Het schijnt dat deselve van den beginne aff niet meer als een middelbaar ende laag Regts-gebied gehad hebben, tot uytvoeringe van het welke, een *Sgout* gestelt was, sijnde het *Hooge Regts-gebied* in *Criminele*, ofte *Lijv-straffelyke-saken*, by den *Baljuw* ende het *Hoff* van *Rijnland* beregt. Tot dat by *Hand-vest* van *Graav Willem* gegeven in Mey 1306. by hem nader bevestigd in den Jare 1315. ende wederom vernieuwt is op *Pinxster-dag* in den Jare 1338. *Dat, soo wie een* Poorter *van* Leyden *beschuldigde van eenigerhande saken, men daar aff niet anders hebben en sal dan Sgepen-Vonnis.* Nog naarder ende klaarder bevestigd by *Hartog Philips van Borgonjen*, in het voor-geroerde *Hand-vest* van den Jare 1430. daar by de *Agt Sgepenen* van *Leyden* vergunt is, *regt te mogen doen van den Hoogsten, sonder den* Baljuw *van* Rijnland *daar by te wesen, ofte over te roepen, als tot dien dage toe gebruykt was*, welk by-voegsel: *als tot dien dage toe*

gebruykt was, niet te verstaan is, dat hy voor die tijd, daar over geroepen is geweest, maar dat sy tot die tijd toe *Regt* van den *Hoogsten* gedaan hadden, sonder den *Baljuw* daar over te roepen.

Dit *Voor-regt* is ook in't bysonder gebruykt, tegens de *Indragt* van de *Burg-graven*, als van ouds, veel regt over de *Stad* ende *Ingesetenen* van dien geoefvent hebbende, soo dat blijkt uyt de belovten, by *Philips van VVassenaar*, op *St.Katrijns-dag* 1387. door toe-doen van *Hartog Aalbregt van Beyeren* gedaan, gegeven. *Dat hy geen Poorter van Leyden, beschuldigt sijnde, eenig leet soude aandoen, maar regt jegens hem versouken*, te weten voor *Sgepenen*, volgens haar *Hand-vest* van den Jare 1306.

Sgout der Stad Leyden.

Sedert welken tijd men het daar voor houd, dat sy de *Criminele* ende *Lijv-straffelijke saaken*, door haaren eygen *Sgout* hebben doen beregten, dewelcke by het selve *Hand-vest* van den Jaare 1430. tot een teyken van het *Lijv-straffelijk Regt*, gelast werd

een

een Roede in ſijn hand te dragen: ende off het gebeurde dat hy ergens buyten de Stad te doen had, off dat hy by ſiekte, ofte krankheyt, het Sgout-ampt niet en mogt bewaren, dat hy alſdan een andren ervaren man ſijn Roede ſal mogen over-geven, voor twee Sgepenen van Leyden, ofte meer, ende ſoo wie die Roede alſoo werd over-gegeven, ſal regt mogen doen, geduyrende de abſentie, ofte ſiekte van den Sgout. Waar over geſchil ontſtaan ſijnde, off met het over-geven van de *Roede*, het geheele *Sgout-ampt* wierd overgegeven, is by den ſelven *Hartog Philips*, op de hegtenis van *Jan Standvaſt* in Junio 1451. verklaart: *Dat den Sgout, mits overgevende ſijne Roede, om der ſaken wille, ende in der manieren als het voorige* Hand veſt *inhoud, niet afgeſet en is van ſijn officie, maar dat hy dies niet tegenſtaende ſijn magt heeft, ende behoud, om de Ballingen aan te taſten ende te vangen, over al daar hyſe ſal mogen vinden, binnen den Baljuwſchap van Rijnland, ende den Hage, ende die te brengen ende doen brengen in de Stad van Leyden, om regt daar over te doen.*

Sgouten Roede.

Het Ampt van den Sgout.

Het *Ampt* van den *Sgout*, is in alles het regt van den *Prince* van den *Lande* te bewaren, alle *Plakkaten* ende *Ordonnantien* van den *Lande*, ende de *Keuren* ende *Geregtigheden* van de *Stad* te doen onderhouden, de *Misdadigers* ende *Overtreders* van de *Wetten*, *Ordonnantien* ende *Plakkaten*, te agter-halen, vangen, aan te klagen, ende te regt te stellen, ende in *Civile-saken*, t'elken gesette Regtdage de *Vierschaar* te spannen, ende in de vergadering tegenwoordig te sijn, om goede ordre te doen houden, ende het *Regt* van '*t Gemeene Land* ende de *Stede* in alles waar te nemen. Bekleed ook gelijken dienst in de *Vierschaar* van de *Regters* van de *Universiteyt*, ende algemeene *Hooge-School*, als *Promotor*, ofte *Officier* van de selve.

Den *Sgout* ende *Sgepenen* hebben van ouds magt gehad om soodanige *Keuren* ende *Burger-wetten* te maken, als sy tot nut ende oirboir van de *Burgeren* ende *Ingesetenen*, bevinden te behooren, dat haar by verscheide *Handvesten* werd bevestigd, als by *Floris de*

V.

V. in den Jare 1266. by *Willem* Anno 1306. ende 1315. by *Margriet* 1346. by *VVillem van Beyeren*, Anno 1351. ende 1355. by *Aalbregt*, Anno 1393. by *Hartog VVillem*, Anno 1405. by *Hartog Jan van Braband*, Anno 1418. by *Hartog Philips*, Anno 1425. ende 1434. by *Hartog Karel van Borgonjen*, Anno 1468. by *Maximiliaan* 1478. by *Philips de* II. by *Karel de* V. Anno 1515. ende by *Koning Philips*, Anno 1546.

Het regt doen der *Sgepenen* bestaat in *Regt-wijsen*, ende oordeel-uyten tussen *Twee Mannen-talen*, na haar vijv Sinnen. Soo houd den *Eed*, die *Sgepenen* gewoon sijn te doen, in gevolg van het oude *Hand-vest*.

Mannen-talen: dat sijn *Dings-luyden*, van ouds alsoo genomt.

Na haar vijv Sinnen: dat is, soo als sy in haar *Gewisse* bevinden, sonder gunst, off affgunst, off eenige de minste eenzijdigheid.

Het regt doen vereyst buyten dien een stippe agter-volgen, eerst van alle *Plakkaten*, *Wetten*, ende *Ordonnantien*

der

der *Staten*, ende de bysondre *Keuren* van de *Stad*, ende voorts agtervolgens de *Roomse besgreven Wetten*, dewelke by ons sijn aangenomen in alle saaken, daar eygen *Wetten*, ofte *Gewoonten* gebreeken.

Gestede Vonnissen. De luyster in het wel-betragten van het selve *Ampt*, is in de *Vierschaar* der Stad *Leyden* van ouds in soo groote agting geweest, dat verscheyde Steden in *Holland*, by *Hand-vest* versogt, ende verkregen hebben, dat sy van *Sgepenen* van *Leyden Raad* mogten halen, soo wanneer haar eenige saken voor kwamen, die sy niet wijs en waren. Sulk regt is by *Graav Floris de* V. Dingsdags naar *St. Margriet*, Anno 1277. aan die van der *Goude* vergunt, met dese woorden; *wy hebben ook aan haar deselve regten toegelaten, die de Leydenaars hebben:* Item, *van wat saaken de* Sgepenen *van* Gouda *sullen oordeelen, dewelke sy niet en verstaan, sy sullen gaan tot de* Sgepenen *van* Leyden, *ende 't geene dat sy sullen oordeelen, uyt haar Sententie, dat sal van waarden gehouden wesen.* Soodanig regt, meen ik, dat die van *Oude-*

water

water gehad hebben; want ik bevinde dat de *Keuren* van *Oudewater* van den Jare 1605. van woord tot woord overeen-komen met het *Oude Keur-bouk* der Stad *Leyden*, van den Jare 1583. Die van *Wesop*, *Muyden*, ende *Naarden* hebben 't selve regt nog onlangs gebruykt, soo ik onderregt ben van die geene die daar selv over geweest sijn. Dit wierden *Gestede Vonnissen* genomt. Ende is by wijlen *Jan van Hout*, in sijn leven *Secretaris* der Stad *Leyden*, gehouden geweest voor een *Geregtigheid* der Stad *Leyden*, op de andre Steden toekomende, dog is genoug kennelijk, uyt het *Hand-vest* aan die van der *Goude* gegeven, dat het die andre Steden ende Plaatsen als een *Voor-regt* vergunt is, tot kwijtinge van haar Gewisse, dat sy in saaken die sy niet genoug wijs en waren, den *Raad* van *Sgepenen* van *Leyden* mogten vragen, ende die volgen mogten; Dat by die van *Leyden*, als een eer ende luyster van *Hoog-geagte Wijsheid*, ligtelijk is aangenomen

Die van den Geregte ende wat van haar Ampt is.

Den *Sgout*, *Burgermeesteren*, ende *Sgepenen*, maken de Vergadering van den Ge-

Geregte, welkers Ampt is, de toe-sigt ende het begeven van alle des *Stads-diensten*, soo *Groote*, als *Kleyne*, die-men *Smalle-diensten* nomt, als sijn de *Regenten* ende *Versorgers* van alle *Gods-huysen* ende *Aalmis-huysen*, *Gouverneurs*, *Deeken* ende *Hoofd-luyden* van de *Neeringen*, *Manufactuyren* ende *Gilden*. Dewelke alle Jaren in het laatste van de Maand December werden vernieuwt. Dese mogen by die van den *Geregte* werden geset ende verset, sonder dat daar iemand eenig verder seggen in heevt, agter-volgens het *Hand-vest* van *Hartog Philips* van den 24. July 1430. Ende heevt *Karel de Vijvde*, by Acte van den 1. July 1515. verklaart ende bevolen: *Dat de Burgermeesteren ende Sgepenen in het stellen van de Smalle-diensten haar geregtigheid gebruyken sullen, als sy van haar Voorsaten in Wetten van oude herkomen gedaan hebben*, ende is by Plakkate van den selven *Kaisar* van den 24. Novemb. 1542. bevolen, *dat niemand in de wet, ofte officie der Stad Leyden gekosen wesende, sijn Poorterye sal mogen renuncieren, op peyne van* ge-

gebannen te worden uyt den Lande van Holland. Staan ook over de verhuyringe ende voorſorge van *Stads-goederen* ende *Innekomen.* Hebben ook een byſondre *Vierſchaar* ende *Regts-dwang* over hare *Burgeren* ende *Ingeſetenen*, by manier van betering, ende Vaderlijke kaſtijding, datmen *correctie* nomt, uyt kragt van dewelke ſy de wederhoorige, ende wederſpannige *Burgeren*, dewelke *Oproer*, *Twiſt*, *Muyterye* ende *Tweedragt* onder het volk ſouken aan te regten, ende al die geen die van een kwaat, ende ergerlijk leven ſijn, ſonder eenige treyn van Regts-vordering, vermogen te beteren, het ſy met een geld-boete, ook wel te water ende te brood te ſetten, ende als een wederſpannige den Stede onnut ende ondienſtig, de Stad te ontſeggen. Nemen ook kenniſſe over *Smokkelaars*, ende *Fraudateurs* van des *Stads-Inkomen*; mede t' harer beſcheidenheyt, ook over die geene, dewelke hem jegens de *Keuren van de Hallen* ende *Gilden*, jegens de gemeene Neeringe kwam te verloopen: jegens het welke geen *Appel*, ofte *Hooger Beroup* en valt. *Correctie.*

Van

Wees-kamer. Van ouds en is in dese, gelijk in veel andre *Steden*, geen bysondre vergadering ende voorsorg over de Vader off Moederlose Kinderen geweest, maar is het selve by die van den *Geregte* waargenomen, die daar toe, gelijk als uyt de oude Gesgrivten blijkt, den dienst der *Vest-meesteren* gebruykt hebben, tot dat in den Jare 1450. daar toe een bysondre vergadering, met den naam van *Wees-kamer* is opgeregt, blijvende niette-min de *hoogste toesigt* ende *oppervoogdye* by het *Geregte*, gelijk als by den besgreven regten *l.* 1. *ff. de Jurisdiction.*

Van dese instellinge getuygt de oude *Keur* van den 3. Novemb. 1450. aldus: *Item, alsoe tot hair toe die twie Vest-meesters last gehad hebben, der Wees-kinder bewijsinge van der Stede wegen te ontfangen, ende mits dat die twie Vest-meesters beyde die diensten t'effens niet bewaren en mogen, om der laste ende arbeid, die in der Wees-kinderen saken gelegen sijn. Soe hebben die Schout ende agte Schepenen eendragtelijk gekeurt, datmen alle Jaar op St. Martijns-avond, alsmen die twie Vest-*

mee-

meesteren kiest, mitten selven kiesen sal twie Wese-meesteren, die onder hoir beyden by hoire eeden alle der Wees-kinderen goede als hen aangebragt werd in sgrifte nemen sullen, om die op te sgrÿven, ende te doen bewaren ende regieren na hoire beste wetenschip tot der Kinder oirboir ende profijte. Ende soe wanneer datmen jairlÿx dese Wees-meestern vernuwen sal, soe selmen een van hen beyden aanhouden, die nutste ende bequaamste daar toe wesen sel. Het welk om dien grooten aanwas der *Burgeren* ende *Ingesetenen* in den Jare 1570. tot het getal van *drie*; ende op den 21. Novemb. 1584. tot het getal van *vier* personen gebragt is, oud wesende over de twee-en-dertig Jaren, dewelke alle Jaren werden vernieuwt, ende ten minsten een van die geene, dewelke 't voorgaande Jaar gedient hebben, werd aangehouden.

Tot verkortinge van de *Hooge gedingen*, werden uyt de *Burgermeesteren* ende *Sgepenen* by beurten van drie maanden, uyt den *Burgermeesteren* een, ende uyt de *Sgepenen* twee gestelt tot *Vrede-makers*, voor de welke alle geschillen moeten wer- *Vrede-makers, ende haar Ampt.*

werden voorgedragen, ende de *Luyden* malkanderen moeten beroupen, eer dat sy haar geding verder mogen aanleggen, dewelke de saaken tot hondert guldens toe bedragende, sonder hooger beroup mogen afdoen, ende in 't verder, alle saaken by tussen-spreeken souken by te leggen, ist doenlijk, ende by gebreeke van dien, de Luyden tot de gemeene *Vierschaar* wijsen.

Verkiesing van de Veertig, ende Breden-Raad.

Hier vorens is geseyd, dat het *Burgerlijk bestierend Lighaam* bestaat in *Veertig*, de *eerbaarste* ende *verstandigste* uyt den *Rijkdom* ende *Gemeente*: by dewelke de magt is om te beraden ende besluyten op alle saaken, raakende den *Staat* van het *Gemeene Land*, ende het geene den *Staat* ende gelegenheid van de *Stad* aangaat, daar toe sy by den *Burgermeesteren*, soo dikmaals sy dat noodig agten, beroupen ende vergadert werden: ende wat by dese vergaderinge werd besloten; werd by de gantse *Burgerye* gevolgd. Dese eens verkoren sijnde, dienen haar leven, ofte *Poorterschap* geduyrende, het welk te verstaan is, by vertrek, naar bewilliging,

ging, want anders niemand ſijn *Poorterſchap* affgaan mag, op den *Ban*, volgens *Placc. van den* 24. *Novemb.* 1542. In plaatſe van die geene die geſtorven ſijn, off haar *Poorterſchap* komen te verlaten, werd by de andre, by meerderheid van ſtemmen, een ander in deſſelvs plaats verkoren, oud weſende ten minſten 28. Jaren, geen *Broeders*, *Vaders*, ofte *Kinderen* van de andre. Ende en mag niemand hier toe beroupen werden, hy en hebbe ſeven Jaar lank *Poorter* geweeſt, agtervolgens het *Hand-veſt* van *Hartog Willem van Beyeren*, gegeven op *St. Clemens avond*, Anno 1351. inhoudende: *Dat niemant Schout, nog Schepen, nog Raad, nog Kerk-meeſter, nog Gaſthuyſ-meeſter, nog H. Geeſt-meeſter weſen ſal, hy en hebbe eerſt Poorter geweeſt ſeven Jaren lank.*

Op wat tijd deſen *Raad* is ingeſtelt, is niet ſeker, ende men houd het daar voor, dat de inſtellinge van dien, ſoo oud is, als de *Stad* ſelv. De beveſtiging van het ſelve, daar in de manier van doen in de ſelve verkieſinge werd vaſt geſtelt, is een *Octroy* van *Hartog* *Phi-*

Philips van Borgonjen, van den 22. April 1449. Het welk van tijd tot tijd vernieuwt is, ende eyntelijken nader werd bevestigd by *Kaisar Karel*, op den 21. Junij 1519.

Verkiesinge van Burgermeesteren. De *Burgermeesteren* werden alle Jaar op *St. Martijns-avond* by de gemeene *Vroedschap* verkoren, in gevolge van het *Hand-vest* van *Hartog Aalbregt van Beyeren*, van den 15. Junij 1386. luydende aldus: *In den eersten, salmen vier Raadsluyden kiesen, alle Jaar op St. Martijns avond, in de Winter, by goed-dunken des Geregts, ende der mienre Vroetschap, ende met wien den meesten hoop valt, die sullent wesen, een Jaar al uyt, ende soo wanneer mense vernuwen sel, soe selmen een van den ouden aanlaten, by den meesten ommevragen, ende die selt blijven dat ander Jaar uyt, ende soo wie daar aff gaat, die en selre binnen dien naasten twien Jaren niet wederom an komen mogen.* Daar by in den Jare 1583. by *Keure* is by gedaan: *Sonder t'samen te mogen kiesen, Vader ende Kint, twee Gebroeders, nog twee Swagers.*

Wat aangaat den *Schout* ende *Schepe-*

penen, bevindmen dat van ouds den *Burg-graav* van *Leyden* magt gehad heevt, om benevens den *Graav van Holland*, jaarlijks elks vier *Schepenen* te kiesen ende stellen, ende een *Schout* by beurten: Daar uyt men meent dat voortgekomen is, dat alhier binnen *Leyden* agt *Schepenen* sijn, daar in al andre *Vierscharen* een oneven getal van seven gestelt is; Soo waren ook alle *Breuken* ende *Geld-boeten* verdeelt, een derde voor den *Burg-graav*, een derde voor den *Graave*, ende een derde voor de *Stede*. Welk regt van den *Burg-graav* vervallen ende vernietigt sijnde, is evenwel het getal van agt *Schepenen* gebleven: Weshalven tot uytinge van weder-sijdse eenstemmigheid op den 20. Novemb. 1592. by die van den *Geregte* is goed-gevonden, *dat in alle vergaderinge daar de stemmen gelijk staan, ende jegens malkanderen steeken, naar gedane overweginge, wederom een omvraag gedaan sal worden, off yemand van sijn stem begeert te wijken, ende in geval van neen, sal de stem van de voorsittende in de selve vergadering, 't sy Burgermeester,* *Verkiesinge van den Schout ende Schepenen.*

ofte

ofte Schepen, kragt hebben van twee ſtemmen.

Jegenwoordig werd tot het verkieſen van een *Schout*, dewelke alle drie Jaren vernieuwt werden, by de groote *Vroedſchap* drie uyt den haaren genomt, daar uyt by de Ed: Groot Mog: *Heeren Staten van Holland*, een tot *Schout* werd gekoren, dewelke ſoo lange ſijnen dienſt duyrt, van ſijn *Vroedſchaps-plaats* moet affſtaan, des dat ſijnen dienſt uyt ſijnde, in de eerſt-openvallende plaats, in ſijn voorgaande *Rang*, ſal werden ingelaten.

Tot het kieſen van de *Schepenen*, werden ingevolg van het *Hand-veſt* van *Kaiſar Karel*, van den 21. Junij 1519. by de gemeene *Vroedſchap* uyt den haaren, daags voor *St. Jacobs avond*, by meerderheid van ſtemmen, genomt *ſeſtien voorname, eerbare, verſtandige, ende regtvaardige Mannen, na haar beſten dunken, ende in haar gewiſſe, de nutſte en bekwaamſte tot het Schependom, geen Vader, nog Kint, twee Broeders, nog twee Swagers.* Welk getal den *Stadhouder*, oft by ſijn affweſen, de eerſte ende andre

dre *Raaden* van den *Hove van Holland* wierden overgelevert, om daar uyt een verkiesinge van agt *Schepenen* te doen, welke Verkiesinge, nu vermits het vernietigen van het *Stadhouderschap*, volgens *Octroy* van den 23. *Junii* 1651. by den *Burgermeesteren* werd gedaan; de welcke, op dat het selve oprechtelijk, ende sonder gunst, ofte af-gunst, tot, ofte jegens yemand mag geschieden, alvorens tot de Verkiesinge te komen, aan handen van den oudsten tegenwoordigen *Vroedschap* sweeren: *Dat sy in de verkiesinge van de agt personen, uyt de sestien, by de Veertigen genoemt, yeder in den haaren, stemmen sullen op sodanige, die sy tot het Schependom, de bekwaamste, ende dien-volgens voor de Stad, de nuttigste, mitsgaders voor de Justitie, de dienstigste, sullen agten, &c.*

De *Ampten* ende *Bedieningen*, de welke de Groote *Vroedschap* bekleed, werden beleid ende bediend, door ende met een *Raad-Pensionaris*, die de vergadering van den *Breeden-Raad* bywoond, ende waar-neemt, ende de selve voorleest, alle de *Saaken* ende *Poincten* van *Pensionaris ende sijn Ampt.*

 besgry-

besgryving by haar *Ed. Groot-Mog.* ingesteld, ende aan de *Burgermeesteren* overgesonden, om daar op, van wegen den *Breeden-Raad*, yemand te gelasten, ende aff te senden, om met de *Ridderschap*, *Edelen*, ende *Steden* van *Holland*, te helpen beraden, de *Resolutien* ende *Besluyten* van den *Raad* ende groote *Vroedschap*, by Gesgrivte te stellen, ende de selve, benevens de afgesondene uyt de selve *Vroedschap*, in de Vergaderinge van de *Staten* van *Holland* in te brengen, ende met, ende van wegen de selve, het woord te doen, ende aan te tekenen het geene aldaar werd verhandelt, om daar van t'elkens aan de *Burgermeesteren* ende groote *Vroedschap* omstandig verhaal te doen. Buyten het welke, hy de *Burgermeesteren*, *Schepenen*, ende *Geregte*, des versogt zijnde, dient van sijnen goeden raad ende onderrigtinge in alle voorvallende saaken. Ende is mede *Secretaris* ende *Heimen Raad* van de vergadering van de *Curatcuren* ende *Opper-Mannen* van de *Academie* ende *Hooge-Schole* tot *Leyden*.

De *Burgermeesteren* werden in alle voor-

voorvallende ſaaken bedient door haare *Secretariſſen* ende *Geheim-ſgryvers*. Het welk van ouds by een alleen is waargenomen, maar met vermenigvuldigen van de ſaaken, tot het getal van twee gebragt: daar van by beurten van drie Maanden, den een de *Vergadering-Kamer*, ende den ander de *Buyten-ſaaken* bedient: Des is nog een derde tot *Mede-Secretaris* bygevougd, de welke de *Reken-kamer* waar-neemt, alle *Stads-Rekeningen* opſtelt, ende met de *Royeer-meeſteren* helpt ſluyten.

Secretariſſen van de Burgermeeſteren.

Secretaris van de Reeken-kamer.

De *Schepen-kamer* werd by een *Griphier* bedient, welkers Ampt is, alle Eyſſen en Klagten te bouk te ſtellen, de Weder-ſpraaken aan te teykenen, ende alle *Vonniſſen* ende *Gewijſden* van *Schepenen*, na den ſtijl ende manier van regts-vordering in te ſtellen, ende uyt te ſpreeken.

Griphier.

De *Wees-kamer*, ende 'tgene daar toe behoord, werd mede gedient van twee *Secretariſſen*, de welke haar byſondere uytvoeringe werd toegeſchikt.

Secretariſſen van de Wees-kamer.

Den minder-dienſt van de ſelve vergaderingen, ende 't gene tot der ſelver

uytvoeringe behoort, werd binnenskamers waargenomen, by seeker getal van *Sgryvers*, ten dienst ende aanneminge van den *Secretarissen* selv; ende tot alle buyten-saaken, werden by die van den *Geregte*, seker getal van *Bodens* ende *Deurwaarders* gestelt; die wederom van tweederhande bedieninge zijn, andre *Bodens met de Roede*, andre *met de Busse*.

Klerken.

Bodens met de Roede ende Bus.

Bodens met de Roede, die men anders *Stads-Bodens* nomt, nemen alle binnen-Vergaderingen waar, ende bedienen de *Vierschaar* in het te werk-leggen, ende uyt-winnen van alle regtelijke *Gedingen* ende *Gewijsdens*: daarom sy *Bodens met de Roede* genomt werden, als uytvoerders van het regt, het welk met een *Roede* werd uytgebeeld, hebben ook tot een teyken een *Doorn-stoxken*, ofte *Roede*, dat sy, in het te werkleggen, van het geen van haar bedieninge is, vertoonen moeten. Dese bedienen ook de *Veylingen* van alle openbare Verkoopingen der roerende ende onroerende goederen: dat van ouds genaamt is geweest, *Het Roup-ampt*, ende aan de *Pieters-Kerk* behoort heevt, de

Roup-ampt.

de welke nog een ſek'ren Penning van den Koop-ſchat van alle openbaar verkofte onroerende goederen genieten, daar uyt de ſelve *Bodens*, voor haar bedieninge, betaalt werden.

Tot dienſt van den *Fabrijk* ende *Stads-bouw-meeſter*, werden uyt de voornaamſte *Werk-baſen* van de *Timmer-luyden* ende *Metſenaars*, *Opſienders* over des *Stads-werken* geſtelt, ende tot verder toeſigt, op de *Burger-gebouwen*, dat de ſelve volgens de *Timmer-keuren* van de *Stad* onderhouden werden, werden Jaarlijks *Vier Rooy-meeſteren* geſtelt, *twee* uyt de *Timmer-luyden*, ende *twee* uyt de *Metſenaars*, ſtaande tot belooninge van den *Geregte*; dewelke ook den *Schepenen* dienen van haar onderregtingen, over alle *Buyr-geſchillen*, de *Getimmerten* raakende, ſoo menigmaal ſy van den *Luyden*, off van den *Schepenen* daar over geropen werden. *Roy meeſters.*

Onder de Geregtigheden, de welke buyten den omring van des *Stads-gebied*, onder de *Stad* behoren, ſijn de Geregtigheden van ende tot de *Ambagts-heerlijkheden* van al de naaſt-rondom gele-

Heerlijkheden onder de Stad beboorende. gen *Dorpen*, als de Ambagts-heerlijkheden van *Soeterwoude, Stompwijk, Wilsveen*, ende *Tedinger-brouk*, de *Hoge Heerlijkheyd* van *Ougſtgeeſt*, de *Ambagts-heerlijkheyt* van *Leyderdorp*, ende de *Heerlijkheyt* van de *Vennep*, dewelke met den anderen de *Stad* t'enemaal omringen, ende twiſken de welke, de *Stad*, als het midde-punt van dien, gelegen is.

Buyten welkers geregtigheden, daar van de *Burgermeeſteren* van des Stads wegen het bewind hebben, als het ſtellen van den *Baljuw, Schouten, Ambagtſ-bewaarders*, ofte *Geſworens, Schepenen, Secretariſſen*, het *Bode* ende *Koſter-ampt*, het regt van *Tienden*, van de *Vrye-Jagt*, ende wat des meer is, is geenſins het minſte *Vroon-Viſſerye.* de *Vroon-Viſſerye*, ende geregtigheid daar toe behoorende, dewelke Jaarlijks by den *Burgermeeſteren*, van Stads wegen, werden verpagt ende verhuyrt, tot voorſorge van het welke by die van den *Vroonmeeſter.* *Geregte* yemand uyt de *Vroedſchap*, tot wederſeggen toe verkoren werd, wel- *Vroonmeeſter, ende deſſelvs ampt.* kers ampt is ſorg te dragen, dat de huyrders hare Wateren beviſſen, met behoorlijck Want ende Netten, ende op

be-

behoorlijke tijden, ende agtervolgens ſodanige Keuren ende Voorwaarden als by ende van wegen de Stad daar op ſijn geſtelt, het inkomen van deſelve Viſſerye te ontvangen, ende daar van te verantwoorden, ende de Huyrders ende Pagters in haar vredig beſit te houden, dat niemand, buyten haar, deſelve Wateren kome beviſſen, op alſulke breuke ende boete als die van de Stad, met den *Schout* aldaar, ſullen goed vinden. Daar toe ſy in't byſonder ſijn geregtigt by *Hand-veſt* van *Hartog Philips*, gegeven in *Junio* 1451.

Deſe *Viſſerye* heevtmen van ouds met eenen naam het *Vroon* genomt. Sommige meinen alſoo genomt van de oude Koop-ſtad *Verona*, digt by *Alkmaar*, op de uytwatering de *Sane*, van ouds *Kinhem* genaamt (waar van de *Kennemaars*, of *Kinheimers* haaren naam hebben) gelegen, tot ende voor by welcke Stad deſe Viſſerye mogt uytgeſtrekt hebben, dewelke met het verſtoppen van den *Rijn*, ende verandering van deſſelvs uytwateringen, allengſkens is komen te vervallen, ende verder door den *Naam-reden van het Vroon.*

 oor-

oorlog ende overval der *Deenen* ende *Normannen*, daar tegens deselve gesterkt was, sijnde ter neder gevelt, niet wederom heevt kunnen herstelt werden, ende soo verre vervremt is, datmen daar geen of weinig overblijvselen meerder van en vind. Wat van die Stad ende uytwatering sy, sal hier naar beter ingeschikt werden: Onder-en-twisken dunkt ons dat den naam van *Vroon* ende *Vroon-Visserye* wat verre van daar gehaald ende gesogt werd, dewijl deselve wel gestrekt heevt tot de uytwatering de *Sane* toe, daar in hem den *Rijn* de *Maren*, *Zijl* ende *Does* ontlast heevt, maar verder niet als tot daar toe, als uyt de oude Belenden van deselve *Visserye* te sien is.

Het is waarschijnlijker, dat het sijn eygen naam uyt sijn regt heevt, sijnde een volkomen vry ende onschatbaar regt, want het oude woord *Vroon* soo veel beteckent als *Vry*, *Kaisars Vronen*, waren Vrye Landen, die met geen Kaisars lasten, ofte schattingen beswaart en waaren. In welken sin in de oude Brieven, de *Vroon-schoude*, *Vroon-lan-*

landen, ende *Vroon-Visserye* bekent staan. Dese *Visseryen* strekken ende beginnen van de Stad af, door de *Zijl-brugge*, ende van daar, voorts omloopende ten Noorden, Oosten ende Zuyden, in sijn omtrek begrijpende de wateren van *Leyderdorp*, daar aan van *Ougstgeest*, van den anderen met de *Slaag-sloot* affgescheyden, daar aan de Landen van *Warmond*, daar aan des *Heeren* van *Wassenaars Visserye*, gelegen in *Sassenhem*, daar aan de Wateren van *Lisse*, van de *Vennip*, van *Hillegom*, ende van *Heemstede*, tot aan de *Spaarn* ende *Haarlemer - Tonne* toe, van ouds genaamt *'s Graven-sloot*, daar aan de wateren van *Schalkwijk*, ende de *Vijff-Huysen*, daar aan de wateren van *Nieuwerkerk* ende *Rijk*, daar aan de wateren van *Aalsmeer*, de *Stom-meer*, *'s Grevels-regt*, *Groot* ende *Kleyn Burggraven-veen*, *Leymuyden*, *Reinsaterwoude*, *Jacobswoude*, *Ysseljkerwoude*, van *Alkemade* tot in de *Does*, ende weder van *Warmond* ende *Leyderdorp*, als de *Zijl*, 't *Zwey-land*, *Norre-meer*, *Henne-meer*, *Valke-meer*, *Venne-meer*, de *Spriet*, de *Kever*, de *Seven*, 't *Helle-gat*, de *Sasse-*

Vroon-Visserye, hoe verre sig uytstrekt.

meer, de *Greveling*, de *Aa*, *Huyker-sloot*, de *Kage-meer*, de *Aster-meer*, de *Leydse-meer*, de *Haarlemer-meer*, de *Helle-meer*, de *Verre-meer*, 't *Griet*, de *Brase-meer*, de *Oude-wetering*, de *Goog*, ende de *Nieuwe-wetering*, in de *Maren*, ende *Maren-poel* vander Stede Vest-gravt aff, tot voor by de *Kwakel*, ende het *Warmonder-veer* tot in de *Lee*. Van

Oorsprong. wie, ende wanneer die van *Leyden* dit regt is opgekomen, is onseker, ende is waarschijnlijk soo oud, ende ouder dan de Stad selvs, het welk daar door werd bekragtigd, dat al het geen daar van werd bevonden, is niet anders als een nader bevestiging van het oude regt dat die van *Leyden* daar toe hebben gehad, als daar is den Briev van *Hartog Philips van Borgonjen*, gegeven in den Jaare 1433. by den selven nader bevestigd in Junio 1451. ende by *Maximiliaan van Oostenrijk* vernieuwt op den 30. *Maart* 1483. inhoudende verbod, *Dat niemand en mag Vissen in't Vroon, met gaaren, met netten, nog met andre Engienen, sonder consent van die van Leyden, ende dat die contrarie doet, vallen ende komen*

men ſal in ſulke breuke als de Stad Leyden, met den Schout aldaar, ſullen ordonneren, de helvt tot profijt van den Graav, ende de ander helvt tot profijt van de Stad, ende dat die van Leyden de contraventeurs ſullen mogen doen vangen, by haaren Schout, ofte eenige andere Ampt-luyden, daar ſy deſelve weten te vinden, 't ſy in de Viſſerye ofte elders.

Uyt de oude lendenen van deſe *Viſſerye* kanmen genoug ſien, dat deſe *Viſſerye* van ouds aan de Stad *Leyden* behoord heevt, ſonder dat ſy die door gunſte van de *Graven* behoufden te hebben, die ook altoos meer werk hebben gemaakt van yets ſelver te verkrijgen, dat by haar van de *Staten* ter *Bede* moſt verſogt werden, ende om haar geſags wil, te veel toegeſtaan wierd, als van het haare yets over te geven. Het regt van deſe vrye *Viſſerye* is ontwijvelijk voortgekomen uyt het beſit van den *Rijn*, ende ooſtwaarts uytwaterende-ſtroomen van den ſelven *Rijn* tot in de *Zee*. Om welke oudheid te beſeffen, noodig is geweten: dat van ouds doen den *Rijn* door *Katwijk* in de Oudheid.

Zee storte, den stroom te magtig was alleen door dat gat te loosen, ende van sig selven oostwaarts op verscheyde armen ende water-loopen gesocht heevt, dewelke hooger op by den anderen vergadert, soo te gelijk mede in de *Zee* vielen. Dese waaren de *Maren*, de *Zijl*, ende de *Does*, dewelke alle door ende aan de Stad *Leyden* haaren oorsprong hadden ende nog hebben, ende uyt den *Rijn* haar toevloeying hadden tot de Rivier de *Zaan*, van ouds *Kinheim* genaamt, eensdeels door het *Spaaren*, ende anderdeels door *Pelonen*, halv wegen *Haarlem* ende *Amsteldam*, daar nu het *Huys ter Hart* staat, daar dese Wateren, met het Water van het *Ye*, dat doe nog geen wijd water en was, ende mede nog geen ander doorloop en hadde, wierden ontvangen, ende soo voort langs het oude Dorp van *Zaanden*, *Wormerland*, ende *Schermer*, by *Putten* in de *Zee* geleid wierden. Daar van de *Maren* wel de oudste ende voornaamste uytwatering geweest is, ende mogelijk de *Leydse-meer* daar van den naam gekregen heevt, want men vind in de al-

Maren, Zijl ende Does.

oude

oude besgrijving van de Stroom *Kinheim*, dat naderhand de *Zaan* genomt is, dat deselve sijn oorsprong had uyt den *Rijn* by *Oostrum*, langs *Oud Alkemade*, tot voor by het oude Dorp *Saßenhem*, *Lis*, *Hillegom*, ende *Heemstede*, door 't *Niewkerker-land*, ende voorts na *Pelonen*, nu het *Huys ter Hart*, daar een groote opening tot in de regte *Zane* was, die dan al dese Stroomen bevatten, ende voort leyden door het Dorp van *Zaanden*, *Wormer-land*, tot aan de Heerlijkheid van de *Schermer*, ende soo tussen de *Vroon-landen* doorgaande, door de *Zanegeest* by *Putten*, te gelijk in de *Zee* storten. *Sane, ofte Kinheim.*

Doen waren den *Ißel* ende *Lek* nog onbekent, doen waren de *Leydse*- ende *Haarlemer-Meeren* nog van een gescheyden, doen het Eylandeken de *Vennip* nog aan den vasten kant van *Hillegom* gehegt was, daar eygentlijk de Heerlijkheid van de *Vennip* leyd, ende dit *Eyland* by swijmeling ende te onregt alsoo genomt werd, als leggende naast aan de *Vennip*, behoorende andersints onder 't gebied van *Bensdorp*, *Vennip.*

tussen

tussen het welke, ende het uyterland van den *Ruygenhouk* maar een kleyne door-togt was, om het Water, van de *Leydse* ende *Haarlemer-Meeren*, die doe nog land waaren, in den anderen te vermengen, daar een veer ende overtogt was, om met den Wagen door *Aalsmeer*, *Eijk* en *Sloten* tot in *Amsteland* te konnen rijden, ende aan de *Reinsaterwoude* zijde tot *Woerden* ende *Uytregt* te komen. Doen was het *Ye* voor by *Amsteldam* nog soo niet doorgebrooken, dat aan de kant van de *Zaan* tussen de *Waterlanders* ende *Amstellanders* al vast Land was, uytbesondert datter maar een kleine Vaar-sloot twisken beyden doorgeloopen heevt, ende twisken *Enkhuysen* ende *Staveren* in *Vriesland* een seer nawe ende gemakkelijke overtogt was. Tot dat door toevloed van meerder water, ende door groote stormen uytten Noord-westen, de Zee-gaten, tussen *Texel* ende *'t Vlie* van buyten door swaare stormen ende hooge vloeden geholpen, sijn doorgeborsten, ende metter tijd soo veel toevloeyinge gekregen hebben, dat de

Stroom

Stroom de *Zaan* met het verſanden van de uytwatering van den *Rijn* by *Katwijk*, ende het verleyden van den *Rijnſtroom*, door den *Iſſel* ende *Lek*, niet magtig genoug en is geweeſt de opening by *Petten*, jegens het toevloeyen van het Zand te behouden, ende ſoo mede eygentlijk geſtopt is, ende tot behoudenis van de Binnen-landen, van binnen tegen het *Ye* is affgeſtopt, ende rondom bedijkt. Gelijk aan d'ander zijde tot bevrijdinge ende water-keeringe van de Landen in *Rijnland*, met het overleggen van het *Spaaren*, ende het ſtoppen van den water-loop omtrent *Pelonen*, dewelke nu maar alleen dient tot een enkele water-looſinge, den *Sparendamſen-dijk* tot een water-keeringe geleid is, ende als nog onderhouden werd; welke bedijkinge veel ouder ſchijnt te ſijn dan die van de *Zane*, want men vind dat al by *Koning Willems* tijd in den Jare 1253. de *Spaarne* overleid, ende aan de *Sparendam*, een Spoeye geleid wierd, daar de landen omtrent *Ooſt* ende *Weſt-Zaanden* nog lange na die tijd, onaffgedamt ende onbedijkt gelegen hebben. *Bedijkinge van Rijnland.*

Om

Om nu wederom te komen tot het oude regt van de *Leidse Vroon-Visserye*, blijkt uyt de bovenstaande omstandigheid genoug, dat dewijle de *Does*, de *Zijl*, ende de *Maren* uyt den *Rijn* van ende door de Stad van *Leyden* affvloeyden, ende aan de *Saane* wederom tot malkander kwamen, ende haar selven aldaar ontlasten, sy luyden binnen den omme-ring van de selve *Rijns*-armen, de eerste ende naaste beheersers ende besitters sijn geweest van de *Visserye*, tot deselve Rivieren behoorende.

Wanneer den Rijn by Katwijk gestopt is.

Wanneer den *Rijn* dese stroomen verlaten heevt, is onseker, het gemeen gevoelen is, dat sulks door een Noordwesten storm in den Jaare 860. soude toegekomen sijn, drie Jaaren voor het geseide *Graavschap* van *Holland*, gebruykende voor een reden, dat eenige boomen, langs den *Rijn*, een goede strecke binnen-dijks uytgedolven, ten Zuyd'-oosten nedergeslagen gevonden werden, daar van veele door de oudheid swart, ende soo hard als yser geworden sijn. Daar uyt mogelijk voortkomt dat het twiiken *Leyden*

ende

ende *Alphen* een woest ende wild Bos soude geweest sijn, daar die van *Leyden* de aankomende luyden, in versekeringe door *leyden*, (ende daar van de naam van *Leyden* behouden souden hebben) tot *Alphen* toe, daar het dan *al-fijn* was; dat sy dan ook willen noemen het *Wout sonder genaden*, in de gedenk-sgriften, op andere plaatsen bekent, soo hier voor is aangeroert. Voorwaar beuselingen die haar selven schamen.

Wat de algemeene boom-stortinge deser Landen aangaat, daar van is kennelijk, dat die veel ouder moet sijn dan het Jaar 860. ende geen bysondre boom-stortinge ende water-vloed van dit Land alleen geweest sy, want men vind dat niet alleen omtrent den *Rijn*, maar ook doorgaans in *Zuid-Holland*, in *Vriesland*, in *Braband*, ende in *Vlaanderen* gelijke boomen op deselve wijse nedergestort, gevonden, ende uytgedolven werden, soo dat het een algemeene Water-vloed, ende Boom-stortinge van het geheele Land moet geweest sijn, dewelke wel naast over een soude komen met den *Cimbersen Zund-vloed*, *Het stoppen vanden Rijn by Katwijk*

ende

ende *Boom-stortinge*, dewelke geschied is ruym hondert Jaar voor *Christi geboorte*, daar door de *Cimbren*, die ook in voortijden dit Land beseten hebben, haare ende voornamentlijk deser lager Landen, als met de vloed gemeen leggende, hebben moeten verlaten. Tot dat een ruymen tijd daar na de *Katten*, ofte *Hessen*, mede een volk uyt deselve *Cimbren* ende *Kelten* afkomstig, om inlandse oorlogen, uyt haar Land verdreven, dese Landen alsoo van haare besitters verlaten, doen die wederom het hoovt begonnen boven te steeken, hebben aangedaan, ende haar met de nog overige Inwoonders, vereenigt hebben. Daar van *Katwijk* den naam heevt, als sijnde den *Wijk*, daar de *Katten*, haar in den eersten aankomst, ontlouden hebben. Het is wel waarschijnlijk dat het stoppen van den *Rijn-stroom* by *Katwijk*, met die selve algemeene Sund-vloed is toegekomen, op welke tijd de *Kinhem*, ofte *Zaan*, de tweede uytstorting van den selven *Rijn*, al mede moet gestopt sijn, met dat het gantse Land door die hooge Vloed door het inbre-

Verstoppen van den Rijnstroom, ende verandering van haren loop.

inbreken der Dijken ende Water-keeringen, met de *Zee* gemeen geworden, ende lange tijd gebleven is, dewelke hier ende daar een nieuw gat gemaakt heevt, daar de vloed uyt en in liep, die dan met het verstoppen van den *Neder-Rijn* by *Katwijck*, ende de *Kimhem* by *Petten* sijnen loop door het Meer van *'t Vlie* heevt beginnen te nemen, het welk door toevloed van deselve, ende andre Stroomen, van onder ende van boven, veel tussen-lands heevt weggenomen. Ende die *Meer* (die te voren soo eng was, datmen tussen *Enkhuysen* ende *Staveren* met een kleyne overtogt, uyt *Vriesland* naar *Kennemer-land* wierd overgeset) tot een geheele *Zee* gemaakt heevt, die men nu de *Zuyder-Zee* nomt, ende de Zee-gaten van *Texel* ende *'t Vlie* soo wijd geworden sijn, datmen die met de grootste ende swaarste Schepen uyt en in bevaren mag. Het konde ook menselijker wijse niet anders uyt vallen, ofte moste hier omtrent met een geweldig water uytbersten, door het toevloeyen van de *Zaal*, die daar na den *Isaal*, ofte *Isel* ge-

nomt

noımt is, van om hoog, ende van om laag van den *Rijn-ſtroom*, dewelke van den *Neder-Iſel*, daar hy van *Utregt, Iſelſteyn*, *Oudewater*, ende *Goude*, tot *Iſelmonde* in de *Maas* liep, aan d'ander zijde door de *Vegt* by *Weſop* ende *Muyden* in de ſelve *Meer* is doorgebrooken, ende boven door den grooten *Iſel*; dewelke by *Druſus Germanicus* niet lang na *Chriſti geboorte*, van *Doeſburg* tot in den *Rijn* by *Aarnhem* mede is doorgegraven. Dewelke, op dat den *Rijn*, die nu de buyten, ofte *Over-Rijnſe-Landen*, tot aan den *Galliſen kant*, ende *Maas* toe dapper begon te overvloeyen, aldaar mede niet verder en ſoude doorbréken, den ſelven *Rijn* aan de lefter-zijde met een ſeer ſwaren Dijk heevt beginnen te beſetten, het welk met ſijn dood geſtaakt ſijnde, by *Paulinus Pompejus*, *Kaiſar Neroos* Stedehouder, omtrent drie-en-tſeſtig Jaaren daar na, voort voltrokken is. Alle welke *Wateren* ende *Stroomen* t'ſamen in een komende, nootſakelijk ſoo een *Binnen-Zee* hebben moeten maken.

Foſſa Druſiana.

Tot ontlaſtinge van het welke, ende voornamentlijk van den *Neder-Iſel*, dat die

die niet verder Landwaard in en ſoude doorbreeken, ende voort tot verligtinge van dien ſwaaren Dijk, tot bewaarnis van de *Over-rijnſe* buyten-landen, by *Druſus* begonnen, ende by *Pompejus* voltrokken, na dat die omtrent de dertien Jaaren met groote koſten voor het gevaar van doorbreeken behouden was, heevt *Klaudius Civilis* den Bataviſen Krijgſ-overſten, den ſelven Dijk, by *Wijk te Duurſtede* doorgeſteeken, ende den *Rijn* tot een tweede afftogt, ende verſekering tegen de *Romeynen*, van daar voor by *Kulenburg*, *Vianen*, ende *Schoonhoven*, tot by het Dorp van *Krimpen*, met een gravt van ongemeene wijtte tot in de *Maas* gebragt, dewelke de *Lek* genomt werd, als een lek uyt den *Rijn*. Daar door den *Rijn* ſijn vaſten loop ontfangen hebbende, ſoo door den *Boven-Iſel* in de *Zuyder-Zee*, als door de *Lek* in de *Maas*, ende ſoo voort in de *Noord-zee*, de *Rijnlandſe* binnen-landen, die te vooren met de *Zee* gemeen, ende gelijk als van alle beſit verlaten, gelegen hadden, door den ſlibber aangewaſſen, ende door kunſt ende magt *De Lek.*

van

van bedijking, wederom tot goede ende vaste Landen geworden sijn. Daar van ontwijvelijk de bedijkingen van ende omtrent den *Rijn* rondom *Leyden*, de eerste ende oudste geweest sijn, onder de bescherming van den *Burg*, ende toedoen van den *Kasteleyn* ende *Burggraav*; sulkes wy in de bedijkingen van het *Maren-dorp*, den *Maren-dijk*, *Morsdijk*, ende andre, hebben aangewesen.

Onder de *Smalle-diensten*, behooren wijders, de *Commissarissen* van de *Huywelijkse-saken*, *Scholasters* ende *Opsienders* van de *Latijnse* ende *Duytse Scholen*, *Artillery-meesteren* ende *Mannen* van *Wapenen*, *Kapitaynen* ende *Hop-lieden* van de *Burgery*, *Kerk-meesters*, *Gasthuys-meesters*, *Meesters* van het *Arme Wees-huys*, *Huyssitten*, ofte *Aalmoesseniers-huys*, ende het sieke *Pest-huys*.

Commissarissen van Huywelijksesaken. Tot de *Huywelijckse-saaken* werden mede Jaarlijks by die van de *Geregte* verkooren drie voorname Personen, (daar onder gemeenlijk een, oft twee uyt de gemeene *Vroedschap*) voor dewelke al die geene die haar tot den *Huywelijken-staat* willen begeven, met haar *Ouders*,

ders, ofte *Voogden*, soo sy onderjarig sijn, anders haar naalte *Vrienden* ofte *Gebuyren* tot *Getuygen* verschijnen moeten, ende van deselve versoucken dat haar *Huywelijks-geboden* in gevolge van de *Politijke Ordonnantie van den Jare* 1580. mogen aangetekent ende affgekundigt werden, het welk haar, naar gedane ondersouk, van het bewilligen van haare *Ouders*, ofte *Voogden*, te na Maagschap, dat sy met den anderen niet souden mogen Trouwen, over het uytstaande Regt van ende met een derden, ende naa voorgaande uytterlijke belovten, van metten anderen, het Huywelijk naar de gedane affkundiginge, te voltrekken, ende bevestigen, vergunt oft geweygert werd. Daar toe, behalven de gemelte *Politijke Ordonnantie*, bysondre Stads keuren by die van den *Geregte* gemaakt sijn.

Tot *Scholasters* ende *Opsienders* van de *Latijnse-School*, werden Jaarlijks vier Personen uyt de voorsittende *Vroedschap* verkoren, om sorg te dragen, dat de *Kinderen* in deselve *School*, wel ende naar behooren onderwesen, ende geleert *Scholasters.*

wer-

werden, ende op alles goede sorge werd gedragen.

Tot gelijke toe-sigt over de *Duytse* ende *Franse-Scholen*, werden mede Jaarlijks twee uyt de *Groote Vroedschap* verkoren, om te letten dat de *Keuren* ende *Wetten*, tot onderhoudinge van de selve op-gestelt, wel ende naar behooren, werden agter-volgt.

Artillery Meesteren. Tot opsigt ende onderhoudinge van *Stads-wapens*, in tijd van Oorlog, ende andre ongelegentheyt te gebruyken, werden Jaarlijks by die van den *Geregte* twee uyt de gemene *Vroedschap* verkoren om de voorsorg ende opsigt te hebben op de *Stads-wapens*, bewaringe ende onderhoudinge van dien, ende dat de ingesetenen, in tijd van nood, ofte Burgerlijcken onenigheyt, van goede *Wapens*, *Kruyd*, ende *Loot*, ende wat daar toe behoort, voorsien mogen werden, Dese werden *Artillery-Meesteren* genomt.

Kapitaynen van de Burgery. De *Burger-wagt* ende *Schutterye*, bestaat in agt *Vaandelen*, ofte *Bannieren*, dewelke van haare *Kapitayns* ende *Hopluyden* met haare onder-hebbende *Offi-*

cieren,

cieren ende *Hooft-luyden* geoeffent ende bestiert werden, uyt de welke alle nagts, onder het *Bevel* ende *Wapen-schouw*, van een *Opper-wagt-meester*, die men *Majoor* nomt, een goed aan-tal op het *Raad-huys* wagt houden. Tot onderhoudinge van der selver *Wapen-tuyg*, alle Jaars by die van den *Geregte*, een algemeene *Wapen-schouw* werd gehouden, als wanneer alle deselve, een *Ommegans-Oeffening* doen, dat men de *Schutterye* nomt. *Majoor-Wagt-meester.* *Schuttery.*

Tot opsigt ende goede onderhoudinge van de *Hooft-kerken*, ende bewind van der selver Inne-komen, werden vier *Kerk-meesteren* gestelt, ten deelen ende meest uyt de gemeene *Vroedschap*. Tot het bestier van het *Katrijnen-Gast-huys*, 't *Dol-huys*, *Sieken-huys*, ende *Elisabets Gast-huys*, werden Jaarlijks *vijv*, ende tot de opsigt over het *Arme Wees-huys*, ende *Pest-huys*, vier *Vaders*, ende vier *Moeders* gestelt, de welke, onder de opper-magt van die van den *Geregte*, soo buyten, als binnens-huys, door haar onderhebbende *Binne-Vaders*, ende *Binne-Moeders*, alles besorgen, wat tot *Kerk-meesters.* *Gast-huys-meesters.* *Wees-vaders.* *Pest-vaders.*

den dienst ende onderhoudinge van de selve *Huysen* behoort.

Huy-sitten ende Arm-meesters.

Het bestier van 't *Aalmosseniers-huys*, dat is, het algemeen *Arm-huys*, werd tweederhande bedient, ten deelen, van wegen de Gemeente van de *Stad*, ten deelen van wegen de *Kerk*, daar toe werden, by die van den *Geregte*, van wegen de *Stad*, jaarlijks ses *Huys-sitten*, ofte *Arm-meesters* gestelt, de welke van Jaar tot Jaar vernieuwt werden, daar by, van wegen de *Kerk*, by beurten, van drie Jaar tot drie Jaar, ses *Diaconen* gestelt, ende by die van den *Geregte* voor goed gekeurt werden, daar onder drie *Inboorlingen* ende drie *Vremdelingen*: de welke t'samen met de *Huys-sittenen*, het bewind ende bestier hebben van den omtvang ende uytdeeling der *Aalmis* ende *Arme-goederen*, bestaande in het inkomen van sekre goederen, van ouds daar toe geschikt, ende voort in de *Kerk-aalmissen*, de welke t'elken *Preek-tijd* by de selve werden ingegadert, buyten de welke, nog alle *Sondags*, voor de middag, een ommegang by de Huysen gedaan werd, ende twee of drie-maal des

des Jaars by de geheele *Vroedschap*, benevens de *Leeraars*, *Ouderlingen*, ende *Diakonen*, by verdeelinge van de *Bonnen*, een algemene insameling gedaan werd; alle welke innekomen by de selve *Huyssittenen* ende *Diakonen*, elk in sijn Wijk, na nauwkeurig ondersouk, op de lijdende armoede, sodanig onder de nootdruftige, werd uytgekeert, ende ommedeelt, dat niemant van groot gebrek, of overvloed, te klagen, of te roemen heevt.

Het *Geestelijke Kerk-bestier*, bestaat in elff off twaalv *Predikanten*, en *Bedienaars des Goddelijken Woords*, veertien *Ouderlingen*, ende de ses *Kerke-Diakonen*. Dese werden genomt den *Kerken-raad*, ende hebben over de Ledematen van haare Gemeente, die een kwaat ofte ergerlijk leven leyden, de *Kerkelijken-Ban*, ende *Ontsegginge van de Gemeenschap*; Doen voorts onderhouden alle *Kerkelijke Ordeningen*, die met den eersten aanvang van den *Herstelden-Godsdienst* zijn vast gestelt, ende by haar voorts in gebruyk gebleven zijn; hebben het regt van by aflijvigheid, ofte vertrek- *Kerken-raad.*

ken van yemand van de *Leeraars*, op het wel-behagen van die van den *Geregte*, een ander in desselvs plaats te verkiesen, ende beroupen: hebben ook gelijke verkiesinge van de *Ouderlingen* ende *Diakonen*, daar van de *Ouderlingen*, by beurten, alle twee Jaar, ende de *Diakonen* alle drie Jaaren af-gaan, ende veranderen, soo dat altijd de eene helvt van die gene die in een of twee voorgaande Jaren gedient hebben, aanblijvt. Onder dese is ook tweederhande Rang, bestaande de eene helvt uyt *Inboorlingen*, ende de ander helvt uyt *Luyden van Buyten*, ten opsigte van de *Buyten-neringen*, door de *Vlamingen* alhier over-gebragt, dat die, in dat stuk, mede benevens *Inboorlingen*, erkent werden, also ingevoert.

Tot weringe van alle bedrog ende luyster van den Handel van allerhande *Manufactuyren*, ende *Hand-werk-stoffen*, zijn tot elcke soort der selver, bysondre *Hallen* opgeregt, als daar is de *Laakenhal*, *Greyn-hal*, *Saay-hal*, *Fusteyn-hal*, *Baay-hal*, ende *Warp-hal*, als t'sijner plaats is aangewesen: De welke by hare byson-

Hallen.

byſondre *Opſienders*, agtervolgens de *Kearen* daar op, by die van den *Geregte*, elk in den ſijnen geſtelt, in een goeden ſchik gehouden ende waar-genomen werden.

De verdre *Hooft-neeringen*, ſijn onder *Gildens* gebragt, onder het opſigt van *Deeken* ende *Hooft-luyden*, elk in den ſijnen. *Gildens.*

Tot af-ſchrik van de *Bedelarye*, ende ander kwaat ende ontugtig leven, is een *Werk-huys* opgeregt, daar men dat Volk tugtigd, ende tot allerhande Werk bekwaam maakt: onder de opſigt van Luyden van de Neringe daar toe geſtelt. *Werk-huys.*

Het Beheerſend ende Beſtierend Lighaam van de Stad, werd voor deſen Jaare 1672. bekleed by de volgende Perſonen:

Regeerders der Stad Leyden.

Hooft-Schout.

Mr. Gualter van Lanſchot.

Burgermeeſteren.

Mr. Paulus van Swanenburg.
Diderik van Leyden van Leeuwen.
Floris van Zanen.
Mr. Theodorus Gool.

Schepenen.

Mr. Jan van Vesanevelt.
Johan van Dieningen.
Mr. Johan Goes van Absmade.
Jan van den Berg.
Mr. Daniel van Alphen, *Simons-soon.*
Mr. Johan Cunæus.
Johan van Kampen.
Cornelis Paads.

Consulare Heeren, die Burgermeesters off Schepens sijn geweest.

Mr. Johan Meerman.
Harman Schuyl, *Thesaurier Extraordinaris.*
Mr. Rippard van Groenendijk, *Thesaurier Ordinaris.*
Mr. Hendrik Brouwer, *Bewind-hebber van de Oost-Indise Compagnie tot Amsteldam.*
Mr. Harman vander Meer, *Gecommitteerde Raad ter Vergaderinge van de Staten van Holland.*
Mr. Gerard Grootveld, *Gecommitteerde Raad ter Kamer van de Admiraliteyt tot Amsteldam.*
Jacob vander Maas.

Daniel van Alphen, Daniels-ſoon, *Wees-meeſter.*

Gemeene Vroedſchappen, ofte Veertigen in Raade.

Pieter van Aſſendelft, *Wees-meeſter.*
Karel vander Pluym.
Mr. Magnus van Akeren.
Quiring van Krimpen, *Wees-meeſter.*
Niklaas vander Aar.
Lourens van 'sGravenſande.
Mr. Simon van Leeuwen, *Artillery-meeſter.*
Mr. Gerard de Munt.
Cornelis van Goten.
Johan van Banchem.
Dirk van Agthoven.
Niklaas van Aſſendelft.
Dr. Reinier Buyteveſt.
Iſaak van Heemſkerk.
Jacob Vromans.
Dr. Jan van der Mark.
Mr. Willem van Schoterbos, *Wees-meeſter.*
Simon Vliethoorn, *Artillery-meeſter.*
Jacobus van Zanen.
Jan van Vliet.

Oorlogs-rampen. *Leyden* heeft veele Oorlogs-rampen ende swaare Stervten uytgestaan; als eerst, in den *Deensen* ende *Normansen-Overval* in dese *Landen*, in den Jare 810. ende wederom in den Jare 856. in den Strijd tussen *Graav Dirk de tweede*, tegen de *West-Vriesen*, dewelke geschiede in den Jare 920. omtrent het *Dorp* van *Rhijns-burg*, in den Jare 1018. tussen *Bisschop Adelbold* van *Uytregt*, ende *Diderik de derde* van dien name, omtrent *Swammerdam*, ende *Bodegraven*, ende andre swaare Voor-vallen, daar by de *Gelderse* ende *Vriesen*, de Stede van *Leyden* benauwt, ende overvallen hebben. Ende wel voornamentlijk in den Jare 1200. ten tijde van *Vrouw Ada* voor-gevallen, onder dewelke den *Burg* van *Leyden*, by de *Kennemers* was ingenomen, *Vrouw Ada*, binnen *Leyden* gevangen gehouden, ende *Bisschop Dirk* van *Utregt* geheel *Rijnland* tot *Leyden* toe heevt affgeloopen; Ende daar naa met den *Houksen* ende *Cabeljauwsen-Oorlog*, die omtrent den Jare 1350. begon genomen, ende geduyrt heevt tot het Jaar 1500. toe, door dewelke die

van

van *Leyden*, de meeſte aanſtoot ende afbreuk geleden hebben, ende dewijl nu de *Houkſe*, dan de *Kabeljauwſe*, de overhand hadden, die d'een d'ander uyt de Stad dreven, ende aan lijv ende goed vervolgden, ſoo dat de Stad verſcheyde malen belegert, ingenomen, ende overrumpelt is geweeſt. Als van *Hartog Jan van Beyeren*, in den Jare 1420. ende in den Jare 1445. onder *Hartog Philips van Borgonjen*, ende onder Vrouw *Maria van Borgonjen*, in de Jaren 1479. 1481. ende 1485. Is ook in den Jare 1492. van de oproerige *Kennemers*, onder de naam van het *Kaas-en-Broot-ſpel* belegert, ende hard aangetaſt geweeſt; Sedert welken tijd die van *Leyden* in redelijke *Ruſt* ende *Vrede* geſeten hebben. Tot dat ſy met den *Herſtelden Gods-dienſt*, tegens de onverdragelijke *Tyrannije* van de *Spaanſe Inquiſitie*, de groote ende ſwaare belegeringe van den Jare 1573. ende 1574. onder den grooten *Tyran*, den *Hartog* van *Alba*, hebben uytgeſtaan. Daar van de ſaak den kinderen bekent is.

De *Sterrten*, dewelke deſe Stad heevt uyt- *Sterrten.*

uytgestaan, sijn swaar ende menigvuldig geweest, dog voornamelijk in den Jare 1624. 1635. 1655. ende 1669. in welke tijden vele mensen gestorven sijn.

't Getal der Dooden.

Het getal der Dooden, dewelke van de Maant Augustus 1624. tot in October in den Jare 1625. gestorven sijn, is geweest 9897. in het Jaar 1635. van den 23. Junii tot den laatsten December, den tijd van ses Maanden 14582. Mensen, ende in het Jaar 1655. sijn gestorven 11651. mensen. In het Jaar 1669. is het getal der Dooden soo groot niet geweest, dog meer onder de voornaame Burgeren, was een onbekende lang-duyrende Siekte, daar van de over-geblevene deselve Siekte nog jaar ende dag daar naar als een vergivtige kwelling heevt aangehangen, ende nauwlijks een Huys, ende in 't selve een Mens vry was, soo dat sy malkanderen niet en konden bystaan, ende geen hulp om geld te krijgen was.

Welken niet tegenstaande dese Stad t'elkens niet alleen sijn volkomen stand gehouden heevt, maar selvs door het toevloeyen van andere buyten-luyden,

ende

ende ſchielijken aanwas van Neeringen, ten meermalen nog vergroot ende uytgeleid is.

Dat de Stad *Leyden* al van ouds boven de andre Steden in agtinge geweeſt is, betuygen eerſt de huyſ-houdinge ende geboorte van de twee doorlugtige Vorſten *Willem* ende *Floris*, daar van hier voor, onder andere mede de *blijde Inkomſten* ende *Huldingen* van de *Kaiſeren* ende *Graven*, tot verſcheyden tijden, binnen *Leyden*, met groote omſtandigheden, gepleegd. Soo nog in de voorgaande eeuwe *Kayſar Maximiliaan*, als Voogd ende Momboir van *Karel de V.* ende *Ruward* van den Landen, binnen *Leyden*, in den Jaare 1508. op *Sint Laurens-dag*, ſijn intrede gedaan heevt, ende aldaar gehult is. Daar by ende over waaren den *Hartog van Mekelenburg*, den *Grave van Naſſauw*, de *Markgrave van Brandenburg*, den *Graav van Manſvelt*, den *Grave van Zoeren*, de Geſanten van den *Koning van Engeland*, den *Biſſchop van Caſtainge*, den *Grave van Egmond*, den *Grave van Bueren*, de *Maarſchal Koldac*, den *Heere van Iſſelſteyn*,

steyn, den *Heere van Brederode*, *Jonkheer van Heel*, den *Heere van Liesvelt*, *Hartog Jorean*, de Gesanten van den *Koning van Arragon*, den Raad van den *Hartog van Kleev*, den *Heere van Emmerye*, den *Heere van Iselmonde*, de Affgesondene van der Stede van *Dordregt*, van *Haarlem*, van *Delv*, van *Amsteldam*, vander *Goude*, van *Gornichem*, ende van *'sHartogenbos*. Soo ook *Kaisar Karel* selve tot verscheyde tijden binnen *Leyden* met een grooten stoet, ende ongemeene opgetoyde vertooningen, soo in den Jaare 1515. als in den Jaare 1540. laatst, ingehaalt ende ontvangen is, geherbegt in het Huys van Jonkvrouw *Johanna van Opmeer*, op de *Breede-straat*, dat nu beseten werd by Joffrouw *Magtelt van Buyteweg*, het welk sedert dien tijd het *Kaisars Wapen* in ende aan de *Gevel* gevoert heevt, ende als nog vertoont.

Het Oud Adelijk geslagt ende Stam-huys binnen *Leyden*, is bekent in *Herbern van Leithem*, in't Jaar 1150. in *Diderik van Leyden*, Ridder, in't Jaar 1315. in *Pieter van Leyden*, in't Jaar

1312.

1312. *Huge van Leyden*, in't Jaar 1322. *Heer Philips van Leyden*, in 't Jaar 1370. *Jan van Leyden*, ende sijn broeder *Isbrand van Leyden*, in 't Jaar 1390. ende meer andere.

Doorlugtige en vermaarde Mannen.

Onder de doorlugtige ende vermaarde *Mannen*, wegens haar geleertheid, konsten ende wetenschap, dewelke binnen *Leyden* geboren sijn, sijn dese.

Philips van Leyden.

Heer *Philips van Leyden*, dewelke wegens sijn kennis ende wetenschap in Wereldlijke ende Geestelijke regten, den *Hollandsen Regts-geleerden* genomt werd, afkomstig uyt het voorverhaalde *Ridderlijk geslagt* van *Leyden*, is binnen de Stad *Leyden* geboren, dog op wat tijd is onseeker. Sijn Vader is geweest *Pieter Gouburg*, sijn Moeder *Kristina Franken*, heevt geleevt ten tijde van *Hartog Willem van Beyeren*, aan wien hy sijn voortreffelijk bouk, *De Reipublicæ cura, & sorte principantium*, dat is, van het bestier van Landen ende Steden, ende hoe hem een *Vorst* ende *Grave* daar in gedragen moet, heevt opgedragen. Daar in hy onder andren ook

ook van sijn geslagt verhaalt, als van *Pieter van Leyden*, waar van hier voor, van *Jan van Leyden*, van *Dirk Poes*, cureyt op 't *Hooge-land*, ende *Gerrit Hoogstraat*, cureyt in *Noortwijk*, sijn beyde broeders. In welk bouk hy ook seer roemt van de uytstekende geleertheid ende wijsheid van *Gerrit Alewijn*, ende *Diderik Franken-soon*, beyde binnen *Leyden* voor sijnen tijd geboren ende opgevoed. Daar van hy d'een de uytterlijke geleertheid, ende d'ander de wijsheid in Land-stands, ende goed beleid van Stads-saaken toesgrijvt, onder *Willem van Henegouwen*, desen *Willem van Beyerens* oom, die in het Jaar 1305. het *Graavschap van Holland* aannam. Desen *Philips van Leyden* wierd *Doctor* in de *Regten*, tot *Parijs* in den Jaare 1369. was *Priester* ende *Raad* van gemelten *Hartog Willem van Beyeren*, den *Dullen Grave*, in den Jaare 1350. ende daar na *Stedehouder* van *Heer Aarnout van Hoorn*, Bisschop van *Utregt*, Anno 1378. ende *Canonik* aldaar, tot *Leyden* ende in den *Hage*, Pastoor tot *Zierixzee*, Thesaurier van de Kerk tot

Gerrit Alewijn.
Dirk Franken-soon.

Kame-

Kamerik, ſtierv in't Jaar 1380.

Heer *Aarnout van Leyden*, genoemt *Arnoldus de Leydis*, was Abt van *St. Paulus Abdy*, *t'Utregt*, in't Jaar 1407. ende ſterv in't Jaar 1421. *Arent van Leyden.*

In't Jaar 1480. ende daar voor, leevde *M*r. *Engelbregt* binnen *Leyden*, die aldaar mede geboren was, ende om ſijn geleerdheid, het ligt der wereld genomt is geweeſt, deſe was alleen toegelaten, buyten de groote ende gemeene Schoole (buyten dewelke niemand ſijne Kinderen ter Schoole ſetten, ofte doen gaan mogt) tot ſijnen huyſe ſchool te houden. Daar uyt veel van ſijne opkwekelingen tot Geleerde ende Wijſe luyden gemaakt ende geworden ſijn. *Mr. Engelbregt.*

Omtrent den Jaare 1494. leevde *Theodoricus Does*, een ſeer geleerd man, mede tot *Leyden* geboren. *Dirk vander Does.*

Jan Gerbrantſoon, den *Hollandſen Chronijk-ſgrijver*, is mede binnen *Leyden* geboren, daarom hy gemeenlijck *Jan van Leyden* genomt werd, een man van groote geleerdheid van dien tijd. Is geweeſt *Prior* van de ordre der *Vrou-* *Jan Gerbrantſz.*

wen-

wen-broeders, in het *Carmeliten Klooster* tot *Haarlem*, daar hy in den Jare 1504. overleden ende begraven is.

Nicolaus Leontius. *Klaas van Leeuwen van Leyden*, anders *Nicolaus Leontius*, een voornaam *Grammatist*, die mede geleevt heevt ten tijde van *Mr. Engelbregt*.

Jan Beukelsz. In 't Jaar 1510. is binnen *Leyden* geboren den befaamden *Jan van Leyden*, anders genaamt *Jan Beukelsz.*, dewelke een Kleermaker was van sijn ambagt, in 't Jaar 1534. in *Duytsland* veel beroerten verwekte, ende als *Koning van Israël*, de Stad *Munster* twee Jaren lang beheerst heevt, tot dat hy op den 22. Jan. 1536. door beuls handen met vierige ende gloeyende tangen, ter dood gebragt is.

Petrus Blommeveen. Den ervaren Godsgeleerden *Petrus Blommevenna*, inder tijd *Prior* van het *Kathusers-Klooster* tot *Keulen*, die aldaar in't Jaar 1536. overleden is, 36. Jaaren oud sijnde.

Jan Franken. *Jan Franken van Leyden*, dewelke in den jaare 1516. met een bysondre voorreden doen drukken, ende in't ligt gebragt heevt, het voorgenomde boek van

van Heer *Philips van Leyden*, *De Reipublicæ cura & ſorte Principantium.*

Den ervaren *Medicijn* - Meeſter *Cornelius Petri Leydenſis*; die geleevt heevt in 't jaar 1533. *Cornelius Petri.*

Petrus Marnef, binnen *Leyden* geboren, *Canonik*, *Regulier* tot *Cuſoin*, *Prior* ende *Generaal* van de *Cathuſers* aldaar, is overleden in 't jaar 1546. *Petrus Marnef.*

Johannes Gerardi, *Pater* van de Suſteren van *Abcoude*, heevt in 't jaar 1544. een Jeruſalemſe-reys gedaan, ende daar van een beſgryvinge van het Heylige Land nagelaten. *Jan Gerard.*

Doctor Cornelius Verheyden, een vermaard *Medicijn* tot *Delff*, in de *Trouble* tijd van het jaar 1588. door de *Spaanſe Inquiſitie*, om de oeffening van den *Herſtelden Godſdienſt* om den hals geraakt. *Cornelius Verheyden.*

Doctor Gerard Tuning, in 't jaar 1565. tot *Leyden* geboren, Doctor in de regten, ende *Profeſſor* aldaar. *Gerard Tuning.*

Jan van Banchem, een van de eerſte Raden in den *Hoogen Raad*, in den jaare 1581. van *Mecchelen* in den *Hage* opgeregt. Binnen *Leyden* geboren, in 't *Jan van Banchem.*

jaar

jaar 1540. overleden in 't jaar 1601.

Willem Codde. *Willem Coddæus* in 't jaar 1575. binnen *Leyden* geboren, was *Professor* in de Hebreeuse taal aldaar.

Cornelius van Swanenburg. *Cornelius van Swanenburg*, in de strenge belegering van de Stad *Leyden*, in den jaare 1574. geboren, was *Professor* in de Regten aldaar, sedert den jaare 1594. tot sijn overlijden. Affkomstig van Heer *Vincent van Swanenburg*, Ridder, die hem ten tijde van de *Houks* ende *Cabeljausen Oorlog*, in den slag tussen de Stad *Utregt*, ende *Bisschop David*, soo op de *Vaart*, als tot *Westbrouk*, in den jare 1481. gevallen, ontsaglijk gemaakt had.

Reinier Bont. *Reynerus Bontius*, *Doctor* ende *Professor* in de Medicinen, tot *Leyden* geboren in den jaare 1576.

W. Snellius. *Willebordus Snellius*, Meester in de *Mathematise* konsten, werd *Professor* in sijn Vaders plaats, in 't jaar 1613. ende is overleden in 't jaar 1626.

A. van Valkenburg. *Adriaan van Valkenburg*, in den jaare 1581. tot *Leyden* geboren, een seer vermaard *Anatomicus*, ende *Professor* aldaar.

Daniel

Daniel van Keulen, ſoon van den Hoog-geleerden *Daniel van Keulen*, eerſte *Regent* van het *Franſe Collegie* van den jaare 1606. tot het jaar 1635. toe. Binnen *Leyden* geboren, is in de *Practijk* ende *Regtſ-oeffening* ſeer ervaren, jegenwoordig *Profeſſor Juris Practici*, *Secretarius van den Senaat*, ende *Scholarcha.* *Daneel van Keulen.*

Nicolaus Heinſius, de ſoon van den Hoog-geleerden *Daniel Heinſius*, in ſijn leven *Profeſſor* alhier, in den jaare 1620. binnen *Leyden* geboren, dewelke om ſijn byſondre geleerdheid ende groote kennis, met de voornaamſte geleerden onſes tijds, *Geheim-Raad*, ende in groote agting geweeſt is by *Criſtina*, *Koninginne van Sweden*, werwaarts hy om ſijn groote kenniſſe, van wegen deſen Staat, verſcheyde malen is affgeſonden. *Nicolaus Heinſius.*

Adriaan van Thienen, binnen *Leyden* in den jaare 1623. geboren, is om ſijn byſondre gawigheid, ende *ſtudie* in regten, tot het *Profeßor-ampt* beropen, dat hy tot het jaar 1669. ten tijde ſijns overlijdens, bedient heevt. *Adr. van Tienen.*

Be-

Behalven de geleerde *Mannen*, zijn binnen dese Stad geboren, ende opgekweekt, de vermaarste *Schilders* ende *Teykenaars* van het gantse Land: als,

Cornelis Engelbregtsz., geboren in 't jaar 1468. overleden 1533.

Cornelis Cornelisz. Kunst, om sijn uytsteekentheid alsoo genoemt, soone van den selven *Cornelis Engelbregtsz.*, geboren in 't jaar 1493. ende overleden in 't jaar 1544.

Sijn broeder *Pieter Kunst*, was een voor-naam *Glase-Schryver*, die mede omtrent die tijd geleevt heevt: ende

Lucas Cornelisz. Kunst, anders *Lucas de Kok*, om dat hy ook een Kok van sijn hand-werk was, geboren in 't jaar 1595. was mede een vermaard *Schilder*.

Lucas van Leyden, voor-naam *Schilder*, *Glase-schryver* ende *Plaat-snyder*, geboren in den jaare 1494. overleden in den jaare 1533.

Aartjen van Leyden, geboren in 't jaar 1498. ende overleden in 't jaar 1564.

Octa-

Octaviaan van Veen, die lange in dienst ende hoff-houdinge van *Albartus* ende *Isabella* geweest is, binnen *Leyden* geboren, omtrent den jare 1557. was een vermaard *Schilder*. Had nog een broeder *Gysbert van Veen*, een goed *Plaat-snyder*, ende *Pieter van Veen*, dat ook een goed *Schilder* was, dog niet anders als uyt lust schilderde.

Isaac Nicolai in den jaare 1596. ende daer naa tot verscheyde tijden Burgermeester der Stad *Leyden*, was een vermaart *Schilder* ende goed *Teykenaar*, ende heevt deselve kunst voortgeplant in sijn drie soonen, *Jacob* die naar *Italien* reysde, *Klaas* die in den *Hage* in groote uytstekentheid sijn kunst oeffende, ende *Willem* die een voornaam *Plaat-snyder* geweest is.

Mr. Jan Arentsz. een goed Landschap-*Schilder* in sijn tijd.

David Bailii, een konstig *Sgryver* ende *Schilder*, binnen *Leyden* geboren, in den jaare 1584.

Joris van Schooten, een voornaam levend-groot-*Schilder*, de Meester van *Rembrand van Rijn*, ende *Jan Lievensz.*

venſz. is binnen *Leyden* geboren in den jaare 1587.

Jan van Goyen, Landſchap-*Schilder*, tot *Leyden* geboren in den jaare 1596.

Pieter Pieterſz. van Neyn, in den jaare 1597. binnen *Leyden* geboren, was een goed *Schilder* ende *Beeldhouder*, dat hy tot het jaar 1639. geoeffent heevt.

Onder deſe is geenſins de minſte geweeſt *Mr. Pieter Kouwenhorn*, een uytnemend *Teykenaar* ende *Glaſe-ſgrijver*, leer-meeſter van *Gerrit Douw*.

Rembrand van Rijn, binnen *Leyden* geboren op den 15. *Julij* 1606. onlangs overleden.

Jan Lievenſz. op den 24. *Octob.* 1607. binnen *Leyden* geboren, nog levende man, die in't levend groot, ſijn Meeſters verre overtrevt, daar van tuygd het voortreffelijk ſtuk, dat op de *Vroedſchaps-kamer*, voor de haard-ſtede, t'ſijner eeren, ten toon hangd, vertoonende de bekende Roomſe geſchiedenis, van den Veld-overſten *Scipio Africanus*, daar hy de beloovde ſchatten, voor de ont-

ſlagin-

ſlaginge van een uytnemend ſchoone Maget, die hy met de overwinninge van *Karthago*, tot een vry-buyt voor hem had aangeſlagen, aan *Accius*, een voornaam *Spaans Edelman*, deſſelvs ondertrouwde, benevens beyde haare vryheid, tot een trouw-ſchat ten huywelijk gav, daar mede de onbeſoedelde ende eygenaardige even-redenheid van een yder t'ſijne te doen hebben ende behouden, ſelv in den rooff ende buyt der vyanden, beduyd werd.

Ende den vermaarden *Gerrit Douw*, op den 7. *April* 1613. binnen *Leyden* geboren, den uytnemenden klein-levend-*Schilder*, dewelke ſoodane volmaaktheid aan ſijn levende voorwerpen, in een ſeer nette kleinheid weet aan te brengen, dat ſijn maakſel ſoo, gelijk als eygen werd, ende van het leven nauwlijks is te onderſcheyden, welke kunſt hy (niet gelijk als de ſommige) voor geen van ſijne opkwekelingen, die van eenige geeſt ſijn, verborgen houd, als te ſien is in de uytſtekende opkomſt ende bloeyende voortgank van *Frans van Mieris*, ende

Pieter

Pieter van Slingeland, in welkers uytmuntenheid te verwagten is, dat ſy haar Meeſter gelijk werden, ende waar het mogelijk, te boven ſullen gaan.

Hier by komt *Iſaak Paling*, kwekeling van den vermaarden *Abraham van den Tempel*, uytnemend levend-groot-*Schilder* van onſe tijd, mede binnen *Leyden* geboren.

E I N D E.

NAADER BEWYS,

ende

Omſtandige Beveſtiging,

OP DE KORTE

BESGRYVING

der STAD

LEYDEN.

NAADER BEWYS,
ende
Omſtandige Beveſtiging, op de Korte Beſgryving der Stadt LEYDEN.

Op de Voor-reden.

DEwijl de korte ende beknopte ſtelling van de voorgaande beſgryving, de welke alleen aangevangen was, om te dienen voor een onderſgrivt onder de platte *Grond-kaart* van de *Stadt*, niet en konde lijden, dat ſommige ſaaken, met volle *Bewijſen*, ende omſtandige *Wis-redenen* beveſtigd wierden. Hoedanigen tuſſenſchik het naw-gedrongen bewerp, ende geſchakelden ſlag van ſgryven te veel verwijdert ſoude hebben: hebben wy nodig geagt 't ſelve met deſe bewijs-redenen naader te beveſtigen.

Pag. 1. lin. 7. *Sijn Oom Jan van Hout*] Uyt veele ſtukken van de ſelve beſgryving, is wel kennelijk, dat het beſte ende voornaamſte vande ſelve beſgryving uyt de ſgriyten ende aantekeningen van wijlen den *Secretaris Jan van Hout* is vergadert ende t'ſamen-geſtelt, dat een Man was van ongemenen arbeid, als genoug kan blyken, uyt de dag-bouken en ſorgvuldige aantekeningen, van al het geen eenigſints gedenkwaardig was, by hem met ſijn eygen hand geſgreven ende gehouden. Niet te vergeevs paſten den Geleerden *Daniel Heinſius* hem dit Lofdigt toe:

Scribendo manus illa tibi plus profuit olim
Quam quæ pro patriis concidit uſta focis.

Dat is:

Dees Sgrijvers hand, de Stad meer voordeel doet,
Als die het Vaderland beſgermd met Goed en Bloed.

'tWaar te wenſen, dat hy ſijn begonnen Werk, dat in't jaar 1602. op de Pers was aangeleid, onder den naam van *Der Stad Leyden Dienſt-bouk, inhoudende verklaringe*

van

van het Wesen ende gelegentheid van deselve Stad, gelijk die van outs geweest ende verdeelt is, &c. selv had mogen voltrekken, het welk met sijn dood is agter-gebleven. Dat dese besgryving uyt het werk van den gemelten *Jan van Hout*, by een gestelt is, werd ook aangemerkt by den geleerden *Pieter Sgrijver*, in sijn *Loff-digt*, ter eeren van dit *Werk*, met dese woorden:

——— Die u besgrijvt soo stout,
En waarom sou hy niet? het is de Neev van
(Hout.

Pag. 3. lin. 17. *Mercurius als een God van geluk*] Dat ook de eerste beheersers van dit Land, in de dikke duysternis van het *Heydendom*, haar *Afgoden-beelden* gehad, ende gevierd hebben, is kennelijk, uyt het geene *Tacitus* daar van sgrijvt, in sijn *Bouk* van de *Zeden* ende *Manieren* der *Duytsen*, ende 't gene daar uyt is verbreid, ende by-gebragt van *Philippus Cluverus*, in sijn *Oud-Duytsland*. Soo ook de *Poëten* van onsen tijd, daar op gespeelt, ende nagebootst hebben. Daar uyt dan vele Oudheden er-digt sijn, van dingen, die by, ofte weinig voor

onſen tijd geſchied ende gemaakt ſijn. Tot een goede Staal van dien mag ons dienen, het *Mercurius-Beeld*, dat tot *Uytregt* in de Voor-ſaal van het *Raadhuys* lange ten toon geſtaan heevt, ende nu met het vertimmeren verplaatſt is. Dit is een groot dik en ſwaar houten *Beeld* geweeſt, lang omtrent de twaalv *Rijnlandſe-Voeten*, met *Vleugels* aan het *Hooft*, hebbende in de regter-hand een ſtaff met *Slangen*, ſijnde beneden den *Navel* een vierkanten Paal, met dit volgende Opſgrivt, ende Letteren, van gelijke ſlag:

HERMES BATAVIENSIS HVC CÆSAR ADSVM FIDVS INTERPRES DEORVM HERMES AB VRBIS HVIVS INCOLIS ROGATVS AGAM VT RVDIS SVI TRIVMPHI INTERPRETEM SED TEMPVS HAVD PATITVR VT HOC DIVTIVS LOCO EXPLICANDIS SINGVLIS MOLESTVS SIM FORTE DOCTO CÆSARI IDQVE LASSO CANDORIS TAMEN HOC TVI SIT BENIGNE CÆSAR INTERPRETARI

RI BATAVICÆ INGENIA PLAGÆ CRASSA ATTAMEN MINIME MALA TV MODO FAVE ET FREQVENTEM HVC COMMEARE CÆSAR HERMEM IVBETO LATIO RELICTO ORNABITVR VRBS LITERIS HONESTIS OPIBVSQVE VALE.

Dit hebben de onkunde Liev-hebbers van Oudheid, (hebbende ergens gelesen dat den *Kaisar Antonijn*, die omtrent hondert veertig Jaar na *Kristus*-geboorte geleevt heevt, hier te Lande gereyst heeft) den *Kaisar* toegesgreven, Gelijk oft dat *Beelt*, het welk een *Tolk*, ofte *Bede* uyt-beeld, voor een aanspraak van het *Bataavse-Volk* aan den *Kaisar*, in die tijd soude opgeregt sijn: Die van eenige Oudheid weet, kan het met handen ende vingeren tasten, dat in al het selve niet een is, dat na eenige Oudheid smaakt. Om welke Luyden uyt den droom te helpen, sy geweten, dat het een overgebleven *Beeld* is, uyt de *Zege-praal* van de blijde inkomste van *Kaisar Karel* de V. die in het Jaar

 1540.

1540. geschied is. Daar van de besgryving ende affdruksel van dese *Zegepraal*, ende daar onder het aff-sgrivt van desen selven *Hermes*, by *Herman Borkelo* in druk is uytgegeven.

Lin.18. *Trojaansen Oorlog*] De *Poëten* verdigten dit *Trojen* geweest te sijn een *Landschap* in *Klein-Asien*, alsoo genomt van *Tros*, ofte *Troas*, Koning van *Troyen*, de Soon van *Erichthonius*, te voren van *Teucrus*, *Teucria*, ende van *Dardanus*, *Daraniæ* genomt, de Hooftstad van welk Landschap *Ilium* genaamt was, dat daarom doorgaans met den naam van de Stad *Trojen* genomt werd; daar de *Poëten* den tien-jarigen Oorlog ende Griekse belegering van verdigten. *Ptolomæus* nomt dit Landschap kleyn *Phrygien*; *Stephanus* meent dat het te vooren *Ideen*, ende *Xanthen*, ende daar na *Teucrin* genomt was. Daar is nog een andre Stad van dit Gewest, aan de kant van de Zee gelegen, die van *Ptolomæus*, *Alexandrien* genomt werd, dat by *Livius*, ende *Plinius*, mede *Troas Alexandria* geseid werd. Daar van ook *Pausanias* in sijn 10. Bouk, ende

Strabo

Strabo in ſijn 13. Bouk, onder de ſelve benaming gewag maken. Daar is ook in dit Lant een *Troyen*, aan den *Rijn*, een weinig boven *Kleev* geweeſt, dat nu, (volgens tuyg van *Otto Friſinger*) *Santen*, oft *Xanten*, ende in de oude Sgrivten *Kleyn-Troyen* genomt werd. Wat voort den *Troyaanſen Oorlog* aangaat, 't ſelve is een bekent verdigtſel van de *Poëten*, daar ſy haar ſgrandre Geeſt, ende vondaardig Verſtand aan betoont hebben.

Pag. 4. lin. 2. *Den regten oorſprong der Grieken, uyt den Scyten ende Kelten*] *Marcus Cato lib. de Originib.* van den oorſprong ende begin der *Volken*, ſgrijvt aldus van de *Grieken*: *Principatus Originis ſemper Scytis tribuitur, à quibus auctis colonias per orbem miſſas ferunt, Græci tam impudenti jactantia jam effunduntur, ut quoniam his dudum nemo reſponderit, ideo libere à ſe ortam Italiam, & eandem ſpuriam ſimul & ſpurcam, atque novitiam, nullo certo authore, aut ratione, ſed per ſolam infamiam fabulentur.* Dat is: Het begin der Volken is allesints den *Scyten* toegepaſt, die haar de geheele Wereld door verſpreyd, ende over al

haar vaste woon-plaatsen gemaakt hebben, daar tegens nu de *Grieken* haar met soo onbeschaamden roem verheffen, dat sy, met dat haar niemand op den mond en klopte, vryelijk derven voor-geven, dat gants *Italien* uyt haar soude voortgekomen, ende haren Bastard ende nieweling soude zijn, sonder eenig blijk, ofte waarschijnclijke redenen, uyt een enkelen dollen waan.

Lin. 4. *Oorspronkelijke Voorsaten van de Duytse ende Bataavse Volken, ende eerste beheersers van Europen*] Dat de *Tuutsen* ende *Duutsen* voor het oudste Volk in *Europen*, naast den *Hebreen*, ende alleen uyt de selve, sedert de *Babylonise verwerringe* te erkennen zijn, boven de *Grieken* ende *Latijnen*, bewijst in't lange den Volk ende Taal-kunden *Johannes Geropius Becanus*, in sijn Bouk *De Origine Cimmeriorum*, ende naar hem *Adrianus Schriek*, Heere van *Rodorne*, in sijn Bouk dat hy nomt, *Het beginder eerste Volken van Europa, ende oorspronk der Nederlanden.* Daar sy, behalven andre, bewijs-tuygen onder anderen, de gelijkheyt

heyt ende eenigheyt van de *Taal*, tot een ſekre prouve ſtellen, die in de *Hebreeuſe*, ende *Duytſe-taal* in ontallijke woorden, een ende den ſelven uytſlag, ende een ende 't ſelve beduyd hebben, dat in geen andre *Taal* te vinden is, daar van den ſelven *Adrianus Schriek*, een groot Woorden-bouk, by een geſtelt heevt. Tot een kleine prouve ſteld hy deſe ſpreuke der *Pſalmen*, als Pſalm. 150. ende meer andre plaetſen:

Al wat adem heevt, lovet den Heere.

Het welk in de *Hebreeuſe-Taale* aldus luyd:

AL HNAASEMET TAAL AL (IHOH

dat hy met deſe goe Duytſe Woorden vertaalt,

Al Na-aſemheid, taal al by hoog.

welke Woorden by ons in den ſelven ſin, ſoo kragtig ſijn, als men die ſoude kunnen vinden. als is het woord *Al*, het woord *Na-aſemheid*, voor al wat adem heevt, dat is, wiens adem uyt ende in gaat, ende het woord *Taal al*, dat is, al ſpreeken wat men ſpreeken kan, daar in het loven beſtaat; ende eintelijk het

woord *Hy hoog*, voor, hy die daar om hoog is.

Hier by dient een tweede prouv, die mede in geen andre Taal en is, dat daar andre Taalen, om het gebrek der eygen grond-woorden uyt verſcheyde woorden t'ſamen-geſteld werden, deſe in ſelvſtandige enkele grond-woorden beſtaat, als by voor-beeld: *Top, teen, hoofd, haar, oog, neus, kin, mond, tand, tong, hals, buyk, voet, aard, logt, vier, koud, heet, ſtoel, bank, dis, huys, hoff, ſout, ſmout, ik, gy, hy, eet, drink, gaa, ſtaa, ſlaa, ſpreek, liev, haat, lees, ſgrijv.* Ende duyſend gelijke woorden meer. Tot een ſeeker teeken, dat dit een ouder ende eygener *Taal* ende *Volk* is. Dat deſe *Taal*, al-hoe-wel meer eygen als eenige andre, ſoo verre van het *Hebreeus* is aff-gedwaalt, en is niet door de verwerringe van de Taal in het opbouwen van den Toorn te *Babel*, gelijk als ſommige menen, maar uyt het verloop van tijd, ende verandering van plaats, ende wijd ende ſijdſe verdeeling, het welk wel ligtelijk een Taal doet veranderen, ſoo wy dagelijks bevinden dat van de eene na-bygelegen

gelegen Stad, in de ander, een verſcheydenheid van Taal en Spraak bevonden werd.

Dat het nu met de verwerring van *Babel* ſoo niet toegegaan en heevt, dat op eenen tijd den eenen een ander Taal heevt beginnen te ſpreeken als den ander, ſoo dat ſy malkanders woorden niet meer verſtaan en konden; ende gelijkmen gemeenlijk ſeid, den een om ſteen riep, ende d'ander kalk aanbragt, dat het verder opbouwen van den begonnen Toorn ſoude verhindert hebben. Daar van ſoo velerhande Talen op eenen oogenblick in de Wereld gekomen ſouden ſijn. Even gelijk als de *Miraculeuſe* ende wonderlijke ſendinge van den *H. Geeſt* in de mond ende herſſenen van de *Apoſtelen*, Luc. 2. de welke met ſigtbare tekenen op eenen ſtond met de kennis ende wetenſchap van allerhande Taal begaavt wierden. Soo ſchijnt by veele, na de plompe letter genomen te werden, het geene dien-aangaande in het eerſte *Bouk Moſes*, cap. XI. verſ. 4. ende volgende geſgreven ſtaat: *Sy ſeyden, kom aan, laat ons een Stad bouwen,*

ende

ende een Toorn, wiens opperste in de Hemel sy, ende soo voort; *Ende de Heere seyde: laat ons needervaren, ende haare spraake aldaar verwerren, op dat een yegelijk de spraake sijnes naasten niet en hoore. Alsoo verstroydese de Heere van daar over de gantse aarde.* Die haar gedagten meer op den sin, als op de naakte woorden hebben laten gaan, leggen die plaats geheel anders uyt, niet tot een verwerringe van uyterlijke spraak, ende verandering van woorden, maar tot oneenigheid, ende tweespalt in het gemoed ende gedagten, dat sy, die te vooren eens waren, om haar trotsheid ende hoogmoed in haar voornemen, daar by sy een vergadering wilden opregten, daar mede sy in opper-magt ende beheersing, alle het volk onder haar mogten houden, met oneenigheid, tweespalt, ende onverdraagsaamheid gestraft sijn, soo dat sy in plaats van soo een toegeleyde eenstemmige opper-magt, ende overheersing over d'andre, in oneenigheid van malkanderen sijn verstroyt ende affgegaan.

Een *Stad* word hier genomen voor een

een versekerde sterkte, ende den *Toorn, wiens opperste in den Hemel sy*, voor een opper-magt ende heerschappy boven alle andre magten. Dit werd by andre niet oneygentlijk tot een voor-beeld van het *Roomse Babel* gehouden. *De gantse aarde was van eenerley spraak ende tale.* vers. 1. dat is, van eenerley gevoelen. Soo werd op meer andre plaatsen in de *H. Sgrivt*, de *mond*, *tonge*, *spraak*, ende *taal* voor een eenigheid van *gemoed*, ende *gevoelen* genomen. Sie Rom. 15. vers. 5. 6. *God geve dat gy eens gesint sijt, dat gy eendragtelijk met eenen monde meugd verheerlijken den God ende Vader.* ende 1. Corinth. 1. vers. 10. *Dat gy alle het selve spreekt, ende dat onder u geene scheuringen en sijn, maar dat gy te samen gevougd sijt in eenen ende den selven sin.* Philippens. 2. vers. 11. *alle tonge soude belijden dat Jesus Kristus de Heere sy:* ende meer andre plaatsen. Soo dat een groote onsekerheid, ende by-geloovig misverstand is, het onderscheid van de *Spraak* ende *Taal* der mensen, als een geschapen saake, aan dat geval van eenen oogenblik te binden.

den. *De Celtica lingua, & illyrios Germanos, Hispanos, atque Britannos unam olim eandemque inter se habuisse linguam, variis tantum dialectis distinctam, unde certissimum judicium prædictos populos omnes unius ejusdem gentis Celticæ ab Ascenate propagatæ fuisse nationes multis probat.* Philip. Cluver. *German. Antiq. lib.* 1. *cap.* 5. 6. 7. & 8.

Dat nu de *Tuutsen*, ofte *Duytsen*, ende wy uyt haar, voor het oudste *Volk*, naast den *Hebreen*, ende alleen uyt de selve te erkennen sijn, blijkt niet alleen uyt de eygenschap der *Taal*, maar uyt de ontallijke getuygenissen der oude *Gedenk-sgryvers*. Hier van tuygd *Dyon. Cassius*, in het XXXIX. bouk sijner *Gedenk-sgrivten*, in de besgryvinge van den *Rijn*, onder de naam van *Kelten*. *Den Rijn heert sijn begin*, seid hy, *uyt de Duutse Alpenbergen*, die hy een weynig daar na *Keltise Alpenbergen*, nomt, *een weynig boven Zwitserland, van daar loopt hy westwaart, ter lester zijde Gallien, ter regter Duutsland van den andren deylende, tot dat hy in de Zee uytwatert. Dese scheydinge*, seid hy, *is nog huyden twisken de selve van die*

die tijd aff, dat elk sijn eygen naam bekomen heevt. Want (seid hy voort) *van ouds waaren die van beyden zijden den Rijn bewoonden, met eenen naam Kelten genaamt.* ende in sijn LIII. bouk, seid hy, *de Kelten, die wy Daytsen noemen, het geheele Keltise Land, dat aan den Rijn leid, beslagen hebbende, hebben 't selve Duutsland genomt, verdeelende 't selve in Hoog-Duutsland, het geen den oirspronk van den Rijn naast leid, ende Neder-Duutsland, het welk sig van daar tot de Britannise-zee uytstrekt.* Sie daar een getuyge ende vast gevolg, dat dit *Volk* uyt den *Kelten* ende *Scyten* afkomstig, tot in dit *Batavia* haar verspreid hebben, ende haaren naam naa de plaats, die sy besaten, verandert hebben. Soo sijn sy *Franken*, *Gallen*, ende eintelijk *Batavieren*, van dit *Batavia* genomt, het welk uyt de gelegentheid van het Land (daar van wy t'sijner plaatse) sijn oorspronk schijnt te hebben.

Dit doet *Tacitum* (*de Morib. German. in pr.*) de *Tuutsen* voor een *Volk* erkennen *sonder begin*, seggende dat sy geen vermenging ontvangen hadden van off

met

met eenig ander *Volk*. Dit ſijn ſijne woorden: *Ipſos Germanos indigenas crediderim minimeque aliarum gentium adventibus & hoſpitiis mixtos*. Dit was den *Romeynen* een onbekend *Land* ende *Volk*, daar mede ſy naar lange ende ſware *Oorlogen* Vrundſchap ende Bondgenoodſchap gemaakt hebben, haar voor vrye ende niemand onderhoorige erkennende.

De *Scyten*, *Kelten*, ende *Duutſen*, ſijn dan een ende 't ſelve *Volk* geweeſt, eerſte beſitters van *Europen*, afkomſtig van *Aſchenas*, Vader aller *Kelten*, wiens Vader *Gomar* was, ende ſijn Oude-vader *Japhet*, ende ſijn Over-oude-vader *Noah*, wiens Kinderen ende Afkomelingen naa den ophef van den *Babyloniſen Toorn-bouw* van den anderen verſtroyt ſijn, die hun elk in een byſonder gedeelte des Werelds begeven hebben; daar van *Sem* in *Aſia*, *Cham* in *Africa*, ende *Japhet* in *Europa*, ſig ter neder geſtelt hebben. Van welken *Japhet* naderhand door den aanwas van 't Volk, de *Keltiſe* Landen in *Europen* in verſcheyde geſlagten ſijn verdeelt; ſoo heevt

heevt *Aschenas* den overkant des *Rijns* voor hem behouden, ende sijne broederen *Riphæus*, naar *Sarmatien*, *Dodonæus* naar *Griekenland*, *Kythis*, die ook *Italus* genaamt is geworden, naar *Italien*, ende *Tagus* naar *Hispanien* geschikt. Naar *Aschenas* sijn de selve Landen by *Cambrivius*, soons soone van den selven *Aschenas* beseten, omtrent den Jaare na de Scheppinge 2146. Van de welke sy *Cambren*, ofte *Kimbren* genomt sijn. *Catalogum Principum & Regum Cimmeriorum & Cimbrorum qui in Asia & Occidente apud Celtas regnarunt. Vid. apud* Wolfgang. Lassium, *de Migration. gentium, lib.* 1. Sie mede *Math. vander Houven*, in sijn *Hand-vest Chronijk*, 3. *bouk*, 4. *deel.*

Dese *Celto-Scyten*, ofte *Keltise-Scyten*, aan de Riviere *Tanais*, ende overkant des *Rijns* geseten, door vermenigvuldiging der selver, genoodsaakt sijnde niewe woningen te souken, hebben hun niet alleen van boven de Rivier *Tanais* aff tot aan de *Noord-zee*, langs den *Rijn-kant* voortgeset, maar ook (voornamelijk de *Cymbren*, van

Cam-

Cambrivius afgekomen) in *Pannonien*, ende omleggende plaatſen, opwaarts ende ook nederwaarts, in *Oud-Batavien, Oud-Vrieſland*, ende *Oud-Frankenland*, voortgeſet.

De Cimmeriorum immigratione vide itinerarium Antonini. & Wolfgang. Laſſ. *de Migrat. Gent. lib.* 3. Strabon. *lib.* 11. Adr.Schriek *Origin. Celtic.lib.*1.*num.*30. *& lib.* 2. *in pr.*

Dat den *Rijn* ſijn tweederhande uytloop gehad heevt tot in de *Cymberſe-Zee*, dat is, de *Noord-Zee*, van de *Cymbers*, eerſte beheerſers van deſe Landen, alſoo genomt, tuygd den Poëet *Claudianus de Bello Getico*, met deſe Verſen:

Et Fluvios cogunt nuda coëunte minores,
In nomen tranſire ſuum. Te Cymbrica (Thetis
Diviſum bifido conſumit Rhene meatu.

Dat deſe *Volken* lange voor *Kriſtus* tijd de Landen van *Vlaanderen* mede bewoont ende beheerſt hebben, erkent Jacobus Meyerus, *Annal. Flandric. lib.*1. in oude *Sgrivten* te hebben gevonden. *A Cymbrorum, inquit, memoriam eſſe invenio Flandriam Rutheniam eſſe dictam.*

Cym-

Cymbri autem per longam ætatem hoc loco tenuisse memorantur.

Dese, na dat sy lange tijd geseten waren, tussen de *Zee*, ende omleggende Landen van den *Ryn*, sijn omtrent hondert Jaar voor *Krists geboorte*, door een grooten *Storm*, ende hoogen *Watervloed* genoodsaakt geworden dese *Landen* voor het meerderdeel te verlaten, eude te raden geworden, haar met haar meeste magt wederom na de *Opper-Landen* van *Gallien* ende *Italien*, als aangenamer ende vrugtbaarder Lansdouwe te begeven, daar sy voor die tijd swaare *Oorlogen* gevoerd hadden met den *Romeynen*, die noyt sterker aanstoot geleden, off ook oyt eenigen vyand meer ontsien hebben, als dit volk, dat haar geduyrig soo 't ondergehouden heevt, dat sy na verscheyde verloren Veld-slagen, haar de Vrede ende Bondgenootschap hebben moeten aanbieden, die sy ook naderhand in de overgeblevene *Batavieren* erkent hebben.

Want off schoon de Roomse-sgryvers uyt haat tegen de *Kelten* haare geslage vyanden, den roem der selver verswe-

ſwegen, ende alleen 't geen t'haaren voordeel konde dienen, op 't çierlijkſte hebben opgepronkt. Soo is nogtans uyt haar eygen Sgrivten, met die geene der *Grieken* (daar in van meerder geloov, ende minder eenſijdig) over-eengebragt, genoug te verdedigen, dat niet ſy over de ſelve, maar in tegendeel de ſelve over haar geheerſt hebben. Sulkes wy in 't korte kunnen optellen, dat ſy in den eerſten bekenden Op-togt in *Italien*, dewelke geſchiede ten tijde van *Tarquinius Priſcus*, de vijvde Roomſ- Koning, na de opbouwinge der Stad *Romen* 138. voor *Kriſts-geboorte* 613. onder het beleid van *Belloveſus*, ende *Zegoveſus*, ſuſters-ſoonen van *Ambygatus*, der *Kelten* Koning, dat is, *Veld-overſte*, (want *Koningen* waaren by de Ouden niet anders als *Veld-heeren*) welken *Belloveſus* met een groot Heyr ſig in het eerſte open Veld over de hoogte van 't Gebergte, ter plaatſe daar eenige van de oude *Kelten*, als eerſte bewoonders van het Land van *Toſcanen*, haar onthouden hadden, ter nedergeſtelt heevt, terwijl dat *Zegoveſus* den op ende

Neder-

Neder-Rijn beheerſten, levende aldaar in het Veld ende Bos, daar van ſy *Velgen* genomt ſijn, dat daer na in *Belgen* is hervormt (gelijk van ouds in onſe, ſoo ook in de *Griekſe* ende *Latijnſe* taal de B. ende V. voor eene letter gehouden, ende door malkander gebruykt is geweeſt) alwaar ſy de *Tuſcanen* verſlagen ende 't geheele omleggende Land beheerſt hebbende, omtrent de twee-hondert Jaaren naa den eerſten optogt, met een Leger van drie-hondert-duyſent Mannen, ſonder Vrouwen ende Kinderen, onder het beleyd van den Veld-heer *Brennus*, in *Pannonien* ingevallen zijn, langs *Illyricum* ende den geheelen over-bergſen-kant der ſelver Land-ſtreeke, van die ende andere Volken zijn gevreeſt geworden, de welke ſig haare Magten hebben onderworpen: ſoo verre dat ſy de Stad van *Romen* over het groot verlies van den Slag op de Rivier *Allia*, daar hy omtrent de vijv ende een halve mijl van de Stad in den *Tyber* loopt, doen zidderen ende beven hebben: daar van te ſien is by Plutarch. *in Camillo & de fortuna pop.*

Ro-

Roman. Polyb. *lib.* 1. & 2. Ruffin. *lib. Stratagemat. ende* Justin. *lib.* 10. daar het soo mede af-liep, dat niet eenen Bode de tijdinge en konde brengen, off sy waaren met haar gantse Magt voor de Stad, die sy op vele plaatsen in brand gesteeken hebbende, de *Romeynen* haar nawlijks op't Hooge *Raadhuys* hebben kunnen ontgaan ende verbergen, daar sy eyntelijk in de uyterste benautheyt, met den *Kelten* hebben moeten over-komen ende verdragen, dat sy met een seer kostelijken roov, boven de toe-givt van leev-togt, ende andre nootsakelijkheden, haar verlaten, ende den *Tyber* sijn overgetrokken. Dit geschiede na den Bouw der Stad *Romen* 364. ende voor *Kristus*-geboorte 387. Jaar.

Van daar togen sy naar *Dionysium*, Koning van *Cecilien*, met den welken sy in Verbond getreden zijnde, ten gevalle van die van *Lacedemonien*, het *Grieks-Italien* beoorlogden, volgens tuyg van *Xenophon* ende *Diodorus Siculus*, van die van *Arcadien* ende *Argos*, over de tien-duysent-Mannen verslaande,

de, daar sy niet een Man tegen en verloren: dit geschiede in 't Jaar na den Bouw van *Romen* 384. voor *Kristus* 367. Ondertussen dat *Romen* wederom herbouwt wierd, sijn sy in den Jaare naar het eerste *Romen* 387. voor *Kristus* 364. andermaal innewaarts naar *Italien* getrokken, ende haar Meester gemaakt hebbende van het platte Land, wederom op *Romen* aangevallen. Dog die van *Romen* haar, buyten verwagten, onder het beleid van *Camillus*, den vijvden *Veld-heer*, met ongelijke niew-vonde Wapenen, ter weer stellende, hebben den meesten hoop van haar Leger afgesneden, ende haar (vlugtende) doen affwijken, daar sy al haren Buyt, ende veel van haar Volk verloren. Sie *Plutarch. in Camillo. A. Gell. lib.* 5. *cap.* 4. *Polyb. lib.* 1. ende *Livium suo loco.* Tot dat sy 't selve in den Jare 393. na *Romen*, voor *Kristus* 358. ten derden maal herhaalden, ende onder den Veld-oversten *Titus Quintius*, verscheyde Schermutselingen met den anderen hadden, die ten weder-zijden van weynig roem waaren, als dat die van *Romen*, de dapper-

K heyt

heyt van *Titus Manlius Torquatus*, (dat is den *Beketenden* , alſoo genomt van den Gouden Keten daar ſy hem mede vereert hebben) met een eeuwige geheugenis in haar gedenk-ſchrivten hebben willen roem-tuygen , dat hy een van de *Gallo-Kelten*, in een Kamp-vegt, ter eeren van de haaren beropen, verwonnen had. Sie van deſe *A.Gell. lib.9. cap.* 13. Naar 'twelk ſy voor-by *Romen*, naar *Campanjen*, tot haar Winter-keer vertrokken. Van daar ſy 't andere Jaar weder-keerende, de *Tiburtinen*, onder het beleyd van den Veld-heer *Q. Servilius Abala*, tegens de *Romeynen*, te hulp kwamen, met ende voor de welke, ſy veele plaatſen in *Italien* plunderden, trekkende boven *Romen* tot aan de Stad *Præneſte*; 't welk geſchag in den Jaare na de opbouwing van *Romen* 396. voor *Kriſtus* 355. in 't Burgermeeſterſchap van C. *Fabius* ende C. *Plautius*. Daar de *Romeynen*, onder 't beleyt van den Veld-heer C. *Sulpitius*, naar toe trokken, dog geenen Veld-ſlag en ſogten, meynende haar te verduyren, meer uyt ſijnde met behendige Lagen, dan met

de

de Wapenen te vegten, daar door ſy de *Kelten*, naar een onverwagten ende onvoorſiene ſchermutſening, deden wijken. Dog hebben 't agt Jaaren daar naar ten derdenmaal hervat, ende jegens de ſelve te Velde komende, *Italien* wederom afgeloopen, ſijn eintelijk door *Volſcey* ende *Phalermen* naar *Appulien*, aan de kant van de Opper-zee vertrokken, *Vid. Liv. lib.7. ſub A°.*404. daar ſy met *Alexander de Groote*, Koning van *Macedonien* een vaſt Verbond maakten, *Diodor. Sic. ſub A°.* 409. hebbende nu over de twee hondert Jaaren geleevt van den buyt ende rooff der *Romeynen*. Naar welk vertrek, de *Romeynen* wederom haar adem ſcheppende, de *Latinen*, *Sabinen*, *Tuſcanen*, *Umbren*, *Gambinen*, ende *Tarentinen*, &c. naar *Griekenland* deden wijken, ſoukende wederom hare *Monarchie* over *Italien* te herſtellen: Dog ſijn de *Kelten* al wederom gekomen, makende Verbond met den afgeweken *Tuſcanen*, *Umbren*, ende *Samniten*, met dewelke ſy tegens den *Romeynen* wederom te Velde togen, verſlaande by *Cluſium*, den Veld-overſten *Scipio*,

met een Legioen *Romeynen*, daar van der niet een af en kwam die de tijdinge brengen mogt. *Vid. Liv. lib.* 10. *cap.* 26. Dog 't selve by de *Romeynen*, met den verknogten *Latinen* hervat sijnde, isser tussen haar ende den *Kelten*, in *Retrurien*, een hevig gevegt voorgevallen, dat lang gelijk ende twijvelagtig was, aan wiens sijde de overwinninge soude blijven, tot dat eintelijk de *Kelten* de *Nederlage* kregen met een verlies van 24000. *Kelten*, jegens 21000. *Romeynen*, dit geschiede in den Jaare na den *Roomen*-bouw 458. voor *Kristus* 292. De *Kelten* des niet-te-min haar Verbond met den *Samniten* ende *Tuscanen* verniewende, hebben de *Romeynen* in geduyrige Oorlog gehouden, tot dat sy wederom in den Jaare 469. voor *Kristus* 281. voor *Aretium* den Roomsen Veld-heer *Cæcilium*, met seven *Tribunen*, die wy *Coloneilen* noemen, ende over de 13000. *Romeynen*, sonder de gevangens versloegen. *Polib.* Tot dat sy eintelijk omtrent den Jaare na *Romen* 472. voor *Kristus* 278. beraden geworden sijn *Italien* te verlaten, ver-

dee-

deelende haar in twee groote Heyrkragten, stellende daar over twee *Opper-Veld-heeren*, *Belgius* ende *Brennus*; naar dewelke sy ten voorbeeld van die geene die haar in *Italien* gebragt hadden, *Veldigen* ende *Breen* lieten noemen, daar van dat de *Breen* onder *Brennus*, naar *Griekenland* overgingen, ende de *Veldigen*, anders *Belgen*, onder *Belgius*, ofte *V.ldig*, naar het Koninkrijk *Macedonien* overgingen, ende haar meester makende van het gantse *Macedonise Land*, hebben sy alle de Schatten uyt de Stad, ende den *Tempel* van *Apollo* tot *Delphos* geroovt, daar van Justin. *lib.* 24. Strabo *lib.* 4. Diodor. Sicul. *lib.* 3. 5. Sijn daar na naar *Bysantien*, ende van daar op *Asien*, Pausanias ende Plutarch. *in Parallelis*, getrokken, 't welk sy onder haar Schat-dwang bragten, daar sy ook haar eygen Spraak, Strab. *d. loco.* ende denk-tekenen van haare Voorders vonden.

Soo sijn sy alomme voor de eerste ende oudste beheersende *Volken* bekent geworden, na dat sy 't geheele Land van de *Noord-zee* aff, Oost, Zuid, ende

Westwaart op, omswervt hebbende, sedert de tijd van *Tarquinius Priscus*, geheel *Illyricum*, ofte *Slavonien*, *Pannonien*, *Macedonien*, *Tessalien*, *Tracien*, *Galatien*, *Griekenland*, ende *Asien*, tot de Zee *Euxinus*, de Rivier *Tanais*, ende de Bergen van *Taurus* beseten, ende een groot deel van *Italien* overheerst hebben, daar sy de *Romeynen*, die andersins de magtigste waren, over de drie hondert Jaaren agter een in haaren op ende voortgang gestuyt hebben, als breeder te sien is by *Strabo*, *Plinius*, *Pausanias*, *Justinus*, ende andre, tot dat sy de selve Landen verlatende, haar naar het gedeelte van *Asien* begeven hebben, daar sy van die tijd aff gebleven zijn, sedert welken tijd de *Romeynen* eerst regte besitters van *Italien* sijn geworden.

Na dat sy met ofte omtrent den Jaare na *Romen* 473. voor *Kristus* 277. ende vervolgens *Hetrurien* ende *Tuscanen*, tot die tijd van den *Kelten*, sedert de 1800. Jaaren nu ende dan beseten, onder haar magt bragten, de *Boien* op den poel *Vadimon* versloegen, die van *Campanien* ende *Appulien*, de *Lucanen* ende

Tar-

Tarrentinen te ondergebragt hadden, als te ſien is by L. Flor. *lib.* 1. *cap.* 18. Daar op de ſelve in haar voorſpoed verheffende, ſig niet te vreden hebben gehouden met geheel *Italien* onder haare magt ende dwang te hebben, ſijn ook op andre nabuyrige Landen aangevallen. Flor. *lib.* 1. *cap.* 1. 2. *& ſeqq.* ende en hebben niet geruſt, voor dat ſy in de volgende 200. Jaaren by na alles onder haar dwang-magt gekregen hadden: daar van alhier te lang ſoude vallen in 't byſonder te verhalen. Onder-en-twiſken ſijn al wederom de *Cymbren* ende *Kelten*, ſoo hier voor is aangeroerd, omtrent 100. Jaar voor *Kriſtus*, door tempeeſt ende overvloed van Water, deſe *Landen* voor het meerendeel verlatende, met een nader optogt naar *Italien* vertrokken, ende hebben haar wederom groote affbreuk gedaan, dog is ſoo gelukkelijk niet affgeloopen. Want ſy wierden van *Cajus Marius* by *Vercel* in 't Veld verſlagen, daar wel tſeſtig duyſent van haar Volk dood bleev, ſoo *Florus* daar van ſgrijvt *lib.* 3. *cap.* 3. Dit is het eenigſte daar

van de *Romeynen* haar benomen. Hier van spreekt den Poët *Claudianus* dit schimp-digt:

Hinc Cimbres fert sque Getas Stilicone per-
(emptos,
Et Mario claris ducibus tegit Itala tellus.
Discite Vesanæ Romam non temnere gentes.

Daar sijn de *Kelten* (die hooger opgetrokken waren) gebleven, sonder datmen van haar meer gehoort heevt, dewijl dat de andre, de welke uyt het ander deel dat (sedert haar eersten nedertogt over den *Rhijn*) in dit *Batavien* was overgebleven, haar vaste woon-plaatsen in dese *Landen* behouden, ende met de verdreven *Katten*, haare oude *Lantsluyden*, een *Volk* sijn geworden. Sedert welken tijd, de *Romeynen* wel gesogt hebben 'tselve *Land* onder haar te brengen, ende daar op verscheyde aanslagen gemaakt hebben, dog uyt vreese voor de selve, hebben sy op haar niet kunnen winnen. By den Kaysar *Julius* tijd, heevt hem de saak somwijlen twijvelagtig gehouden, dog met groote vreese ende omsien, want soo hy selve getuygd in het

het 1. Bouk sijner *Franse Oorlogen*, waren de *Romeynen* soo verschrikt voor de *Duutsen*, dat eer den Slag tegens de selve soude aangaan, sy eerst haar *Testament* maakten, als of sy datelijk sterven souden. Hy is ook over den *Rhijn* getrokken, dog heevt van vreese niet derven uytregten, maar onverrigter saaken wederom daar van daan gescheyden, daar over *Pompejus* sijn blodigheyt opentlijk verweet. Den Kaisar *Kajus Kaligula* gebruykte groote dreygementen tegens de selve, ende kwam met een goeden hoop Volk tegens haar af, maar heevt niet met allen derven uytregten, daarom ook *Tacitus de moribus Germanorum*, seid; *Dat de dreygementen van den Kaisar* Kajus *gantsclijk in spot veranderden*, ende werd by *Suetonius*, in't leven van den selven *Kaligula*, *sijn bespottelijken Togt op den Duytsen genomt*. Den selven *Tacitus* (dat een geboren *Romeyn* was) tuygd opentlijk uyt in sijn gemelte Bouk *De Moribus Germanorum*: *Dat* wel van die tijd, dat is, den laetsten Optogt van de *Cymbren*, de *Romeynen* tot over twee-hondert-Jaaren bedig sijn

 geweest

geweest om de *Duytsen* te overwinnen; dog alles te vergeefs: *Want* (seyd hy) *nog* Samniters, *nog die van* Carthago, *nog de* Spaanse, *nog de* Franse-Landen, *nog ook selvs de* Parthers, *hebben ons oyt soo heftig gedreygt als de* Duytsen, *want de Vryheyt der* Duytsen *is veel onverwinlijker geweest dan het Rijk van* Arsaces, *Koning der* Persen. Een weynig te voren, daar hy van dit *Neerland* spreekt, seyt hy: Omtrent in dese streecke van *Duytsland*, aan de selve Bogt, by de Noort-Zee, woonen de *Cimbrise*, nu ter tijd een kleyn Vrydom, maar haar Heerlijkheid is seer groot, ende blijven nog al-om bekent de voet-stappen van haaren ouden Naam, want aan haare Oevers, ten weder-zijden, leggen nog veel Leger-plaatsen, ende open Vlakten, uyt welkers omring men nu nog gissen kan, hoe groote menigte ende magt dit Volk gehad heevt. Dit sijn de eygen woorden. *Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc Civitas, sed gloria ingens. Veterisque famæ late vestigia manent utrâque ripâ castra, ac spacia, quorum ambitu nunc quo-*

quoque metiaris molem, manuſque gentis, & tam magni exercitus fidem.

Let wel op de vryheyt der *Duutſen.* Een weynig daar na verhaalt hy ſelv, dat de *Romeynen* in de navolgende tijden wel veele *Triumphen* ende Zege-pralen over de ſelve gevoert hebben, dog nimmer haar te regt verwonnen, *proximis temporibus*, inquit, *triumphati magis quam victi ſunt.* Het blijkt uyt *Suetonio*, ende andre Sgryvers, dat ook de *Romeynen* in haare Zege-pralen voor het Volk, de *Duutſen* hebben willen in 't ſpel brengen, maar doorgaans opgemaakt, ende buyten waarheyt. Hier van tuygd *Suetonius in Caligula cap.* 42. Dat hy om de *Duutſen* in de Zege-praal te vertoonen, de klouklte *Franſen* had uytgekoſen, en ſommige van haare *Vorſten*, om hem in de opgemaakte Zege-praal, by gebrek van gevangen *Duutſen*, te mogen dienen, op dat het eenige ſchijn van overwinninge over de ſelve ſoude hebben. Deſe heevt hy na de maniere der *Duutſen* doen kleeden, ende om dat de *Duutſen* lang geluw hayr droegen, heevt hy haar ge-

dwongen het hayr geel te verwen, ende het selve lang te laten hangen; heevt haar ook de *Duutse-taal* doen leeren, hy heevt ook in de selve Zege-praal doen omvoeren, de drie *Riem-dolke-Galeyen*, met welk hy in de *Noord-Zee* gevaren had, die hy over Land te *Romen* had doen brengen. Van alle 't welk breeder by den selven *Sueton.* ende *Dion.* Soo hebben ook sommige *Roomse Kaisaren* den ydelen naam ende eertitel van *Germanicus* aangenomen. Daar nogtans *Duutsland* noyt overwonnen is geweest: maar in tegendeel onder *Karel de Groote*, die een *Duutse Franker* was, het *Roomse-rijk*, onder de heerschappy der *Duutsen* gekomen is, sulkes dat, gelijk nog tegenwoordig, de *Duutse-Vorsten*, tot behoudenis des *Roomsen Rijks*, den *Roomsen Kaisar* gekoren ende gestelt hebben, maar noyt, off oyt hebben de *Romeynen* eenige *Kaisars*, ofte *Koningen* over de *Duutsen* gestelt: maar hebben haar altoos moeten te vrund houden, die sy oók metter tijd, insonderheyt de *Batavieren*, jegens haare nabuyrige *Vyanden*, veel

toe

toe vertrouwden, ende met hun een vaſt Verbond van *Vrede*, onder haar, ende voor off tegen Oorlog met andre, gemaakt hebben, kennende de ſelve voor vrye ende niemand onderhoorige Luyden, meer uyt ontſag ende verwagten ſteun van haar beſaamde dapperheyt, als wel uyt enkele toegenegentheyt omtrent de ſelve, houdende der ſelver *Benden* ende *Troupen* in groote eer ende waardigheyt, ende by na voor haar uytterſte toevlugt in tijd van nood, waar ende jegens wie het mogte gelden, waaren de deſe altoos de eerſte ende voornaamſte. Sulks ſy op verſcheyde Marmor-ſtcenen met deſe opſgrivten erkent hebben.

CIVES BATAVI
FRATRES ET AMICI P. R.

Ende aldus:

GENS
BATAVORVM
AMICI ET FRATRES
ROM. IMP.

Dat is: *Ter Eeren den Batavieren Broeders, ende Vrienden van het Roomſe Rijk.*

Daar

Daar op *Tacitus* in ſijn Bouk *de Morib. German.* ſchijnt te ſien, als hy ſeid: *Manet honos, & antiquæ ſocietatis inſigne, nec tributis contemnuntur, nec publicanu atterit, exempti oneribus & collationibus, & tantum in uſum prœliorum ſepoſiti, velut tela, atque arma bellis reſervantur.* dat is: Haar loff-tuytenden roem ende oude bond-genootſchap met ons blijvt ongeſnuykt, ſy werden met geene Schattingen beſwaart, geen Tollenaar doet haar overlaſt, ſy ſijn vry van alle Laſten ende Ongelden, alleen gehouden tot een toeverlaat, ende gelijk als noodig Wapen-tuyg ten Oorlog bewaart.

Pag. 4. lin. 7. *Romen van Romulus*] Geen minder Verdigtſel is, dat van *Romulus*, die uyt *Rhea Sylvia*, *Minutors* dogter, om haar ooms *Amulius*, des Konings van *Albanien* wille, uyt vreeſe van weer-wraak van ſijn onderkropen Rijk, een *Heylige Nonne*, door het wonderlijk beſlapen van den *Krijgſ-god Mars*, een geboren tweeling, voortgekomen ſoude ſijn, in het Bieſe-water te Vondel geleid, ende van des Boſ-hoeders-wijv, dat

dat een Hoer was, aangehaalt ende opgekweekt soude sijn, in de *Latijnse*-taal *Lupa* genomt, dat ook een *Wolvinne* betekent, daarom by misduding geseyt werd, dat die tweelingen *Romulus* ende *Remus* van een *Wolvinne*, in 't Bos, souden gesoogt sijn. De saak aangaande, sijn veel geloovwaardige Sgryvers, maar wat de omstandigheyt belangt, is seer verdagt, ende schijnt, gelijk meer andre van gelijke slag, by de *Heydense Poëten* ende *Sgryvers*, off uyt eenvoud, off uyt spot, de eerste vertelling des *H. Bybels* nagebootst, ende 't geen aldaar van *Mose* gelesen werd, *Romulo* toegepast te sijn. Als dat, om het gebod van *Pharo*, die tot verdelging van de *Israëlitise* voort-teeling bevolen had: dat al het Manlijk, door de Vroed-wijven, in de geboorte gedood soude werden, ende tot meerder versekering, al dat onder de jonge Kindren Manlijk bevonden wierd, in het Water geworpen ende verdronken soude werden. *Moses* van sijn Moeder drie Maanden verborgen, ende eintelijk in een kiste van Riet, met Leem ende

ende Pek bekleevd, aan den Oever in't Water nedergeleid is, daar hy van *Pharoos-dogter* gevonden, ende heymelijk van haar, door ſijn eygen Moeder, is doen opbrengen. Dat hy van een ſlegte *Schaap-herder*, een Overſte des Volks geworden is. Dat hy den *Koning*, den *Wet-gever*, ende den *Propheet* des Volks geweeſt is, ende haar ſoodanige inſtellingen heevt voorgeſgreven, daar ſy by beſtaan ſouden, dat hy na de aanſpraak aan de *Twaalv-Stammen Iſraëls*, ende haare Segeninge, na dat hem het *Beloovde Land* betoont was, verdwenen is, ſedert men hem niet meer en ſag, ende niemand geweten heevt waar hy begraven is. Alles breeder in het *Bouk des Uyt-togts*, het *Tweede* van *Moſe* doorgaans, ende in het laatſte van 't *Vyfde*. Gelijke wedervaren is ook *Romulus* toegeſgreven, hy is mede om de wreedheyt ſijns Ooms, den Koning van *Albanien*, in 't verborgen gehouden, in het Water te *Vondel* geleid, by de *Boſ-herders* opgekweekt, tot een *Vorſt* ende *Wet-gever* des albeheerſenden Volks geſtelt, ende in de

vol-

volheyt van sijn doen, na een goede aanspraak aan het Volk, in het open Veld, is hy in een onweder verdwenen, ende daar na niet meer gesien. Hoe wel hebben ook de *Heydenen* geweten, wat in de eerste tijden geschied was! maar hoe weynig hebben sy 't geagt! Het leven van *Romulus* ende opkomst der Stad *Romen* besgrijvt ons in 't lange *Livius*, *Plutarchus*, *Dionysius Halicarnassæus*, *Onuph. Panvin.* ende andre. Ende het gevoelen dat niet de Stad *Romen* na *Romulus*, maar *Romulus* na de Stad *Romen*, dewelke lange voor *Romulus* bekent was, genomt is; getuygen Dionysius Halicarnass. *lib.* 1. *Rom. antiquit. cap.* 9. Sie mede Adr. Schriek *van het begin der Keltise Volken*, 1. *Boek*, *op 't Jaar* 3377. *Et varias hac de re opiniones. Vide apud* Sext. Pomp. Fest. *de Verb. significat. in verb. Roma.*

Pag. 4. lin. 24. *Het Jaar-getal van nieuws*] Wanneer ende met wat tijd het *Jaar* in de *Wereld-schepping* begonnen is, hangt aan het begrip van de volmaakte volheyt des tijds, het welk niemand in hoedanigheyt geopenbaart is,

is. Die geene, welke het begin van 't *Jaar* uyt de eygenschap des tijds gerekent hebben, gelijk die waarschijnlijk behoort gerekent te werden, sijn van tweederhande gevoelen. De *Ægyptenaars* meenen dat het *Jaar* met den *Herbst* begonnen ende geeindigt heevt, als Dag ende Nagt even lang is, met de volheyt van onsen tijd, als alles volwassen is, dat nog jegenwoordig by den *Joden* schijnt gevolgt te werden, de welkē op die tijd haar *Lovre-Feest* houden. De *Romeynen* in tegendeel, hebben het begin van het *Jaar* met de *Lenten* ingestelt, op gelijke tijd als Dag ende Nagt even lang was, als alles begint te groeyen, ende sijn niewe voedsel krijgt. Hier op slaet de plaatse van den Poët Virgilius 2. *Georgic.*

Non alios primæ crescentis origine mundi
Illuxisse dies: aliumve habuisse tenorem
Crediderim. Ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri.
Quum primum lucem pecudes hausere; virumque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissæque feræ, sylvæ, & sydera cœli.

Dat

Dat aldus is overgeſet,

'kGeloov ook nimmer dat de Wereld blijd' en groen
In ander Jaar-gety, geboren wierd als doen,
Of in haar aanvang heevt een andren toon gehouden,
Het was toen Lente-tijd, en d'Opper-magten bouwden
De groote Wereld, die haar eerſten oorſprong nam
In't hartje van de Lent, en bly te voorſchijn kwam,
De Wind van't Ooſten dwong ſijn adems koude vlagen,
Doen eerſt de Dieren 't Ligt van Boven ſchijnen ſagen,
Een hard en yſren ſlag van Menſen kwam in 't ligt,
Den Dieren 't Wout, 't Geſternt in't Hemelſe geſtigt,
Een plaats wierd ingeruymt.

Het *Jaar* is van den beginne aff in twaalv *Maanden* verdeelt geweeſt, na den loop van de twaalv byſondre tekenen des omloopenden *Hemels.* Dog de onkunde van de juyſte verdeeling van dien, heevt veroorſaakt dat de een het *Jaar* langer, ende in meerder, off minder Dagen verdeelt heevt. De *Ægyptenaars* rekenden het *Jaar* na den omloop van de *Maan*, de welke in twaalv verdeelingen, ende byſondre omloopen, in 354. ende een *vierde Dagen*, beſtond. De *Grieken* rekenden het *Jaar* na den omloop van de *Son*, ende de twaalv teke-

kenen, ofte byſondre veranderingen in de ſelve, in 365. ende een vierde dags. Het welk nog jegenwoordig gevolgt werd. De *Romeynen* plagten haar *Jaar* in tien *Maanden* te verdeelen, beginnende van *Maart* aff (volgens het oude gevoelen van het begin des *Jaars*) tot *December*. Met de benamingen van *Martius*, *Aprilis*, *Majus*, *Junius*, *Quintilis*, *Sextilis*, *September*, *October*, *November*, *December*, daar van de ſes Maanden, *Aprilis*, *Junius*, *Sextilis*, *September*, *November*, *December*, dertig Dagen, de andre vier, als *Martius*, *Majus*, *Quintilis*, *October* eenen-dertig Dagen hadden, ende ſulks het geheele *Jaar* niet meer uytbragt als 304. Dagen. Welk getal, nog met den loop van de *Maan*, nog met de *Son* over een kwam, daar door gebeuren konde, dat de koude Dagen in de *Somer-maanden*, ende de warme in de *Winter-maanden* ſouden komen, om 't welke voor te komen, t'elkens ſoo veel Dagen ſonder benaming van *Maand* wierden bygedaan, als tot de volheyt des tijds geoordeelt wierd van nooden te ſijn. Tot dat 't ſelve by *Numa Pompilius*, de tweede

de *Rooms-Koning*, uyt het verstand ende onderregting van de *Griekse* Tijd-rekeners, mede in twaalv *Maanden* verdeelt is, met affneminge van eenige overige Dagen van de andre *Maanden*, ende byvouginge van de Dagen, te vorens in een onseker getal gehouden, de welke hy in twee *Maanden* verdeelde, noemende de selve *Januari* ende *Februarij*.

Dit alsoo door *Numa Pompilius* verandert sijnde, en was de tijd-rekening met sijn twaalv *Sonne-maanden* nog geen volkomen vindinge van den regten ommeloop der *Sonne*, dewijl dat sijne Maanden *Januari* 30. Dagen, *Februari* 28. *April*, *Junius*, *Sextilis*, *September*, *November*, ende *December* 29. *Martius*, *Majus*, *Quintilis*, ende *October* eenen dertig Dagen hadden, t' samen niet meer uytbrengende als 354. Dagen, soo dat hy den loop van de *Maan* schijnt gevolgt te hebben. Tot dat eintlijk de *Kaisar Julius* bemerkende, dat het *Jaar* met den ommeloop van de *Sonne*, niet over een en kwam, in 't 709. Jaar na de herstellinge van *Romen*, het 45. voor

Kri-

Kristus, op het nauwkeurig onderſouk van de *Ægyptiſe*, ende andre *Sterre-kenders*, die hy alomme had laten toetſen, het *Iaar* verdeelt heevt in 365. Dagen, ende ſes Uyren, makende den vollen *Hemels-loop* der *Sonne*, ſoo men meende. Ende alſoo mitſdien op het volle *Iaar* ſes Uyren over waren boven de 365. volle Dagen, wilde hy dat de overſchietende ſes Uyren, in de drie volgende *Iaren* niet en ſouden werden gerekent, maar dat die in't vierde *Iaar* een geheelen Dag ſouden maken, die hy dan in de *Maand* van *Februari* byvougde, ſoo dat de *Maand* van *Februari* om de vier *Iaar* 29. Dagen, ende het *Iaar* 366. Dagen had. Het welk by ons genomt werd een *Schrikkel-jaar*. Welke inſtellinge ende verbeteringe des *Iaars*, niet alleen by het *Roomſe-Volk*, maar ook by veele *Uytheemſe* is aangenomen, ook by de *Grieken* ſelvs, de welke anderſints de *Romeynen* ſeer nijdig waaren, dat namaals by de *Kriſtenen* mede voor een onfeilbare uytvindinge is aangenomen, ende gehouden, ende wierd deſe tijdrekening naar hem het *Iuliaanſe-jaar* ge-

genomt, hy heevt ook de Maand *Quintilis*, die geen bysondre naam en had, als van het getal, dat het de vijvde van *'t Iaar* was, dat in *Maart* begon te tellen, na sijn naam *Iuli* doen noemen, om dat hy in die Maand geboren was. Gelijk de Maand van *Augustus*, de naam gegeven is, van de *Kaisar Augustus*, om dat hy in die Maand Burgermeestêr van *Romen* wierd, de *Triumphen* ende *Zegepralen* over sijne vyanden opgeregt hadde, ende het *Roomse-Rijk* in vrede gebragt was. Al-hoe-wel nu dese tijd-rekeninge onberispelijk scheen, ende by alle ende een yder aangenomen wierd, soo sijn nogtans by verloop van tijden, daar in nog verscheyde feylen gevonden, als dat hy het *Iaar* stelt op 365. Dagen, ende ses Uyren, daar het na de juyste overslag, niet meer halen mag als 5. Uyren 49. Minuyten, ende omtrent 16. Secunden, in welken tijd de *Son* sijn bewegende omloop voltrekt, verschillende volle tien Minuyten ende 44. Secunden, het welk in 144. Jaar een geheelen Dag komt te bedragen, soo dat den *Sonnen*-stilstand
in

in de *Lente*, die ten tijde van de *Kaiſar Iulius* plag te komen op den 23. ofte 24. *Maart*, volgens den ſelven loop, jegenwoordig ſoude vallen op den 10. off 11. van de ſelve Maand, ſoo dat die geene, de welke jegenwoordig den ouden *Iuliaanſen-ſtijl* gebruyken, al ſoo wijd van den regten tijd ſijn affgeweeken, dat metter tijd de langſte Dagen in *December*, ende de kortſte in *Iulio*, ende ſulkes ook de Hoog-tijden in andre ſayſoenen des Jaars ſouden kunnen vallen. Dat ook de *Iuliaanſe-Almanag*, ofte *Maand-rekening* ſoodanig is ingeſtelt, gelijk off de *Nieuwe Maan* alle 19. Jaaren juyſt op haar vorige plaats aan den *Hemel* wederkeerde, daar nogtans bevonden werd dat het ſelve een Uyr ende 27. Minuyten vrouger geſchied, ſoo dat de *Nieuwe Manen* in 312. ende een halv *Iuliaanſe-jaren* een geheelen Dag vrouger ſoude komen, als het *Gulde-getal* op de ſelve Maand-rekening uytwijſt. Daar door groote dwalingen in den tijd des *Paas-vierings* gevallen ſijn. Het welk den Paus *Gregorius* de XIII. beweegt heevt, deſe

ge-

gebreeken, door hulp van de *Wiſ-konſters* van dien tijd, te doen beteren, dat hy in 't Jaar 1582. volbragt heevt, ſtellende der *Sonnen-ſtilſtand* op den 21. van *Maart*, gelijk het van te voren by het *Concilie van Niceen*, dat in den Jaare 325. vaſt geſtelt was, dog met het vervrougen van de *Maan*-rekening niet en konde volgen. Ende alſoo het ſelve niet gevouglijk konde geſchieden, ſonder eens tien Dagen, die nu alreede verloopen waaren, uyt den ouden *Almanag*, weg te nemen, vond hy beſt in de Maand *October* tien Dagen over te ſlaan, in de welke geen *Feeſt-dagen* en waaren van den 5. tot den 14. ſoo dat men in dat Jaar van den 4. op den 15. *October* overſprong, ende 't ſelve Jaar niet meer en had als 355. Dagen. Hy telde voorts, dat dit nieuw-verbeterde, met het oude *Iuliaanſe* daar in ſoude over-een-komen, dat het niet min als 365. ende t'elken vier Jaar, niet meer als 366. Dagen ſoude hebben tot een *Schrikkel-jaar*, ende om goed te maken, dat men noyt wederom in eenige verwijdering vervallen en ſoude, wierd het

 al-

aldus geschikt, dat men in plaats datter na den ouden *Iuliaansen-stijl*, alle 4. Jaar een vast *Schrikkel-jaar* is, sonder over te slaan, nu altoos yder 400ste Jaar sijn *Schrikkel-dag* soude behouden, maar dat de drie agter-volgende hondert-tallige Jaaren gemeen, ende sonder *Schrikkel-dag* souden sijn: Als by voor-beeld, als het Jaar 1600. een *Schrikkel-jaar* was, gelijk het geweest is, dat dan 1700. 1800. ende 1900. geen *Schrikkel-jaar* en souden sijn, ende sulks niet meer als 365. Dagen. Wederom het Jaar 2000, een *Schrikkel-dag* soude hebben: ende soo voort met alle volgende hondertste Jaaren. Daar uyt volgt dat 400. *Gregoriaanse-jaren*, drie Dagen minder inhouden als de *Iuliaanse*.

Desen nieuwen *Gregoriaansen-stijl*, onaangesien sijn volmaaktheyt, is egter niet over al aangenomen. De *Kaisar*, die van *Bohemen, Elsats, Moravien, Spanjen, Vrankrijk* ende *Italien*, hebben 't selve terstont aangenomen, de *Silesiers* sijn twee Jaaren daar na overgegaan. Maar de *Rijks-Vorsten*, *Engeland*, *Schotland*, *Denemarken*, ende *Sweden*, houden haar

haar nog by het oude. Gelijk ook in Nederland, *Braband*, *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Holland* ende *Zeeland*, den Nieuwen-ſtijl is aangenomen. Maar *Gelderland*, *Zutphen*, *Utregt*, *Frieſland*, ende *Over-Yſſel*, volgen nog den Ouden ſtijl.

Soo dat alleen de verdeelinge ende benaminge van de Maanden der *Romeynen*, werden gehouden met een kleyne herſtellinge van de Tijd-rekening, daar mede alle bedenkelijke ongelijkheyt werd geëvent, met een ander begin van Jaar-tellinge. Want ſy begonnen het Jaar te tellen met *Maart*, daar wy het met *Ianuari* beginnen, welke benamingen wy ſchijnen van haar ontleent ende behouden te hebben, dog ſonder opmerking van eenig byſonder beduytſel. Daar van de agt eerſte, als *Januari*, *Februari*, *Maart*, *April*, *May*, *Juni*, *Juli*, ende *Auguſtus*, haar byſonder beduytſel werd gegeven, van haare aardſe *Goden*, ende Opper-magten, die ſy de ſelve toeeygenden, als *Januari*, van haaren tweehoofdigen *Ianus*, als ten beyden ſijden omſiende, naa

het voor-by gaande, ende na het toekomende, *Februari* van haar ſuyverende *Feeſt-dagen*, die men in deſe Maand pleegden. *Februum*, volgens tuyg van Varro *de vita Populi Romani*, beduyd in de oude *Sabijnſe-taal*, een *Loutering*, een *Suyvering*. *Maart* alſoo genomt van den Krijgs-God *Mars*, als in welke tijd men te Veld trok. *April*, van het *Griekſe* woord πρίλιο, *opening*, als ſijnde de Maand der openinge, in de welke de Aarde gelijk als geopent werd, off ook wel van ἀφρὸς, *Vergaarde-vogt*, ofte *Schuym*, om dat *Vrouw Venus*, de welke deſe Maand wierd toegeheyligt, uyt een vergaarde Vogt ende Schuym van de Zee geſeyt werd voortgekomen te ſijn. *May*, alſoo genomt *à majoribus*, van de oude Wijſen, als in welke tijd men raad pleegde van Land-ſtands beſtier, gelijk *Iunius*, van de *Iongeren*, de welke in die tijd ten Oorlog trokken. Ovid. *lib. 6. Faſtor.*

Sic ſtatuit menſeſque nota ſecrevit eadem.
Iunius eſt juvenum qui fuit ante ſenum.

Soo ſgrijvt ook *Plutarchus*, in het leven van *Numa*. Andre willen dat het van

de

de Godinne *Iuno*, de Schatten ende Rijkdommen ter eeren alſoo genomt ſy. Andre wederom van *Iunius Brutus*, de eerſte Burgermeeſter van *Romen*, die op deſen tijd *Tarquinium* overwonnen had, ende op den Berg van *Cœlio*, ter eeren van de ſelve overwinninge, een *Heylig-offer* aanregte. *Iulius*, is alſoo genomt van de geboorte des Kaiſars *Iulius*. Virgil. 1. *Æneidos*.

Iulius à magno demiſſum nomen Iulo.

Gelijk dan ook *Auguſtus* de naam van de Kaiſar *Auguſtus* gegeven is, om de Zege-pralen by hem op die tijd ingeſtelt. Soo dat het ging hoe het wouw, het kint moſt een naam hebben. Dog de vier laatſte Maanden ſijn alleen by het getal gerekent, *September*, *October*, *November*, *December*: dat is de *ſevende*, *agtſte*, *negende* ende *tiende*, daar dan *Ianuari* ende *Februari* als de elvde ende twaalvde op volgde, die by ons de eerſte ende tweede ſijn. Daar ſijnder ook onder onſe *Taal-kunde*, de welke die oude namen hebben ſouken te verwerpen, haar met eenigen omſpraak behelpende, als daar ſijn *Louw-maand*,

voor *Iannari*; *Sprokkel-maand*, voor *Februari*; *Lente-maand*, voor *Maart*; *Grasmaand*, voor *April*; *May* de *Bloey-maand*; *Iunius* de *Wiede-maand*; *Iuli*, *Hoy-maand*; *Augustus*, *Ougst-maand*; *September*, *Herbstmaand*; *October*, *Wijn-maand*; *November*, *Slagt-maand*; *December*, *Winter-maand*. Dog oneygentlijk, gelijk als in alle oorspronkelijke benamingen der saaken, de namen in alle taalen bedwangelijk kunnen vertaalt werden, ende daarom eygen namen ende konstwoorden, de oorspronkelijke namen in alle Taalen behooren te houden. Wes halven ook in desen de eygen benamingen van de *Maanden*, die by ons niet gevonden, maar gevolgt werden, behouden werden.

Anders als met de benamingen van de Dagen die by ons eerst gevonden, ende by andre nagebootst werden. Als sijn *Sondag*, *Maandag*, *Dingsdag*, *Woensdag*, *Donderdag*, *Vrydag*, *Saterdag*. Welke oude namen in de oude *Sassense-taal*, van over duysent ende meer Jaaren, de selve bevonden werden.

Wat het beduytsel van dien aangaat, sy

ſy geweten dat onſe Voorders, als wy nog *Heydens* waaren, hunne *Afgoden* hadden die ſy eerden ende dienden, ende de Dagen der Weeke toegepaſt hebben. Ende onder die de *Son*, ende de *Maan*.

De *Son* was af-gebeeld met een halv Mens, op een *Zuil* geſtelt, hebbende het aangeſigt, ſtralende met vierige vlammen, als een *Sonne*, hebbende in de armen voor het lijv een vierig rad, beduydende den omloop der *Sonne* om de gehecle Wereld, ende de uytgaande hitte ende warmte, daar mede alles verwarmt werd, ende ſijn leven ende waſdom krijgt.

De *Maan* ſtond mede op een *Pilaar*, als een vrouwe, dog met een korte rok, gelijk een Man, hebbende een kapruyn over het hooft, met twee lange ooren, houdende een ſilvere halve *Maan* voor't lijv, de ſchoenen voor aan de teenen omgekromt. De *Schippers* en *Viſſers*, ende het Zee-varend volk hielden haar voor haar groote *Godinne*, in het beſtier van den Water-vloed, ende Ebbe. Wat het gewaat beduid, bekent *Richard Verſtegen*, (de welke deſe *Afgoden* uyt de

 oude

oude *Scytise*-Sgrivten in't ligt gebragt, ende seer omstandelijk besgreven heevt) in sijn *Nederlandse Antiquiteyten*, dat hy dat nergens heevt kunnen vinden. Den geleerden ende sorgvuldigen Ondersouker van alle Oudheyt *Iacobus Lydius*, Preek-heer tot *Dort*, in sijne aanteekeningen op het *Belgium Gloriosum*, voor eenige Jaaren uytgegeven, daar hy ook onder andre den oorspronk van dese Week-daagse benamingen besgrijvt, geevt daar van dese opmerking: dat de *Halve Maan*, ende het kleed ter halver dijen, betuygt dat de *Maan*, soo wel voor een Man, als voor een Vrouw geviert is; volgens tuyg van *Diodorus* ende *Eusebius*. De ooren aan de kapruyn, beelden uyt dat by de Ouden, de *Maan*, op een Wagen gestelt, van Muyl-esels wierd voortgetrokken, om dat de *Maan* (seid *Festus*) soo onvrugtbaar is als een Muyl-esel, off dat, gelijk als de Muyl-esel van ende uyt een ander geslagt, te weten een Paart voortkomt, ook de *Maan* niet door haar eygen, maar door de stralen van de *Son* sijn ligt geevt, ende dat de scharpe punten

ten aan de ſchoenen, de Schaatſen gelijk ſijn, daar mede men gelijk als een *Mercurius* over 't Water vliegt. Daar by de *Edel-luyden*, ende voorname *Wel-geborene* van *Romen* by gelijkt, de welke mede halve Manen aan haare ſchoenen hadden. Dog te onregt, want dat de *Patricii* ende *Edelen van Romen*, halv ronde tekens op haare ſchoenen droegen, en was niet, gelijk als *Iſidorus* gebeuſelt heevt, dat *Romulus* ſoodanige ſchoenen, gelijk als uyt de Lugt nedergevallen, gevonden had, daar een halve Maan aan genayt was, maar om daar mede het getal van hondert te betoonen, dat by de *Romeynen* met een C getekent werd, om daar mede tekenen te geven dat ſy afkomſtig waaren van die hondert Raaden, die van den beginne tot het beſtier van Stad ende Land-ſaaken, verkoren waaren.

Van deſe *Afgoden* ſgrijvt den Kaiſar *Julius*, in *het* 6. *Bouk ſijner Franſe Oorlogen*. Dat de oude *Duytſen* geen *Goden* erkenden als de *Son*, de *Maan*, ende den *Wapen-God*, ende geen andre aannamen, als ſy kenden haar vorderlijk te

 ſijn.

ſijn. Dit ſijn de woorden: *Germani multum ab hac conſuetudine differunt. Nam neque Druides habent, qui rebus divinis præſint, neque Sacrificiis ſtudent, Deorum numero eos ſolos ducunt, & cernunt, quorum opibus aperte juvantur, Solem, & Vulcanum & Lunam, reliquos ne fama quidem acceperunt.* Ende *Tacitus de Moribus Germanorum* verhaald, dat in haar oude Liedekens, die ſy voor geheugenis ende Jaar-bouken hielden, verhaalt werd, dat ſy den God *Tuiſto*, uyt de Aarde voort-geſproten, voor haaren *God* hielden, als den eerſten oorſpronk van haar Volk, ende den eerſten Op-bouwer der Steden ende Wooningen.

Hier is nu den oorſpronk van den *Sondag*, *Maandag* ende *Dingſdag*. *Dingen* is in onſe Taal *Twiſten*, *Worſtelen*, daar van ſommige willen dat den naam van *Tuitſen* ſoude af komen. Sommige willen dat deſen *Tuiſto*, tegen over *Keulen* ſijnen *Tempel* gehad heevt, daar van die Plaats, den naam van *Tuits* ſoude behouden hebben. Het ſchijnt ook, dat de oude *Saxen*, dien naam in *Engeland* overgebragt hebben, daar ſy dien dag

mede

Sonnen Dag.
Maenen Dag.
Dyns Dag.
Woens Dag.
Vry Dag.
Sater Dag.

mede *Tuisday* noemen. Dit was dan den *Dingdag*, op de welke men Regt pleegde. Hy wierd vertoont op een *Pilaar*, met een Vellen-kleed, ende een Scepter in de Hand, als een Regter ende Oordeel-uyter. Dewijl nu geen andre *Roomse-Goden* onder haar bekent waren, ende dese drie Dagen aan die *Goden* geeygent waren, soo moeten dan de andre Dagen ook hare *Goden* gehad hebben, niet na *Mercurius*, *Jupiter*, *Venus* ende *Saturnus*, die (gelijk als den Kaisar *Julius*, op de voor-aangetogene plaats getuygt) haar onbekent waren; maar na die gene, de welke sy haar voordeel ende geluk toesgreven.

Den naasten aan den Afgod *Tuisto*, was den God *Woden*, die gewapent vertoont wierd met een krom Swaart in de Hand, dat onder de Oude *Sassen*, een *Seax*, ofte *Seaxe* plag genomt te werden, daar mogelijk ons Woord *Seisen* van af komt, een krom Sny-tuig, daar men het Graan ende Gras mede affmaayt. Dese was haaren *God* van *Oorlog*, ende haaren *Wodensdag*, de vierde der Weeke.

Na *Woden*, volgde *Thor*, anders *Thunre*, desen *Aff-god* was in groote aansienlijkheyt, in een Sale gestelt, sittende aan het Voeten-end van een gedekt-Bedde, met een gouden Kroon op sijn Hooft, rondom met een om-swaay van twaalv blinkende Sterren, hebbende in sijn regter-hand een Scepter: hy wierd gehouden van wonderlijke Magt, datter geene Magt by de sijne te gelijken en was, dat sijn Heerschappije boven alle andre strekte, dat hy in de Lugt de Winden ende Wolken bestierde, als hy vergramt was, dat hy Blixem ende Donder liet komen, groote slag-regen, hagel, ende alle kwaat weder. Den dag die hem toegeeigend was, hebben de Oude Sassen *Thunresdag* genomt, daar van komt onsen *Donderdag*. Het woord *Thor* beduyd in de Oud-*Saxense*-Taal *Vrugtbaar*; Soo dat het voor een *God* van Geluk off Ongeluk, gehouden wierd.

Daar aan volgd de Godinne *Friga*, mede op een *Piler* vertoont, hebbende in de Regter-hand een bloot Sweerd, in de Linker-hand een Boog; sy ge-

loovden

loovden dat ſy de Vrede, ende alle overvloed verleende, ende de oorſaak van de Lievde onder den Menſen was, haaren dag wierd *Frigedag* genomt; *Olaus Magnus* in ſijn beſgryving van de *Noortſe Volken*, daar hy ook deſe *Affgoden* beſgrijvt, verhaalt, dat gelijk als *Donderdag* komt tuſſen *Woonſdag* ende *Vrydag* in de *Noortſe Landen*, den Afgod *Thor* in een groote Saal, aan het Voeten-ende van een gemaakt Bedde, op een Throon geſtelt werd, hebbende aan d'een zijde den Affgod *Woden*, ende aan d'ander zijde de Affgodinne *Friga.* Sommige willen dat het de Huiſvrouw van den Prinçe *Woden* is geweeſt; daarom ſy ook met Wapen-tuyg werd afgebeeld.

Den leſten, tot de welke ſeven dagen ter Weeke toegeeygent waren, is geweeſt den Affgod *Seater*, hebbende ſijn plaats op een Berg *Seater-berg* genaamt, daar hy vertoont werd op een *Piler*, ſtaande met de Voeten op een Vis, met uytgeſtrekte Vinnen, maager van Aangeſigt, lang Haar, ende een langen Baard, bloods-Hoofds ende blood-Beens, hebbende in ſijn Linker-hand een

een rollend-Wiel opgeheven, in de Regter-hand een Emer-Waters, daar Bloemen ende Vrugten in waren, met een langen-Rok om het Lijv, met een Gordel van wit-Linnen toegeſtrikt, daar de Enden van ter zijden afwoeyen. Dat hy Bloods-hoofds ſtond op de ſcherpe Vinnen van den Vis, beduyden dat die gene die hem eerden, ſonder kwetſen, of ſeer doen, reyſen ſouden door ende over gevaarlijke Plaatſen; het Wiel beteekent de eenige ende voort-varende t'ſamen-rotting der *Saſſens*, die al eenen weg gingen; den Gordel met de affwayende Slippen, beduyd de on-gebonde Vryheid; door den Emer met Bloemen ende Vrugten, werd verſtaan dat hy met een ſagt-vogten Regen ende Douw, de Bloemen ende Vrugten doet voort-komen.

Off nu de *Romeynen* dit met haare bekende *Goden* van *Mars*, *Mercurius*, *Jupiter*, *Venus* ende *Saturnus*, in eenige ge-lijkenis hebben willen nabootſen, is uyt alle omſtandigheid wel te ſien, dat'et gemaakt ende geleent Werk is: Het is ook waarſchijnlijk, dat by de Oude

Ægypti-

Ægyptise Wis-konstenaars, de benamingen van de vaste *Sterren*, als *Sol*, *Luna*, *Mars*, *Mercurius*, *Iupiter*, *Veuus* ende *Saturnus*, uyt dese *Affgoden*, ende dese bekende Roomse-*Goden*, die daar mede over-een kwamen, gevonden sijn. Van dese ende gelijke *Affgoden*, onder de *Noordse-Volken* gebruykelijk, sgrijvt *Olaus Magnus*, *histor. Septentrional. Gent. lib.* 3. *cap.* 3. *& seqq.*

Pag. 4. lin. 26. *Soo andre meenen van Maart*] Het gemeen gevoelen is van den 21. *April* op het *Herders-offer-Feest*, *ipso Palilium festo*, inquit, *Eusebius.* welk *Feest* was de 11. *Kalend.* voor *May*, na onse tellinge den 21. *April.*

Pag. 5. lin. 1. *Met de inlijvinge ende besnijdenis van Kristus*] Of de geboorte ende besnijdenis van *Kristus*, op dien juysten dag geweest is, de welke by ons daar voor gehouden werd, is om de onvolmaakte Jaar ende Tijd-rekening van die Eeuw, onseeker: want gelijk hier voren is aangewesen, door de onwisse Rekening van den juysten omme-loop des Jaars, vele geschillen over het houden van de *Feest-dagen* ontstaan waaren, om

om den juysten tijd te vinden, wanneer dit off dat geschied was, ende wanneer men de selve *Feest-dagen* moste houden, ende voornamentlijk over het houden van het *Paas-Feest*, welke geschillen door het *Concilie van Niceen*, dat in 't Jaar 325. ten tijde van den *Paus Silvester*, gehouden is, in stilte gebragt sijn, sedert welken daar op een eenparigen voet beraamt is, de welke als nog werd onderhouden, ende sedert de herstellinge van de oude Tijd-rekeningen, altoos op een ende den selven tijd vallen. Volgens welke de *Kristmis*, dat is, de gedagtenis van de geboorte van *Kristus*, de welke (volgens het gemeen gevoelen) op den 25. *December* geweest is, juyst seven Dagen voor den 1. *Januari* werd gehouden: De Besnijdenis ende Inlijvinge op den 1. *Januari*, ende het *Paas-feest* op den eersten Sondag na den veertienden dag van de *Nieuwe Maan*, de welke na het *Solstitium*, ofte *Æquinoctium* van *Maart* komt. *Solstitium*, ofte *Æquinoctium*, dat is, als in de *Lenten*, Dag ende Nagt even lang sijn. Soo dat *Paassen* altoos moet

moet komen tussen den 21. *Maart*, ende den 26. *April*, na den nieuwen *Gregoriaansen-stijl*, de welke na den ouden *Juliaansen-stijl*, na de selve ende gelijke rekening, die daar in gehouden werd, somwijlen op den selven tijd kan komen, ende somwijlen wel eenige Weeken kan verschillen, na dat de *Nieuwe Maan* vroug off laat na het *Solstitium* ende *Æquinoctie* op den 21. *Maart* volgt.

Pag. 5. lin. 3. *Sonder aanschouw des tijds*] Dat is, sonder agt te nemen op het begin van het *Jaar*, het welk anders op den 1. *Januari* niet en soude vallen.

Pag. 5. lin. 6. *Met den eersten van Januari*] Dese nieuwe Tijd-rekening van het *Iaar*, met de *Besnijdenis* ende *Inlijving* van de *Kristus* te beginnen, volgens tuyg van *Beda* en *Marianus Scotus* is, door toedoen van den Abt *Dionysius Scytha*, onder *Paus Iohannes de II.* ende den *Kaisar Iustinianus*, in 't Jaar 532. begonnen, op het 24. Jaar na de Jaar-tellinge van den *Kaisar Diocletianus*, die de Jaren van sijnen tijd aff had doen tellen.

Pag.

Pag. 5. lin. 26. *Alle Heylige Mannen*] Hier van ſijn de oude *Kronijken* vol, de oude *Brabandſe Kronijk* van *Mr. Jan de Klerk*, die genomt werd de *Excellente Kronijke van Braband*, ende met het vervolg tot de tijd van Kaiſar *Karel*, in 't Jaar 1530. tot *Antwerpen* by *Jan van Doeſburg* gedrukt is, begint den Oorſprong van *Braband* ende *Vlaan-*
„ *deren* van *Hector van Troyen*, tot *Brabo*
„ *den eerſten Kerſten Prince van Braband*,
„ omtrent het Jaar 440. naar hem wa-
„ ren nog twee andre *Brabons*, Prinçen
„ van *Braband*, de vierde was *Karleman*,
„ naar hem kwan *Pippijn*, *Karlemans-*
„ *ſoon*, in 't Jaar 615. Daar al de *Bra-*
„ *bandſe Heyligen* uyt voortgekomen
„ ſijn. Deſen *Sinte Pippijn* had uyt *Sin-*
„ *te Itten*, ofte *Ydelberge*, ſijn Huyſvrou-
„ we, drie *Heylige Kinderen*, als *Sinte*
„ *Geertruid*, ende *Sinte Begge*, by *Sint*
„ *Grimoald*, die *Hartoge* werd na ſijn
„ Vader, *Sint Amelberg*, ſijn Suſter had
„ by *Wijtgerus* vijv *Heylige Kinderen*, *Sint*
„ *Embert*, Biſſchop van *Kamerik*, *Sint*
„ *Regnald*, *Sint Goedel*, *Sinte Phareld*, de
„ *Heylige Maget*, ende *Sint Venance*. Van

„ ſijn

,, ſijn naaſte Magen waren nog *Sint Ermelijn van Melnert*; *Reynolff van Inkourt*; ,, *Sint Fereol*; *Sint Moderik*; *Sint Notburg*; *Sint Grimoald, Martelaar*; ende ,, *Sint Silvius*, *Confeſſoor*, beyde haar ,, Broeders, daar Moeder af was, *Sint* ,, *Plectrud*: nog, *Sint Remigius*, Aartſ- ,, biſſchop van *Rouwaan*, ende *Sint Landrada*, Abdiſſe te *Belſen*, beyde *Karel* ,, *Martels* kindren. *Sint Amelberg*, die ,, Maagd, *Sint Alard*, Abt Confeſſoor. ,, *Sint Karel de Groote*, *Kaiſar* ende *Koning*; *Sint Aldegonde*; *Sint Woutruid*, ,, haar Suſter, die te Man had *Sint Vincent*, *Grave van Henegouwen*, die een ,, Heylige Soon had. *Sint Landrik*, Biſ- ,, ſchop van *Mets*, ende twee devote ,, Dogteren, *Madelberd* ende *Adeltruid*; ,, Item, *Sinte Truid*, *Confeſſoir*. Item, ,, *Sinte Verone*. Alle welke *Heylige Perſoonen* van den geſlagte waaren van ,, *Sinte Pippijn*; de welke alle vele *Miraculen* van *Heyligheid* gedaan hebben, ,, ende van wiens bloede, ende ook ,, van den bloede van *Sint Begge*, *Sint* ,, *Oede*, ende *Sint Aarnout*, *Mark-grave* ,, *van Rijen*, na *Biſſchop van Mets*, ende

,, *Sint*

,, *Sint Bertrada*, des *Grooten Karels* Moe-
,, der, ende van den ſelven *Karel*, ende
,, van meer andre *Heyligen*, die *Harto-*
,, *gen van Braband* afgedaalt ſijn. Dus verre de Kronijk-ſgryver *Mr. Jan de Klerk*. Soo dat het al om ende om *Heylige Mannen* geweeſt ſijn.

Pag. 6. lin. 6. *Vlaanderen moſt ſijn eerſten*] *Marcus van Varnewÿk* in ſijn *Spiegel der Nederlandſe Oudheid*, gedrukt in 't Jaar 1561. ſgrijvt daar van aldus:

Hoe Liderik de Buk, in Vlaanderen geboren, ende by een Heremÿt opgevoed is.

,, In 't Jaar ons *Heeren* 526. ſoo ont-
,, hield hem op den *Zee-kant* in de *Wil-*
,, *derniſſen* ende *Maraſſen*, *Finibert*, ſoon
,, van *Flambert*, ende broeder van *Raga-*
,, *nar*, ende liet eenen ſoon agter, ge-
,, naamt *Finard*, een groot man van ſta-
,, ture, ende daarom een *Reuſe* gehee-
,, ten. In 't Jaar 580. hadde Koning
,, *Cilperic* van Vrankrijk, grooten Oor-
,, log tegens ſijn broeder *Sigibert*, die
,, Koning van *Ooſtenrÿk*, ende van *Bor-*
,, *gonjen* was. Ende door deſen Oor-
,, log,

,, log , vlodender uyt die Quartieren
,, vele Edele Persoonen met haare Fa-
,, milien , ende haaren Schat , in andre
,, vremde Landen. Onder welke Ede-
,, len eenen Heer was van den Kasteele
,, te *Digion*, in *Hoog-Borgonjen*, genomt
,, *Salawaert*, ende sijn Huysvrouw hiet
,, *Ermegarde* van *Roußillon*, gelegen by
,, *Mantua* in *Longobardijen*, de welke be-
,, vrugt was , ende sy meende te reysen
,, naar *Groot-Brittanien* , maar komen-
,, de in't Land van *Buk*, hebben daar
,, gevonden den Vorst *Finardus*, die een
,, *Tyran* was , die den Heere *Saluwaert*
,, besprongen, dood geslagen , ende sij-
,, nen Schat geroovt heevt, 't welke
,, Vrouwe *Ermegarde* siende, vloot met
,, eenen Knaape , ende een Dienst-
,, maagd , seer diepe in't *Foreest* , ende
,, vant daar een kleyn Huysken daar
,, een *Heremijt* in woonde , die *Liderijk*
,, genaamt was , ende van angst ende
,, vreese, soo wierd Vrouw *Ermegarde*
,, Moeder , ende baarde een knapelijk
,, *Kint*, 't welk den *Heremijt* , ten veer-
,, tighsten Dage doopte , ende noemde
,, het naar hem *Liderik*. Het gebeurde
,, bin-

,, binnen korten tijde dat den *Reuse Finardus*, Vrouwe *Ermegarde*, met haar
,, Dienstmaagd, in het Bos vand, ende
,, voerdese beyde op sijn Kasteel van
,, *Lijsle-lez-Buk*. Ende alsoo Vrouwe
,, *Ermegarde*, haaren Man, ende haare
,, Middelen om van te leven, kwijt was,
,, soo heevtse met haar Dienst-maagd
,, (tegen haar gemoed) op het Kasteel
,, moeten blijven, ende sy dienden den
,, *Reuse* langen tijd, ende hy hield haar
,, eerlijk in't habijt, ende gaffe van sij-
,, nen Dis te eeten. Ondertusschen den
,, *Heremijt* bragt het kind *Liderik* op,
,, tot dat het seven Jaaren oud was.
,, Doen gebeurdet in 't Jaar 589. dat
,, eenige Dienaars des *Konings* van *Engeland* van *Doornik* quamen, om weder
,, naar huys te reysen, ende sy vonden in
,, haaren weg het knegtken *Liderik*, dat
,, sy met consent van den *Heremijt* me-
,, de naer *Engeland* voerden, ende qua-
,, men soo in 't Hoff des *Konings* te
,, woonen, ende groeyde op, ende wierd
,, sterk van persoon. Daar en was nie-
,, mand in't hoff des *Konings*, sijns gelijk
,, van den steen te werpen, te scher-
,, men,

„men, worſtelen, ende te ſpringen, ende ook in feyten van wapenen was „hy ſeer ſubtijl. Om welke ſaaken dat „hem des *Konings* dogter *Graciane*, ſeer „beminde, ende lieff had, ende by hem „ſliep, ende wierd bevrugt. *Liderik* dat „verſtaande, dat ſijn lieff *Graciane* met „Kinde was, vreeſde dat het by den „*Koning* mogt qualijk genomen wer-„den, dat hy by ſijn dogter geſlapen „had, daarom is hy by haaren raad, „heymelijk uyt *Engeland* vertrokken, „daar hy doen wel ſeſtien Jaaren ge-„woont had, ende quam weder in 't „Land van *Buk*, daar hy geboren was, „ende heeft den *Heremijt* (ſijnen *Pe-„ter*) nog in 't leven gevonden, die over „ſijne komſte ſeer verblijd was, ende „alſoo hy ſag dat *Liderik* een klouk „Jongeling was geworden, ende met „de Wapenen wel konde omgaan, „heeft hem onder andren verhaalt, „hoe dat den Reuſe *Finard*, ſijn Vader „*Saluwaert* verſlagen, ende al ſijnen „Schat genomen had. Inſgelijks hoe „dat ſijn Vrouw Moeder (uyt vreeſe „ende angſt voor haaren tijd) van hem

„ver-

„ verloste, ende hoe dat den selven „ *Tyran* sijn Moeder nog in *servitude* „ hiel: *Liderik* dit hoorende, heeft ge- „ swooren (waar 't hem mogelijk) dat „ hy sijn Moeder met kragte uyt den „ Kasteele halen ende verlossen, ende „ den Reuse *Finard* dood slaan soude. „ Tot dien eynde, eenige Krijgs-kneg- „ ten met hem gekregen hebbende, „ heeft den *Reuse* voor sijn Kasteel be- „ vogten, ende dood geslagen, het Ka- „ steel vermeestert, ende sijn Vrouw „ Moeder verlost, die hy groote eer „ ende waardigheyd bewesen heeft.

Dus eyndigt die schoone *Comœdie* van den Reuse *Finard*, ende *Liderik* den eersten *Forestier* van *Vlaanderen*, ende soo komt het Kind wederom sijn Moêr t'huys.

Pag. 6. lin. 13. *Sint Brabo van Keulen*] In ende met desen *Brabo*, maakt *Mr. Ian de Klerk*, in sijn *Brabandse Kronijk* de geslagt-rekening ende affkomst van *Iaphet*, *Noachs*-Soon aff, over alle de Landen van geheel *Europa*, de welke om de wonderlijke voorttelinge, ende t'samenknoopinge, die men anders niet geloo-

gelooven en ſoude, dat yemant ſoo plomp tegen de waarheyt, ſoude hebben kunnen verſieren, tot getuyge mag dienen van der ongeleerder *Moniken*, grove leugenen ende onbeſchaamde verdigtſelen. Daar in ſy ons de opgepronkte verſierſelen der *Poëten* voor een eenvoudige waarheyt hebben derven opdringen, ende op dat het wat ſchijns van waarheyt ſoude hebben, alleſins met nieuwe namen ende geſlagten, de welke noyt bekent geweeſt en ſijn, vervult hebben. Aldus ſpreekt hy: Van „*Iaphet* leeſt men dat gekomen ſijn „xv. geſlagten die *Europen* beſaten, „daar aff dat *Suffene*, afkomſtig van „*Gomor*, *Iaphets* ſoon, tot ſijn deel „nam *Creten* ende *Italien*, daar aff kwa- „men die Heeren van *Troyen*, van *Ro-* „*men*, van *Italien*, ende van deſe *Neder-* „*landen*, ende van hem begint die af- „komſte van *Hector van Troyen*, door „*Tros*, die na ſijn naame maakten die „Stad van *Troyen*. *Tros* had een ſoon, „hiet *Ilus*, die binnen *Troyen* dede ma- „ken een Borg, ofte Palleys, ende „noemdet *Ilion*, *Ilus* wan een ſoon hiet

Sint Brabo, van Keulen, eerſten Prince van Brabands afkomſt.

,, *Laomedon*, by tijden van desen
,, *Laomedon* werd *Troyen* gedestrueert
,, van *Jason*, ende *Hercules*, dien in *Colchos* trokken, om 't *Gulden Vlies*. *Laomedon* was de derde *Koning van Troyen*,
,, ende hy en sijn Wijv werden binnen
,, *Troyen* verslagen. Ende hy liet naa
,, hem een soon hiet *Priamus*, die was
,, gevloden in *Frigia*. Ende als hy vernomen had dat sijn Vader ende Moeder
,, dood waaren, soo kwam hy weder
,, tot *Troyen*, ende ontbood al die Werklieden die hy konde krijgen, ende dede die Stad van *Troyen* veel schoonder
,, maken, ende meerder dan sy te voren
,, geweest hadde. Ende in dees *Priamus* tijden werd *Troyen* weder gedestrueert van de *Grieken*, die daar tien
,, Jaar voor laagen, ende dat was omtrent *Elff hondert ende negen-en-tsestig Iaar voor Kristsgeboorte*. Dese *Priamus*
,, had te wijve *Hecuba*, aan haar soo wan
,, hy vijv Soonen, ende twee Dogteren,
,, die oudste hiet *Hector*, de ander heet
,, *Paris*, de derde *Diephebus*, de vierde
,, *Helenus*, de vijvde *Troylus*: Die oudste
,, hiet *Cassandra*, die ander *Polixena*.

,, Ende

„ Ende *Hector Priamus*, oudſte ſoon, had „ te Wijve *Andromache*, daar hy ſchoon „ kinderen aff had, de oudſte ſoon heete „ *Francion*, d'ander *Priamus*. Die voor- „ ſeyde *Francion* vloot na die deſtructie „ van *Troyen*, met *Turcus*, die *Troilus* „ ſoon was, met *Antenor*, *Æneas*, ende „ kleyn *Priamus*, ende met meer *Baroe-* „ *nen*, ende menigte van Volk, ende „ was dolende over de Zee, ende over „ de Beemden van *Mæotides*, ende van „ daar kwamen ſy in 't Land van *Iſau-* „ *rien*, ende *Turcus* trak in een Land dat „ naa hem heet *Turkijen*, makende daar „ Steden ende Sloten. *Antenor* trak in „ in *Italien*, daar hy *Padua* ende *Vene-* „ *tien* ſtigte. *Æneas* trak in *Italien* ende „ *Carthago*. Van hem kwamen die Ko- „ ningen van *Albanien*. Ende *Priamus* „ quam in *Pannonien*, dat's *Hongarien*; „ ende hy ſtigte in dat Land een groote „ Stad, die hy noemde *Sicambrien*, ende „ was hondert agtien Jaaren na de de- „ ſtructie van *Troyen*. Deſe *Priamus* had „ twee ſoonen, de oudſte heet *Æneas*, „ de andre *Priamus*. Deſe *Æneas* had „ een ſoon die heet ook *Priamus*, ende

Turkien.

Padua.

Venetien.

Albanien.

Pannonien, dat is Hungarien.

,, dese had een soon die heet *Sylvius Brabon* : ende *Sylvius Brabon* had ses soonen, die oudste heet *Wandalus*, van
Wandalen. ,, hem quamen de *Wandalen*, die ander
,, *Polluxus*, na hem heet het Land van
Polen. ,, *Polen*, die derde heet *Rusus*, naa hem
Russen. ,, heet het Land van *Russen*, die vierde
,, heet *Hunnus*, ende van hem quamen
Hunnen. ,, de *Hunnen*, die vijvde heet *Frixus*, naa
Frigia. ,, hem heet *Frigia*, die seste heet ook
,, *Sylvius Brabon*, die bleev Heer van
Sicambren. ,, *Sicambrien*; ende hy had soonen ende
,, dogteren, den oudsten soone heet
,, *Hector*, dese had een soon, heet *Francion*, ofte *Franke*, ende *Francion* had
,, een soon heet *Francio Braban*; *Francio*
,, *Brabon* had een soon heet *Troilus*, ende
,, een dogter die heet *Ilia*, daar *Mars* aan
,, wan *Romulus* ende *Remus*, ende in den
,, tijden van dien *Troilus*, werd de groote Stad van *Romen* gemaakt, van sijn
Romen.
,, voorseyde Susters-kinderen, daar sijn
,, die *Romeynen* affgekomen; ende *Troilus* had een soon die *Brabon* heet, *Brabon* had een soon die *Sylvius Brabon*
,, heet, *Sylvius Brabon* had een soon die
,, *Hector Brabon* heet; *Hector Brabon* had

,, twee

,, twee soonen, d'een heete *Demophon*,
,, ende die wan *Tarquinius Priscus*, Ko-
,, ning te *Romen*, d'ander heet *Palame-*
,, *des*, die bleev Heer in *Sicambrien*. *Pa-*
,, *lamedes* had drie soonen, de oudste
,, heet *Brabon Sylvius*, de ander heet
,, *Diephebus*, ende de derde heet *Pryas*.
,, *Diephebus* quam in *Denemarken*. *Pryas* *Denemarken.*
,, quam in een Eyland, dat heet *Pontus*.
,, *Brabon Sylvius*, die Heer in *Sicambrien*
,, bleev, had twee soonen, de een heet
,, *Diomedes*, ende die kreeg dat Land in
,, *Afrike*, d'ander heet *Priamus*, ende
,, die bleev Heer in *Sicambrien*; hy wan
,, een soon heet *Philomenes*, die had drie
,, soonen, d'oudste heet *Arcadius*, die
,, ander heet *Macedo*, de derde heet
,, *Priamus*, die bleev Heer in *Sicambrien*,
,, het Land daar *Arcadius* trak woonen,
,, heete hy *Arcadia*, ende het Land daar *Arcadia.*
,, *Macedo* trak woonen, heete hy *Mace-* *Macedonien.*
,, *donien*, die *Macedo* was Vader van *Phi-*
,, *lips*, des grooten Koning *Alexanders*
,, Vader. *Arcadius* wan een soon, die
,, was Vader van *Julius Cæsar*. Aldus
,, soo is die *Edelheyt* der Wereld geko-
,, men uyt den *Troyanen*. *Priamus* die

,, Heer in *Sicambrien* bleev, had twee
,, ſoonen, de oudſte heet *Brabon*; deſe
,, had twee ſoonen, de een heet *Laome-*
,, *don*, die had een ſoon heet *Peleus*; *Pe-*
,, *leus* had twee ſoonen, die beyde hee-
,, ten *Troilus*, d'een van beyden bleev
Yrland. ,, Heer in *Hibernia*, dat is *Yrland*. Deſe
,, *Troilus* had een ſoon, heet *Troilus Bra-*
,, *bon*, die had een ſoon heet *Priamus*;
,, *Priamus* had een ſoon heet *Francion*;
,, *Francion* had een ſoon heet *Sylvius*
,, *Brabon*, die had een ſoon heet *Troi-*
,, *lus Brabon*, van hem quamen twee
,, *Brabonen*, daar naa quam een heet
,, *Hector*, van dien *Hector* quam nog een
,, *Brabon*, ende van dien *Brabon* quam
,, *Priamus*, van dien *Priamus* quam *Fran-*
,, *cion*, die had veertien ſoonen, ende
,, vijv dogteren; de oudſte bleev Heer
,, in *Sicambrien*, die jongſte *Brabon* heet,
,, trak woonen in *Grieken*, by den *Har-*
,, *tog van Arcadien*; *Brabons*-broeder
Tongeren. ,, *Karel* quam woonen tot *Tongeren*, in
,, dit *Nederland*, ende hy wierd Heer
,, van deſe *Nederlanden*, tuſſen den *Rijn*
,, ende *Schelde*. Hy dede een Kaſteel
,, maken op een Rivier, genaamt de
,, *Waal*,

,, *Waal*, die boven den *Rijn* leyt, dat
,, Kasteel heet *Megen*. Dus verre tot *Megen.*
Brabo van *Keulen*. Dese *Brabo* (seyt hy *Brabo van Keulen.*
,, voort) die in *Grieken* woonde, by den
,, *Hartog van Arcadien*, was een seer
,, wijs, sterk, ende vroom Ridder, ende
,, was seer lieftallig met den *Hartog van*
,, *Arcadien*, daarom deede hy hem in
,, Huwelijke hebben een van sijnre alre
,, edelste Vrouwen, daar *Brabon* aan
,, wan een soone geheeten *Brabon Syl-*
,, *vius*, ende nog een soon geheeten
,, *Æneas*, in 't selve Jaar als *Julius* was
,, geboeren, soo kreeg die *Hartog van*
,, *Arcadien* ook een soon, die *Julius* ge-
,, naamt was, die werd uyt sijn Moe-
,, ders lighaam gesneden, daarom heet
,, hy *Julius Cæsar*, dese drie Kinderen *Julius Cæsar.*
,, wiessen te samen op, te weten *Julius*,
,, *Brabon*, ende *Æneas*. Ende want *Ju-*
,, *lius* een groot wijs geleerd Man was,
,, soo werd hy van den *Romeynen* geko-
,, ren, een *Consul* te sijn, ende een *Kapi-*
,, *teyn* van haaren Volk, om dat te re-
,, geeren, ende der *Kapiteynen* waaren
,, drie, *Crassius*, *Pompejus*, ende *Julius*
,, *Cæsar*. *Crassius* werd gesonden in *Per-*

,, *sen* ende *Meden*. *Pompejus* had de Stad
,, van *Romen* te bewaren. *Julius* werd
,, gesonden over het Gebergte, om den
,, *Romeynen* veel Landen onderdanig te
,, maaken. Dese *Iulius* kreeg ende con-
,, questeerde *Almanien*, *Sassen*, *Swaben*,
,, *Doringen*, ende dese *Nederlanden*. *Iu-*
,, *lius* maakte *Brabon*, Koning van *Do-*
,, *ringen*, ende soo quam *Iulius* neder-
,, waarts tot *Keulen*, 't welk doen heete
,, *Agrippinen*, begrijpende al het Land
,, van den *Rijn*, tot der *Schelde* toe; ende
,, *Iulius* versloeg haaren *Koning*, ende hy
,, maakten desen *Brabon* ook regeerder
,, van den Landen van *Agrippinen*. Naa
Brabon van Keulen. ,, dat *Julius Brabon*, in possessie gestelt
,, had, soo trak hy na derwaarts met
,, sijn Volk, ende in't reysen stigten hy
Gulik. ,, de Stad van *Gulik*, van daar trak hy
,, over de *Maas* in *Vlaanderen*, daar stigte
,, hy een Stad die hy naa sijnen naam
Gent. ,, dede heeten *Gant*, want hy heet *Ga-*
,, *jus Iulius*, daar naa trak hy voort ter
,, plaats, die nu *Kassele* heet, daar sterf
,, een van sijne Magen, die *Cassius* heet,
,, dien hy begroev boven op den Berg,
Kassel. ,, daar naa heet nog *Kassele*. Hy trak
,, twee-

,, twee-werff over ſtrijden in *Groot-*
,, *Brittanien*, dat nu *Engeland* heet, want
,, twee-werff werd hy daar verwon-
,, nen, alſoo dat hem Volk gebrak,
,, doe quamen tot *Agrippinen*, dat's *Keu-*
,, *len*, by *Brabon*, drie groote *Heeren* van
,, *Iulius Cæſars* wegen, d'een heet *Bru-*
,, *tus*, d'ander *Craſſus*, ende de derde
,, *Ecliopus*, ſy quamen als Vrienden,
,, ende verſogten aan hem, dat hy ſou-
,, de komen om *Iulius* byſtand te doen.
,, Soo dat *Brabon* met henlieden trak,
,, ſy quamen te ſamen met haar Volk
,, tot *Loven*, daar ſtond een Tempel
,, daar die *Heeren* den afgod *Mars* pla-
,, gen te loven. Andre ſeggen dat *Bra-*
,, *bon*, daar beloovde ende eed dede van
,, des Volks van *Romen* wegen. Doe
,, trak *Brabon* van daar den regten weg
,, naar *Gent*, ende ſy quamen lijdende
,, door een Land dat al vol Riets ſtond,
,, ende doe ſeyde *Brabon*, hier moet im-
,, mer een Water by weſen, ende doe
,, ſeyde daar een, die dat Land kende,
,, dat daar by liep een Rivier die de
,, *Schelde* hiet, ende daar op die paſſagie
,, daar ſy over moſten ſchepen, eenen

,, *Reuse* lag, op eenen *Torre*, ende wag-
,, ten daar ten *Tol*, want die over de
,, *Schelde* wilde varen, die most daar
,, sijn Hand te Tolle laten, off tegen
,, den *Reuse* vegten. Maar *Brabon* en was
,, niet vervaart van den *Reuse*, ende
,, seyde dat hy liever had den *Reuse* te
,, bevegten, dan sijn Hand te verliesen,
,, ende met desen quam *Brabon* met den
,, anderen op de *Schelde*, ende wilde
,, overschepen; Doe sprak daar een
,, van des *Reusen* Knegten, dat sy al
,, mosten haar regterhand tot eenen
,, Tol laten. *Brabon* seyde, hy en wilde
,, geenen Tol geven, mer hy wilde te-
,, gen den *Reuse* vegten. Doe maakte
,, die Knegt een groot geluyt met eenen
,, Yser, die *Reuse* dat hoorende, quam
,, uyt sijn Kasteel, seer toornig, ende
,, overmoedig, ende vraagde wie daar
,, soo klouk waar die tegen hem veg-
,, ten wilde. *Brabon* antwoorde, ik al-
,, leene, 't welk den *Reuse* onwaard
,, gaff, ende doe vagt *Brabon* tegen den
,, *Reuse*, daar hy veel te lijden had, want
,, die *Reuse* was fel, ende sijn slagen
,, waaren groot, mer ten lesten, werd
,, hy

,, hy verwonnen, ende *Brabon* ſloeg
,, hem ſijn regterhand aff, ende daar
,, naa ſijn hooft, ende hy nam des *Reu-*
,, *ſen*-hand, ende werpſe omtrent der
,, halber *Schelde*; Ende alſoo verre als
,, *Brabon* die hand wierp, ſoo verde be-
,, hoort de *Schelde* aan *Braband*, ende
,, van die *Hand-werpe*, heeft *Antwerpen* *Antwer-pen.*
,, nog den name behouden.

Voorwaar een ſchoone Hiſtorie. Hier hebdy die ſchoone vertellinge van de opkomſt ende affkomſt van *Troyen*, ende het geheele Geſlagt-tal van al die vrome *Helden*, ende wie daar affgekomen ſijn, de eerſte beheerſers, niet alleen van alle de Landen in *Europen*, als van *Italien*, *Albanien*, *Turkijen*, *Polen*, *Pannonien*, *Sicambrien*, *Wandalien*, *Ruſſen*, *Hunnen*, *Frigien*, *Denemarken*, het Eyland *Pontus*, *Arcadien*, *Macedonien*, *Frankrijk*, *Yrland*, *Braband*, *Vlaanderen*; ende alle deſe *Nederlanden*; maar ook de byſondre ſtigtinge van de Steden *Keulen*, *Niemegen*, *Leuven*, *Antwerpen*, *Gent*, *Kaſſelt*, ende meer andre. Deſen Man moet voorwaar veel byſondre Sgriften geleſen hebben, die noyt ye-

mand gesien en heevt, dat hy alles soo net weet te vertellen, ende beter weet als de Sgryvers, de welke op dien tijd geleevt hebben, binnen de welke, off daar omtrent geschied is, 't geene sy verhalen. Daar dagt hy niet om, datter soodane Sgryvers in de Wereld waren, off immers hy en heevt die noyt gesien, mogelijk heevt hy gesgreven in die kostelijken tijd, doen de *Drukkery* nog onbekent was, ende de Gesgreven-Bouken schaars waaren, ende niet te bekomen. Evenwel hy moster yets van maaken, het komt soo wel in de reden te pas; dat men van alles soo wat weet by te brengen. Wat weet men off hy niet (gelijk als eenen andren *Moses*) een propheterende geest gehad heevt, die hem heevt ingeblasen het geene soo lange voor sijn tijd geschied was. *Druidæ*, de Priesters der *Gallen*, daar wy mede onder gereekent sijn, wierden eertijds geagt wetenschap te hebben van al het geen datter geschied was; Wat weet men off hy van dat geslagt niet en is geweest. Voor seker was hy mede op de Bruylovt

doen

doen ſijn Vader ende Moeder trouwden.

Alle deſe ſaken in't byſonder te wederleggen, ſoude te veel ſgryvens koſten, ende ſal by een yder die maar van eenige kennis is, onnoodig geagt werden. Men ſeid voor een gemeen ſpreek-woord, *Een openbaare leugen en behouvt men niet te ſtraffen.* Dat is, verwonderens waardig dat ook ſommige andre *Sgryvers*, anderſints van goed geloov, haar aan ſoodanige, of gelijke verſierde ende opgeraapte vodden, al mede vergaapt hebben, aan ſoodanige ſtroo-wiſſen ende viſe-vaſen, onwaardig genomt, daar men naa waarheyt ſpriet-oogt.

Pag. 6. lin. 24. *Brutanniſen Brutus*] De *Brittanniſe Kronijken*, verhalen dat „ *Brutus* van *Troyaanſe* affkomſt, een „ ſoon van *Sylvius*, de neeve van *Aſca-* „ *nius*, die een ſoon was van den ver- „ maarden *Æneas*, die den Krijgſ-god „ *Mars* tot ſijn Vader had, ende *Venus* „ tot ſijn Moeder, ſijn *Vaderland* verla- „ tende, in *Griekenland* gekomen was, „ ende daar het geſlagt van *Helenus*, de „ ſoon

,, soon van *Priamus*, uyt de slaverny ,, verlost hebbende, den Koning *Pan-* ,, *drasus* overwon, ende sijn Dogter tot ,, een Wijv nam. Daar naa met sijn ,, overgebleven *Troyanen*, sig in Zee ,, begevende, quam in't Eyland *Leoge-* ,, *tiam*, daar hy van *Diana* (by *Orakel*) ,, vermaand wierd te gaan na het *We-* ,, *ster-Eyland*. Daar van daan soude hy ,, de *Colummen van Hercules*, ende verley- ,, dende *Meerminnen* ongeschent voor ,, by gekomen, ende door de *Midde-* ,, *landse - Zee* in *Aquitanien* gekomen ,, sijn, alwaar hy *Golfar*, den *Koning*, ,, met nog twaalv versierde *Vorsten* ge- ,, slagen heevt, ende de Stadt *Tours* ge- ,, stigt, ende gants *Walsland* geplundert ,, ende beroovt hebbende, in 't groote ,, *Eyland* (nu *Engeland*) gekomen soude ,, sijn, doen ter tijd bewoont van den ,, grooten Reuse *Gog-magog*, met andre ,, *Reusen*, de welke hy alle overwonnen

Brutannien. ,, hebbende, het *Eyland* na hem *Brutan-* ,, *nien* soude genomt hebben. Dit ge- ,, schiede elv hondert Jaar voor *Krists-* ,, geboorte.

Dit most al mede van *Troyen* aff ko- men.

men. Dese *Seuge* heevt al veele *Baggen* voortgebragt, de welke voor kostelijke steenen aan de *Konings-kroonen* gehangen sijn.

Egregiam vero laudem & spolia ampla.
-- magnum & memorabile nomen.

Juyst betekent *Troye* in de Oude Taal een *Seuge.* De *Poëten* erdigten dat *Æneas*, doen hy van *Troyen* aff ging, op de eerste plaats daar hy verlande, volgens openbaring ende voorsegging in sijnen Droom, een *Witte Seuge* vond leggen, met dertig jonge *Biggen* (een teeken van een vreedsame ende goede rust-plaats) de welke hy de Godinne *Iuno* ter eeren offerde, ende bouwde daar een Stad, die hy na sijn Huysvrouw *Lavinium* nomde. Virg. *in het* 8. *Bouk van het leven ende bedrijv van Æneas*, digt daar van aldus:

——— *Tumor omnis & iræ*
Concessere Deum. ———
Jamque tibi, (nec vana putes hæc fingere somnum)
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus
Triginta Capitum fœtus enixa, jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati
Hic locus urbis erit, &c.

Sic

Sic memorat: ———

Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum
Candida per sylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conspicitur sus,
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno
Mactat, sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.

Aldus vertaalt:

——— *Schrik voor geen krijg nog dreygement,*
Der Goden gramschap is bedaart en omgewend,
Nu sult gy (hou dit niet voor kragteloose dromen)
Een groote Witte Seug *in ruyge Wilge-bomen,*
Die dertig Jongen Wit *van borsten aan den kant*
Des Vliets geworpen heevt, sien leggen op het Sant,
De Biggen *om haar Speen. Hier sult g' uw Muyren stigtē.*

Ende soo voort.

——— *Straks ontdekt sig in de Bomen,*
En op den groenen kant, daar 't Water langs komt stromen;
Een Witte Seuge, *met haar* Bigge *van een Haar,*
En wit als sy, een merk van Zegen, hel en klaar:
Waarom Æneas *de Godvrugtige niet wagte,*
Maar dees ter eeren van de groote Juno *slagte.*
En met haar Jongen wijdde ende offerde.

Sedert dien seid *Messala Corvinus Libello de Augusti progenie*, voerden de verdreven *Troyanen* een *Seuge* in haar Veld-teken, tot een Wapen.

Soo betekent nog huydendaags in de *Franse*-taal *Truye*, een *Straat-verken*. Gelijk ook in de *Duitse*-taal een *Verken*, *Tru* genomt werd. Uyt dese dertig Witte, sijn al de groote *Koningen*, ende *Landschappen* voortgekomen, geen wonder, want onder al de vrugt-dragende Gedierte, en is niet een dat soo veel Jongen t'eender dragt voortbrengt als een *Seuge*.

Pag. 6. lin. 26. *Den Engelsen Angul*] Den Ouden Kronijk-sgryver *Saxo*, die veele van de outheid van de eerste opkomste der Volken gesgreven, ende veel andre in dat stuk verleyt heevt, dervt ook versieren; dat veele Eeuwen voor *Kristus*, eenen *Humbel*, de Vader soude zijn geweest van *Dan*, ende van *Angul*, waar van dat *Dan* den eersten besitter van *Denemarken*, ende *Angul* van *Engeland* soude zijn. Het welk van *Dan* schijnt aangenomen, ende gevolgt te werden, by *Albertus Krantzius*, in sijn besgryving van *Denemarken*, het 1. *Bouk*. Daar hy *Dan* den eersten *Koning* van *Denemarken* stelt. Maar hoe dat *Engeland* van dien *Angul*, het begin soude heb- *1. Koning van Denemarken.*

hebben, ſpreekt hy met bondige redenen tegen, om dat van onſe Eeuw aff, tot omtrent over Duyſent-Jaar, dit Eyland *Albion*, daar na *Brittan*, ende maar ſeer onlangs *Engeland* genomt is geworden. Het is wonder, dat hy de ſelve onſeekerheyt in den *Deenſen Dan* ook niet gemerkt en heevt: Dog het ſchijnt datter wat meer ende beter getuygenis is, datter in de eerſte tijden, ſoodanige *Koningen* in *Denemarken* geweeſt ſijn. Maar dat die beyde, *Dan* ende *Angul*, ſoonen van eenen *Humbel* geweeſt ſouden zijn, ende waar dien *Humbel* uyt de Logt was komen vallen, weetmen niet. Mogelijk is hy uyt *Weſtphalen*, op een ſak met Veeren, blindeling, komen over-waayen, daarmen de domſte ende botſte ſlag van Menſen, die daar veel zijn, *Hummelingen* nomt; ende men ſeid, dat ſy de jonge Honden ſlagten, dat ſy blind geboren werden. Daar van het Spreek-woord: *Soo blind als een Hummeling*. *Saxo* ſeid, dat het veel Eeuwen voor *Kriſtus* was. Te regt, want het moet al lang geleden ſijn, met dat die Landſchappen al lang bekent geweeſt

ſijn,

ſijn, nogtans is het al lang geleden dat onſen *Lieven-Heer* een Kind was.

Pag. 6. lin. 27. *Den Deenſen Danus*] Mr. *Jan de Klerk*, in de voor-verhaalde af-komſt van de *Hartogen* van *Braband*, brengd eenen *Diephebus* in't Spel, die den eerſten Beheerſer van *Denemarken* ſoude zijn geweeſt, een ſoon van *Palamedes*. Dat *Denemarken* van haar eerſten Koning *Dan*, ofte *Danus*, de Naam ſoude hebben, gelijkt wat beter: dog van wie, waar, ende wanneer dat hy geboren is, en weetmen niet. Dat gaat immers al vry vaſt.

Pag. 7. lin. 2. *Schotſe Schota*] Dat de *Schotten* ende *Yeren* een Volk is, van Outs wild woeſt Volk, is kennelijk; welkers begin ende oorſpronk onbekent is. Het zijn de Menſen-eeters, daar de oude Sgrivten van tuygen. Den Oud-vader *Hieronymus* verhaalt, in het 2. Bouk tegens *Jovianum*, dat hy een Kint zijnde, in *Vrankrijk* eenige wilde Menſen, uyt die Geweſten geſien heevt, dat Mens-eeters waren. Hier van komt het Spreek-woord, *Van wilde Yeren*, alſmen een woeſt ende onbeſuyſt Mens *Iren ende Schotten.*

wil

wil aff-beelden. Men houd het voor ſeeker dat haar eerſte plaats ende oorſprong in *Hibernia*, dat is *Yrland*, geweeſt is, daar ſy in't Wilde, gelijk als de Beeſten, op het Velt leevden.

Pag. 7. lin. 3. *Den Ægyptiſen Pharo*] Het Landſchap van *Ægypten*, had mede de naam van haaren eerſten beheerſer *Ægyptus*, (ſgrijvt dien ſelven *Saxo*) maar waar van daan hy gekomen is, en wanneer hy geleevt heevt, en weetmen niet, het is wonder dat die grove *Waarſeggers*, geen ſtond, en plaats, daar by gedaan hebben, dat was immers ligt om doen: dat *Pharo* een Dogter gehad heevt, die *Schota* genomt was, mogt wel waar ſijn, maar het en blijkt nergens. Hoe ſou dog die *Ægyptiſen* Konings-dogter in *Schotlant* gekomen ſijn, daar het ſoo verre uyt die Wereld was? Dat is vry wat anders te ſeggen, en nog meer te verwonderen.

Scoti, &,
——— *Brittanni ab orbe remoti.*

Uyt *Ægypten* over-gekomen, dat is, wat Wonders. Dog alles is mogelijk:
Omnia jam fiunt, fieri quæ poſſe negabam.

Pag.

Pag. 7. lin. 4. *Den Gotisen Gotus*] Uyt wat houk van de Wereld zijn dog dese voortgekomen? Een wild woest Volk uyt het *Noorden*, daar van de *Historien* vol sijn: Dog van haar begin ende opkomst is niet sekers, als dat sy in de Wildernissen opgevoed, een harden aard hebben, ende om haar koudvogtigheyt, lang leven, ende soo vermenigvuldigt zijn, dat sy in haar Land niet hebben kunnen blijven, ende haare Nagebuyren het Land hebben affgeloopen, een roede ende geessel sijn geweest van gants *Italien*, dat sy lange t'ondergehouden, ende haar in wilde ende woeste onmanierlijkheyt, aldaar veele eeuwen erhouden hebben, alle 's Lands Wetten verbreekende, ende verdelgende al wat na eenige geleertheyt, wijsheyt, ende beleid van een goede Lands-bestier ende wel-leventheyt helde. *Goten.*

Pag. 7. lin. 5. *Den Friesen Phryx, ofte Friso*] *Friso* seggen de oude *Friese*-sgryvers een *Konings*-Soon, uyt *Pharrasien* in *Indien*, aan de Riviere *Ganges*, naa sijn Vaders omkomst, uyt het Land *Friesen.*

ver-

verdreven, quam met sijn Broeders *Saxo* ende *Bruno*, met 24. Schepen, 313. Jaar voor *Krists*-geboorte, het *Vlie* indrijven, ende sig aldaar ter neder gestelt hebbende, dewijl sijn Broeders *Saxo* ende *Bruno* hooger optrokken, heevt hy hem aldaar, den tijd van 68. Jaar, als *Prince* van den Lande, gelukkelijk erhouden, ende is het selve
Friesland. Land na sijnen naam *Friesland* genomt. Dit sgrijvt *Martinus Hamcom*, in sijn Bouk *De Viris, rebusque Frisiæ illustribus.* ende naar hem *Pierius Vinshemius*, in sijn *Kronijk van Friesland*, 1. Bouk: daar in sy *Suffridum* ende *Alvinum*, tot tuyg-Sgryvers ende Voorgangers noemen. Hier uyt kan men ook sien waar de *Sassen* ende *Brunswijkers* van aff komen. Voorseeker sijn het *Friesen* geweest, die de eerste Vaart op *Indien*, haar oude Vaderland, gesogt ende gevonden hebben.

Pag. 7. lin. 7. *Het Land ende Heerschappie van Arkel*] Het sprookjen van de vier *Aimons-kinderen*, met haar Paard
Arkel. *Rosbejaart*, werd nog tegenwoordig den Kinderen voor een slaap-deuntjen ver-

vertelt, het en is geen wonder dat men 't selve, oud geworden sijnde, onthouden heevt. Die daar wat meer werk van gemaakt hebben, hebben het in wat gevougelijker schik gestelt, ende opgetoyt, om waar het mogelijk met een schijn van waarheyt, de aff komst van de eerste *Heeren* van *Arkel* toe te passen. Omtrent het Jaar 378. seggen sy, was *Angisus*, Koning *Brabons*-Soon; *Koning van Agrippinen*, nu *Keulen*, aan den *Rijn*, had een Soon *Karel*, ende een Dogter *Verana*, anders *Vrouw Aye*, die verlievde op *Heyman* van *Arkel*, van *Dardanien*, een Hoveling van den selven *Angisus*, daar sy mede naar *Vrankrijk* trak, daar hy van den Koning *Priamus*, met het Land van *Lottrijk* begivtigd wierd, by desen wan sy vier Kinderen, als *Ritsard*, *Reinoud*, *Olivier*, ende *Adelaard*, andre seggen, *Ritserd*, *Vridsart*, *Adelaard* ende *Reinout*, van welken *Ritsard* gekomen is Heer *Ian van Arkel*, de eerste die *Arkel* begreep, overleden in het Jaar 618. Dit sijn alle *Heeren* van groote kloukte ende sterkte geweest. *De Vier Heems-kinderen.* Het Paard *Rosbejaard*, het welk tot *Heukelom*,

kelom, op het al-oude *Huys van Arkel*, met de vier Gebroeders in afbeeldsel als nog vertoont werd, ende wat des meer is aan een zijde gesteld, werd voor waar verteld, dat *Ian de XII.* van dien naam, by genaamt de *Sterke*, (de welke de nieuw-begrepen Stad *Gorkum*, ende Lande van *Arkel*, bestierde, van het Jaar 1234. tot het Jaar 1272. toe) soo groot van Lighaam, Armen ende Beenen geweest is, dat hy eer een *Reus*, als een gemeen Mens geleek, ende dat hy soo sterk was, dat hy een Paard by de Keel vatte, ende tegen een Muyr op sette, ende soo perste, dat het van benauwtheyt sijn Tong uytstak, ende dat hy op eenen tijd, sittende op eenen gesadelden Hengst, sijn Handen ende Armen om een balk sloug, ende het Paard met sijn Dijen met alle vier de Beenen van d'Aard opligte, ende soo kneep, dat het deur den drang van pijn overluyd schreette. Sie *Abraham Kemps leven der Doorlugtige Heeren van Arkel*, onder *Ian de XII.*

Het mogt niet minder wesen, off dese *Heeren* mosten al mede van de

Troya-

Troyanen aff komen, uyt den selven *Brabon van Keulen*, daar van hier voor.

Pag. 7. lin. 8. *De Stad Gorkum*] De Stad *Gornichem*, ofte *Gorkom*, houdmen gestigt te sijn by *Jan de XI.* Heer van *Arkel*, in 't Jaar 1212. volgens tuyg van de gemeene *Kronijk van Arkel*, ende gevoelen van den nauwkeurigen ondersouker *Aart Kemp.* De *Hollandse Kronijk* steld 't selve op 't Jaar 1236. Daar uyt by den selven *Aart Kemp*, ende *Goudhoeven*, om het getal van de *Groote Hollandse Kronijk* (die wel meer gemist heevt) goed te maaken, besloten werd, dat het by *Jan de XI.* de welke in 't Jaar 1234. by de *Stadingers* verslagen wierd, aangeleid, begonnen, ende by sijn Soon *Jan de Sterke* voort voltrokken, ende voltimmert is. Sie *Abraham Kemp.* in het *Derde Bouk* van sijn besgryvinge der Stad *Gornichem.*

Gorkum, wanneer gestigt.

Pag. 7. lin. 14. *Bato, den eersten Stedebouwer van Batavia*] Het geen onse gemeene *Sgryvers* van den naam ende naam-reden van dit Volk ende Land by brengen, dat het sijn oorsprong soude hebben van den Oversten *Bato*, die met

Naam-reden van Batavia van Bato, vals ende verdigt.

de *Katten*, anders *Hessen* over kwam, is een louter Verdigtsel, daar niemand van die tijd gewag van maakt, de eerste naam van *Bato*, werd gelesen in de opsgrivt-Steen van 't Wapen-huys *Roomburg*, dat de *Romeynen* omtrent het Scheid van den *Ouden* ende *Nieuwen Rijn* gehad hebben, ende omtrent 200. Jaar naar *Krists*-geboorte herbouwt is, daar van dat opsgrivt (waar van hier naar) ter geheugenis was doen stellen. Daar op *Cæcilius Bato*, overste Leidsman der *Batavise*-Benden bekent staat, ontwijvelijk alsoo genomt naar het Volk ende Land, daar uyt hy oorspronkelijk was. Soo men nog huydensdaags yemand, die in een vremd Land, ofte onder ander Volk komt, een by-naam van sijn Land ende Volk geevt, soo seid men in *Braband*, *Jan den Hollander*, die men in *Holland Jan den Brabander*, off *Jan den Vlaming* soude noemen, om dat hy daar van daan kwam. Soo is desen ook by den *Romeynen Cæcilius Bato* genomt geweest, naar het Land ende Volk daar hy uyt af kwam; Het kan wel sijn dat ook voor die tijd den naam van *Bato* bekent

bekent geweeſt ſy, maar daar uyt volgt geenſints, dat het Landſchap van ſoo eenen, die noyt bekent en was, de naam ſoude hebben, maar wel, ende veel, dat die naam uyt het Lantſchap, dat eerder ende ouder is, voort kwam. Het waarſchijnlijkſte gevoelen van de naam *Batavia* is, dat het uyt de eygenſchap van het Land ſelv alſoo genomt is. Ende genomen is uyt de woorden *Bat*, ende *Ouwe*, ofte *Auwe*, welke woorden t'ſamen-geſteld, beduyden *Goede* ende *Vrugtbaare Houven*, ſoo nog jegenwoordig de vrugtbaarſte Land-ſtreeke van *Gelderland*, de *Betuwe* genomt werd. Van welke naam-reden t'ſijner plaatſe breeder.

Eerſte bewooninge van Batavien, ende opkomſt van het Volk.

Gelijk dat van de naam-reden, ſoo en is ook niet aannemelijk, dat de bewooninge van dit Land, ende opkomſt van dat Volk, uyt de overkomſt der *Katten* in dit Land, ſijn eerſte begin ende oorſpronk ſoude hebben.

De overkomſt van dit Volk geſchiede naa het bouwen der Stad *Romen* DCCCXI, ende naar *Kriſti*-geboorte LX. Jaar, onder *Nero*, de ſeſte *Roomſ-*

Kaiſar, ende was veroorſaakt, dat ſy om den Oorlog met haar by-gelegen gebuyren de *Ligien*, *Hermonduyren*, *Cheruſcen*, ende andre, ter ſaake van ſekre *Zout-riviere*, haar Land hebben moeten ruymen, volgens tuyg van *Tacitus*, in het XIII. *ſijner Jaar-bouken aan het eynde*. Die haar dan na dit *Batavia*, als een vry Land ende Volk, haar toevlugt genomen hebben, niet als ſommige meynen, een gants ledig ende onbewoont Land, maar dat boven geheugenis van den *Batavieren*, oorſpronkelijk uyt den *Kelten* ende *Cimbren* bewoont was. Tot de welke de *Katten*, die van de ſelve *Duutſen* waaren, haar toevlugt genomen hebben, als tot haar oude *Vrunden* ende *Bondgenooten*: want de oude *Kelten* haar in den beginne mede over den *Rijn*, tot in de *Hertenwalden*, ter neder geſet hebben, ende haar langen tijd aldaar hebben onthouden, van waar nu mede deſe *Katten* naar beneaen kwamen aff ſakken, ende alhier gelandet ſijnde, haar met den eerſten ter neder geſtelt hebben, op een ledige ende onbewoonde plaats, van de andre

In-

Inwoonderen affgesondert, aan den uyterssten kant van 't Land. In welken sin te verstaan is het geen *Tacitus* in sijn 4. *bouk der Gedenk-sgrivten* getuigd, dat sy de Landen aan den *Gallisen*-kant, onbewoont, ende ledig van Volk, kwamen in te nemen, ende soo voort in het *Batavise*-Eyland, over kwamen. Daar van den selven *Tacitus* wel onderscheydelijk spreekt, niet van het *Batavise*-Eyland, maar van de Landen aan den *Gallisen*-kant, dat die nog onbewoont ende ledig lagen. Dit sijn sijne woorden: *Batavi donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ cultoribus vacua, simulque insulam inter vada sitam occupavere. Extrema Galliæ ora.* De Landen aan den *Gallisen-kant*, werden by de *Land-besgryvers* gehouden voor Landen twisken de *Maas* ende *Waal*. Welke Landen met de Rivier de *Waal* van het *Batavise*-Eyland sijn afgescheyden, ende aan d'ander sijde strekken tot aan de *Maas*, het welk by de oude *Sgryvers* den *Gallisen-kant* genomt werd, in opsigt van de Landen aan d'ander sijde van de

Maas, die onder *Neder-Gallien* behooren. Dit was dan het Land dat nog onbewoont was, daar de *Katti* eerst aankwamen, ende haar ter neder setten. Daar uyt men soude besluyten, dat sy van boven den *Rijn* sijn affgekomen, ende haar aldaar ter neder gestelt hebben, dewijl het ledig ende onbewoont Land was, het welk van het *Batavise*-Eyland niet geseid en werd. Gelijk ook den selven *Tacitus* op de selve aangetogen plaats de *Batavieren* die haar over den *Rijn* onthielden, niet oneygentlijk een deel der *Katten* nomt, als namelijk beyde uyt een ende 't selve Volk oorspronkelijk.

Oud Batavien. Dit was het Oud *Batavia*, dat sedert, off met de *Cymbersen-Vloed*, als soo veel hoger van Landsdouwe, het hoofd boven gehouden heevt. Daarom ook de *Gelderse* de eer willen hebben van het regte ende Oud-*Batavia* te zijn, alhoewel sy daar na de naam van *Gelderland* hebben aangenomen: dat haar in desen sin ligtelijk kan toegegeven werden. Wat van haar Outheyd sy, beroemen sy haar dapper op haaren *Burgt*, ende haare

haare Stad *Nimegen*, die sy het *Oppidum Batavorum* willen noemen, daar *Tacitus* van sgrijvt, dat *Claudius Civilis* hem soude onthouden hebben, sulkes met vele omstandigheden, van grote opmerking, beweerd werd, by den vermaarden *Jan Smith*, in sijn Bouk, dat hy *Oppidum Batavorum* nomt. *Oppidum Batavorum.*

Dat het een oude Stad is, ende daar in tegen, ende met het *Lugdunum Batavorum*, nu Leyden; *Grynnes*, Rhenen; *Vada*, Wageningen; *Prætorium Agrippinæ*, Roomburg; *Arx Brittannica*, het Huys te Britten, ende het *Forum Adriani*, nu Voorburg, van Oudheyt roemen mag, is wel seeker: maar wie van de selve de oudste Gedenk-tekenen bybrengt, daar in en heevt het *Nimegen* nog niet gewonnen. Het *Prætorium Agrippinæ*, ende het *Arx Brittannica*, soo ook niet het *Forum Adriani*, by *Leyden*, souden daar in ligtelijk den Voorrang hebben. Gewisselijk, indien de omstandige gelegentheyt van de plaats, haar de naam van het *Oppidum Batavorum* niet en mogte toe-sgrijven, dat haar veele Land-streek-sgrijvers van

onse ende voorgaande Tijden hebben souken te ontdrayen ; Het opschrivt van den aldaar gevonden steen, en soude het haar niet doen.

De welke van Oudheyt opgegeten ende vergaan, verscheydentlijk gelesen werd. Die desen Steen gesien ende onsijdig nagesgreven hebben, en hebben daar niet anders van kunnen maken: als,

D. M.
C. IVLIO CLAV. PVDENTI LVIDONIA
VET. LEG. X. G. P. F. AN. L. ET IVNIO
F. EIVS H. F. C.

Dat is,

Diis manibus. Cajo Julio Claudio Pudenti Luidonia Veterano legionis decimæ geminæ piæ felicis annorum quinquaginta, & Junio fratri, ejus heredes faciundum curaverunt.

In plaats van welk woord *Luidonia*, uyt de gebroken ende afgesleten letteren, sommige *Neoma* hebben weten uyt te vinden. Sulkes voor twee hondert ende vijftig Jaaren by *Wilhem van Berkhem*, in sijn *Geldersse-besgryving* erdigt, ende sedert by de sommige gevolgd is: dat vry wat verre gesogt is.

Met

Met veel meer gelijkenis, ſoudemen daar *Lugdunum* van kunnen ſmaaken. Ende genomen het was alſoo, datmen daar uyt *Neoma* konde leſen, daar uyt en ſoude niet volgen, dat het ſelve van de ſtigting van *Nimmegen* te verſtaan is. Gelijk ook den naam van C. *Julius*, *Claudius Pudens*, aan *C. Julius Cæſar*, geenſints kan toegepaſt werden, om daar uyt den ſelven *Kayſar* tot een Bouwmeeſter van *Nimwegen* te maken. Want hier uytdrukkelijk te leſen is den naam van *C. Julius Pudens*. Ende alſmen den naam van C. *Julius* over al op den *Kayſar Julius* ſoude toe-paſſen, dan en ſoude het geen eynde hebben, om dat de naam van C *Julius*, op hondert ende hondert Opſgrivt-ſteenen gevonden werd, ende in veele maar een gemeene Voor-naam geweeſt is.

Dit en is niet veel beter als de oude Naam-reden ende oorſprong van *Niemegen*: daar by geſeyt wierd, dat *Bato* in dat *Land* veel *Dorpen* ende *Sloten* gebouwt heevt, die hy na de namen ſijner *Edele* ende *Wel-geboortige Mannen* liet noemen. Ende ten laatſten nam hy voor *Naam-reden van Niemegen.*

 een

een *Koninklijke-Saal* ende *Hoff* te ſtig-ten, in de welke hy ſijn Onderſaten ende Volk van 't *Eyland*, tuſſen *Maas* ende *Waal*, bekwamelijk ſoude mogen beregten. Tot dien eynde ſond hy ver-ſtandige Mannen ende Bouw-meeſters door gants *Batavien*, om een bekwame plaats te vinden, dewelke een vervallen Kaſteel vonden, op een hoogen Heuvel, aan den Oever van de *Waal*, weynig be-neden de plaats, daar ſy eerſt den *Rijn* overgekomen waaren, vernemende wie dit Kaſteel had doen maken, haar wierd onderrigt dat wijlen over lange Jaren *Magus Ditis*-Soon, een mogende *Koning der Walen*, dit had doen Stigten, ende noemen na ſijnen Naam *Magum*, ende alſoo de Kinderen van deſen Koning dieper in't Land, weſt-waart op ge-trokken waren, verlaten was, ende in vele Jaren niet bewoont, het welk de-ſen *Bato* wel aanſtaande, is na der plaat-ſe gereyſt, ende ſiende aan de linker-hand een ſchoone Landſdouwe, luſtig ende vrugtbrar, ende aan de regter-zijde ſeer vermakelijk van Bergen, Da-len, Boſſchagien, ende loopende Wa-

teren,

teren, heeyt het vervallen Huys weder opgeregt, ende met drie om-gaande Muyren verciert, ende geveſtigt, ende doen noemen *Noviomagum*; dat is *Nieuw Megen*, om dat hy 't Kaſteel *Magum* vernieuwt had. Dit is immers veel ouder, ende gelijkent veel beter naa den naam als het ander. Om dat te beveſtigen, betuygen de Inwoonders aldaar, nog met de vertooninge van een *Kapell*, off *Rond-Verwelvden Tempel*, van groote oudheyt, daar in ſy ſeggen, dat de *Heydenen*, voor de tijd van de *Romeynen*, haar *Affgoden-dienst* gepleegd hebben. Wie ſouw daar aan twijvelen? de ſtukken wijſen het uyt.

Datter andre *Batavi* in deſe Landen bekent waaren, buyten die geene dewelke alhier *Catti* genomt werden, werd doorgaans genoug betuygd in de affſonderlijke benaminge van deſelve, als dewelke meer als op eene plaats by den ſelven *Tacitus*, ende den *Kaiſar Julius*, in ſijn *Galliſe-oorlogen*, onder den naam van *Batavi*, als Inwoonders van 't ſelve Land, al voor dien tijd bekent ſtaan. Tot een ſeker teeken, dat wel beyde

N 6 deſe

dese Volken af-komstig uyt een ende den selven oorspronk, met den and'ren sijn verenigt, dog elk op haar selven, een verdeylt Volk geweest sijn. Sulks ook wel te regt werd aangetekent in de *Oude Hollandse Kronijk*, *divis.* 1. *cap.* 3. daar geseid werd, dat de *Batavieren*, haar oorspronk ende afkomsten nemen van't Volk, datmen nomt *Hermonduren*, gelegen boven 't grote Bosch *Hercinia*, ende waaren Gebuyren met het Volk, diemen *Katten* heet. Soo werden dan de *Batavi* met verscheyde Namen genomt, ende onder verscheyde algemene Namen begrepen. Soo sijn van ouds deselve *Nedersaxen* ende *Franken* genomt, om dat sy van daar herwaarts overgekomen sijn, ende wierden de *Saxones inferiores*, *Batavi*, *Frisii*, *Bructerii*, *Chamævi*, *Catti*, *Tencteri*, *Salii*, *Agrivari*, ende andre gebuyrige Volken, die twisken den *Rijn*, *Eems*, *Weser*, ende *Elve*, de grote Landen van *Duutsland*, tot aan de *Noord-zee*, ende van het hooft *Iekum*, nu *Calais*, tot aen de *Schelde*, *Maas*, *Rijn*, ende het *Vlie*, ende *Weser*, de Strand besaten, met een algemenen

naam

naam *Franken* ende *Franci* genomt: Soo is *Friesland* mede met de Naam van *Out-Frankenland* gènomt geweest, tot dat sy sedert den Jare 450. den selven Naam aan de *Franken*, die in *Gallien* overgetrokken waren, ende *Rijn-franken* genomt wierden, hebben gelaten, sedert welken tijd sy *Friesen*, ende het Land *Friesland* genomt is geworden, niet van het woord *Vries*, ofte *Kout*, als sommige menen, maar van het woord *Fry*, dat is *Vry*, als off sy wilden seggen *Vrye* ende niemand onderhorige. Sedert die van *Gallien*, *Franssen*, ende het Land *Frankrijk* genomt is.

Pag. 7. lin. 17. *Sint Willebord*] Den Hollandsen Chronijk-sgryver *Jan van Leyden, den Karmeliter, lib.* 2. *cap.* 2. begint de geboorte van desen *Willebord*, met een *Mirakel*, ende *Wonder-val van Heyligheid*, als een anderen *St. Jan, de Voorlooper Christi*. Sijn Vader was genomt *Wilgis*, ende sijn Moeder *Orania*, die een wonderlijk teken sag doen sy *Willebord* nog in haar Lighaam droeg. Sy sag op een nagt, in haar slaap, datter een Nieuwe-Maan in den Hemel verscheen, die sy sag

Het leven ende afkomst van St. Willebord.

ſag dat in korten ſtond halv vol wierd, ende ſoo voort tot geheel rond aanwies, ende viel ten laatſten van boven neder in haar mond, ende deſelve doorgeſlikt hebbende, beſtond haar gantſe Lighaam klaar ende vol ligt te werden; ontwakende, was ſy gants ontroert, niet wetende wat dat mogte beduyden, gaf het een ſeker *Biegt-Vader* te kennen: die haar vraagde, oft ſy ook in die nagt van haar Man tot voort-teling bekent was? dat ſy niet ontkende: naar welke Biegte, hy antwoorde, dat dit wat wonders in haar ſoude beduyden. De Maan, ſeide hy, die gy van ſoo kleyn tot groot hebt ſien waſſen, is een Soon, dien gy in dien nagt ontfangen hebt, die door het ligt der Waarheid, de dikke duyſternis der ongelovige ſal verligten, ende waar hy ſal gaan, oft keren, ſal hy door het ligt van den Hoogſten, de Wereld met ſijn volmaakte Heiligheid vervullen, hy ſal door een vrugtbare Naam van veele aangeſien ende gekent werden, geenſints minder als die geene die door vierige gebeden, ſoo aan de Son, de Maan, ende elff Sterren, den Prophetiſen-geeſt ontfing.

Het

Het welk alsoo gevolgt is, want het geschiede, na dat hare dagen vervult waren, dat sy eenen Soone baarde, die sy na sijn ontfangen Doopsel, den Naam van *Willebord* gegeven hebben. Na dat hy tot sijn Jaren gekomen was, is hy ter Scholen gesonden by Geestelijke Mannen in der Kerken tot *Herpen*, in *Engeland*, daar hy een *Klooster-Klerk* wierd, ende een geschooren-Kruyn aannam. Daar hy alsoo vorderde, dat hy op sijn Twintig Jaar, als een andre *Samuel*, *Gode* ende de Mensen, tot een welbehagen, alle andre te boven ging. Desen *Willebord* vernemende, datter in *Yrland* een geleerde Schole was, is hy aldaar overgetogen, tot den *H. Vader* ende *Bisschop Egbert*, ende tot den *H. Man* ende *Priester Wigbert*; van welken *Bisschop Egbert*, *Willebord*, Mede-*Priester* gewijd wierd. Ondertussen had desen *Bisschop Egbert*, sijnen *Priester Wigbert*, in *Neder-Duytsland* overgesonden, om aldaar de ongelovigen, het *Woord-Gods* te verkundigen, maar heevt daar geen voordeel kunnen doen, ende kwam weder in *Yrland*. Daar na doenmen

sgreev]

ſgreev 690. ſeid hy, doen *Willebord* 33. Jaar oud was, heevt den *H. Geeſt* in *Willebords*-Herte een grote Vlamme ende Vier ontſteken, alſoo dat het hem niet genoeg en ſcheen te weſen, dat hy tot dien dage toe alleen in Godſdienſtige Heyligheid ſoude geoeffent ſijn, ten waar dat hy ook andre Menſen, in het verkundigen der Waarheit voorſtond, ſoo heevt hy voor hem genomen, uyt ingevinge des *H. Geeſts*, en ſijns Moeders openbaringe, hem vaardig gemaakt, ende nog andre elff goedwillige Mannen met hem genomen, als *Swigberd*, *Willebald*, den *Abt Lebuyn*, *Winibald*, twee *Ewalden Prieſters*, *Marcellijn*, *Acha*, ende *VVidbert*, ook *Prieſters*, en *Adelbert*, *Levijt*, des Konings-Soon van *Deyeren* in *Engeland*, welke alle haren oorſpronk hadden vande *Saſſen* en *Vrieſen*, die *Engeland* ingenomen hadden, ende daarom bekwaam den *Vrieſen* dat Woord te verkundigen, met deſe *Heylige Doctoren*, is *Willebord* Scheep gegaan, heevt in den mond des *Rijns*, ſijn Seyl geſtreken, ende daar een weinig geruſt, ende van daar voortgevaren, na dat Slot *Wiltenburg*, datmen

St. Willebords Mede-geſellen.

men *Utregt* nomt, gelegen op den Oever van den *Rijn*, ende bestonden aldaar met groter vierigheid dat *Woord-Gods* te verkundigen, maar en konden daar nog geen vrugt doen om de hardigheyt des Konings *Radbout*, met sijne *Vriesen*. Soo dat *Willebord* naar Hartog *Pippijn* van *Braband* vertrok, een Grootmeester van des *Konings Huys* in *Vrankrijk*, die in't Jaar 692. een groot Heyr vergaderde, ende met een grooten Hoop op den *Vriesen* aantoog, die hy met haaren Koning *Ratbold* overwon, ende daar toe bragt, dat hy het Heylige *Doopsel* ontvangen soude, daarom dat Hartog *Pippijn* weder in *Vrankrijk* komende, *Willebord* met sijn Gesellen, weder in *Vriesland* gesonden heevt, om den Koning *Radbout*, met sijn Volk, tot het *Kristen-geloov* ende heylig *Doopsel* te brengen, maar, want hy daar niet bedrijven, nog vorderen en mogt, is hy wederom naa *Oost-Frankrijk*, dat is, *Uytregt* getogen, daar hy onlangs dat Volk tot het *Kristen-geloov* gebragt had, welke Stad doe nog stond onder de Heerschappye ende Mogentheyt der

Konin-

Koningen van *Vrankrijk*, als van dien tijd aff, dat sy *Radbout*, der *Vriesen Koning*, daar uyt verdreven hadden. Ende sie de H. Man *Willebord* is t'*Uytregt* gebleven, ende heevt veel *Priesteren* by hem vergadert, ende aldaar de vervallen Kerke van *St. Tomas*, tot een *Bede-huis* ende *Doop-vunte* opgeregt. Hy heevt sijne *Gesellen* daar gelaten, ende is wederom in *Vrankrijk* tot *Pippijn* overgetogen: door wiens toedoen hy naderhand door den *Paus Sergius*, tot Aarts-bisschop van *Utregt* gewijd is. Het welk geschiede in't Jaar 697. Daar hy hem ter neder stelde, ende alomme door sijne *Medegesellen* het gantse Land tot het *Kristen-geloov* bragt, ende is aldaar overleden, naa dat hy den *Bisschops-stoel* 40. Jaar bekleed had.

St Willebord, Bisschop van Utregt.

Hier hebt gy het gantse leven ende bedrijv van den *H. Willebord*: Het selve werd ook besgreven by andre, als by *Johan vander Beek*, in sijn Lijst der *Bisschoppen* van *Utregt*, dog wat omsigtiger, daar hy met desen *Willebord*, als den eersten *Bisschop* van *Utregt*, begint.

De *Oude Hollandse Kronijk-Sgryver* in de

de *Derde Divisie*, heevt daar in den *Karmeliter Monik* van woord tot woord gevolgt, behalven dat hy hier en daar veel van 't sijne by doet. *Jan vander Beek*, buyten dat, een Sgryver van Geloov, bekent in de opkomst van de eerste *Bisschoppen van Utregt*, dat hy het leven van desen Heyligen *Willebord*, uyt de oude *Engelse Gedenk-sgrivten* heevt nagesgreven, ende verhaalt onder andre van sijne Mede-hulpers: dat *Adelbert* in *Kennemer-land*, *Werenfrid* in de *Betuwe*, *Willebold* in *Oost-Vriesland*, ende *Sint Marcellijn* in *Over-Yssel*, de *Heydenen* bekeerde. Dit gebeurde in't Jaar 697. dat *Willebord* om sijn bysondre Heyligheyt, *Bisschop van Utregt* werd, welken Stoel hy tot sijn dood, den tijd van veertig Jaar, beseten heevt.

Wie souw dat niet gelooven, daar men Tijd, Man, en Plaats nomt? Dat moet immers waer sijn.

Als men van de eerste beginselen van de opregte verkundiging van het *H. Euangelium* door de gantse Wereld soude ondersouken, soo is immers genoug bekent, dat die, sedert den tijd

van

van de *Apostelen* soude moeten gesogt werden, dat by de tijd van *VVillebord* niet te pas en komt; waar blijven sy met haarèn *Sinte Pieter*, die den eersten *Roomsen-stoel* beseten heevt, soo sy seggen, maar om die twee-genaamde heylige Eerstelingen in eene Kaproen te brengen, soo willen wy haar dat gaarn toe geven, dat door die beyde, dat is, de *Pausen van Romen*, ende sijn gestelde *Bisschoppen*, het eerste by-geloov, ende Afgodise-dwaling in het *Kristendom* gekomen is; Welke nieuw-vonden, als daar is de *Vervorming* ende verandering van het *Mis-brood* ende *VVijn*, den *Beelden-dienst*, ende *Aanroepinge* der *Heyligen*, het *Vagevier*, de *Oorbiegte*, de *Ziel-missen* ende *Aflaten*, nog vele Eeuwen na *Kristus*, ende de sendinge van sijne *Apostelen* niet bekent en sijn geweest, gelijk dat (onwederleggelijk) beweerd ende aangewesen werd by *Pieter Kabeljauw*, in sijn *Oude Catholijke VVaarheyt der Gereformeerde Kerke*, tegen het Nieuw-geloov des *Pausdoms*, *cap.* 36. *en* 37. daar by komt, dat verscheyde instellingen nog soo jong sijn, dat het onse

ſe Ouders heevt mogen geheugen, die tot weeringe van de ingevoerde *Aflaat-brieven* in het Jaar 1517. opgekomen, ende daar op gevolgde *Conſcientie-dwang* in den Jare 1555. ende daer om ſtreeks, haar Goed ende Bloed hebben opge-ſet, ende door een algemeenen ingegeven afkeer, tegen den by-geloovigen *Beelden-dienſt*, (ende wat des meer is) door de welke in't Jaar 1566. op eener ſtond, over al ende in alle *Kerken* van *Nederland*, de *Beelden* affgeworpen, ende de *Mis-altaren* ter nedergevelt ſijn) den gantſen *Godſdienſt* is herſtelt geworden, ende van al die oude by-geloovige dwalingen is geſuyvert.

Dat door ingeven der *Hierarchale* ende al beheerſende dwang-magt der Geeſtelijke, ſoo men die ſoo noemen mag, deſen *VVillebord*, een van de voornaamſte van die Bende, ſig in wangelovige ſchijnheyligheyt verſtout heevt, ſig ſelven onder de ſchaduwe van den *Paus van Romen* tot een *Biſſchop* op te werpen, ende ſig Meeſter van dit Land te maaken, ende hy den eerſten *Biſ-ſchop* van *Utregt* mogt ſijn geweeſt, dat

mag

mag wel wesen, d'een off d'ander moet de eerste geweest sijn, gelijk ook daar aan weynig gelegen is, waar hy van daan gekomen is, uyt *Engeland*, off uyt *Schotland*, hy mogt in dit Land niet geboren sijn, daar most wat vremts ende ongemeens by-komen.

Dat hy daar omtrent ergens van daan gekomen kan sijn, is een goed ende klaar bewijs in de silvere *VVijnflesse*, die hy in't overkomen ende landen omtrent de Stad *Vlißingen* in *Zeeland*, had laten staan, de welke na sijn dood, aldaar bewaart is, maar waar hy nu gebleven is, en weet men niet, daar van seggen sy, dat *Vlißingen* in het Wapen van de Stad, een *VVijn-fles* tot een teeken voert. Dit gaat immers heel vast. Daar uyt kan men sien dat *VVillebord* een Man van Magt ende Aansien moet geweest sijn. Het gaat hoe het mag, *Sinte VVillebord* moet den eersten sijn, die hier het *Kristen-geloov* in't Land gebragt heevt. Maar souw hy het regte *Kristen-geloov* hier niet wel gevonden hebben, ende van den *Paus* gesonden sijn, om de Luyden van dit Gewest in

een

een eenvoudige blindheyt, onder ſijn magt te krijgen? Dat was wat anders.

Dat ons die *Vlieſen* van de oogen geligt ſijn, ende dat mom-aanſigt is aff-getrokken, hebben wy *Jan Hus*, ende *Hieronymus van Praag*, met haare Navolgers, *Martijn Luter*, *Jan Kalvijn*, *Philippus Melanton*. ende van onſen tijd, den Wijſen ende Geleerden *Heer van Aldegonde*, *Philippus Marnix*, te danken.

Dat van *VVillebord* gaat vry vaſt, die heevt ſijn Navolgers, maar waar ſijn dog de andre elve *Apoſtelen* gebleven, die met hem over kwamen, datter van haar geen affkomelingen en ſijn overgebleven, mogelijk hebben ſy in een kuyſe heyligheyt, als twee Doffers op malkander gepaart geweeſt, off ſy ſijn van Paarde ende Eſels vermenging voortgekomen, ende uyt haar eygen aart, onvrugtbaar gebleven.

Dat den Roomſen *Advocaat Marcus Minucius Felix*, die geleevt heevt omtrent de tijd van *Alexander Severus*, omtrent twee hondert ende dertig Jaar na *Kriſtus*, al met den bygeloovigen *Afgoden-dienſt* van dien tijd geſpot heevt, ende

ende ſoodanigen aanhang gehad heevt, dat hy met meerder redenen voor den eerſten *Biſſchop* van het waare *Kriſten-geloov*, onder de *Heydenen* mag erkent werden, is genoug kennelijk uyt ſijn voortreffelijk eind-oordeel tuſſen *Cæcilius* ende *Octavius*, daarom het ſelve Bouk *Octavius* genomt is, daar *Lactantius*, ende den Oud-vader *Hieronymus* ſoo veel van gehouden, ende ſoo veel van geroemt hebben.

Dat de oude *Batavieren* ook al kennis van het waare *Kriſtendom* gehad hebben, ſonder dat men het uyt ſoodane opgeraapte Heylige Wonderen van ſoo veel jonger tijd behouvt te ſoeken, is uyt de *Roomſe Sgrivten* van haar Leven ende Omnegang kennelijk genoug, het geene *Philippus Cluverus*, van de *Heydenſe Afgoden-dienſt* onder de ſelve verhaalt, is vry van een ouder tijd.

Dat het den *Paus van Romen* nergens anders om te doen geweeſt en is, als dat hy door ſijne *Biſſchoppen*, het gantſe Geeſtelijk ende Werelds gebied onder hem ſogt te krijgen, is wel ſeker. Daar van getuygen de ſware Oorlogen by de

ſelve,

ſelve, niet ſoo ſeer tot voorſtand ende verbreydinge van den *Kriſtelijken Godſdienſt*, als wel uyt een Werelds-inſigt van hooger Magt ende Onderwerp, in dit Land gevoerd, daar van de oude Tijd-ſgrivten vol ſijn, hier te lang om op te tellen. Dat ſy ook met alle middelen het Werelds regtſ-gebied onder haar hebben ſouken te krijgen, ende des magtig waaren, ende, ſoo lang ſy mogten, hebben ſouken te houden.

Pag. 7. lin. 19. *Daar onder Sint Urſel*] Leeſt, *de Anderde Sint Urcel.* Want de eerſte optogt in deſe Landen by *Sint Urcel*, met haare *Elff Duyſent Maagden*, om in dit Land, de *Heydenen* te bekeeren, was omtrent het Jaar 220. andre ſeggen in 't Jaar 383. naar *Kriſti*-geboorte. *Jan van Leyden Chronic. lib.* 1. *cap.* 4. ſtelt het op het Jaar 237. *Jacobus Philipſpi van Bergen*, een *Karmeliter Monik* van *Sint Auguſtijn* aldaar, in ſijn Bouk, dat hy nomt *Supplementum Hiſtoriarum ab initio mundi*, dat te *Venetien* gedrukt is, eerſt in 't Jaar 1486. ende daar na in 't Jaar 1513. verhaalt het ſelve in ſijn 9. *Bouk*, onder *Paus Leo*, ſoo hy

De Hiſtorie van St Urſel, ende haare Elff Duyſent Maagden.

O ſeid,

ſeid, de 47. by andre de 46. dat deſe moord van de *Elff Duyſent Maagden* geſchied ſoude ſijn in 't Jaar 453. op de XII. *Kalend. van November*. Andre ſeggen onder den *Paus Cyriacus* de 19. die daarom by de ſommige in 't getal der *Pauſen* niet genomt en werd, om dat hy met *Sint Urcela* wilde reyſen, ende daar van niet aff te raden was. Dat dan met de eerſte Tijd-rekeninge van het Jaar 220. wel over-een-komt, om dat hy tuſſen *Urbanus* de 18. die in't Jaar 223. *Paus* wierd, ende tuſſen *Calpurnius*, die in't Jaar 231. *Paus* wierd, geleevt heevt. Sulks heb ik deſe dagen tot *Keulen* in *St. Urſelen Klooſter-kerk*, daar de geheele *Hiſtorie* kunſtig werd aff-gebeeld, by onderſgrivt geleſen, dat die reyſe by *St. Urcela*, omtrent het Jaar 220. was aangevangen.

Maar het en komt op een hondert Jaar off twee niet aan: daarom ſeid het oude *Chronicon Chronicorum*, daar van ſeer wel, *Etſi dubium exſtat de tempore paſſionis, de Martyrio tamen earum Eccleſia non dubitat.* Dat is, *Al iſt dat den tijd, wanneer dat het gebeurt is, niet ſeeker*

en

en is , ſoo werd de ſaak ſelvs nogtans by de Heylige Kerk voor ontwijvelijk gehouden.

Het gemeene ſgryven is : Dat ter dier tijden in *Britannien* een Koning was, genaamt *Dionethus*, andre ſeggen *Notus* , de welke een Godſalige ende ſchoone Dogter had , die hy uyt de Koninginne *Daria* gewonnen had, *Urcela* genaamt, de welke ten Huywelijk wierd verſogt van een *Heidens* Koning voor ſijnen ſoon *Holofernes*, niet ſonder dreygen van ſijn afgunſt , ſoo hy des weygerde. *Urcela* door een *Engel* vermaant,heevt het Huywelijk toegeſtaan, op het aanraden van haar Vader, mits dat nog drie Jaaren met het Huywelijk ſoude werden vertouvt, ende dat nog *Elv Duyſent jonge Maagden*, ende *Weduwen* haar ſouden werden toegevougd, om daar mede, volgens openbaringe en laſt, door den *Engel* aan haar gedaan ende gegeven, een reyſe naar *Keulen* te doen. Deſe dan by een gekomen ſijnde, hebben verſcheyde *Koningen* ende *Koninginnen*, ende haare nabeſtaande , ook den *Paus Cyriacus*, met veele *Biſſchoppen*,

ende ſelvs mede *Conſtantina*, de *Kaiſe-rinne*, nog Maagd ſijnde, tot haar geſel-ſchap gehad. Als ſy tot *Keulen* kwa-men, vonden ſy de Stad van de *Hunnen* belegen. Welkers Overſte hoorende van ſoo grooten menigte van Jonge *Maagden*, is verwondert geweeſt, ende heevtſe tot hem doen komen, ende als hy onder deſe *St. Urſela* ſag, verlievde hy op haar ſchoonheyt, ende begeerde haar tot ſijn Vrouwe. Maar *Urſela* heevt dit geweygert. Doe heevt de Overſte al haare *Maagden*, ende by-hebbende geſelſchap, laten ombrengen, ende als ſy nog al weygerig bleev, is ſy eindelijk ſelvs mede gedood. Deſe Moord geſchied ſijnde, heevt God ee-nen geeſt van ſwijmelinge ende ver-werringe onder de *Hunnen* geſonden, haar vaſtelijk inbeeldende, dat ſoo veel *Benden* van *Soldaten*, als ſy *Maagden* vermoort hadden, tegen haar kwamen, ende ſijn alſoo met verbaaſtheyt ge-vlugt, ende is *Keulen* met dien ſchat van ſoo veel heylige Lighamen, ende Gebeenten van *Elv Duyſent Maagden* verheerlijkt, ende verrijkt. Alleen *Sinte*

Ku-

Kuniere bleev over, die van den Koning *Reen*, uyt mededoogentheyt met ſijnen mantel overdekt, ende alſoo ontſet, ende beſchermt wierd; volgens tuyg van *Jan van Leyden*, *Chronic. lib.* 1. *cap.* 4. Daar moſter ten minſten een over blijven, die het vertellen mogt, hoe dat het afgeloopen was. *Sint Kunier.*

Wie ſoude dat niet gelooven, het welk van ſoo eenvoude *Moniken*, ſoo opregt ende heyliglik vertelt werd. Het gebeente van deſe heylige *Martelareſſen*, ſtaat nog tegenwoordig in de *Machabeen* ende *Urſelen Klooſter-kerk* tot *Keulen*, de welke geſtigt ſijn op de ſelve plaats daar deſe Moord geſchied is, in een groote menigte, ter eeuwiger gedagtenis, in opene Kaſſen te pronk. Daar ook verſcheyde gemetſende *Tomben*, van de voornaamſte, tot een teeken dat die daar begraven ſijn, overwelvt, vertoont werden, met naam ende toenaam wie de ſelve geweeſt ſijn. In't midden van de ſelve *Machabeer-kerk*, ſtaat een verheven gewelv, daar onder, ſoo my van Luyden, die dat ſekerlijk geloovden, berigt is, een diepen put is,

daar in het Bloed van de selve *Martelaressen*, nog staat en spartelt, ende geduyrig beweegd, ende seyde my een ander, dat het daarom overwelvt ende toegemetsent was, om dat het soo geweldig ruysde, dat die geene die het hoorde, doov wierd, ende die het sag soude blind worden. *O Sancta simplicitas!*

In de Kerk te *Kleev*, is mede een kas vol van dat Gebeente, ende sijn daar mede verscheyde Hoofden te sien, de welke van daar den *Rijn* aff sijn komen aandrijven. *Broer Jacob van Bergen*, in sijn voor-verhaalde *Kronijk lib.* 9. *op't Jaar* 453. verhaalt onder andren, dat het hooft van de heylige *Martelaresse St. Urcel* in het *Augustijns-klooster* tot *Bergen*, onder wiens *Ordre* hy behoorde, is overgebragt, ende aldaar in grooter heyligheyt bewaart werd. Maar, soo ik het wel heb, heb ik ook de *Tombe* van dese heylige *Martelaresse* in de *St. Urcelen Kerk* tot *Keulen* gesien, soo moet dan dese *Santinne* daar sonder Hooft begraven sijn. *Jacob Toutsteen*, den onberispelijken Sgryver van den *Roomsen* *Ule-*

Ule-spiegel, cap. 7. verhaalt uyt seeker Boukjen, in 't Jaar 1185. gesgreven, van eenen ongenomden *Frater*, die sijnen naam uyt nedrigheyt niet en heevt willen noemen, om dat hem de *H. Maget Maria* de gelegenheyt van de reyse ontdekt had, ende om dat hy hem den geest van *Moses* toesgrijvt, die ook door den *Geest Gods* veel dingen gesgreven heevt, die twee duysent Jaaren voor sijn tijd geschied waaren. Dat als dese heylige *Maagden* ende *Weduwen* op de reyse waaren, sy door de verschijninge der *Engelen* getroost sijn, ende de kleyne Kinderkens soo gesterkt wierden, dat sy niet en behoufden te suygen aan haar Moeders, ofte Voedsters Borsten, als sy maar alleen haare Vingeren in de Mond staken, soogen sy daar een Hemelse dauw uyt, die haar voede; Ende sulke, sgrijvt hy, waaren wel vijv honderd. Ook hadden de Vrouwen niet van nooden dese Kinderkens te vegen, en schoon te maken, dewijl de selve haar op de reyse niet vuyl en maakten, nog en bepisten, sy en schreyden ook niet. Als desen *Frater* aan dese saaken selv

begonst te twijvelen, dewijl hy dit sgreev, kwamder een stem uyt den Hemel, de welke seyde; *Het is waaragtig dat gy gesgreven hebt, ende daar sijn onder de Elv Duysent Maagden soo groote Mirakelen geschied, dat indien de selve besgreven wierden, geen Mens en soude gevonden werden, diese soude gelooven.*

Wat soude men beter ende sterker bewijs kunnen versinnen; evenwel staat het yder vry daar van te gelooven het geen hem goed dunkt: en offer yemand was, die dat niet en konde gelooven, hy en soude daarom juyst niet verdomt sijn; het Geloov is een gave van den *Geest*; die dan soodanige gaven niet ontvangen heevt, die en sal daar ook niet voor verantwoorden.

Pag. 7. lin. 22. *Pippijn Konink van Vrankrijk*] Dit en was *Sint Pippijn* niet, *Karlemans*-Soon, die van Koning *Lotharius* in 't xxx. Jaar sijns Rijks van *Vrankrijk*, tot den eersten *Hartog van Brabant* gestelt wierd, van wiens Heilige afkomsten, hier voor genoug gesgreven is; maar het was *Puppijn*, bygenomt de Kleyne, *Karel, Martels*-Soon, vijvde

Puppijn, de Kleyne, Koning van Vrankrijk.

vijvde *Hartog van Braband*, die door bevel des Paus *Zacharias*, by *Bonifacius* de Tweede, *Bisschop* van *Vtregt*, in plaats van *Hilderic*, die sijne sake niet wijs en was, ende daarom in een Klooster gesēt wierd, in't Jaar 750. tot *Koning* van *Vrankrijk* verkoren wierd. Dit sgrijvt *Jan de Klerk* in het 2. Bouk van sijn *Brabantse Chronijke*, *cap.* 16. Maar *Jan van Leyden*, die het nog al soo omstandig verhaalt, stelt het selve op't Jaar 753. Daar van my wonder dunkt, dat de Oude *Hollandse Kronijk-besgryver*, die den selven *Jan van Leyden* van woord tot woord heevt nagesgreven, geen gewag en maakt: Soude hy dit onwetende overgeslagen hebben, off soude hy, die andersints een geheele Oliphant laat door-slippen, aan dese Mugge gestikt sijn?

Hier uyt souw dan volgen, dat selvs de *Koningen van Vrankrijk*, ende het goedkeuren van de selve aan den *Paus van Romen*, gestaan soude hebben. Waar wil dog dit heenen! Hier stellen sy den *Konink van Vrankrijk* een maaksel van den *Paus van Roomen*, door toedoen;

let wel, van den Heiligen *Bisschop van Utregt*, door wie ons soo veele Eeuwen tot sijn volkomen onderhorigheid heevt souken te brengen; het is geen wonder, dat soo weinig Jaren daar naar eenen *Diderik van Aquitanien*, tot eenen vermomden *Graav* in 't spel gebragt werd, die dit Graavschap van den *Koning van Vrankrijk*, ende hy wederom sijn Rijk van den *Paus van Romen* soude besitten: Soo most dan ook geseid werden dat desen *Pippijn*, *dese Landen soo wel als Vrankrijk soude beheerst hebben*, om dat versierde *Graavschap van Holland*, aan den *Koning van Vrankrijk*, ende door hem aan den Stoel ende Heerschappy van *Romen* vast te maaken.

Hier werd nu het mom-aansigt afgetrokken, ende blijkt wel klaar dat al 't selve by die *Moniken*, om haar saaken in dese Landen tot een begin van Oudheyt te brengen, buyten de waarheyt verdigt is, waar blijkt oyt dat de *Pausen van Romen* het oorspronkelijk regt over het stellen ofte goed-keuren der *Koningen van Vrankrijk* gehad hebben?

ben? ende waar blijkt dat de *Koningen van Vrankrijk* ons een *Vorst* ofte *Graav*, buyten onsen wille, hebben kunnen opdringen, die soo die van buyten tot onse bescherminge sijn ingehaalt, wy noyt als voor onse Veld-oversten tot onsen dienst, ende onder onse gebiedende bepalinge hebben aangenomen. Waar van op de besgryvinge selvs breeder.

Dit sy alhier in agt genomen, dat hier uyt genoug kan blijken, dat alle die givten ende givt brieven, daar de eerste instellinge tot soodane beheersinge, die daar noyt geweest en is, mede schijnt vast gemaakt te werden, niet anders als versierde verdigtsels en sijn, van die *Hierarchale* ende al-beheersende *Moniken* ende *Mis-Papen*, die daar door haar opgedrongen en gebedelt besit, tot een vast eygen hebben souken te maken, om soo metter tijd de voornaamste Goederen deser Landen, nog verder onder haar besit te krijgen ende houden.

Die maar eenige kennis off verstand heevt, kan immers wel sien dat tegen de waarheyt versiert is, de overgivte ende ver- *Erdigte Givt-brieven van de Goederen der Kerke van Utregt.*

verder bevestiging by Koning *Puppijn van Vrankrijk*, aan den Bisschop *Bonifacius* gedaan, niet alleen van alle de Goeden ende Geregtigheden die *Karel Martel*, sijn Vader, aan desen eerwaardigen Vader ende *Bisschop*, ende aan de Kerke van *Utregt* gegeven hadde, ende nog veel andre meer. Dog welke dat dese waaren, en werd niet uytgedrukt, dat sal daar naa komen. Dese givte werd ons in sijn volkomen leden vertoont by den meer-genomden *Jan van Leyden, den Karmeliter Monik, lib.* 3. *Chronic. cap.* 12. dat in onduits overgeset is by onsen ouden *Hollandsen Kronijk-sgryver, div.* III. onder *Bonifacius de tweede Bisschop, cap.* XXI. Maar wat mag ik dog seggen, dat hier geene Goederen en werden uytgedrukt! daar volgt immers by den *Karmeliter Monik, d. lib.* 3. *cap.* 13. een Koninklijke Givte, by den selven *Pippijn* gedaan, van alle de Goederen tot *Sint Maartens-kerk* behoorende, dewelke, soo men uyt de oude *Regisfers* vinden kan, veele ende menigvuldig sijn geweest, maar waar souden dog ten tijde van dese Givten, de *Sint Maartens-*

kerk,

kerk, ofre de Goederen daar toe behoorende, te vinden sijn? Want dese givten sijn al geschied, eerst by *Karel Martel*, *Pippijns* Vader, in het tweede Jaar, ende nog een ander in't seste Jaar sijner Heerschappye, dat was in 't Jaar 716. ende 722. de welke daar na by *Pippijn* sijn Soon, sijn vernieuwt ende vermeerdert in het tweede Jaar sijns *Konings*-werdings, dat was in't Jaar 752.

Het en was geen wonder dat Koning *Pippijn*, desen eerwaardigen *Bisschop* met een groote vereeringe beschonk, want hy had, door sijn toedoen, het geheele Koninkrijk van *Vrankrijk* gekregen. Maar lieve dog! wat soude hy hem geven, dat hy selver niet en had, soo geevt men wel de grootste Vis dieder in Zee is aan yemand, maar hy moetse selv gaan vangen.

Die dese Givten gelievt na te sien, sal metter daed bevinden, dat ende de saak, ende de stelling, ende de taal al t'samen *Moniks* sijn. Dog dit schijnt vergeevs berispt, hoe kan dog een *Monik* yets anders sgrijven als dat *Moniks* is. Dese Givt-brieven staan volko-

ment-

mentlijk ingelijvt in de Kronijk van *Jan van Leyden, lib.* 2. *cap.* 19. 20. ende *lib.* 3. *cap.* 12. 13. daar van de laatste mede vertaalt is in de oude *Hollandse Kronijk, divis.* 3. *cap.* 21. mogelijk en heevt hy de andre niet derven na sgryven, off gedagt dat wy'er genoug aan een hadden.

Van geen hooger prijs en is de givte van *Karolus Calvus* aan Graav *Diderik den* I. gedaan, tot het regt van de goederen van de *Kerke van Egmond.* Daar van in de aanmerkingen op de besgryving selv breder.

Datter veele goederen van ouds tot ende onder dese Kerken behoort hebben, is wel seker, maar waar sijn die dog van daan gekomen? als uyt de over-givte van de eygene Besitters selv, dewelke uyt een by-gelovige verdienste van hare saligheid, ende vergevinge van hare sonden, (diemen haar in desen, als het voornaamste middel, met een schijn van groote eenvoud en heiligheid wist wijs te maken) de Kerken gestigt, ende uyt haar eygen goeden begivtigd hebben, daar op nog jegenwoor-

woordig het *Jus Patronatus*, dat is, het ſtellen van den *Preek-heer*, *Koſter*, ende andre *Kerkelyke*-dienſten van ſommige Kerken geveſt is, al-hoe-wel by veele, ſonder eenig bewijs, uyt een enkel beſit-regt, te onregt onderkropen werd.

Dit ſijn dan de middelen geweeſt, daar door *Willebord*, ende andre ſi jne n-volgers, onder ſchijn van het regte ende waare *Kriſten*-geloov, alle de Schatten van het Land, onder haar getrokken hebben. Het welk op dat het haare Nakomelingen tot geen verwijt en ſoude ſtrekken, ende men daar na niet en ſoude weten, dat het ſoodanig met die ſaaken gelegen is geweeſt, hebben ſy daar van deſe givten bedagt, gelijk off 't ſelve uyt een al beheerſende magt van een Over-heer deſer Landen, die der noyt geweelt en is, aan haar was op-gedragen. Om dat goed te maken, brengen ſy een optogt van de *Koningen van Vrankrijk* tegen de *Frieſen* in 't ſpel, in welken oorlog het de *Frieſen* verlieſen moſten. Soo bragt Koning *Lotharius* in 't Jaar 589. de *Saſſen*

ende

ende *Friesen* onder sijn dwang-magt, Soo most *Ratbout* der *Friesen*-Koning omtrent het Jaar 690. van *Pippijn* ende *Karel Martel*, *Hartogen van Brabant* overwonnen ende geslagen werden: Soo kwam *Willebord* hier met sijn Gesellen in dit Land, als beheerst ende overwonnen, ende hem wierd gegeven 't geen hy begeerde. Lieve, sie dog waar ons die onbeschaamde Leugenaars wel toe souden brengen? Op dat haar begin ende opkomst een schijn van heerschappy ende dwang-magt soude hebben, geven sy onse noyt overheerste Vryheid aan een Vremdeling over. Hebben sy het dan niet wel goed gemaakt? Maar wat raad om dit te bewijsen? Dat sy nergens anders in gelogen hadden; men soude haar op haar woord geloven moeten, want het sijn *Religieuse Moniken* die 't versiert hebben, daar moetmen immers niet aan twijvelen. Het was beter dat sy het op haaren Bedel-sak hadden laten aflopen, maar die had al te veel te lijden.

Dat het hier mede al te groff ging, wist *Kaisar Karel* ook wel, dewelke om

te

te beletten, dat de goede Luyden in ſoo blinden ende eenvoudigen yver niet al te veel en ſouden weg geven, ende op het ondernemen van wandelbare preuven ende andre inkomen, den goeden Luyden onder haar Geſlagt behorende onthouden, mogt werden voorſien, by *Placc. van den* 20. *Maart* 1524. bevolen heevt, *dat alle Abten, Priors, Capittels, Conventen, Hoſpitalen, ende andre Godſhuyſen ende Kerkelijke lighamen, alle de Leenen, Landen, Erven, Huyſen, Renten, &c. die aan deſelve Huyſen gekomen ſijn, ſoo verre deſelve niet geamortiſeert,* dat is, in een doode hand geſtelt, off onwandelbaar gemaakt *ſijn, uyt haren handen doen, nog voortaan gelijke goeden en ſouden mogen aanvaarden, ofte ontfangen, by Teſtamente, Legate, Givte, ofte Donatie.* Dog dat was doen al te laat bedagt. Hadde *Paus Leo den X.* de *Afflaat-bullen* in den Jare 1517. niet om geld te koop geveilt, men ſoude het ſchijn-heilig bedrog nog ſoo haaſt niet wijs geworden hebben, daar haar *Martinus Luter*, ende naar hem *Ulricus Zwinglius*, ſoo dapper tegen kanten, ende

met

met gevaar van lijv en goed door worstelden, als in 't lang te ſien is in de *Kerkelijke Hiſtorien van Iohannes Sleidanus* 1. *Bouk*. Het welk de eerſte oorſaak geweeſt is, van den op-gevolgden *Herſtelden Godſdienſt*.

Engiſtus aff-komſt ende over-komſt.

Pag. 8. lin. 3. *Den Burg tot Leyden, by Engiſtus ende Horſus.*] Deſen *Engiſtus* van Koninglijke Stam, uyt *Frieſland* geſproten, trok met ſijn Broeder *Horſus* over, op 't *Eyland* van *Groot Brittanien*, omtrent den Jare 400. daar hy met de Inwoonders een bloedigen ſtrijd had, dog deſelve met geweld overwon, ende liet het na ſijn naam *Engiſt-land* noemen, dat daar na in *Engeland* veranderd ſoude ſijn. Na deſe overwinninge weder uyt *Brittannien* verdreven ſijnde, ende een yder weder in 't ſijne kerende, ſoude hy herwaarts over gekomen ſijn, ende alhier den *Burg* geſtigt hebben. Dit ſgrijvt *Cambdenus* in ſijn *Kronijk van Engeland*, ende *Ian van Leyden, lib.* 1. *cap.* 10. *Hollandſ. Kron. diviſ.* 2. *cap.* 25. maar ſy komen in de tijd niet over een, ſommige ſeggen *Anno* 400. andre 449. ende andre 457. O

nette

nette Tijd-besgryvers! Het most ook al met *Willebord* ende *Sint Urcel* uyt *Engeland* herwaarts over komen waayen.

Het stigten van desen *Burg* aangaande, met het geene daar toe behoort, ende wat van het *Wout sonder Genade* te seggen valt, sal hier naar, t'sijner plaatse, beter te pas komen.

Pag. 8. lin. 16. *Een Steene Pop in Zeeland.*] De bedieninge van dese Affgodinne *Nehalennia*, over de duysent ende ettelijke hondert Jaren, onder het sand begraven, ende onlangs ontdekt op het strand van *Walcheren* in *Zeeland*, is by *Marcus Zuer. Boxhoorn*, in den Jare 1647. opentlijk in Druk uyt-gegeven, met de nette Afbeeltsels van deselve.

De Affgodinne Nehalennia.

Pag. 8. lin. 22. *Haarlem eenen Heer Lem.*] *Jan van Leyden*, *Kronic. lib.* 1. *cap.* XI. ende naa hem de *Oude Hollandse Kronijk*, *divis.* 2. *cap.* 24. sgrijven daar van, dat den *Kasteleyn* van den *Burg* tot *Leyden*, by sijn Wijv veel Kinderen had, ende onder die een Soon genaamt *Lem*, ofte *Willem*. Dese *Lem* had een Huisvrouwe dat een *Reusinne* was, daar hy

Heer Lem, Stigter van Haarlem.

een

een Soon by wan, geheten *Dibbald*, die werd namaals *Koning* van *Vriesland*. Dese Koning *Dibbald* had ook een *Reusinne* tot een Wijv, daar hy een Soon by had, ook *Lem* genomt, ende was een stark vroom *Ridder*; dese *Heer Lem*, dede bouwen ende maken een Sterkte, ende liet na hem selven noemen *Heer-Lems-Stede*, dat is, nu de Stad van *Haarlem*, &c. Dat komt alwel by. Soo sijn wy dan Vrunden ende na Magen met den anderen, *Haarlem* gestigt by *Heer Lem*, agter Kints-kint van den eersten *Kasteleyn* van den *Burg* tot *Leyden*. Daar uyt kanmen ligtelijk gissen, omtrent wat tijd dit mag geweest sijn. Maar wat raad met de Voor-rang ende Oudheid boven *Leyden?* dat valt kwalijk uyt. Daar van hier naa breder.

Pag. 9. lin. 3. *De sterke Stad Damiaten*] Dat dese saake seer verdagt is, ende niet wel voor waarheyt kan werden aangenomen, is een gemeen gevoelen. De redenen sijn dat de Optogt tegen de *Sarrasenen*, by den *Kristenen*, met een algemeene *Heerevaart* gedaan,

ende

ende de Belegering van *Damiaten*, veele Jaaren laat'er is geweest, als het by die van *Haarlem* besgreven werd. Dese saak werd by *Theodorus Schrevelius*, uyt de oude *Hollandse Kronijk*, *divis.* 13. *cap* 12. dat overgeset is uyt *Jan van Leyden*, *Chron. lib.* 18. *cap.* 20. die daar somwijlen van 't sijne wat by doet, aldus besgreven: Als *Alexander* de III. *Paus* van die naam, en *Frederik*, Kaysar van *Romen*, door een yver van de *Pause Religie* inne gestelt hebben, by publijque *Edict*, eene generale Scheepvaart, ter eeren van *'t Kruys*, om *Jerusalem* wederom te veroveren en te bemagtigen: Is daar ook een *Ambassadeur* van groote aansien gesonden na *Mentz*, op den *Rijn*, die in *Duitsland* een groot Leger soude werven. Van dese Togt sijn de voornaamste Hoofden geweest, groote Meesters, ende Doorlugtige Mannen van het geheele *Kristendom*, onder de welke wel de voornaamste geweest is *Fredericus*, de eerste Kaysar van die naem, de naaste aan dese *Philippus*, Koning van *Vrankrijk*, ende *Richardus* van *Engeland*. Be-

Het innemen van Damiaten, by die van Haarlem, buyten waarheyt verfierd.

Togt na Ægypten.

,, neffens dese ook de *Hartogen* van *Saxen*,
,, van *Oostenrijk*, van *Lotharing*, van
,, *Braband*. Hier-en-boven Graven van
,, *Vlaanderen*, *Holland*, ende van *Kleeff*.
,, Die van *Haarlem* hebben ook haar op
,, dien Togt begeven, ende haar ver-
,, pligt by eede tot de Kristelijke krijg,
,, ende sijn *Florentium* gevolgt de XIII.
,, Grave van *Holland*, ende veel andre
,, *Princen* ende *Vorsten* meer, die in't Jaar
,, 1188. t'Zeil gegaan sijn, op hope van
,, de Heylige Stad te veroveren. In
,, *Calabria* gearriveert sijnde, aan de
,, slinker sijde van *Italien*, soo was de
,, Kaysar *Fredericus* bekommert ende
,, ongerust, ende als hem yet quaats op
,, de leden lag, swaarmoedig, heevt ein-
,, delijk den *Abt*, die mede t'Scheep
,, was, een Uitlegger van de *Heylige*
,, *Sgrivten*, ende vol van een Prophetise
,, *Geest*, gevraagt, wat einde ende wat
,, uytkomste dese Scheep-vaart ende
,, Togt soude hebben? Den *Abt* hier
,, over sittende een wijle tijds in een
,, diep gepeins, heevt eindelijk aldus
,, geantwoord: Op desen Togt, daar
,, by na alle *Princen* en *Monarchen* van
,, gants

,, gants *Kristendom*, door ſonderlinge
,, yver gedreven, by een gekomen ſijn,
,, en met ons in een Vloote ſijn, en ſal
,, niet goets verrigt worden, alles laat
,, hem vreemt aanſien, kan niet beſpeu-
,, ren eenig geluk, alles ſchijnt my te-
,, gen wind en ſtroom, 't is al vergeevſe
,, moeyten, dat ſy na 't *H. Land* haar
,, courſe nemen, want de ſchikkinge
,, *Gods* ſulks niet gehenget, ſoo anders
,, mijn geeſt de waarheyt betuigt; meer
,, hier van te ſeggen ſchrikt mijn ge-
,, moed, en met een kwam hy te ſwij-
,, gen: Maar de *Kayſar* ſig niet vernoe-
,, gende met deſe antwoord, heevt den
,, *Abt* geboden, dat hy vordre uitſpraak
,, ſoude doen, van 't gunt haar nog ſou-
,, de overkomen, ſoo voorſpoed als te-
,, genſpoed, ende dat hy niet voor hem
,, verbergen ſoude. Doen heevt den
,, *Abt* niet ſonder ſwaar geſugt voor-
,, ſeyt, wat hem wedervaren ſoude,
,, (God geve dat ik een vals *Propheet*
,, mag weſen) en ſoo het my vry ſtaat
,, te ſpreeken, onſe *Kayſar* ſal op deſe
,, togt Scheep-breuk lijden en blijven,
,, en ſal nimmermeer wederom tot de

,, ſijne

,, ſijne komen. Dit gehoort hebben-
,, de, is de *Kayſar* vry verſlagen in ſijn
,, gemoed: Niet tegenſtaande maakt
,, gelaat van goeds moets te ſijn, ende
,, alles in de wind te ſlaan, behoud bin-
,, nen in ſijn hert ſijne droefheyd ende
,, angſt, ende ſijn Volk ernſtelijk ver-
,, maant hebbende, neemt ſijn kourſe
,, door *Bulgarien*, en gaat regt op 't
,, *Heylige Land* aan, ende neemt in, met
,, magt van Volk verſcheyden Steden,
,, en Kaſteelen, tot de Woeſtijne van
,, *Sur*, maar en heevt *Jeruſalem* niet
,, konnen bemagtigen. Maar dat hy
,, niet onbeſtaan ſoude laten, hebben
,, die geconfedereerde *Princen* met ge-
,, meen advijs voor-genomen, haar
,, reys vorder te begrijpen, en ſijn eyn-
,, delijk met groot gevaar geland aan
,, *Petuſium* (dees Stad word *Damiata*
,, genomt) alwaar de Vloot een wey-
,, nig tijd haar onthoudende, waren
,, ſeer verlegen, dat ſy daar vonden de
,, Haven ſoo geſloten met Staal-yſere
,, Ketenen, datter geen Schip konde
,, aan komen, het Krijgs-volk berſten
,, van boosheyt, hier was goede raad
,, duyr,

,, duyr, lagen een ruymen tijd voor de
,, Haven, en dreven op anker, ende als
,, dit Beleg vry lang duyrde, ende dat
,, het de Soldaten begon te verdrieten,
,, hebben de *Haarlemse Bataviers* een
,, vond gepractiseert, om haar daar door
,, te redderen, ende een swaar Schip
,, toegerust hebbende, hebben haar aan-
,, slag geopenbaart, ende getoogt dat
,, sy nu een Schip gereed hadden, wel
,, gemonteert ten strijd, van voren ende
,, van agteren, onder beslagen met yse-
,, re Sagen. Ende een sterke Wind waar
,, genomen hebbende, sijn daar op
,, t'zeil gegaan na de Haven, ende met-
,, ter vaart de ysere Ketenen verbroken
,, sijnde, 't sy dan door de swaarte van
,, 't Schip, of door de scherpte van de
,, yseren Saag, de weg geopent na de
,, Stad, ende sijn alsoo tot binnen in de
,, boesem van de *Nijl* ingeborsten, niet
,, tegenstaande de *Turken*, ende de *Sa-*
,, *racenen* grouwelijk haar te weer stel-
,, den, om de Kasteelen aan beyde sij-
,, den te bewaren. Hier door is ont-
,, staan een jammerlijk geschreeuw van
,, de Vyand, ende een gejuyg en blijd-

,, ſchap van de *Kriſtenen*, ſoo Soldaten
,, als Boods-volk: Ende alſoo de Ke-
,, tenen verbroken ſijnde, de Haven ge-
,, opent, hebben de *Haarlemſe Bataviers*
,, voor de geheele Vloot van de *Kriſte-*
,, *nen* de Banier opgeſteken, om deſe
,, haare Togt wel en gelukkelijk uyt te
,, voeren, ende hebben alſoo occaſie
,, gegeven omme de Stad *Damiata* te
,, vermeeſteren, ende te overweldigen.
,, Alſoo de Stad ingenomen ſijnde, de
,, Vyanden verſlagen en verjaagt ſijn-
,, de, hebben de *Princen* ende *Vorſten* van
,, de *Kriſtenen*, haar belovte aan haare
,, *God* betaalt, ende hem de eere gege-
,, ven van de overwinninge, ende ge-
,, ſongen, *Te Deum Laudamus*. Na deſe
,, Kriſtelijke Dankſegginge, heevt de
,, Kayſar, met name de *Barbaroſſa*, alle
,, de Princen ende Vorſten by een doen
,, komen, en heevt *Florentium*, Grave
,, van *Holland*, ter eeren van de *Holland-*
,, *ſe Bataviers*, beſchonken met ſeer lof-
,, felijke Prijſen ende Ridderlijke ver-
,, eeringen, ende de *Haarlemſe Bataviers*
,, een Schild geſchonken, met het Wa-
,, pen, tot een eeuwige gedagtenis van
de

„ de Togt na *Damiaten: Een bloote De-* *'t Wapen van Haarlem.*
„ *gen, met vier Sterren in't vierkant: bo-*
„ *ven dien heevt den Patriarch van Jeru-*
„ *salem tot bewijs van gunst ende segen,*
„ *daar boven geset een uit Kruys.* Alsoo
„ sijn die van *Haarlem* onse Burgeren
„ gelukkelijk t'Huys gekomen in't *Va-*
„ *derland*, ende hebben van een ander
„ Quartier van de Wereld, haare *Schil-*
„ *den* ende *Wapenen*, teekenen van Vi-
„ ctorie ende overwinninge mede ge-
„ brogt, ende hebben met hare Baniere
„ getriumpheert over *Pelusium*, *Damia-*
„ *ten* verovert.

Hy seid, *Als Alexander de III. Paus, en Frederik Kaysar van Romen*, &c. *Jan vander Beek*, ende *Willem Heda*, in de besgryvingen van de *Bisschoppen* van *Utregt*, onder *Balduin*, de XXIX. sijn de eenigste oorsaaken van dit verdigtsel, dat by *Jan van Leyden*, in sijn *Hollandse Kronijk, lib.* 18. *cap.* 20. gevolgd werd, die daar mede den *Paus van Romen*, als het *Hooft van de Geestelijkheyt*, ende te gelijk de *Graven van Holland*, die hier mede in't spel komen, hebben souken te pluimstrijken, die dit de uitsgryvinge ende op-

togt van dese *Kruis-vaart* den *Paus Alexander de III.* van dien naam, onder het beleid van *Frederik Barbarossa*, vergeselschapt met Graav *Floris de XIII.* ende meer andre voorname *Vorsten* toesgrijven. Dat de *Haarlemers* daar by komen, die by geen van al d'andre gekent en sijn, komt uyt de koker van *Jan van Leyden*, dat een *Haarlemer*, *Karmeliter-Monik* was. Dog de Stad *Haarlem* is de Hooff-stad van *Kennemerland*, welke *Kennemers* by *Heda* daar by gevougt sijn. Al *Actie* genoug. Maar wat raad? nog de saak, nog de tijd van dese optogt, komt met andre oude ende geloovwaardiger *Sgrijvers* niet over een. *Vincentius Belluacensis*, die de eenigste overwinning van 't selve *Damiaten*, sedert dat het in der *Soldanen* ende *Turken* handen gevallen was beleevt, ende by dag-bouk besgreven heevt, stelt het selve op 't Jaar 1219. niet onder *Frederik den Barbarossen*, maar onder het beleid van *Koning Ludowijk van Frankrijk*. Dit werd ook bevestigd by *Godefrid*, *Monik* van *Sint Pantaleon*, tot *Keulen*, die ook in die tijd geleevt heevt. Dog sy

en

en vermanen nergens in de gehcele beſgrijving, die ſy van dag tot dag gehouden hebben, van *Graav Floris*, nog van ſijnen Soon *Willem*, veel min van de *Harelemers*, ten waar dat ook eenige *Haarlemers* onder de *Frieſe*-Benden gedient hadden, die daar bekent ſtaan. Dog al wederom te ondeeg, ſy betuygen dat de *Stad* by *Koning Lodewijk* ende de ſijne vaſt belegert was, ende eintelijk uyt hongers nood, ſonder eenig geweld ofte bloed-ſtorting is over-gegeven. Dit komt over een met de beſgryving van *Albertus Krantzius*, in ſijn *Kerkelyke Hiſtorie*, die hy *Metropolim* nomt, *lib.* 8. *cap.* 21. daar hy van *Biſſchop Rodolph* verhaalt, dat hy van *Biſſchop* tot *Paus* gekoren wierd, ende onder anderen daar by voegt: *Dat omtrent die tijd de Koning van Vrankrijk in den optogt na Hieruſalem, met een groot Heir het Heilige Land in Ægypten aandede, ende de Stad Damiaten in-nam. Arnold Bucchel*, in ſijn Aantekeningen op de *Kronijk van Heda*, onder *Balduin, de* 29. op deſe plaats: beriſpt *Hedam* in de Tijd-rekening, ende ſeid dat deſe *Stad*

voor het Jaar 1218. off 19. niet en was gewonnen. Daar in *Heda*, benevens *Beka*, ende andre gemiſt hebben. *Joannes Nauclerus Tubingenſis Præpoſitus* in ſijn Wereld Kronijk, *Generat.* 41. *vol.* 2. ſeid wel, dat *Damiaten* eenige Jaaren te vooren van den Koning *Almarac* beſet, ende op-ge-eiſt is, dog dat hy ſonder vrugt 't ſelve heevt moeten verlaten. Deſe tijd-rekening werd by meeſt alle vaſt geſteld. Den nauwkeurigen onderſouker *Petrus Scriverius*, (een *Haarlemer* van geboorte) in ſijn beſgrijvinge van *Oud-Batavien*, onder *Willem* de I. de XVI. *Graav* van *Holland*, na ſijn tellinge, verhaalt, dat hy veele (ende mogelijk alle) Sgrijvers tot dien eynde heevt nageſien, maar nergens heevt hy gevonden, dat op off omtrent die tijd *Damiaten* van de *Kriſtenen* ſoude ingenomen zijn, ende ſchaamts-halven, op dat het niet al leugen mogt ſchijnen, bedekt hy 't ſelve met het gevoelen van *Reinerus Snojus*, die *lib. 6. rer. Batav. ad annum* 1184. een goeden Pleyſter op deſe Wonde leyd, dat, dewijle het niet beweſen kan wer-

werden, dat dit van *Damiaten* te verstaan is, ſoo moet het dan een andre *Stad* geweeſt zijn, ſeyd hy, ende brengt het tot *Acon*, eertijts *Ptolemais* genaamt, een *Stad* in *Syrien*, de welke by de *Ridders* van *Malta* van de Ordre van *Sint Jan* lange belegert, ende als ſommige willen in het Jaar 1191. van de *Kriſtenen* ſoude gewonnen zijn, daar veel *Turken* verſlagen ende gevangen wierden. Dit gaat immers heel vaſt. Hier is't nu gevonden. Voorſeker hebben daarom de *Sint Jans Heeren* ende *Malteſe Ridders* van deſelve Ordre, haar Hoff ende Woon-plaats tot *Haarlem* verkoſen, uyt den Hooffde van dewelke de Stad van *Haarlem*, als de laatſte Beſitters van dien, nog veele Goederen beſitten. Maar wat raad nu met het Schip met de ſcherp-ſnijdende Sagen, in den boug, om de yſere Ketens aan ſtukken te ſagen; dat ſchijnt een onmogelijke ſaak: want hoe ſoude een Schip dat met volle zeylen aan komt, in ſodanigen gewigt gehouden kunnen werden, dat het op ende neder ſoude ſagen, off met den eerſten aanſtoot, ſouden

de zeylen moeten overvallen, ende het Schip moeten aff wijken. Den Heer *Petrus Sgrijver*, weet dat aardig goed te maken: hy bekent wel dat de Hiſtory-ſgrijvers daar niet van en ſgrijven, ende dat het wat vremt is om in te ſchikken, maar dewijl, by de ſommige, van Torens met Val-bruggens geſprooken werd, (doen ter tijd een voornaam Wapen-tuyg om een Kaſteel te beſtormen) kunnen deſelve, off diergelijke andre *Inſtrumenten*, op Koggen, ende Vlot-balken getimmert ſijn geweeſt, daar die van *Haarlem* de Beleiders van geweeſt ſijn. Dat is wel uytgevonden.

Het Wapen van Haarlem. Wat het *Wapen* aangaat, dat ſy van den *Kaiſar* ende den *Patriarch* van *Jeruſalem* tot een vergeldiging van haare vroome Daden gekregen hebben, dat daar niemand van de uytheemſe Sgrijvers gewag van maken, dat is geen wonder, die hebben 't ſelve, als een byſondre ſaake, ſoo nauw niet kunnen weten. Het moet genoug ſijn, dat het ſelve *Wapen* van alle oude tijden aff ende boven gedenken, alſoo by de

Stad

Stad *Haarlem* gevoerd is : wie ſoude dat, ſonder regt daar toe te hebben, derven beginnen. Ende dat die van *Haarlem* by geen van al die Sgryvers in't byſonder bekent ſtaan, is te verſtaan, dat de ſelve onder de *Vrieſen* gerekent werden, welke by verſcheide genomt werden, dat ſy, benevens de *Duutſen*, de voornaamſte waaren, dewelke de overwinninge toe te ſgryven was.

Belangende de *Klokjens*, dewijl het ſeeker is, dat de *Turken* noyt eenige *Klokken* gebruykt hebben, ſoo volgt daar uyt, dat die van onderwege van d'eene Plaats off d'ander mede gebragt ſijn, immers ſy werden daar nog jegenwoordig vertoont. Dat en kan immers niet liegen. *De Damiaatſe Klokjens.*

Pag. 9. lin. 13. *Een Meerminne-vis hebben leeren ſpinnen*] Dit werd in de gedenkwaardige Geſchiedeniſſen, binnen off omtrent *Haarlem* gebeurt, aldus beſgreven:

„ In't Jaar ons Heeren 1403. een „ weynig voor de dood van *Albert Hartog van Bayeren*, als daar onſtaan was *Een Zeemonſter, Meerminne-Vis.*

,, een groot Tempeeſt in Zee daar veel
,, Schepen bleven, daar de Boomen
,, met wortel met al, uyt de Aarde om
,, waayden, de Huyſen om ver, daar
,, door groote Water-vloed Dammen
,, en Dijken door-braken, daar de eeu-
,, we van *Pyrrha* ons ſcheen te dreygen,
,, als al de Meyren en Wateren verbol-
,, gen waren, in dit Onweer en onge-
,, ſtuymde Tempeeſt, ſoo iſſer op de
,, *Zuyer-Zee* een *Meerminne* beſpeurt
,, die daar in 't ruym ſwom, die wat
,, verre geſwommen zijnde, is eyndelijk
,, geraakt in de *Purmer*, en daar een
,, weynig gebleven, en haar voor een
,, tijd daar onthouden. Middeler tijd
,, de Dijken aan-gevult en geboet zijn-
,, de, en heevt ſy niet konnen in de
,, ruyme Zee komen, ende als ſy aldaar
,, in de Moraſſige plaatſen in 't Water
,, haar onthield, als een Beeſt dat ſchob-
,, ben hadde, met het hooft om hoog
,, buyten 't water, hadde al de oogen
,, van de *Huys-luyden* op haar gewent.
,, De *Boere Meyskens*, die daar alle dagen
,, te Melken gingen, aan dit *Monſter*
,, gewent zijnde, nemen couragie om
,, dit

,, dit van by te ſien, ende die vrymoe-
,, digheyt genomen hebbende met hulp
,, van de *Viſſers*, hebben dit *Monſter* ge-
,, vangen genomen, dat een groot ge-
,, baar, ende een Vrouwen gebalk
,, maakte, ende hebben haar op 't Land
,, gebragt, ende daar na haar in een
,, Schuytje geſet hebbende, hebben
,, haar na *Edam* gevoert, mis-maakt van
,, de groene Mos. Als ſy aldaar geſuy-
,, vert is van de ſlik ende ſlijm, heevt
,, het gebleken dat ſy een *Vrouw* was
,, tot over haar Navel, daar ſat ſy naakt
,, als een wilt Schepſel ende ſtomme
,, Vis; Deſe om dat ſy in 't Water ge-
,, teelt was ende op-gevoet, poogden
,, ettelijke maal, naa haar Element te
,, keeren, maar te vergeefs. Hier door
,, is ontſtaan groote verwondering
,, van Menſen, die met meenigte qua-
,, men om haar te ſien. Deſe *Meermin*
,, is eyndelijk in de Kleeren geſteken,
,, ende metter tijd gewent Brood ende
,, Melk te eten. Eyndelijk, die van
,, *Edam* op 't verſouk van die van *Haar-*
,, *lem*: want het worde voor een Mi-
,, rakel gehouden, hebben ſy die van

,, *Haarlem* deſe *Monſtreuſe Vrouw*, die ,, boven een Vrouw was ende onder ,, Vis t' huys geſonden, tot *Haarlem* ,, gebragt zijnde, verſlagen zijnde door ,, 't geloop van de Luyden, bly door ,, 't aanſien van Vrouwen, heevt be- ,, ginnen te bedaren ende tammer te ,, worden, ende haar te vermaken door ,, converſatie van Menſen. Als deſe ,, nu tammer geworden was, door con- ,, verſatie ende aanſpraake van Menſen, ,, hoe-wel ſy ſtom was, heevt geleert, ,, na de wijſe van de Vrouwen, Garen te ,, te ſpinnen van Vlas, ende 't rokken ,, te handelen. Alſoo heevt ſy een ruy- ,, me tijd te *Haarlem* geleevt, ende is ,, aldaar overleden. Deſe, om dat ſy ,, 't Beeld van 't Kruys, reverentie be- ,, weſen hadde, ſeyde men dat ſy op ,, 't Kerk-hov op een gewijde Plaatſe ,, begraven is.

Op dat dit wat meer ſchijns ſoude hebben, werd 'er dit by gevougd:

,, Ende dit moet niet ſoo abſurt en ,, vreemt gehouden worden, dewijl daar ,, groote en geleerde Luyden zijn ge- ,, weeſt, die dat voor ſeker verhalen, dat ,, om-

„ omtrent 40. Jaar geleden, in de *Vriesse-*
„ *Zee* gevangen is een *Triton* ofte *Meer-* *Triton.*
„ *man*, ons gelijk, van de heele gestal-
„ tenis des Lighaams, behalven dat hy
„ ruyger van baart ende van hayr was
„ op 't hooffd ende borst soo digt als
„ borstelen. Dese ook was nu ook al
„ gewent aan Brood ende ander kost
„ te eten. Hy leeffde al veel jaren on-
„ der de Mensen, maar de wildigheyt
„ konde hy niet aff wennen off uyt trek-
„ ken dan met de dood.

Hier-uyt kanmen sien dat den Sgry-ver selv sig ingebeeld heevt, dat het niemand voor waarheid en soude aannemen. Maar wie dat die geleerde Luyden sijn geweest, die dat voor seker verhalen, is nog niet gebleken.

Pag. 9. lin. 16. *Forum Aurelianum.*] Andre seggen *Forum Adriani*; van de Stigters van dit *Voorburg*. Dewelke by sommige, uyt de aldaar gevonden Penningen, gesegt werden geweest te sijn, de twee Gebroeders, ende gelijkheersende Kaisars *Lucius Aurelius Verus*, ende *Marcus Aurelius Antoninus*, die in den Jare 162. na de Geboorte *Kristi*, ende daar

Oudheyt ende stigting van den Burg tot Voorburg.

om-

omtrent den *Roomsen-stoel* bekleed hebben. Andre menen dat desen *Burg* gebouwt is by *Kaisar Adrianus*, omtrent veertig Jaar te vooren. Het welk, (de Penningen aan een zijde gestelt, dewelke aldaar van desen *Adrianus* mede met menigte gevonden sijn) wel het waarschijnste is, als over-een-komende met het Reis-bouk van *Antoninus Pius*, dewelke omtrent twintig Jaar naa hem *Kaisar* wierd, ende in sijne Reis-kaarte door dese Landen, op dese plaats het *Forum Adriani* gesteld heevt, het welk niet anders beduyd, als den *Burg* ofte *Sterkte* van den Kaisar *Adrianus*, die niet wel anders na sijnen naam genomt en kan sijn, off hy moet daar van den Stigter geweest sijn.

Elinus. Pag. 9. lin. 19. *Koning Elinus.*] Sodanigen Penning isser gevonden daar uytdrukkelijk op te lesen staat ELINVS, ende aan d'ander zijde DORESTADVM. Dat sommige hebben willen houden voor een affgesleten Penning van *Aurelianus*, maar de letteren waaren al te duydelijk aan den anderen gehegt, anders soude het ELIANVS

NVS gebleven moeten sijn, indien al de letteren A V R. afgesleten waren geweest. Wie dat desen *Elinus* geweest is, erkende *Petrus Scriverius*, in sijn tijd, niet te weten, ende laat hem voor onbekent doorgaan, in sijn *Toet-steen, op het Goudse Kronijkje, pag. 7. Jochum Oudaan*, een uytstekend kenner der Oudheden, in sijn *Roomse-Mogentheid*, op de eerste t' samen-spraak, keurt het voor een Penning van een jonger tijd, ende later eeuw, ten tijde van de *Deenen* ofte *Normannen* uyt-gegaan, na welkers ruwe eeuw, hy seer wel gelijkt, als van een veel ruwer ende slegter maaksel; hy meent dat het een Penning is der Franse *Koningen*, diemen met eenige afbeelding leest, op d'eene zijde MONMELINIS, ende op d'ander AVRELIANIS CIV. Dat is, *de Gemeente van Orleans*, gelijk op andre diergelijke Penningen *Duur-stad* staan kan, als beyde tot de Heerschappy der Franse *Koningen* behoort hebbende, ende dat MON MELINIS, off *Moneta Melinis*, den prijs, off iets diergegelijks beduid heevt, even gelijk in de

vol-

volgende Eeuwen, op de Munte van onſe Geweſten, diergelijks rondom geleſen werd, en voornamelijk in *Vrankrijk* TVRONVS CIVIS. ſlaande op een Geld gedeelte van de Stad *Tours*, daar men *Ponden Tournoys* plag te rekenen.

Koning Eſel-oor.

Pag. 9. lin. 21. *Eſel-oor.*] Waar dat deſe Fabel van Koning *Eſel-oor* van daan komt, die verſcheidentlijk genomt werd, als, *Arundilius*, *Etſelinus*, *Ritſardus*, alle welke namen hem gegeven werden, is weinig beduid van. Het moſt ook al een Koning der *Vrieſen* ſijn, die van daar hier over gekomen was. Daar by komt dat in ſommige van *Aurelianus*-Penningen van de krans van het hooffd des *Kaiſars*, alle de bladeren ſijn affgeſleten, ſoo dat daar van niet meer als de bovenſte opſtaaande takskens overig ſijn, daar van deſe vindaardige kloukaarts, lange opſtaande ooren van gemaakt hebben, dat ſy dan voort op de naam *Aurelianus* gepaſt hebben, gelijk als een t'ſamen-getrokken woord van *Auris*, *Aurelje* in 't Frans, ende *Aſne*, ofte *Ane*, *Anus*, *Aſinus*, een *Eſel*, ende *Aureli-*

Aureli-anus, *Esel-oor*, ende ſulkes Koning *Esel-oor*.

Pag. 9. lin. 23. *Heer Valk.*] Dit was de Soon van deſen *Vrieſen* Koning *Esel-oor*, alſoo genomt, van wegen ſijn ronde ende glinſterende oogen, dit was de Stigter van *Valkenburg*, niet daar het tegenwoordig gelegen is, maar een *Sterkte*, ofte *Burgt*, even voor het Huys *Toorn-vliet* gelegen, daar van de grond-Muyren ten deelen nog ongeroert leggen. Alwaar verſcheide Penningen ende Roomſe Oudheden gevonden ſijn, ende onder anderen het affbeeldſel ende omſgrivt van den Kaiſar *Kaligulà*, het welk dat werk veel ouder ſoude maken, als dat het van Koning *Esel-oor*, ende op ſijn beſte *Aurelianus*, ende ſijn gebroed ſoude aff komen. *Heer Valk.*

Pag. 9. lin. 25. *Den Burg tot Leyden.*] Hier van breeder t' ſijner plaatſe.

Pag. 10. lin. 6. *Een Spille van een Baliſta.*] De belegeringe van het *Huys* te *Roſenburg*, by den *Graav van Holland* in 't Jaar 1350. in de *Houks* en *Kabeljauſe*-beroerte geſchied, het Storm ende Wapen-tuyg, ende in 't byſonder *De Spille van de Reuſe Kruy-wagen, daar den Burg tot Leyden mede gebouwt is.*

van

van dese *Ysere Spille*, is in 't lange besgreven by *Matthijs vander Hoeven*, in sijn *Handvest-Kronijk*, 2. Bouk, 6. capitt. pag. 129.

Den oorspronk van den naam Batavia.

Pag. 11. lin. 5. *Bat ende Ouwe, ofte Awe.*] *Johannes Goropius Becanus, de Origine Cimeriorum*, brengt het van *Bat*, ofte *Baat*, ende *Have*, als de *Have*, daar de *Winst*, ende *Baat* in komt, *Adrian. Schriek Origin. Celticar. Ind. Geograph.* 1. wil het van *Baat*, dat is *Tol*, *Schattinge*, ende *Haven*, dat is, hebben ofte hefven, alsoo genomt hebben: *Baat-haven* die de *Bate hieven*. Meerder ende omstandiger naam-redenen, sijn te vinden by *Guiccardijn*, *Junius*, ende *Boxhorn* in sijn *Tonneel van Holland*.

Pag. 11. lin. 22. *Schatbare Mansen.*] Van dese *Schatbare Houven*, ofte *Mansen*, ende van de Goederen ende Inkomen van *St. Martijns*, ende andre Kerken tot *Utregt*, werd by *Arnold Bucchel*, in sijn aantekeningen op de *Historie* van *Willem Heda*, onder *Odibald de XII. Bisschop van Utregt*, een seer aanmerkens waardige Lijst by-gebragt, dewelke om de oudheids wille waardig is na gesien.

Pag.

Pag. 12. lin. 3. *Na het Forum Adriani.*] Van het *Forum Adriani*, ofte *Aurelianum*, is hier voor het ſijne by-gebragt.

Pag. 12. lin. 5. *Katwijk ende Noortwijk.*] Dit ſchijnt eenigſints aangemerkt te werden by *Petrus Scriverius* in ſijn nader verklaringe voor ſijn *Oud Batavia*; daar hy ſeid, *Wik*, ofte *Wich*, betekent ook by de *Saſſen* ende *Duutſen*, een *Wijk*, ofte *Inham*, ende ſtelt daar vaſt dat *Katten-wijk* geſeid is, de plaats daar de voorvlugtige *Batavi*, ofte *Katti*, de wijk hebben moeten nemen. Daar hy de woorden ende naam-reden wel ſchijnt gevat te hebben, maar off hy het ſoo verre ingeſien heevt, dat ſy in affſonderinge van de andere *Batavi*, die uyt den *Kelten*, hier om ſtreeks, ſonderlinge in de *Betuwe*, ende het hooger gedeelte van het *Inſula Batavorum*, haar uyt ende ſedert de oude *Kelten* onthouden hebben, aan de *Zeekant*, ende dat gedeelte van het *Batavia*, dat onbewoont was, ſijn blijven leggen, ende haar wijk genomen hebben, kan ik ſoo klaar niet vinden. Het ſchijnt

ſchijnt dat hy die plaats van *Tacitus lib. 4. hiſtor.* (daar hy ſeid) *Batavi pars Cattorum ſeditione domeſtica pulſi extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, occupavere.* Dat is, *de Batavieren door Inlandſe beroerten uyt haar Land verdreven, hebben de uyterſte Landen van den Galliſen, ofte Franſen kant, ledig van Inwoonders, ingenomen.* Benevens andere ſoo ruym genomen heevt, gelijk off dit gantſe Land onbewoont, ende ledig van Volk was geweeſt, doen de *Katti* haar hier ter neder ſtelden, daar nogtans den ſelven *Tacit.* niet anders en ſgrijvt als van de *Extrema Gallicæ oræ*, van den uyterſten *Galliſen* onbewoonden kant. Wat nu deſe *extrema Gallicæ oræ* waren, ende hoe die plaats moet verſtaan werden, is hier voor breeder aangeweſen.

Pag. 12. lin. 11. *De Kerk op ſoo hoogen Werv.*] Dit getuygd den Oudliever ende nauwkeurigen Onderſouker *Jocchum Oudaan*, in ſijn *Roomſe Oudheden* d'eerſte t'ſamen-ſpraak, *pag.* 22. Hier van komt ontwijvelijk het oud' Adelijk Stam-huys *Kerk-werve*, daar van de affgebrooken ende bedemmelde

Grond-

Grond-steenen uyt de aarde gegraven, ende ten deelen nog geheel in wesen sijn, gelegen ten zuyd-westen agter deselve Kerke, daar van de Wooninge ende Landen daar toe behorende, als nog het *Oude Hoff* genomt werd.

Pag. 12. lin. 22. *Holland als een hol, bol.*] Dit is het gevoelen van *Jacobus Braßicanus*, *Martinus Dorpius*, *Cornelius Aurelius*, *Wilhelmus Heda*, ende *Lambertus Hortensius*, die daar in by *Ludovic. Guiccardijn* gevolgd werden. Dat alhoe-wel soo vremt niet en is, de sommige ook al met *Miraculen* ende *Wonderen* bevestigd hebben. Soo verhaalt *Ludovic. Guiccardijn* van een *Koe*, dewelke by *Haarlem*, omtrent een halv Uyr van de Stad, in de Weyde lopende, in een Sloot gevallen ende verdronken, in geheele drie Dagen niet gesien, off gevonden wierd, tot dat sy in een Water aan de oost-zijde van de Stad, onder door veel Akkers ende Weyden heen gedreven, is op-gehaalt.

Den oorspronk van den naam Holland.

Pag. 12. lin. 27. *Uyt Denemarken.*] Dit is het allerwaarschijnlijkste; van dit gevoelen sijn *Petrus Nannius*, *Hadrianus*

Junius,

Junius, *Pontus Heuterus*, *Janus Dousa*, ende *Petrus Scriverius*. Die daar in van *Marc. Boxhorn in sijn Tonneel van Holland* gevolgd werden. Het welk meer reden heeft, als eenige naspeuring van naam, ofte oorsprong, dat, dewijl de *Deenen* dit Land tot verscheide tijden beheerst, ende overweldigd hebben, 't selve na de namen van hare Gewesten hervormt ende hernoemt hebben. Datmen seid, omtrent het Jaar 800. soude geschied zijn, voor welken tijd de naam van *Holland* niet bekent en was: Wat daar van sy, wy bevinden dat niet alleen de namen van *Holland* ende *Zeeland*, maar ook de benamingen van veele onser Steden ende Dorpen in *Denemarken*, mede alsoo genomt werden: Als daar sijn *Haarlem*, *Workum*, *Woerden*, *Schagen*, *Bergen*, *Valkenburg*, *Noortwijk*, *Warmond*, ende meer andre. Ja selvs de naam van *Denmarke*, een Landstreke in *Amstelant*, tussen *Amsteldam* ende *Utregt*, daar onder de Dorpen *Willenis*, *Vinkeveen*, ende *Abcoude* behooren, nog huyden bekent is. Het welk soo wonder niet dunken en moet: de-

wijl

wijl ſulks ook by onſe tijden geſchied; Soo ſijn de Stad *Batavia* in *Indien*, ende *Amſteldam*, *Uytregt*, ende andre onſer benamingen, in *Nieuw-Nederland* bekent.

Pag. 13. lin. 26. *Ten tijde ſy dit Land*] Om wat tijd de *Deenen* ende *Normannen* in dit Land gevallen zijn, ende 'tſelve verwoeſt hebben, hebben wy elders breeder. Sie daar van verſcheyde gevoelen by den Heer *Marc. Boxhorn*, *in ſijn Tonneel van Holland*, *cap.* 1. daar hy ſpreekt van ſaaken hier toe behorende.

Pag. 14. lin. 5. *Het gevankenis ende veroordeelen van Gerrit van Velſen*] Soo daar yets is dat met onwaaragtige byvougſels miſduyt is, ſoo is het de Hiſtory van *Graav Floris* ende *Gerrit van Velſen*. Die onder andren geſeid werd, tot *Leyden* gevangen geſeten te hebben, daar van het Gevangen-huys als nog vertoont werd, in een diepe Kelder, die tegenwoordig tot een Wijn-kelder gebruykt werd, ſijnde het eenigſte overblijvſel van het *Graven Hoff Lokhorſt*, dat geſtaan heevt over de Noort-deur van de *St. Pieters Kerk*, ende dat geheele vier-

Verdigte omſtandigheden in de Hiſtorie van Graav Floris ende Gerrit van Velſen.

vier-kant begrepen heevt. Naa een langduyrige gevankenis, is hy voor den *Welgeboren-Mannen van Rijnland* te regt gesteld, ende van de selve veroordeelt, sijn *Wapen* ende *Geslagt* verbroken, ende uytgeroeyt, ende in een ton met spijkers gerolt te werden van de *Hoogewoerdse-Poort* aff tot *Woerden* toe, in welke *Executie* hy hem so moedig ende herdnekkig toonde, dat hy ten halvwegen gerold, ende de ton geopent sijnde, daar nog dryvende uytsprong, ende over-luyd uyt-riep:

Ik ben nog de selvde Man,
Die Graav Floris het leven nam.

Dit gaat soo vast datter niet tegen en valt.

Dese *Historie* werd met nog veel meer omstandigheyt besgreven by den meergenomden *Jan van Leyden*, vol verdigtselen, na sijn manier, *Chronic.Belg.lib.*24. *cap.* 25. *& seqq.* In de *Hollandse Kronijk* vertaalt *divis.*19.*cap.*21. ende volgende. *Beka* verhaalt ook dese *Historie*, maar vry wat omsigtiger. Dit geschiede in't Jaar 1296.

Al het geene tot dese saak behoort,

met

met de wederlegging van alle opgeraapte onwaarheden, die daar onder ſchuylen, alhier te lang om te erhalen, is te leſen in de nauwkeurige verhandelinge, by *Petrus Scriverius*, in ſijn *Oud-Batavia*, onder *Floris* de XIX. *Graav* van *Holland*.

Hier moſten ook de *Welgeboren-Mannen* van *Rijnland* in 't ſpel komen, de gevankenis van *Gerrit van Velſen*, ende de *Executie* moſt binnen *Leyden* geſchieden. Dat had ſijn reden, want *Graav Floris* was tot *Leyden* geboren, ende had op *Kers-dag* van het Jaar 1295. deſe Luyden van *Boeren* tot *Edel-luyden* gemaakt, ende tot *Land* ende *Hoff-Regters* geſteld, die van outs tot *Leyden* haar *Vierſchaar* gehouden hebben. Dat ook al een van de oorſaken was van den haat tuſſen *Graav Floris* ende de *Edelen van 't Land*. Daarom moſten deſe Luyden ſijne Regters zijn, als ſijnde gekoren Vrienden van den verſlagen *Graav*, ende geſlagen Vyanden van den Gevangen, ende ſijne Mede-hulpers. Dat is geweldig net uytgevonden. Maar waar ſijn dog die veertig niewe *Adelijke*

Geslagten gebleven, datter geen Affkomelingen van overig en zijn? Wat dat van de onwaarheyt van die saak is, ende van het gewaande *Adel-regt* van de geseyde *Welgeboren-Mannen*, hebben wy in't bysonder verhandeld in de *Redening over het Regt van de Edelen ende Welgeborenen in Holland.*

Wat verder de saak aangaat: dat dit Verraad van *Graav Floris* gevankelijk in *Engeland* over te brengen, om hem aldaar in eewige gevankenis te houden, ende sijn Soon *Graav Jan*, die met Vrouw-*Elisabet*, des Konings van *Engelands* Dogter, getrouwt was, over te halen, om de Heerschappije te hebben, by *Gerrit van Velsen*, *Harman van Woerden*, ende *Gijsbert van Amstel*, in't Jaar 1295. tot *Kamerik* besloten was, ende by haar, door het ontsetten van den *Graav*, niet heevt kunnen uytgevoert werden, ende den *Graav*, in het ontvlugten, door handen van *Gerrit van Velsen* vermoort is: Daar in sijn de Sgryvers eens. Maar wat de reden ende oorsaak van dat Verraad is geweest, sijn maar Raadsels, daar van gewigtige oorsaken genoug te vinden

den zijn: Als dat *Graav Floris*, *Gerrit van Velsens*-Broeder had doen onthalsen, ende *Gerrit* selver Jaar ende dag, tot sijn onschuld, in gevankenis had gehouden. Dat *Gijsbert van Amstel*, met sijn broeder *Aarnout*, ende *Herman van Woerden*, om onbekende saaken in *Zeeland* gevoert, ende in gevankenis gestelt geweest waaren, andre seggen dat *Herman van Woerden*, met verlaten van sijn Huys te *Montfoort*, ende andre sijne Goederen, uyt ontsag voor des *Graven* mogentheyt, voorvlugtig was.

Datter tussen den *Koning* van *Engeland*, ende dese *Edelen*, heymelijk verstand was, om dieswil dat den *Graav* tegen hem met den *Koning* van *Vrankrijk* verdrag ende bondgenoodschap gemaakt had. En wat des meer is. Soo dat men op geen zeel-yver van des *Graven* verworpen Boel, off sijn wraak-lust met de ontschaking van Vrouw *Magtelt*, *Velsens* Huysvrouw, behouvt te souken, dat maar opgeraapte verdigtsels sijn. Gelijk ook de gevankenis ende *Executie* van *Gerrit van Velsen*. Die soo andre met meer waarschijnlijkheyt sgryven, niet

gevangen, maar in't vervolg van der *Kermer-boeren* is dood geslagen, immers dat men niet en weet waar hy gebleven is. Gelijk als genong is te besluyten uyt het geene de oude *Hollandse Rijm-kronijk* van *Melu Stok* sgrijvt, dat *Gerrit van Velsen*, met *Willem van Saanden* terstond na het innemen van het Slot *Kronenburg*, daar hy op gevlugt was, onder de handen van de *Vriesen*, *Kenemers*, ende *Waterlanders*, die voor dat Huys gekomen waaren, t samen gebleven ende omgebragt sijn. Met dese woorden:

Geraart van Velsen ende Saanden,
Trekten die Knegten ende taanden,
Als off syse wouden eeten,
Ende dooden. Daar toe suldy weten, &c.

Sint Jeroens lighaam. Pag. 14. lin. 12. *Sint Jeroens lighaam*] Het leven van den H. Martelaar *St. Jeroen*, besgrijvt ons den meer-genomden *Jan van Leyden*, *Chronic. Belg. lib.* 5. *cap.* 24. hoe dat hy omtrent den Jaare 847. mede uyt *Engeland* over kwam, ende veel *Hollandse* ongeloovige bekeerden: ende *cap.* 33. hoe dat hy van den *Deenen* ende *Normannen*, jammerlijk vermoort wierd, ende *Lib.* 7. *cap.* 20.

hoe dat hy in't Jaar 955. den vromen *Notbot*, in der Nagt, tussen waken ende slapen, ende daar na nog eenen andren slegten ende eenvoudigen *Bour*, tot *Noortwijk* verscheen, dien hy openbaarde, waar dat sijn Lighaam begraven lag. Het welk met grooter eeren opgegraven, ende in de *Kerke* tot *Egmont* overgebragt wierd.

Maar het gink desen *Jeroen*, gelijk *Sint Ursel* (wiens Lighaam te *Keulen* bewaart werd, ende het Hoofd naar *Bergen* verdwaalt is, daar men dat ontwijfelijk nog soude kunnen sien) sijn Lighaam wierd wel gevonden, maar het Hoofd en waser niet. Dog dat en was geen wonder, want hy was van de woedende *Deenen* omhalst, ende sijn Lighaam was, steels-gewijs, sonder het Hoofd begraven. Men soude ook noyt geweten hebben, waar dat het Hoofd gebleven was, want het en was aan desen *Notbot*, nog aan desen slegten *Huysman* niet geopenbaart; het welk wonder was. Juist gebeurden het een langen tijd, ende veele Jaaren (seid den selven *Jan van Leyden*, *lib.* 7. *cap.* 23.) daar na,

dat op die selvde plaats daar het Ligbaam gevonden was, een *Kerk* was gebouwt, in welke *Kerk*, die lange Jaaren gestaan had, een nieuw-*Altaar* soude opgeregt werden. Ende als de Metsenaars beltonden diep in der aarden te graven, hebben sy gevonden dat Hoofd des *H. Martelaars*; ende niemand en soudet geweten hebben, dat het *St. Jeroens* hoofd was, ten waar die *Klokken* van der *Kerken* van hun selven hadden beginnen te luyden, sonder Mensen handen aan die *Klokken* te komen. Elk was begerig om te weten wat het luyden der *Klokken* beduyden. Soo lag op die tijd omtrent die *Kerk*, in een Huys, een beseten Mense, met banden gebonden, dese riep ende seyde, dat op die tijd gevonden was het hoofd des *Heyligen Martelaars St. Jeroen*, ende dat daarom de *Engelen* die *Klokken* luyden. Alsmen dit aldus bevand, namen sy dat H. Hoofd, ende settent met grooter eerwaardigheyt in het Heyligdom. Dus verre den *Kronijk-sgryver*. Het welk ten deelen in de *Oude Hollandse Kronijk*, *divis*. 5. *cap*. 16. 17. 18. vertaalt werd.

Soo

Soo is dan het Lighaam van *St. Jeroen*, sonder Hoofd, in de *Abdije-kerk* tot *Egmont*, ende het Hoofd, sonder Lighaam, tot *Noortwijk* bewaart. Dit is immers een Heylige openbaringe aan dese twee slegte eenvoudige Mensen, in den Droom geschied, ende dit heevt het luyden der Klokken, sonder Mensen handen, bevestigt. Soo most de Duyvel selv, uyt den mond van den Besetenen, dese saake verkundigen.

Pag. 14. lin. 13. *Drie hondert Jaar*] Het komt hier ook op de juyste tijd niet aan, gelijk ook niet van de tijd van sijn lijden ende sterven. Sommige sgrijven in't Jaar 837. andre in't Jaar 856. dat wel best naar waarheid gelijkent, want hy en konde niet eer sterven eer dat hy geboren was, ende het Hoofd is al vele Jaaren na het opgraven van het Lighaam gevonden. Maar al ist, dat de tijd niet over-een en komt, de saak moet evenwel waar sijn.

Pag. 14. lin. 18. *Haar Jaarlijkse Feest*] Dese werd geviert op den 27. van *Augusto*: en daar in schijnen sy de saak eens te zijn, dat het op dien dag geschied is.

Pag. 14. lin. 21. *Den Stadhouder van Zeeland*] Hier van en werd by geen van de *Duutse* sgryvers gewag gemaakt. *Pontus Heuterus*, in sijn *Burgundise Historien, lib.* 5. *cap.* 5. stelt het den Leser tot een vermakelijke Vertellinge (uyt een gesgreven Boukiken) voor, gelijk als een Voor-beeld van een goede saak, sonder opmerking van de saak selv, off die waar geschied mogt sijn, ofte niet; hy scheyt daar aff, gelijk hy daar aan komt; sulks men ook uyt de manier van stellinge sien kan, dat hy 'tselve, na sijn manier van doen, met een seer beweeglijke stellinge opgeçiert, ende opgetoyt heevt. Daar uyt het den Heer *Petrus Scriverius* in sijn *Oud-Batavia*, onder *Karel* de XXVII. *Graav* van *Holland*, schijnt overgeset te hebben, dog soo vloeyend niet als wel in die Taal, by den selven *Heuterus*. Dat ook by andre *Politijke* ende *Wereld-wijse*, tot een Voor-beeld van een straffe ende onbewegelijke geregtigheyt, sonder op de waarheyt van de saak veel agt te nemen, erhaalt werd. Hier toe beroept hem *Lipsius in Monitis, & exemplis Politicis,*

lib. 11.

lib. II. *cap.* 9.

Pag. 15. lin. 22. *Drie hondert en vijven-tseſtig Kinderen*] Dit werd verhaalt by *Jan van Leyden, Chronic. lib.* 34. *cap.* 11. Ende by de *Oude Hollandſe Kronijk-ſgryver, diviſ.* 19. *cap.* 10. ende geſchiede in 't Jaar 1276. 't Selve werd ook by *Petrus Scriverius*, in ſijn *Out-Batavia*, onder *Floris* de IV. de XVII. *Graav* van *Holland*, tot een Staaltjen van ongeloovlijk Wonder ingelijvt. Het ſtaat ook in de *Kerk* van *Los-duynen*, beyde in 't Latijn ende Duyts te leſen. 't Selve is ook by *Reynerus Snoyus*, ende *Wilhelmus Heda*, *Johannes Beka*, *Meyerus* ende *Petrus van Varnewijk* te vinden. *Hadrianus Junius* ende *Petrus Bokkenberg*, maaken daar ook gewag van, dat ſulks vertelt werd. Maar de Sgrijvers en komen, nog in de Naam, nog in de Tijd, over-een; eenige ſeggen *Magtelt*, andre ſeggen *Margriet*, ſommige ſeggen in 't Jaar 1266. ſommige 1276. andre 1278. ende wederom andre 1314. Waar van breeder by den ſelven *Petrus Scriver.* *De Gravinne van Hennenberg.*

Pag. 16. lin. 6. *Dat Graav Willem, den Baljuw van Zuidholland*] Dit werd

besgreven by den selven *Jan van Leyden. Chronic. lib. 27. cap. 34.* ende de *Oude Hollandse Kronijk, divis. 22. cap. 32.* ende by *Petrus Scriverius*, onder *Willem de* III. *de* XXII. *Graav* van *Holland*, Het welk ook wel staan mag by de voorgaande van den *Stadhouder* van *Zeeland*, tot een versiert Voorbeeld van een straffe ende onbeweeglijke gereg-tigheyt.

NA-

NADER BEWYS ENDE UYTBREYDINGEN OP DE KORTE BESGRYVING DER STAD LEYDEN.

Op Pag. 1. lin. 4.

IN *den Rang*]Het is wel ſeker dat den Rang van de *Steden* in de *Staatſe-Vergadering* van *Land-ſtans-ſaaken*, niet en komt uyt de Oudheyt van de *Steden* ſelv: nemaar uyt de eerſte beheerſing ende indragt in de ſelve vergadering. Het is te weten, dat in Voor-tijden de *Ridderſchap*, ende *Edelen* deſer Landen, *Beſcherm-heeren* waren van *Steden* ende *Landen*, ende van wegen deſelve de *Staatſe-vergadering* hielden, tot dat ſy

Oorſprong van den Rang der Steden in de Staatſe-Vergadering, niet uyt de Outheyt van de ſelve.

in haar ongelegenheyt eenen Buyrman te hulp namen, ende by haar inhaalden, die sy den naam van *Graav* gegeven hebben, dat niet anders en is, als *Landbeschermer.*

Diderik de I. Graav van Holland, van waar oorspronkelijk.

Dat desen eersten *Graav Diderik* geheten is geweest, daar in sijn de *Sgryvers* eens, maar waar dat hy her gekomen is, is onseker. Sommige willen hem uyt *Vriesland* halen, als een Soone van *Gerolf*, *Grave van Vriesland*, andre seggen een Soon van *Zigisbert*, *Prince van Aquitanien*, ofte *Guasconjen*, een Landschap in *Vrankrijk*, door givte van *Karel de Kaluwe*, als Beschermer van dese ende andre Nabuyrige Landen, sedert die van de *Deenen* ende *Normannen* verwoest lagen, ende van de Heerschappije verlaten waren, uytwijsende de *Givt-briev* die sy daar van vertoonen. Maar wy meenen dat het selve, met al de bygebragte omstandigheyt van dien, een louter verdigtsel is van de *Egmondse Moniken*, die het selve, om haar gewaande opkomst, een luyster ende glimp te geven, versiert hebben; Soo heevtmen onse *Al-oude Vryheyt* al van den beginne

aff

aff ſouken te ſnuyken, ende waar het mogelijk, onder plegte van de magtigſte onſer Na-buyren, te onderwerpen.

Eerſte Graven van Holland uyt Vlaanderen.

Het is veel aannemelijker, ende niet buyten goede bewijs-redenen; Dat de eerſte *Graven* van *Holland*, uyt *Vlaanderen* gekomen ſijn. Ende dat niet deſelve van den beginne *Graven* van *Holland* ſijn geweeſt, maar van een kleyn gedeelte van dien; want het ſeker is dat *Holland* van ouds, in veel ende verſchyde *Graavſchappen* is verdeelt geweeſt, ſoo heevt ook *Zeland* ſijn byſondre *Graven* gehad. Want men leeſt in de *Fuldenſe Iaar-Bouken* al in het Jaar 835. van een *Egbard*, Sone van *Halpdam*, *Grave van Walcheren*.

Om dan tot onſer ſake te komen, (naar de ontledinge van dewelke wy tot bewijs van dit ons gevoelen, ende toetſen van het oude by-gelove ſullen overtreden) Soo is ons gevoelen, dat de *Graven* van *Vlaanderen*, als voort-ſetters tot haar naaſt-aangelegen Grenſen, haar allengſkens in de beheerſinge van dit Land hebben ingedrongen: eerſt met een ſeer kleyn beſit, van het gedeelte

deelte dat haar naaſt lag, onder ſeer goede Voor-bedingen, ende vaſte toeſegging van Schut ende Scherm; Tot dat ſy eyntelijk groter ende magtiger werdende, verder en verder ſijn ingekropen, ende eyntelijk de beheerſing van het geheele Landſchap aan haar gegekregen hebben. Daar tegens de *Edelen* van dit Land, dewelke het Landbeſtier alleen toe kwam, haar dapper gekant hebben, ende de *Graven* de voeten ſoo dwers ſetten, als ſy mogten, tot dat, van wegen de Gemeente, de Steden ook Stem in Staat kregen, dewelke by de *Graven*, om te beter tot haar oogmerk te komen, in weer-wil van de *Edelen* in de Staatſe-vergadering ſijn ingedrongen. Soo heevt *Dordregt*, niet als de Oudſte Stad, maar als de voornaamſte van de eerſte beheerſing, (het welk wy voor vaſt houden dat *Zuyd-holland* geweeſt is) de eerſte ſitting in de Staatſe-vergadering gekregen. Hier om hebben ook de Steden haare voordeelige *Handveſten* ende *Voorregten*, door toedoen van de *Graven* verkregen, al om haar te beter tot ſijn wille te krijgen.

Stem in Staat, waarom ende hoedanig by de Steden verkregen.

Dordregt de Voorrang, hoe verkregen.

Om

Om nu tot de instellinge van de eerste *Graven* te komen: Soo meenen wy naakt ende klaar te kunnen aanwijsen, dat de *Givt-briev* aan *Diderik den Eersten*, daar den gehelen grond van het gemeen gevoelen op-geboud werd, opentlijk vals is, ende de gantse *Historie*, nog met de waarheyd, nog met de tijd-rekening, over een komt.

Givt-briev van Dirk de I. vals ende versiert.

In het Jaar 863. (seggen de Oude *Chronyk-Schryvers*) als dese Landen van de *Deenen* ende *Normannen* verwoest, ende gelijk als verlaten lagen, kwam *Koning Karel de Kaluwe*, uyt *Vrankrijk* in *Braband*, in het Dorp *Bladelle*, in de *Kemp*, ende stelde daar een Dag-vaart aan van al de *Duytse* ende *Walse-Vorsten*, om op de beschermenis van dit Land te beraden. Daar ook *Paus Jan de VIII.* sijne *Gesanten* af-sond. Onder andere kwam daar mede den Edelen Heere *Hano*, *Grave van Santen*, (een seer oude ende vermaarde plaats aan den *Rhijn*, tussen *Nuys* ende *Kleve*, dat sy *Kleyn-Troyen* noemen) met twee van sijn Suster *Magtelts*-Soonen, die *Sigibert*, *Prince* van *Aquitanien* te Man had, ende sulks

Soo-

Soonen van den ſelven *Sigibert*, daar van den Oudſten genomt was *VValger*, ende was *Grave* van *Teiſterbant*, daar onder behoorden *Tiel*, *Bommel*, *Arkel*, *Heuſden*, *Altena*, *Vianen*, *Culenburg*, *Buyren*, *Leerdam*, *Aſperen*, *Heukelum*, tot de oude *Maas* toe. Den Jonger-ſoon, was *Diderik*, een klouk ende vroom *Ridder*, die met ſijn Vader *Sigibert* veel goede feyten van Wapenen gedaan had, en wel geſien was aan *Koning Karels* Hoff. Deſen *Diderik* en was nog niet voorſien met het beſit van eenig Landſchap. Daarom ſoo dede *Hagano*, ſijnen Oom, op deſe Dag-vaart een ernſtig verſouk, aan den *Koning*, dat hy ſijn *Neve* gedagtig wilde ſijn, ende hem door ſijn Koninklijke mildheyd, met een deel van dit verwoeſte Land wilde begivtigen. Soo gav die *Koning Karel* aan deſen *Diderik van Aquitanien*, ter bede van ſijnen Oom, by raad ende goed-dunken van de Geſanten van Paus *Jan den Agtſten*, het geheele Land van *Holland*, met een deel van *Ooſt-Vrieſland*, tot de Rivier *Lauwers* toe. Om dat hy met ſijn vromigheyt ende dapperheyt het Land

ſoude

ſoude beſchermen.

Dit en konde ſoo gemakkelijk niet toe gaan. Hier moſt deſen *Diderik* ſijn dapperheyt al dadelijk betoonen. Want den *Koning van Vrankrijk* had het vel van den Beer weg gedeelt, eer dat hy gevangen was. Doe nu den *Koning van Vrankrijk* kwam, om deſen nieuwen *Graav* in het beſit te ſtellen, ſoo ſtelden haar daar tegen den *Burg-grave van Leyden*, ende die Heer van *Valkenburg*, die (gelijk als reden was) geenen *Graav* en wilden erkennen, ende begeerden vry te blijven met den *Vrieſen*, onder beſcherming van den *Kayſar*; ende daar geſchiede eenen bloedigen Slag, daar ten weder-zijden veel Heeren dood bleven, ende onder anderen die *Burggrave van Leyden*, ende die *Heer van Valkenburg*.

Daar mede en was de ſaak nog niet gewonnen: de *Vrieſen* moſten ook in't ſpel komen, daar deſen *Graav Diderik* ook tegen kampen moſt, gelijk hy dede, die hy mede met geweld overheerſte. Soo dat de Gemeente den *Koning* ende den *Grave* te voet vielen, ende

ende hem voor een wet-agtig *Heer* ende *Graav* van *Holland* ende *Vriesland* omtvingen. Dit ſgrijvt *Jan van Leyden, den Karmeliter Monik, in het 6. bouk van ſijn Hollandſe Geſchiedeniſſen*, met ſoo veel ongehoorde omſtandigheden, dat de onwaarheid van de geheele ſaak met handen te taſten is. Die daar ook een bezegelden briev van toont: Daar by *Koning Karel* van *Vrankrijk* in den Jare 863. aan deſen *Diderik*, ſijnen *Neev*, ſchonk de *Kerk van Egmond*, *met al datter regtelijk toebehoort van der plekke, die men hiet Zuid-Herderſhage, Fortrappen, ende Kinheim toe, al het voorgeroerde Land, met den Dienſt-luyden die nu ſijn, ende namaals weſen ſullen.*

Voor eerſt en blijkt nergens dat Koning *Karel van Vrankrijk*, eenige eygendom, veel min eenig regt in ende tot dit Land gehad heevt. Hoe kon hy weg geven, het geen hy ſelv niet en had, off daar hy ſelv geen regt toe en had?

Maar lieve, wat gav hy aan deſen getrouwen ende goeden man *Diderik?* De *Kerck van Egmont* met ſijn toebehoo-

hooren. Daar had hy al vry wat aan, maar het moſt met de Heyligheyt beginnen, de *Moniken* van dat Klooſter, moſten eenen Beſcherm-heer hebben, ende dat en mogt geen Man weſen van geringen doen, off van kleyne afkomſt. De givte was dan de *Kerke van Egmond*, met ſijn toebehooren, dit en gelijkt nog naa geen *Graavſchap*, off *Graavlijk-regt*, off eenig gebied over het gantſe Land. Maar daar ſtaat by, *Alle het Land van Suyderſhage, tot Fortrappe ende Kinhem* toe. Hier over hebben geleerde Luyden haar al dapper gepijnigt, om uyt te vinden, hoe verre deſe Land-ſtreeke ſig uytbreid, ende wat deſe namen beduyden mogen. Het is voorwaar al wel bedagt, het ſijn ſoo oude ende onbekende namen, dat men daar al van maaken kan wat men wil. *Hecmond*, dat is *Egmond*, daar *Holland* door verſtaan werd; *Zuidherderſhage*, dat is *Hillegommers-beek*, omtrent twee Mijlen van de Stad *Haarlem*. *Fortrappe*, een Land-ſtreeke, by *Caſſant* in *Vlaanderen*. Onder *Kinhem*, werd *Kennemerland* verſtaan: van de Stroom, ende het Water *Kinhem*,

dat

dat daar midden door plag te loopen. Van welke benamingen, ende hoe weynig dit naa het *Graavſchap van Holland*, ende *Zeeland* gelijkt, breeder te ſien by gemelten *Janus Douſa Annal. Holland. lib.* 5. ende naar hem *Petrus Scriver*, in *ſijn Oud Batavia*.

Nog ſchoonder, daar ſtaat by: *Alle het voorgeroerde Land, met den Dienſt-luyden die nu ſijn, off namaals weſen ſullen.* Wat hooren wy? Soo waaren dan de Ingeſetenen van dit Land Slaven ende Dienſt-luyden. Waar blijvt de vryheyt van ons Land, daar wy ons op beroemen, waar blijvt den Veld-heer *Klaudius Civilis*, tegen de *Romeynen*, met ſijn vrywillige *Benden* der *Batavieren*, dewelke altoos vry gebleven ſijn van Schattingen ende opgeleyde dienſten, als dat opentlijk betuigd werd by *Corn. Tacit. lib. de Morib. German.* ende elders. Hoe wel hebben haar die Luyden uytgeſloovt met ſoo eenen Briev te verſieren. Het blijkt immers onwederſprekelijk genoug, dat de *Hollandſe*-heerſchappije altoos op een beſtendige, ende vrye voet geſtaan heevt, ſelvs in

ende

ende onder de beheersing van de *Graven.*

Van waar komt dog ons desen Briev? Als die van Koning *Karels* hand getekent, ende met het opdruksel van sijnen Vingerling bezegelt (soo die gesseid werd bevestigd te sijn) te voorschijn komt, dan sullen wy't sien. Wie sou dat niet gelooven? den Land-sgryver *Hagen*, in des Aerts-bisschops *Rutger*, ende des Hoff-meesters Stedehouders tegenwoordigheyt, heevt dat oversien ende erkent, daar die *Moniken* een *Copye* ende affsgrivt van gevonden hebben. Maar die Broeders en verstaan de kragt ende vesting van het seeker bewijs van een saak niet: ende en dagten niet eens, dat men geen *Copye*, ofte enkel affsgrivt van Brieven daar van de eerste uytgivt niet opentlijk vertoont en is, geloov mag geven, off men daar op regt mag doen. Wie heevt nu oyt de eerste getekende ende besegelde Gwt-briev gesien, die men gelooven mag? Die Man is te souken. Dit stellen wy by den *Gulden Vry-briev* van *Karel de Groote*, aan den *Friesen*, omtrent den Jaare 800.

800. gegeven, die even veel schijn van waarheyt heevt, daar van *Pierius Vinsbemius* in sijn *Friese Historien* een afsgrivt geevt. Die wy ook t'andre tijden met goede redenen van valsheyt verdagt hebben. Sie de *Inleyd. op de Costum. van Rijnland, num.* 14.

Dit en was nog niet genoug, hier most nog een givte by komen van *Lodewijk, Rooms-koning*, des *Kaluwen-Karels-broeder*, door toedoen sijns Wijvs *Emme*, die een Moeye was van desen *Diderik*, daar in gesprooken werd van het *Foreest Wasda*, dat sy *Walcheren* noemen, om hem niet alleen *Graav* ende *Erv-heer* van *Holland*, maar ook van *Zeeland* te maken. Beyde dese *Givtbrieven* werden by den *Hollandsen Kronijk-sgryver* vertaalt in de *Oude Hollandse Kronijk, div.* 4. *cap.* 7. 8. by *Petrus Scriverius in sijn Oud-Batavia*, soo in de *Nader Verklaringe van Oud-Batavien*, als in de *Inleydinge tot de Graven van Holland*, mede omstandelijk ingelijvt: Daar hy ook de selve van genougsame valsheyt overtuigd. Waar in hy *Ianum Dousam Annal. Holl. lib.* 5. gevolgd heevt.

Om

Om desen *Diderik* aan *Karel de Kaluwe*, vast te maaken, hebben sy twee *Dirkken* moeten uytvinden, want het anders onmogelijk was de Tijd-rekening goed te maaken, ende de keten van de *Graven* aan een te schakelen. Daar sy het nog even-wel kwaat genoug mede hebben. Want soo *Diderik den Eersten*, als *Grave van Holland*, heevt beginnen te heersen in het Jaar 863. ende gestorven in het Jaar 903. soo sy seggen, is veertig Jaar. Voorwaar een schoonen tijd, want *Diderik*, die soo klouken Man was, ende by sijn Vaders tijden soo veele Oorlogs-daden betoont had, ende den welken de beheersing ende bescherming van soo een Landschap toevertrouwt soude werden, most al een wel-bejaart Man sijn.

Met *Diderik de Tweede*, loopt het nog veel slegter aff, die na haar rekening het *Graavschap van Holland* wel vijv-en-tagtig Jaaren bedient heevt, hy moet dan al in sijn Wieg een dapper Man geweest sijn, hoe oud mag hy wel geweest sijn doe sijn Vader stierv? Het is jammer dat sy hier niet eenen Land-

voogd

voogd en hebben kunnen uytvinden, die het *Graavschap* in deses kintse Jaaren voor hem heevt waargenomen. Waarom niet liever wat van dese tijd affgeknibt, en *Graav Aarnout* toegevougd, die maar een vijv-jaarig gebied werd toegesgreven. Lieve Reeken-meesters! Sie dog eens hoe sy by haar neus neer tellen, ende haar sgryven buyten alle geloov zijfferen. Daar en dogten sy niet om. Wat ginger dog al om in al die tijd? Veel wondere saaken. Maar wat geloov kan men geven aan sulke Luyden, die haar soo merkelijk misgrijpen.

Diderik den I. Graav, niet uyt Aquitanien, maar uyt Vlaanderen, ende wanneer Graav geworden.

Wy meenen met vry sekerder omstandigheyd, dat de instellinge van den eersten *Graav* van *Holland*, niet geweest en is onder *Karel de Kaluwe*, maar onder *Karel de Goede*, hondert Jaren later, niet uyt *Vriesland*, nog uyt *Gasconjen*, ofte *Aquitanien*, maar uyt *Vlaanderen*. *Meyerus* in sijn *Vlaamse*-Jaar-bouken, verhaalt, dat eenen *Graav Dirk*, te Wijve had *Hildegard*, die hy brengt onder het Jaar 977. ende dat Graav *Aarnout*, haar beyder Soon was, ende

dat

dat *Aarnouds-Wijv* genaamt was *Lutgaart*, die geleevt hebben in't Jaar 998. In de Jaar-bouken van *Ludek*, werd desen *Aarnoud*, *Grave van Gent*, van de *Friesen* verslagen. *Vander Linden* in sijn Besgryvinge van *Dendermonde*, noemt ook *Hildegard*, de Moeder van *Aarnoud*, *Grave van Gent*, een Dogter van *Diderik*, de eerste *Graav van Holland*, die gehuywelijkt was aan *Diderik* de *Graav*, ofte *Kasteleyn* van *Gent*. By *Zigibert*, word dese *Aarnoud*, ofte *Arnulfus*, mede gebynaamt, den *Gentenaar*. Daar uyt dan klaarlijk blijkt, dat *Graav Aarnoud*, en sijn *Wijv*, sijn *Vader*, en sijn *Moeder* tot *Gent* t'huys hooren. Hier uyt kan ook eenen *Dirk den I. Dirk den II.* ende *Arnulf de III. Graav van Holland*, gevonden werden, met veel beter Tijd-rekening als de ander, begrepen in't verloop van weynig meer als twintig Jaaren; Dat nu dese *Gentenaars* haar tot Veld-oversten van haar soo nabuyrige Lands-luyden hebben laten gebruyken, is waarschijnlijk. Sijn ook van soo grooten aansien niet geweest, alsmen wel voor-geevt, den hoogsten Eer-tijtel is

een *Graav*, ofte *Kasteleyn*, daar voor ende voor meer niet de *Graven* in *Holland* ſijn aangenomen geweeſt, niet anders als tot *Veld-Overſten* ende *Beſchermheeren*. Deſe ſijn by de Roomſe Tijd-*Koningen* genomt geweeſt, in welken ſin *Claudius Civilis*, ende *Julius Paulus*, gebroeders, geboren *Bataviers*, by *Tacito* van Koninklijke-ſtam ende affkomſt, erkent werden. *Mathæus Voßius* maakt daar mede een opheff in ſijn *Hollandiæ Annales*, met deſe woorden: *Batavorum Imperium ab initio Reges tenuere, non infinita aut libera poteſtate, verum nobilitatis & primorum vulgi judiciis coërcita.* Dat is: *Van den aanbegin beſtond het heerſend-gebied der Batavieren, by hare Koningen, niet in een onbepaalde ende vrye dwang-magt, maar in den toeſtand ende bewilliging van den Adel ende Keurlingen uyt de Gemeente.* Van de ſoodanige *Koningen* ende *Vorſten* de Heeren van *Waſſenaar* geſegt werden geſproten te zijn, de welke van outs het hoogſte gebied in deſe Landen aan de hand gehad hebben.

Het ſoude wel kunnen ſijn dat by *Karel de Kaluwe*, diergelijke Givtbriev

briev verleent ſy geweeſt aan eenen Graav *Diderik van Vlaanderen*, die onſe ongelukkige Tijd-beſgryvers ons willen toe paſſen, doen wy nog op hondert Jaar naa geen *Graven*, ofte *Veld-Overſten* met ſoodanige naam en kenden, in dewelke de plaats *Waſda*, aldaar genomt, beter met het *Land* van *Waas*, in *Vlaanderen*, als *Walcheren* in *Zeeland*, over-een-komt: wat met *Zuydherdeſhage* ende *Fortrappe* mogt beduyd geweeſt ſijn, is nog onbekent, daar die *Moniken*, om de Outheyt van haar Rijkdom goed te maaken, de *Kerk* van *Egmont*, met ſijn toebehooren, hebben bygelapt, ende om wat beter glimp te geven, de *Kenemaarſe*-Water-ſtroom *Kinheym*, niet verre van daar gelegen, aan het woord *Fortrappe* gekoppelt hebben. Dit ſchakelt hem geweldig net aan den anderen. Sie hier van breeder *Pet. Scriver. Oud-Batav. pag.* 64. 65.

Pag. 1. lin. 10. *Daar het de Hooft-Stad van is*] Dit en werd niet geſegt in eenige opper-magt boven het rondom gelegen Landſchap, in hoedanigen ſijn by ons geene Hooft-Steden oyt ge-

weest en sijn, met dat het platte Land van de *Edelen* ende Hooft-ingelanden, beschermt ende voor-gestaan wierd; maar ten aansien van de verdelinge van des gemeenlands-schattingen ende innekomen, dewelke in verscheide *Comptoiren* ende Reeken-plaatsen verdeelt sijn, daar onder de omleggende Plaatsen, elk in sijn Wijk behooren, die ook dienaangaande een bysondre Vierschaar hebben, voor de welke deselve in dingpligtige saken, de gemeenlands-middelen betreffende, moeten te regt staan.

Pag. 2. lin. 16. *Den Rijn, de Does, de Vliet, de Maren, ende Zijl*] Waar van hier naar t'sijner plaatse.

Pag. 3. lin. 13. *Omtrent het Iaar* 200] Daar sijn veel *Kaisars van Romen*, met den naam van *Antoninus* genoemt geweest, ende daarom de Tijdrekening soude kunnen verschillen. Dog wat het Reysbouk van den *Kaisar Antonijn* aangaat, dewijl het selve gemeenlijk *Antoninus Pius*, den eersten van dien naam werd toegesgreven, soude 't selve tussen de 140. ende 160. Jaar naar *Kristus*, binnen den tijd van sijn Heer-

Het Reysbouk van Antoninus.

schap-

ſchappy, beſloten moeten werden. Andre ſgryven het *Antoninus Karakalla* toe, de Oom van *L. Septimius Severus*, die in't Jaar 213. *Kaiſar* wierd, om dat daar in ook verſcheide plaatſen in *Brittanjen* bekent ſtaan, daar deſe *Kaiſar* geweeſt ende gereyſt heevt. Sommige wederom ſeggen, dat den Sgryver van dit Reyſbouk moet geleevt hebben in't Jaar 337. Andre maken t'ſelve nog Jonger; om dat daar in van *Konſtantinopolen* ende andre Jonger plaatſen verhaald werd. Soo dat het onſeker is, by wie het ſelve Reyſbouk beſgreven is, ende wel kan ſijn, dat het ſelve van verſcheyde tijden, ende verſcheydentlijke reyſen by den andre verſamelt is. Dog wat de Reyſe van den *Kaiſar Antoninus* in dit Land aangaat, werd daar voor gehouden, dat die is van *Antoninus Pius*.

Pag. 3. lin. 24. *Minucius Plancus*] By het oude ſgrivt, daar van hier vermaand werd, werd hy *Munatius Plautus* genomt; by *Suetonius* ſtaat *Munatius Plancus*, die in de *France-Oorlogen* onder den *Kaiſar Auguſtus* gedient heevt, ende met ſijn wederkomſt om ſijn goede dienſten

Burgermeester van *Romen* gemaakt wierd.

Pag. 4. lin. 1. *Soo daar van getuygd*] Dat ten tijde van desen *Munacius Plancus*, *Lugdunum* Gebouwt is, werd by meer andre bevestigd. Dog dewijl *Lyons* in *Vrankrijk*, ook *Lugdunum* genomt wierd, is twijvelagtig, van welk *Lugdunum* 't selve te verstaan is. Dit geschiede in het 18. Jaar van het gebied des *Kaisars Augusti*, Onder ende door desen *Munacius Plancus*, die het bestier van de aangewonne Plaatsen in *Gallien* was aanbevolen, ende bysonder van dat deel van *Gallien*, dat sy *Galliam Comatam*, ofte *Barbatam* noemden, van *Alpenbergen*, tot aan den *Rhijn* toe. Daar het optoyen ende verçieren van het hooft-haar, daar de Inwoonders van dit *Gewest*, door befaamt waaren. Dit begreep de geheele landstreek van over de voornamentlijk het *Neder-gallien* onder behoorde, daar de *Romeynen* haar volk hebben soukken te planten, ende ter neder te stellen; het welk op *Lyon* in *Vrankrijk* niet wel en kan gepast werden, daar geen *Roomse-Colonien* ende *Nieuw-steden* bekent en sijn. De *Franse-*

Lugdunum, wanneer gebouwt, ende wat daar voor te houden.

Scry-

Sgryvers willen ook dit *Lyons* voor geen niewe *Roomse-Stad* erkennen, maar seggen dat 't selve omtrent de 680. Jaar na de *Zundvloed* bekent was, dat is, ruym sestien hondert Jaar voor *Kristus-geboorte. Vide* Philipp. Ferrar. *Lexicon Geographicum in verbo Lugdunum.* Dat nu de *Romeynen* omtrent dit *Lugdunum Batavorum*, veele sterkten gehad hebben, daar van kunnen de overblyvselen van die tijt genoug getuygen, en daarom op dit *Lugdunum*, ten tijde van den *Kaisar Augustus* gestigt, met goede redenen kan passen. 'tSelve geven ook de woorden van *Suetonius* genoug te kennen, *lib.* 2. *cap.* 60. Daar hy van het *Kaisars-Stedebouwen* spreekt, met dese woorden. *Reges, Amici, atque Socii, in suo quisque regno Cæsareas urbes Condiderunt.* Dat is, *Andre Koningen, Vrunden, ende Bondgenoten, hebben ook, elk in den sijnen, Kaisars-Steden gebouwt.* Nu is wel kennelijk, dat geen ander volk als de *Batavieren*, onder den naam van *Amici & Socii*, dat is, *Vrienden* ende *Bondgenoten* van het *Roomse-Rijk* bekent sijn geweest. Sulks dat op verscheyde *Opsgrivt-steenen*, op *Room-*

burg, en andre plaatsen, uyt d'aarde gegraven, bevonden is, met dese lof-tuytende letteren:

GENS
BATAVORUM
AMICI ET FRATRES
ROM. IMP.

dat is: *Ter eeren van het Batavise-Volk, Vrienden ende Bondgenoten van het Roomse Rijk.*

Pag.4.lin.10. *Ten waarmen dat voor Lions in Vrankrijk*] Dit is het gevoelen van sommige Sgryvers; dog om wat redenen, is nog onbekent.

Pag.4.lin.14. *Het oude Kaartbouk*] Dit en waren geen nette *Paskaarten*, maar alleen ongemeten *Reiskaarten*, dewelke de Krijgs-Oversten in het reyssen tot haaren weg-wyser gebruykten. Daar van dese tot een goed voorbeeld mag verstrekken, dewelke ontwyvelijk uyt het *Reisbouk* van *Antoninus* getrokken is geweest, met dat deselve daar mede in alles over-een-komt, of mogelijk nog ouder is, om dat daar in *Trajectum*, niet bekent en staat, het welk in het Reisbouk van *Antoninus*, gestelt is. Datmen

men ſeide by *Antoninus* gebouwt ende aangeleid te ſijn, daarom het (volgens gevoelen van *Lambertus Hortenſius*) ook *Antonina* genoemt is geweeſt. Dog by *Philipp. Cluver. de trib. Rheni alveis. cap.* 16. *pag. mihi* 131. & 132. werd tegen-geſproken, ende voor ſoo oud niet gehouden en werd. Uyt welke kaart te ſien is, dat aan de Regter-hand van den *Rijn* nog geene reyſen gemaakt en waren, of immers dat die by deſe Reiſegers onbekent waren, in welke ſtreeke enige Barbariſe letteren gevonden werden, dewelke by *Beatus Rhenanus, lib.* 1. *Rer. Germanicarum*, aldus werden t'ſamen gevougd. CHAMAVI QVI EL PRANCI. CHAVCI, VAPLVARII, ende uyt de letteren daar tuſſen in gevougd; CHREPSTINI, het welk by *Petrus Bertius lib.* 1. *Rer. Germanicar.* daar hy ook deſe kaart heevt in gebragt, mijns bedunkkens, vry duydelijker, werd uitgevonden, met deſe woorden: CHAVCI AMPSIVARII CHERVSCI ET CHAMAVI QVI ET FRANCI. Alle namen van de Inwoonders deſer Landen by *Iul. Cæſar, Tacitus,*

Plinius, *Ptolomæus*, ende *Strabo* bekent. *Chauci* waren *Germaniæ populi*, *Duitsen*, dewelke in twederhande soorten verdeelt wierden, andere lager ende minder, andre hoger ende meerder, *Chauci minores*, & *majores*. *Minores*, ende Neder-
Chauci. *Chauci*, waren de *Friesen* ende *Groeningers*, dewelke in dese kaarte schijnen beduyd te werden. *Majores Chauci*, ende *Bovelanders*, waren de *Luneburgers*, *Bremers*, ende andre tot *Hamburg* toe, die hier onder de *Ampsivarii* schijnen gestelt
Cherusci. te sijn. *Cherusci* sijn by *Tacito*, *Populi Transrhenani*, dat is *Over-rijnders*, tot de *Hertzen walden* toe, daar mede deselve, gelijk als met een muyr van *Sweden* werden afgescheiden, die ook *Thuringers*, ende *Mansfelders* genomt werden. *Cha-*
Chamavi. *mavi*, sijn een *Duyts-volk*, welkers hooft Stad *Caminum* is, een Stad in *Pomeren*, niet verre van *Stettin*. *Hadrianus Iunius* nomt het *Kampen*; Soo dat hier door *Overysel* soude kunnen verstaan werden. Andre seggen *Chamea* een Stad in *Westphalen*, in't *Graavschap* van *Mark*, niet ver van *Munster*, het welk met het gevoelen van *Cluverus* over-een-komt, die de-

deſelve nomt *Germaniæ populos verſus Chaucos minores*, dat is, een volk, palende aan *Frieſland* ende *Groeningerland*, daar voor ook deſelve alhier ſchijnen geſtelt te ſijn.

In 't midden van beide deſe Reiſen van *Lugdunum* tot *Niemegen*, ſtaan deſe letteren langs heen, dewelke t'ſamen getrokken PATAVIA; dat is, BATAVIA uyt maken.

By de genomde plaatſen daar deſe reyſen op gevallen ſijn, ſtaat een ſeker Rooms-getal, daar van het beduyd een raadſel is. Daar van hier naar. Aan de bovenkant van deſelve Reiskaart ſtaat FRANCIA, dat is, *oud Frankenland*.

Pag. 4. lin. 20. *Dat den Kaiſar Theodoſius*] Die omtrent het Jaar 380. *Kaiſar* wierd.

Pag. 5. lin. 3. *Matilone*] *Abraham Ortelius*, *in Theſauro Geographico*, nomt dit een Stad in *Batavien*, dog ſonder verder beſgryvinge van de plaats. *Petrus Bertius lib.* 1. *rer. German.* nomt het *Koudekerk*, uyt wat eigenſchap, is my onbekent, mogelijk om dat de gelegentheid van de plaats daar mede over-een-komt.

Hy vougd daar ook by dat 'tselve eertijts *Kirch-werve* genoomt soude sijn geweest, dat wy hier voor met meerder blijk ende eigenschap aan *Oestgeest* hebben toegepast. *Cluverus* meent dat het een sterkte is geweest aan d'ander sijde van den *Rijn*, tegen over *Koudekerk* gelegen. Mogelijk daar ter plaatse tegenwoordig nog een heuvel ende manier van een Burgt-grond, een weinig van den dijk af in't velt vertoont werd.

Pag. 5. lin. 4. *Albamanis, ofte Albiniana Castra*] Andre seggen *Albimanu*, 't welk 'tselve is met *Albiniana* van *Antoninus*, dat doorgaans voor *Alphen* bekent is. *Cohortis* III. *Albinianæ ex vetusto lapide meminit Goltzius in thesauro. & post eum Abraham Ortelius ex Simlero in Alphen vertit, Cujus Etymon & Ortographiam Vide apud Philipp. Cluv. de trib. Rheni alveis c. 16. p. mihi* 131. Dit werd ook by andre *Alpheniana Castra* genoomt van *Alphenus Varus*, een *Veld-Overste* der *Batavieren*. Daar van *Tacitus lib.* 2. 3. 4. *histor.* ende *Plutarchus in Otthone*, vermaan maken: het welk wel naast met onse benaminge van *Alphen* over-een-komt.

Alphen.

Pag.

Pag. 5. lin. 6. *Nigropullo*] Dat hier door niet *Oudewater*, maar *Woerden* moet verstaan werden, blijkt uyt een aanmerkelijk overblijvsel van de naam, *Swartekieken-buyrt*, leggende binnen in de Stad, langs de waterkant, nog tegenwoordig alsoo genomt.

Pag. 5. lin. 8. *Lauri*] *Abrahamus Ortelius* in *Thesauro Geographico*, schijnt daar in *M. Velserum* te volgen, dewelke uyt het bygevougde getal besluyt, dat het (gelijk als een voor hooft-lauwerkrans) de voorstad van *Utregt* soude bedayden. *Si numeros Conferas* (inquit) *incidit in Trajectum Antonini. Quid si sit ejus Urbis suburbanum, ut Daphne ad Antiochiam Syriæ?* Het welk wat ver gesogt is, met dat in die gantse kaart van geen *Trajectum*, datmen gemeenlijk voor *Utregt* hout, vermaant en werd. Hoe vast ook het getal gaat dat by dese plaatsen gesteld wert, sullen wy hier naar aanwijsen.

Pag. 5. lin. 9. *Fletione*] Dit seid *M. Velserus* dat met het Reis-boek van *Antoninus* over-een komt, immers daar van weynig verschilt. *Abraham Ortelius* verhaalt, dat hy een ander affgrist gehad

heevt

heevt daar *Electione* ſtont, in plaats van *Fletione*.

Pag. 5. lin. 10. *Leve Fano*] *Leeuwen*, een *Dorp* aan den overkant van de *Waal*, in het Land van *Maas-waal*, twee mijlen boven *Tiel*, ende vier mijlen beneden *Nimwegen*. Volgens het gevoelen van *Cluverus* ende andre. Dog *M. Velſerus* meent dat het is het Dorp *Lee* aan den *Rijn*, tegen over de Stad *Rhenen*, dat wel ſoo waarſchijnlijk is.

Pag. 5. lin. 11. *Carvone*] *Heyen*, ofte *Hyen*, een plaats in de tegenwoordige Land-kaarten bekent, tuſſen de *Waal* ende den *Rijn*, omtrent halv wegen *Tiel* ende *Nimwegen*. *Simlerus* ende *Ortelius* meenen dat hier door de *Graav* verſtaan wert. Het welk wat verre buyten de ſtreek van de eerſte reys ſoude loopen, dog deſe ſtreek, en houd geen ſtreek.

Pag. 5. lin. 13. *Caſtra Herculis*, nu *Knodſenburg*] *Abrahamus Ortelius* nomt het *Erkelens*, een plaats niet ver van *Kleev* gelegen. *Gerardus Noviomagus*, neemt het voor *Arkel*, by *Gorkum*, welk beyde om de al te groten tuſſen ſtant d'eene ſoo verre boven, ende d'andre ſoo verre beneden

neden *Nimwegen*, by *Philippus Cluver. de trib. Rheni al. verſ. cap.* 16. wert wederleit, ende tegengeſproken, daar van hy erkent den regten naam, nogte plaats niet ſeker te kunnen beſeffen.

Pag. 5. lin. 6. *De Gravt ten tijde van Domitius Corbulo*] Van deſe *Gravt*, ofte *Vliet*, wert hier naar in't byſonder geſproken.

Pag. 5. lin. 19. *Forum Adriani, nu Voorburg*] De ſtigtinge van dit *Voorburg*, ende omſtandige gelegentheyt van 't ſelve, wert hier voor op het *Nader bewijs* van de *Voor-reden* breder verhandelt.

Pag. 5. lin. 20. *Flenio*] Hoe deſe plaats van outs genomt, ende wat deſelve geweeſt is, wert tot nog toe niet regt geweten.

Pag. 5. lin. 22. *Tablis*, dat is, *Alblas*] Soo wert het van *Philippus Cluverus*, ende andre genomt, aan de *Merwe* tegen over *Dort* gelegen, daar van de bedijkte landen omtrent gelegen, den *Alblaſſerwaard* genomt werden.

Pag. 5. lin. 23. *Caſpingio*] Nu *Gieſſen*, ende *Gieſſenburg*, tuſſen *Dordregt*, ende *Gorinchem*, aan de Rivier de *Waal*, gelegen.

Pag. 5.

Pag. 5. lin. 24. *Grinnes*] Dit werd by *Rhenanus*, *Grin* genomt, dat by ons onbekent is, andre, als *Divæus, Iunius*, ende *Cluverus* noemen het *Rhenen*, 'tselve dat by *Tacitus* bekent is.

Pag. 5. lin. 25. *Ad duodecimum*] Wat dit voor een plaats geweeſt is, valt bedenklijk, *Ortelius* en ſgrijvt daar van niet anders, als dattet een plaats geweeſt is tuſſen den *Rijn* ende de *Maas* gelegen. Wy nemen het op de ſtreeke van *Oud-Wageningen*, 'twelk een weynig boven het tegenwoordige *Wageningen* gelegen heevt.

Dog wat deſe twee laatſte plaatſen van *Rhenen* ende *Wageningen* aangaat, valt dit bedenken, dat, of wel de naam *Grinnes*, voor *Rhenen* bekent is, daar op dan *Wageningen, ad duodecimum*, ſoude kunnen volgen; de tweede Reyſe op de *Kaart* van *Peutingerus*, ſoo veel verder daar van afgetekent ſtaat, dat het hier mede niet en ſoude kunnen over-een-komen. Ten waar men wilde ſeggen, gelijk als ook uyt vele omſtandigheden te ſien is, dat deſe *Kaart* op geen nette ſtant ende juyſte maat gemaakt is geweeſt.

Pag. 6.

Pag 6. lin. 1. XVIII. *Dat is, Agtienhoeven*] Hoe dese plaats genomt is geweest, is mede een Raadsel. Het sy dat men 'tselve voor een *Mijl-steen*, ofte *Mijl-paal* wil stellen, gelijk sodanige tekenen wel meest beduyden, off dat het een getal van *Wijken* ende *Hoeven*, onder 't selve behorende, off de soo-veelde *Legio Romana*, dat is, *Roomse-Krijsbende* (aldaar geplaats) betekent heevt: Immers blijkt uyt dese Kaart dat het naast-aan ende niet verre van *Niemegen* aff gelegen is.

Pag. 6. lin. 3. *Een seker getal*] Wy hebben te meer-malen vermaant dat het beduytsel van het Roomse-getal, by dese verblijv-plaatsen gestelt, een duystere Raadsel is, daar van wy dese driederhande in bedenken nemen. Dat het een getal mag sijn geweest van de onderhorige *Wijken* ende *Hoeven*, onder 't selve *Dorp* behoorende, gelijk in die tijden de vaste plaatsen daar op gestelt en verdeelt waren, off dat de soo-veelde *Roomse-Krijgsbende* aldaar geplaatst was want men leest by *Julium Florum lib. 4. cap. ultim*, dat *Drusus den Rhijn* met meer als

als vijvtig Sterkten verſekert had. Off dat, gelijk als *Philipp. Cluver.* ende andre meenen, het ſelve getal de ſooveelde *Mijl-ſteen*, ofte ſoo veel *Duyſent-ſgreden* wegs, van den Reys betekenen mogt. Het welk ook wel een gemene manier van afftekening geweeſt is. Dog dewijl het ſelve niet en vervolgd, ende het geen verder aff leyd, met minder getal werd aangetekent, als het geene veel eerder ende naarder by leyd, en kan ſulkes geen plaats hebben. Ten waar dat men het ſoo wilde nemen, dat het niet en was het getal van de *Mijlen*, ende *duyſend-ſgreden* van de gehele Reyſe, maar alleen van den tuſſen-ſtant van d'eene plaats op d'ander; het welk wel het naaſte ſoude by komen; dog al mede wel ingeſien, om de groote ongelijkheyt van het getal der *duyſent ſgreden*, ofte *mylen*, met den tuſſen ſtant van de aangeweſene plaatſen, kan het ſoodanigen ſgik niet vinden, dat het wel uyt komt. Wy hebben daar van gemaakt het geen wy konden, tot datter yemant komt die het beter weet.

Het ſal ons ter deſer ſaaken genoug

ſijn,

ſijn, ontwijvelijken te hebben beweſen dat het *Lugdunum Batavorum*, ende andre plaatſen daar toe behoorende, op dien tijd, ende op deſe ſelve plaatſen, daar die haar nu vertoonen, bekent ſtaan. Het welk by *Antoninus caput Germaniarum* genomt werd. Dat is, de eerſte ende voornaamſte van *Duutſland.* Dog werd het ſelve by andre voor een by-vougſel ende verkeert op-neem gehouden, ende te onregt dit *Leyden* toegepaſt. Dat namentlijk *Antoninus*, die woorden *Caput Germaniarum* aan dit *Lugdunum* niet en heevt willen toeſgryven, maar aan de andre plaats, daar hy van dit *Lugdunum* na toe gereyſt heevt, ende de woorden aldus geleſen ende verſtaan moeten werden. *A Lugduno Argentoratum Caput Germaniarum.* Dat is van *Leyden* na *Straaſburg*, de *Duutſe-Rijks-ſtad*, dat ook andre op *Keulen* willen toepaſſen, het welk ook by *Ammian. Marcellinus lib.* 15. *Urbs ampli nominis*, dat is, de *Hooft-ſtad* genomt werdt. Dog dat *Antoninus* 't ſelve van *Straaſburg* geſeid heevt, is waarſchijnlijker: om dat hy ſijne Reyſen veel derwaarts

Lugdunum caput Germaniarum, verdigt.

waarts genomen, ende met die plaats geeindigt heevt. Hier in geevt *Philippus Cluverus de trib. Rheni alveis, cap.* 15. den geleerden *Joseph Scaliger* ongelijk, ende betoont daar met goede redenen dat hy 't kwalijk gevat heevt.

Pag. 6. lin. 5. *Schatbare Hoeven*] Het welk soo niet te verstaan is, off de Ingesetenen van dit Land, by den *Romeynen* geschat sijn geweest, maar siet op een gemeene Schattinge onder haar selven, dewelke van den beginne bekent geweest is. Maar ten aansien van de *Romeynen* waren sy niet schatbaar. *Nam, nec tributis contemnuntur, nec Publicanus atterit, exempti oneribus & Collationibus,* seid *Tacit. de morib. German.* dat is: *Sy (namentlijk de Batavi) en werden niet beswaart met eenige schattingen, geen Tollenaar doet haar overlast, ende sy sijn vry van alle lasten ende ongelden.*

Pag. 6. lin. 7. *De drie Leydse Mansen*] Sie hier van het 15. blad, ende 't geen daar op werd aengeteekent.

Pag. 6. lin. 10. *Van de Naam-reden*] Sie hier van mede *Boxhorn*, in sijn *Tonneel van Holland*, *Pieter Schrijver* in sijn

Nader

Nader Verklaring van Oud-Batavien, pag. 29. *Philip. Cluver. de Trib. Rheni alveis, cap.* 15. ende den Burgermeester *Orlers*, in sijne *Besgryving der Stad Leyden*, *pag.* 18. 19.

Pag. 7. lin. 1. *Prætorium Agrippinæ*] Met desen naam is dit *Rooms-gebouw*, in het *Reis-boek* van *Antoninus*, ende de *Kaart* van *Peutingerus*, op dese plaats, omtrent twee duysent sgreden boven *Leyden*, bekent. Dat *Marcus Velserus* den naam van *Roomburg* geevt, ende van ouds by ons daar voor erkent is, sulks het geheele Blok ende Landstreek van dit *Roomburg*, in hoogte van de andre omleggende Landen affgescheyden, daar op dit *Wapen-huys* gestaan heevt, ende tegenwoordig tot *Teel* ende *Warmoes-landen* is uytgegeven; als nog met de naam van *Roomburg* genomt werd. Het welk daarom ook de *Hooge-Woerd*, ofte *Waard* genomt is geweest, daar de *Hoogewoerdse-Poort* de naam van heevt, gelijk in tegendeel aan d'ander zijde van den *Rijn* de *Lage-waard*, niet by *Koudekerk*, maar by de Stad *Leyden* (van ouds) bekent is. *Roomburg.*

Niet

Niet het *Rodenburg*, ofte *Radenburg*, soo sommige gemeent hebben, het welk een oud *Adelijk Stam-huys* is, 't welk van de *Graavlijkheyt* te Leen werd gehouden, ende vry nader de *Stad* gelegen heevt, aan de *Wetering*, dewelke van de selve *Hoff-stad*, de *Rode-sloot* genomt is, ende voort rondom het *Roomburg* loopt, het welk als een *Eyland*, in 't Water gelegen heevt. Welke *Gravt* ook sijn uytgang had tot in de *Vliet*, ofte *Korbuloos-gravt*, gelijk de selve nog jegenwoordig loopt uyt den *Rijn* langs het Land van *Roomburg*, regt door tot voor by *Kronesteyn*, in de *Vliet*. Welke *Hoff-stad* sijn aangang gehad heevt met een *Laan*, omtrent 100. Roeden beneden de selve *Rode-sloot*, ofte *Wetering*, van den *Rijn-dijk* aff, dwers door de *Wey-landen*, tot op de hoogte van de selve *Wetering*, met een *Steenebrugge* over de selve, tot aan het *Huys*, welke *Laan* als nog de *Rodenburger-laan* genomt werd, ende mede onder het *Leen* van 't selve *Huys* behoort. Daar omtrent *Petrus Scriverius* meent dat ook eenige Oudheden souden gevonden

Rodenburg.

sijn.

ſijn. Het welk ik ertrouwe miſduyd te werden, alſo dit *Rodenburg* wel op den houk van het *Roomburger-land* geſtaan heevt; dog met het oude *Roomſe-gebouw*, dat geheel aan d'ander zijde gelegen was, gants geen gemeenſchap en heevt, het welk ſijn byſonder uyt-pad ende aangang gehad heevt na den *Rijndijk* ende *Rijn*, uytkomende omtrent de *Kerk* van *Leyderdorp*, met een *Laan* daar over alle de Landen op *Roomburg* gelegen, nog jegenwoordig haar uyt-pad hebben, dewelke de *Roomburger-laan* genomt werd, met onderſcheyt van de andre *Rodenburger-laan*.

Pag. 7. lin. 8. *By andre, te onregt, het Huys te Britten*] Hier in ſchijnt ook den geleerden *Adrianus Junius*, ende naar hem *Petrus Scriverius* in ſijn *Oud-Batavien* (die daar in hem ſelven op andre plaatſen tegen-ſgrijvt, ende de ſaak gelijk als twijvelagtig houd) miſleid te ſijn. Sie den ſelven *Scriver. Antiq. Batav. pag.* 193. ende ſijn *Nader Verklaring van Oud-Batav. pag.* 9. *ende pag.* 16. *Adrian. Junii Batav. cap.* 10. 't Selve ſchijnt ook aangenomen te ſijn by *Janus Gruterus*,

ende

ende *Petrus Bertius*, uyt een ende de ſelve miſleydinge. *Cornelius Aurelius*, ende onſe *Hollandſe Kronijk-ſgryver* willen dat deſen *Steen* te *Rijnſburg* ſoude uytgegraven ſijn. Dog dat den ſelven *Steen* niet uyt de bedemmelde ende overvloeyde grond van het *Huys te Britten*, nogte tot *Rijnſburg*, maar op dit *Roomburg*, is uytgegraven, getuygen *Gerardus Noviomagus*, *Willem Heda*, ende *Philippus Cluverus de trib. Rheni alveis*, *cap.* 14. *pag. mihi* 117. ende *cap.* 16. *pag.* 130. Daar hy 't gevoelen van *Adrianus Junius* dit opſgrivt aan het *Huys te Britten*, ende dat van *Aurelius* aan *Rijnſburg* toe te paſſen, tegenſpreekt. *Vide etiam Petr. Scriverium ſibi contrarium in Antiq. Batav. collect. pag. mihi* 195. Deſen *Steen* is hier in het omplougen van het Land, benevens veele andre byſondre Oudheden, by *Petrus Scriverius* in de *Nader Verklaring van ſijn Oud-Batavien*, ende by *Adrianus Junius* in ſijn *Hiſtoria Bataviæ* in haar regte weſen uytgebeeld, in't Jaar 1502. gevonden. Alle welke Oudheden, dewelke veel nutter hier hadden bewaart geworden. Den Burgermeeſter

Orlers

Orlers in ſijn beſgryvinge *pag.*123. verhaalt dat in het Jaar 1508. op de blijde inkomſte van den *Kaiſar Maximiliaan* aan hem ſijn weg vereert, ende ſulks niet meer voor handen ſijn. Ten waar dat de meer-genomde *Hooft-ſteen*, die men ſeyt, dat op den Huyſe van *Waſſenaar* bewaart is geweeſt, ende daar naa onder den *Heer vander Mijlen* geraakt is, nog in weſen was gebleven.

Pag.8.lin.6. *Agrippina de Moeder van de Kayſar Nero*] Hier in komen *Tacitus*, *Plinius*, *Zuetonius*, ende den Landbeſgryver *Ptolomæus* over-een, dat *Keulen* de geboorte-plaats van *Agrippina*, des Kayſars *Klaudius* Huyſvrouw, Moeder van *Cl. Domitius Nero*, by de ſelve tot een Ruſt-plaats ende vreedſame onthoudinge der Vry-gevogtene geſchikt is; daar van het de naam van *Colonia Agrippina*, ofte *Agrippinenſis* gekregen heevt, dat in onſe Spraak met den naam van *Keulen* verbootſt werd. Dit ſijn de woorden van *Tacitus* in het 12. ſijner *Jaar-bouken, cap.*15. *Agrippina quo vim ſuam ſociis quoque nationibus oſtentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, ve-*

Keulen van wie gebouwt.

S *tera-*

teranos, *Coloniamque deduci imperat*, *cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.* Dat is: „*Agrippina*, om ook aan d'andre *Bond-*„*genoten* haar groote magt te betoonen, „heevt *Keulen*, daar sy geboren was, „tot een *Vry-stad*, ende onthoudinge „van de oude ende vry-gevogtene „Krijgslieden, tot voortplantinge van „een nieuw Volk gestelt, ende heevt „het naa haar naam doen noemen. Andre seggen dat *Colonia Agrippinensis*, alsoo genomt soude sijn van *Marcus Agrippa*, den *Roomsen Veld-Oversten*, een Regt-sweer van den Kaysar *Augustus*, gelijk als *Sebastianus Munsterus Geograph. lib.* 3. sgrijvt, daar hy desen *Marcum Agrippam*, naa een gantse verwoestinge van dese plaats, die eerst *Ubiopolis*, dat is, de Hooft-stad van *Duutsland* genaamt was, tot een niewen Stigter ende Doop-heffer van *Keulen* maakt. Dog wy houden het met *Tacito* ende andre, van ontwijvelijker geloov in hunne gedenk-sgrivten. Waar *Sebastianus Munsterus* dit van *Marcus Agrippa* gevonden heevt, is ons onbekent. Het is ons genoug, dat wy de getuygenis van *Tacitus*, ende

het

het gevoelen van die gene die hem gevolgt hebben, met een dusdanig levendig voor-beeld kunnen waar maken.

Pag.9. lin.5. C. SEVERINIO VITEALI VETERANO HONESTE MISSIONIS] *Veterani milites*, dat is *Vrygekeurde*, waaren die gene de welke om haar goede dienften vry geftelt ende van alle dienften ontflagen waaren. Dese waren in grote agting, ende namen haare woon-plaats in de eene Vry-Stad, off d'ander, daar sy in ftilte, ende buyten alle laft ende Ampts-bedieninge leevden, wierden voor haar ende hare Kinderen in alle Voor-regten gelijk geftelt, met ende benevens de *Decuriones*, ende *Municipales Magiftratus*, dat is, de *Raats-heeren van Roomen*, ende beheersende Overheden vande Buyten-Steden. *l.* 3. *ff. de Decurionib.*

Pag. 9. lin. 23. *Soo geloov ik dat de selve Agrippina*] Dit is ook het gevoelen van *Marcus Velserus*, op de aangetogene plaats van *Tacitus*, met dese woorden: *Ego hanc ambitionem in Coloniæ & hujus prætorii nomine valuisse sentio. Certo fortaßis consilio Bataviam ostentationi delegit*

imperiosa & sagax mulier, quo apud illam gentem venerationem augeret, ex qua Augustorum Augustarumque Corporis Custodes.
,, Dat is: Ik meen dat de grootsheyt
,, van *Agrippina* soo wel in de by-naam
,, van dit *Wapen-huys*, als in dat van
,, *Keulen* speelt. Voorseker heevt die al-
,, beheersende ende verre siende Vrou-
,, we, ook in dit *Batavien* willen be-
,, kent staan, op dat sy ook onder dat
,, Volk ge-eert werde, en hier haar, en
,, harer Bescherm-plaats mogt vinden.

Pag. 10. lin. 2. *Tot verscheyde Tijden*] Als in den Jare 810. 835. 845. 850. ende 856. daar van de Historien bekent sijn.

Pag. 10. lin. 6. *Dit gevoelen*] Sie hier van *Petr. Schriv.* in sijn nader *Verklaringe van Oud-Batavien pag. mihi* 29.

Pag. 10. lin. 10. *Ptolomeus seid λιγόδεινον*] Het moet sijn λȣγόδεινον.

Pag. 10. lin. 17. *Het Wout sonder genade*] *Petrus Schriverius*, in de voor-genomde nader verklaringe van *Oud-Batavien*, *pag.* 37. noemt dit het aller-ongerijmste gevoelen van het geene by die ongelukkige Waarseggers op de

baan

baan gebragt is, ende begrijpt haar in haar eygen sgryven.

Pag. 10. lin. 20. *In de Besgryving*] *Jan Barthout van Loo*, in sijn besgryving der *Forestiers* ende *Graven* van *Vlaanderen*, verhaalt van den Groten Reuse *Finaart*, dat hy hem omtrent het Jaar 600. onthielt op een *Kasteel* dat genomt wierd *Lysle les Buk*, dat is, *Rijssel*, in het *Wout* ende *Wildernisse*, *sonder genade*, genaamt het *Land* van *Buk*, daar na geheeten het *Land* van *Vlaanderen*, dit *Wout sonder Genaden* in *Vlaanderen*, werd ook erkent by *Jan van Leyden lib.* 5. *cap.* 26. in de *Oude Hollandse Chronijk*, 4. *divis. cap.* 2.

Pag. 11. lin. 3. *Op het Jaar* 818.] Dit moet sijn 618.

Pag. 11. lin 12. *Den eerst-genomden Diderik*] Dat de *Graven* van *Holland*, uyt de *Graven* van *Vlaanderen* voortgekomen sijn, is hier voor ten genougen aangewesen.

Pag. 11. lin 9. *Besgryving van den Oorsprong der Kelten*] Dat hy nomt, *Van 't begin der eersten Volken van Europen, ende van den oorspronk ende saaken*

der Nederlanden, XII. *Bouk*, *verſ.* 42. ende in *Indice Geographico* 1. op't woord *Lugdunum*, ende *Monit. Secund. lib.* 5. *verſ.*41. *ende* 54. Sie mede *Philipp. Cluver. de trib. Rheni alveis cap.* 15. Die mede van gevoelen is, dat *Lugdunum*, alſoo genomt is van de hoogte van den *Burg*, nu in't midden van de Stad gelegen, om dat *Dun* by ons een hoogte betekent. Daar uyt *Marc. Boxhorn* in ſijn *Tonneel van Holland*, de plaats van *Plutarchus*, dewelke aldaar werd bygebragt, dog in een andre ſin als die van *Cluverus* werd uytgeleid. Uyt de ſelve plaats beſluyt hy, dat *Lugdunum* ſoo veel ſoude beduyden, als een *Ravenburg*, van het woord *Lugum*, dat in de oude Taal een *Rave* ſoude beduyden, ende de Stad, ende by-wooninge, op het gelukkig Roupteken van een *Raven*, daar de Oude veel werk van maakten, omtrent deſen *Duyn* ende *Hoogte* van den *Burg* ſoude gebouwt, ende ter neder geſtelt ſijn. Dan het ſelve is ons bedunkens te verre geſogt, ende nog by niemand goed gekeurt.

Naam-reden van Lugdunum.

Pag. 11. lin. 24. *Daar van ſommige willen*

willen] Dat is, de gissing van *Pieter Schryver* geweest, die daar in van den Burgurmeester *Orlers* gevolgd werd. Dewelke soo het schijnt met dese Sleutelen verlegen waren, ende die nergens en wisten toe te passen.

Pag. 12. lin. 4. *Koning Willem in't Jaar* 1227. *binnen Leyden Geboren*] Dit getuygd den Burgermeester *Orlers* in het 1. *deel van de Besgrijvinge der Stad Leyden pag.* 283. uyt de aantekeningen van sijn Oom *Jan van Hout.* Sijn Moeder was *Magtilt*, Hertog *Hendriks*-dogter van *Lotteringen*, ende van *Braband.*

Pag. 12. lin. 8. *Rooms-Koning geworden sijnde*] Dit geschiede in den Jare 1247. als hy Twintig Jaren oud geworden was. Sie de *Hollandse Chronijk* 18. *divis. cap.* 4. 5. getrokken uyt de Historie van *Jan van Leyden*, *lib.* 23. *cap.* 5. *& seqq.*

Pag. 12. lin. 14. *Het oude Stads Wapen*] Wanneer dit *Wapen* aan de Stad *Leyden* gegeven is, en heb ik niet kunnen vinden, dat het in't Jaar 1300. ende daar voor gebruykt is, heb ik uyt veele af-druksels, aan Brieven van die

 tijd,

tijd, in groen Was, gedrukt gesien. Ende is my berigt dat het selve *Zegel* seer net in Silver gesneden, als nog in wesen is, ende in het binnenste Heyligdom, bewaart werd. Wanneer 't selve in een *Springende Leeuw* met het *Voorschild* van de *Dubblen Sleutel*, gelijk het nog jegenwoordig gebruykt werd, verandert mag sijn, is bedenkelijk; Ik soude wel geloven dat 't selve, met den *Herstelden Godsdienst*, uyt misverstand van een By-gelovige Heyligheyt, aan kant geraakt is, sonder opmerking, dat den grond ende oorsprong van 't selve daar in vertoond wierd. Het welk in een verkeerden sin, jegens de opgedronge *Paus*-Magt, die daar in schijnt vertoont te werden, schijnt opgenomen te sijn. Sulks nogtans by ons, soo ik meen met goede ende wisse-redenen, anders uytgeleyd, ende goed gemaakt werd.

Pag. 12. lin. 22. *Daar onder Agt Mannen*] Het omsgrivt houd, den *Schout* ende *Agt Gesworens*, dat is, den *Schout* ende *Agt Schepenen.* Waar in van ouds het volkomen bestier van *Stads-saaken* be-

bestaan heeft, eer dat *Burgermeesteren* bekent waaren, aan dewelke daar naa het *Stads-gebied*, overgegeven, ende aan dese het Regts-gebied alleen gebleven is. Dese hebben van ouds gelijk als nog, de magt gehad ende behouden, dat *al wat by den Agt-geswore ns, ende den Regter tot Oirboir ende voordeel van der Stede bevolen, ende gewille-keurt wierd, het selve van alle Mensen voor goed geagt, ende vastelijk onderhouden most werden.* Dit werd in het nevens-gaande afdruksel wel duydelijk vertoont, daar de *Agt Geswoorens*, ende daar onder den *Regter* met opgeregte vingeren, in een *Raadsheeren* Tabbard, eed-sweerende, vertoont werden.

Magt van Schepenen van Leyden.

Het *Hand-vest* hier toe dienende, is van *Graav Floris*, Sondags na *Sint Lucas-dag*, in't Jaar 1266. daar sulks met de selve woorden werd uytgedrukt. Naderhand by verscheyde andre *Hand-vesten* bevestigt; als hier naar t'sijner plaatse, ende onder andre *pag.* 133. werd opgetelt. Al het geene het lighaam van de Stad betrefte, is met dit *Zegel* bevestigt geweest, daar van nog de afdruk-

ſels aan Brieven van den Jaare 1300, ende daar na in weſen ſijn, wanneer het ſelve verandert mag ſijn, is my niet bekent.

Pag. 13. lin. 1. *Het Zegel tot gemeene ſaaken*] Dit was het *Zegel* tot de veſting van alle andre gemeene ſaaken behoorende, want men van ouds meeſt alle ſaaken van gewigt voor *Schepenen* dede verlijden, alſoo het *Notaris-ampt* doen nog ongemeen was, daar in de *Roomſe* manier van doen mede in gebruyk was, by de welke alle ſaaken van geloov, *apud acta*, dat is, voor 't *Geregt* moſten beſgreven ende beveſtigt werden. Soo vinde ik in de *Oude Keuren* der Stad *Leyden*, die voor den Jaare 1400. voor oude *Coſtumen* ende *Regtſ-gebruyken* bekent ſtaan, ende tot het Jaar 1580. nog in gebruyk waren: *Dat geen Man, off Wijv, die meer Erfnamen had dan een, enig van ſijnen Erfnamen voordeel maken mogt van enigen Goeden, den eenen voor den anderen ten ſy dat het beſegelt worde mit twie Schepen Zegelen, ende mit der Stede Zegel.* „Ende geen Man ſijn Wijv, nog Wijv „haren Man voordeel maken mogt van „eeni-

„eenigen goeden, met eenig besprek, „ten zy dattet bezegelt worde, mit twie „*Scepenen Zegelen*, ende mit der *Stede Zegel.* Dese manier van doen van tweederhande *Zegelen*, de een in Stads, ende de ander in gemeene saaken, de eene met het omsgrivt *Lugdunum Batavorum*, ende d'ander *Sigillum ad causas*, werd nog tegenwoordig onderhouden.

Pag. 13. lin. 15. *Daar in Koning Willem*] Sie den Burgermeester *Orlers*, in het *Eerste Deel van de Besgryvinge der Stad Leyden, pag.* 283.

Pag. 13. lin. 18. *Den Beelden-storm*] Dese geschieden binnen *Leyden*, op den 26. Augusti 1566.

Pag. 13. lin. 21. *Daar van nog eenige Steenen*] Den Burgermeester *Orlers* sgrijvt in de besgryving der Stad *Leyden*, *pag.* 31. dat hier van den Steen, die tewoordig voor het *Raad-huys*, de voorby gaande, de Belegering van de Stad vertelt, een stuk, ofte gedeelte is.

Pag. 13. lin. 24. *Graav Florus op't selve Huys Lokhorst geboren*] Uyt de Tijdrekeningen van de dood van Koning *Willem*, in den slag met de *Vriesen*, de-

welke geschiede in 't Jaar 1255. doe Graav *Floris* maar ses maanden oud was; kan men afmeten, wanneer het selve moet geschied sijn, hy was de eenigste soon ende ervgenaam van *Willem*, ende vrouwe *Elisabet, Otten dogter van Brunswijk*, dewelke soo sommige willen in't Jaar 1256. andre seggen 1266. overleden is.

Pag. 14. lin. 10. *Doen hy die van Leyden met dit Wapen*] Op wat tijd dit geschied is, ende sedert wanneer die van *Leyden* dit *Zegel* hebben beginnen te gebruyken, heb ik niet kunnen vinden. Het is mogelijk als een geringe saake van soo veel agting niet geweest, dat daar van bysondre aenteekening is gehouden; gelijk meer andre Gedenkwaardige saaken, door onagtsaamheyt van Sgryvers, in 't vergeet-bouk geraakt sijn. Dat het met dese saak soodanig is gelegen, wijst de omstandigheyt genoug uyt, dat het geen versiersel en is.

Pag. 14. lin. 18. *Een Leeuw met een Schild*] Het regte Veld-teeken van de *Graven* van *Holland*, het welk soo *Broer*

Jan

Jan van Leyden seyt, *Chronic. lib. 6. cap. 6.* dat van *Puppijn*, Koning van *Vrankrijk* soude aff komen, het welk aan *Diderik van Aquitanien*, de voorsaat van *Diderik de I. Graav* van *Holland*, ter geheugenis van sijn affkomst, tot een Wapen soude gegeven sijn, een *Rooden Leeuw*, in een *Verguld Velt*, *lasuer blauw getonget* ende *gelnauwt*. Het welk by den *Oud Hollandsen Kronijk-sgryver*, *divis.4. cap.11.* mede werd nagesgreven. Ende by *Pieter Schryver* in sijn *Inleydinge tot de Graven van Holland, p.61.* gevolgt werd. Hier uyt kan men sien, waar 't *Hollandse Wapen* van aff komt. Dit komt, seyt den *Kronijk-sgryver* uyt der Edeler *Franse Koningen* nederdalende van der *Trojaanser-stamme.* Het spel en soude niet volmaakt sijn, off het most ook al van *Troyen* aff komen. Dat dit *Wapen* hier met de *Graven* gebragt ende ingevoert mag sijn, ende van de selve sijnen oorspronk heevt, kan wel waar sijn. Wat het verder aangaat, laten wy, daar wy't vinden.

Pag. 14. lin. 21. *Een Ram met agter omgekromde Horens*] Dit beduid de *Laken-*

ken-bereyderyr, de welke van ouds in dese Stad geoeffent, ende 't gantse Land door besaamt geweest is, van wegen de goede voorsorge die in het maken ende bereyden van de *Wolle-lakenen*, van ouds by die van *Leyden* opgestelt, ende onderhouden is. Soo vinde ik in een seer oud *Keur-boek der Stad Leyden*, (ik spreeke van het Jaar 1300. off daar omtrent) dat al een *Laken-Huys* ende *Halle* geweest is, daar de gemaakte *Lakenen* beprouvt, getekent, ende te koop gelevert mosten werden, daar in, onder dit bysonder hooft gelesen werden, de volgende keuren:

Laken-halle.

Van Lakenen.

„ *Item*, soo wie Laken verkoopt, die „ selt leveren in des Komans herberge, „ ende daar doen strijken, ende nergent anders.

„ *Item*, wie binnen *Leyden* Wollelaken verkoft, by heele Laken, off „ by halve, die selse verkoopen by den „ Makelaars dier die Poorte toe settet, „ ende doen sweeren.

„ *Item*, soo wie sijn Laken, of naam „ van den raam, ten waar zegelt-gave goet,

,, goet, ende bezegelt van des Poorters
,, zegelair, verbeurde &c.
,, Wie valſe Laken maakt binnen der
,, Vryhede van *Leyden*, of die valſe La-
,, kenen te *Leyden* brocht binnen der
,, Poorte te *Leyden*, dat Laken ſelmen
,, bernen, ſonder weder ſeggen.

Daar op dan volgt de byſondre *Keure* ende *Ordonnantie* rakende de *Laken-reederye*, ende *Volderye*, die wy om des oudheyts wille hier mede hebben ingelijvt:

,, In den name Gods Amen: Want
,, Scout, Scepenen ende Rade der Ste-
,, den van *Leyden*, willen aenſien ende
,, myenen gemeen gout ende oirbair
,, der Stede, dair die Stede mede re-
,, giert mag werden in vreden ende in
,, eeren, welc gemeen goet ſprutende
,, ende merende is van regimente ende
,, beleyde die Gemeente, die gedeelt is
,, in Steden ende alrehanden ambocht:
,, So hebben wi nu ter tijt gecoert ende
,, geordineert alrehande punten ende
,, boeten dair toe geſet, ter oirbair des
,, gemeens goets van onſer Stede van
,, *Leyden*, rakende van Laken-reders:
,, want

,, want hem vele vander Gemeente ,, dair mede generende ſijn, ende eerſt ,, van den Volres.

,, Nyemant en ſal binnen der Vryhede van *Leyden* vercopen ter ſnede ,, ander Laken, dan altemael gecrompen, die dair brouckich in gevonden ,, worde, verbeurde xij ß.

,, *Item*, wat Knape van den Volres ,, meer te comme ghinghe dan eens ,, dages, wtgenomen een Laken te ,, broyeren, die verbeurde xij ß. Ende ,, diet broyert wil hebben, die ſel comen mitten Laken te comme des ,, ochtens eer die Knapen vten comme ,, gaen.

,, *Item*, ſo wes Laken van xl. ellen ,, comt te vollen iij ellen breet, eerment vollet, of dairboven: Dair ſelmen ofgheuen xxv. vlaemſche groten, die ſellen hebben die Meeſters ,, xj groot, die Knapen xiiij groot, ende ,, diet niet en dede, ende meer eyſchede ,, verbeurde xij ß.

,, *Item*, wes Laken van xl ellen comt ,, te vollen min dan drie ellen breet, ,, dair ſelmen of hebben xiiij ß. payts,

des

,, des sellen hebben die Meesters ix ,, groot , ende die Knapen xij. bi der ,, boete van ß.

,, *Item*, elc gespan die en sellen niet ,, meer maken dan binnen twee werke ,, dage een Laken, soe wier meer ma- ,, kede, verbeurde xij ß. Ende waert ,, langher dan xl ellen, dair sellen die ,, Meesters ende die Knapen hair loon ,, off hebben nadien dattet beloipt an- ,, den Laken van xl ellen.

,, *Item*, so wie vanden volres in eni- ,, ghe meesterye binnen *Leyden* wroch- ,, te, voir datmen die dach-clocke lu- ,, de, of sauonts by kairssen, verbeurde ,, xij ß.

,, *Item*, so wie heilige dage Laken ,, voude, of wtreyde, verbeurde xij ß.

,, *Item*, so wat Knape van binnen ,, *Leyden* die buten ghingen werken, ,, anders dan in vryen Steden, ende we- ,, der in quame, ende weder wilde wer- ,, ken, soe wanneer hy te comme gaet, ,, so is hi schuldich den ambocht xxvj ,, dñrs.

,, *Item*, wanneer een Knape van bu- ,, ten binnen der Vrihede werken sall,

,, ende

,, ende betoich heeft van twien Knapen,
,, of mit sijnen ede houden wil, dat hi
,, lest in vryen Steden gewrocht heeft,
,, die mach werken, ende en wil hy des
,, niet doen, so wanneer hy dan te com-
,, me gaet, so is hy schuldich den am-
,, bocht xxvj dñrs.

,, *Item*, so wat Knape wt sijn besle-
,, gen loon ghinge, ende begonne werc
,, eer hyt volmaect hadde, jegens den
,, Meesters wille ende moede, verbeur-
,, de xij ß.

,, *Item*, wanneer een Meester wtre-
,, kent enen Knaep niet meer mit hem
,, te werken, so sel hi dien Knaep op
,, leggen sijn verdiende loon, of des
,, Knapen moede hebben, so des niet
,, en dede, verbeurde xij ß.

,, *Item*, so wat Meester den Knaep
,, alle Saterdage hoir verdiende loon
,, vander voirgangeder weke niet en
,, gaue, of horen moede niet en hadde,
,, ende die Knape dat dien Gesworen
,, toghede, ende dat den Gesworen
,, condich is, die Meester verbeurde
,, xij ß.

,, *Item*, wanneer dat een Knaep van
,, bu-

,, buten tot enich Meesters huse, een
,, Laken of twee gemaict hadde, ende
,, hi dair niet meer te doen en hadde,
,, ende wech vairdich wair, so sel die
,, Meester wtreyken den Knaep sijn
,, loon tot sijnre vermaninge, bi xij ß.

,, *Item*, wat Knapen een Laken
,, maicten dat gelaict worde by twie
,, Knapen dier 't Gerecht toe set, bi
,, horen ede, elc van dien Knapen ver-
,, beurde xviij ß. Ende wair dat sake
,, datter een van den tween gecoren
,, Knapen voorsz. wt wair, dier dan
,, thuys bleue, die soude een an spreken
,, vanden Gerecht, ende die soude dat
,, Laken prisen of laken.

,, *Item*, so wie van den Volres bro-
,, kich vonden worde, in dese bourch
,, coeren, of die dede enigherhande sa-
,, ke die onredelic of onstandelic waren,
,, ende dair of begrepen of besculdicht
,, vonden worde van den Gesworen,
,, die en sel na die besculdinge niet wer-
,, ken, eer dat hi verbetert heeft, by
,, den Gerecht, ende den Gesworen,
,, by xij ß.

,, *Item*, so wie dat ambocht leren sel,
,, die

,, die sel geven als hi eerst te comme
,, comt, xij ß. ij dñrs. den ambocht in
,, hueghenisse zijnre Knaepscip, ende
,, onser Vrouwen op die brugge, iiij ℔.
,, was.
,, *Item*, so sel elc Meester een Knaep
,, geuen onser vrouwen alle Saterdage
,, 9 Hollants, dies niet en dade ver-
,, beurde xij ß.
,, Ende want die Draperye ene goe-
,, de neringe is binnen *Leyden*, so heb-
,, ben die Regter, mitten Scepen, by
,, rade der broeder lude van *Leyden* ge-
,, kuert, so wat Meester die volrye hout
,, binnen *Leyden*, ende Knapen van vol-
,, len, die onse Poorters sien, dat sy wt
,, reden ende wt maken sellen sulc La-
,, ken als sy ontfaen hebben, ende voirt
,, hoir ambocht te hantieren, mit sulken
,, loon als gecoirt is ten naesten weeke
,, dage, ende so wie des niet en dede,
,, ende dat Scepen ter wairheyt von-
,, den, die verbeurde sijn Poort-recht,
,, ende een Jair sijn neringe. Ende wair
,, dat enich Meester of Knaep dair vol-
,, len, die onse Poorters niet en wair,
,, ende sijn ambocht niet en hantierde,
,, als

„, als voorſz. is, dien verboden wy die
„, Stede iij Jair. Ende deſe coir is ge-
„, maect op *Sinte Louijs* auont, in't Jair
„, lxiij.

In't Jaar LXIII: dat is, in't Jaar 1363. Daar uyt genoug blijkt, dat het opkomen van deſe *Stad*, in de *Draperye* beſtaan heevt, gelijk ook uyt de omſtandige gelegenheyt van het grootſte gedeelte van de oude Stad te ſien is, dat by-naa al de Ingeſetenen van de Stad, buyten de *Geeſtelijkheyt*, *Laken-koopers* ende *Drapiers* geweeſt ſijn. Als in vier Vierendeelen, ofte Wijken, verdeelt ſijnde, dewelke nog jegenwoordig haaren naam behouden hebben, het *Want-huys*, *Wol-huys*, *Vleeſ-huys* ende *Gaſt-huys* vierendeel.

Het *Want-huys* was alſoo genomt van het *Want*, ofte *Laken-huys*, dat in't ſelve vierendeel geſtaan heevt, ſoo den *Burgermeeſter Orlers* meent aan den *Rijn*, ten beyden zijden van de *Poort* van het *Stad-huys*, daar de *Want-ſnyders*, dat is, de *Laken-koopers*, met haar *Lakenen* voor ſtonden, ende te koop hielden, dit *Bon*, ofte vierendeel, ſtrekt van de *Maarſ-* *Want-huys.*

man-

man-steeg, den *Rijn*, ende *Breede-straat*, langs tot aan de *Wevers-brugge*, nu de *Hoogewoerts-brugge*, alle benamingen de Nering ende Koop-handel betreffende.

Wol-huys. Het *Wol-huys* vierendeel, heevt de naam van het *Wol-huys*, dat in 't selve begrip gestaan heevt, het welk den *Burgermeester Orlers* meent, dat omtrent het *Falide-Bagijn-hoff* gestaan soude hebben, om dat aldaar een gemakkelijken opslag was, uyt des *Stads-veste*: Maar ik geloov dat dit *Wol-huys* gestaan heevt omtrent de *Groene-brugge*, daar nu de *Loy-hal* staat, dat van ouds de *VVevers-halle* genomt is, tussen de *VVevers-brugge*, nu de *Hoogewoerts-brugge*, ende de *Lange-Volders-gravt*, nu de *Lange-brugge*, daar niet als *Volders* ende *Laken-bereyders* en woonden, dewelke maar aan een zijde begaan wierd, ende aan de ander zijde de Huysen tegen de *Gravt* aan kwamen, met een toegang van verscheyde *Houte-Bruggens*, ofte *Kwakels*, tegens over de *Stegen*, ofte *Straten*. Ende sulks met meer waarschijnlijkheyt digt omtrent daar dese

Luy-

Luyden woonden, ende haar werk deden. Daar de andre streek omtrent het *Bagÿn-hoff* meest ledig ende onbetimmert was, off met de *Geestelÿke* gebouwen, ende wooningen beset, immers by geen *Koop-lieden*, off *Drapiers* bewoont. Als daar was het *Falide-Bagÿn-hoff* selv, ende den grooten *Hoff* ende *Boomgaart* van den *Commandeur van den Duutsen Huyse*, als besitters van de *Pastorie* van *St. Pieters*, agter den *Bagÿnen*, wel omtrent vier Margen Lands beslaande, waar in ook de kampvegte gehouden wierd.

Het *Vlees-huys vierendeel* had sijn naam van het *Vlees-huys*, dat voor aan in het selve begrip gestaan heevt, niet daar het jegenwoordig is, maar aan d'over-zijde, een weynig voor by den *Blawen-Steen*. Gelijck ook het *Gast-huys vierendeel*, den naam had van het *Gast-huys*. Van welke verdeelingen hier na t'sijner plaatse breeder.

Pag. 15. lin. 3. *Van arme Vissers*] Dit schijnt het gevoelen van *Jan van Hout* geweest te sijn, als te sien uyt sijne verklaringe ende getuygenis van de Oudheyt

heyt van de ſelve *Stad* by den *Burger meeſter Orlers* in de beſgryvinge de Stad *Leyden* ingevougt, *pag.*27.

Pag.15. lin.4. *Lantſate, Bouw-luyden*] Daar onder ook de Ambagten tot de *Drapperye* ende *Laken-rederye* ter nedergeſtelt ſijn, als hier voor is aangeweſen.

Pag. 15. lin. 9. *In drie VVijken*] De verdeelinge van deſe drie bewooningen verhaalt den *Burgermeeſter Orlers*, in het *Eerſte Deel van de Beſgryvinge der Stad Leyden, pag.* 20. getrokken uyt de getuygenis van den *Hollandſen Kronijk-ſgryver*, 2. *Diviſ. cap.* 23.

Pag. 15. lin. 12. *In dit eerſte Leyden ofte Leyten*] Van deſe drie *Leydſe Hoeven*, ofte *VVoningen*, ſgrijft *VVillem Heda*, in ſijn *Hiſtorie van de Biſſchoppen van Utregt*, onder *Hungerus de XI.* dat van dit *Leyden* te verſtaan is, 't welk hy met den blaffard van het innekomen van *Sint Maartens*, by hem onder *Odilbald*, de volgende *Biſſchop*, in't lange verhaalt, beveſtigt *Marc. Zuer. Boxhorn.* in ſijn *Tonneel van Holland*, duyd ook die eerde, tweede, ende derde *Leyten* op dit

dit *Leyden* met goede omstandige redenen.

Pag. 16. lin. 4. *By Heer Pieter van Leyden, Priester, de Vader van Heer Philips*] Leest liever *de Voor-saat van Heer Philips*, om dat hy vroeger geleevt heevt, om de Vader van *Heer Philips* genomt te werden, want desen *Philips* heevt geleevt omtrent het Jaar 1350. ende is overleden in den Jaare 1380. Daar staat ook: *Pieter van Leyden, Priester*, dat hem ook niet wel en soude schikken, ten waar hy het *Priester-ampt* in sijn Weduwe-mans-staat had aangenomen. Wat het sy? het blijkt uyt het oude *Wapen* dat nog tegenwoordig in de Gevel van de selve Huysinge uytgehouwen staat, dat het van sijne Voorsaten geweest is.

Pag. 16. lin. 14. *Dit sijn steenen Huys*] Dit nomt hy sijn *Steenen Huys*, om dat doen ter tijd weynig steene Huysen waren, ende de meeste onder de selve houte Gevels hadden. Van dit *Huys* is my in sekre saak daar in ik gedient heb, dusdanigen Givt-briev in handen geweest, daar uyt ik dit ter goeder ge-

dagten van dese Oudheyt getrokken heb:

,, In den name des Vaders, des Soons,
,, ende H. Geest, Amen. Ik *Pieter van*
,, *Leyden*, *Canonik van St. Pieters Kerk* tot
,, *Uytregt*, ende persoonre vander *Kerke*
,, *t'Soeterwoude*, make kund allen Luy-
,, den, want ik menigsints met dien-
,, sten, ende veele van der *H. Kerke* mijn
,, Goed vergadert hebbe, dat mijn on-
,, sen *Heere* verleent heevt. Des ik vele
,, gelegget heb aan mijne Huysinge, te
,, *Leyden* staande aan der *Kerk-stege*,
,, strekkende vander grooter Straat tot-
,, ter Gravten toe: Soo heb ik puyrlij-
,, ken om der gener zielen daar my dit
,, goed of toegekomen is, ende om ver-
,, ligtenisse mijns *Vaders* ziele, mijnre
,, *Moeder*, *Gerards* mijn *Broeders*, ende
,, mijns selves moedwillen, dese voorsz.
,, Huysinge mitten Erven, daarse op
,, staan, opgedragen, tot den regten
,, eygendomme, *Gode*, ende der *Ker-*
,, *ken* des goeds *St. Pieter* te *Leyden*, in
,, manieren als hier naar volgd: Dat is
,, te verstaan, dat ik met mijnre *Moeder*,
,, off onser een, die langer leevt, dese
,, Huy-

„ Huysinge houden van der *Kerken* „ voorsz. in Erv-pagte, tot tien Schellingen Tournois 's Jaars, of die waarde in andren Paymente, &c. Ende na „ onser beyder dood, soo sullen dese „ Huysingen, Erven, ende besterven „ op *Janne*, mijnre *Broeder*, ende op sijn „ oudsten wettigen Kind na hem, maar „ waar 't een Soone, die soud hebben „ voor die Dogter, al waar hy jonger, „ ende waar 't dat hy geen wetagtige „ Kinderen naa en liet, soo soude sy komen in der selver manieren op *Truden*, mijne Suster, off op haare Kindren, ende waar 't dat van haar geen „ wetagtige geboorte en bleev, soo soudet in der selver manieren komen op „ *Machtelt*, mijne Suster, off op haare „ Kindren, maar waar dat saake dat sy „ op *Trude*, off op haare Kindren aldus „ versturven, ende *Magtelt*, mijn Suster „ levede, off wetagtige geboorte van „ haar, soo souden die hebben alle die „ Houttijn, Huysingen, die agter aan 't „ Stien-huys volgen, totter Gravten „ toe, ende daar toe van den Stien-huyse, alsulke onsatinge, &c. Ende waar 't

,, saake dat van mijne *Moeders* Kindren,
,, off van haare Kindren geen wetagtige
,, geboorte en bleve, soo souden sy we-
,, derkeeren om den selven Pagt te hou-
,, den aan den oudsten, ende den naa-
,, sten Mans-hooft, die toekomende
,, waren van mijns Ooms *Dirxs* Kin-
,, dren, &c. Maar alsoo lange alst een
,, eerste Lit wetagtige geboorte van
,, mijn Broeder, off van mijne Susteren
,, of komende blijkende is, soo sal hy
,, dese Huysinge houden in ervelijken
,, Pagte als voorsz. is, ist Man, ist Wijv,
,, nog sy en salre niet mogen vertijen,
,, nog verkoopen, nog verwillekoren,
,, nog andersints leen, nog eygendom,
,, off renten op maken, off verkoopen,
,, off setten, in Geestelijken, off ware-
,, lijken hand, anders als ik selve op
,, gemaakt hebbe, voor dese tijd, daar
,, sy den regten Ervgenamen die van
,, mijnre *Moeder* Kinder Boesem geko-
,, men waaren, by ontverret mogten
,, werden, &c. Ende dese Huysinge,
,, soo wanneer die verstervet, soo selre
,, die geene, &c.

,, Gegeven tot *Valenchijn*, des Dings-
dags

,, dags voor *St. Martijns-dag*, in de Win-
,, ter, in't Jaar ons Heeren duysent drie
,, hondert ende sestien.

De Givt-briev seyt: *Kanonik van St. Pieters 't Utregt, ende Persoonre van de Kerk 't Soeterwoude*, &c. *Kanonik* van *St. Pieters tot Utregt*, meen ik (ik geev't mijn om een beter) dat beduid *Commanduir van S. Pieters, van den Duutsen Huyse tot Utregt*, dat waaren die geene, dewelke uyt het *Duutse Broeder-huys* tot *Utregt*, tot de bedieninge van de *Pastorie* ende *Proven* van ende tot *St. Pieters Kerk* tot *Leyden* behoorende, gestelt waaren, daar van de instellinge in't lange te sien is, by den *Burgermeester Orlers* 1. *deel, van de besgryvinge der Stad Leyden, pag.* 97. dat ik geloov dat by desen Heer *Pieter* ook bedient is. Want ik bevinde dat in het Jaar 1293. een Heer *Pieter van Leyden*, een van de Broederen uyt den Adelijken *Duutsen Huyse* tot *Utregt*, *Commanduir van St. Pieters* tot *Leyden* gestelt is geweest, het welk ook met de *Persoon* van de *Kerk* van *Soeterwoude* over-een-komt.

Commanduir van St. Pieters.

Dat onder de *Kerk* van *Utregt* niet en

Persoonre. kan behoort hebben. Wat een *Persoon*, ofte *Persoonre* (dat is, het *Jus personatus*) geweest sy, geloov ik, dat by velen onbekent is. Gelijk ook sedert den *Herstelden Godsdienst*, alle die benamingen, met de by-geloovige diensten in onkunde geraakt sijn, ende nog meer geraken sullen, als dewelke tegenwoordig alleen bestaan, in het vergeven van't besit der Goederen, onder de bemaagtaalde van de geslagten, daar onder de selve, volgens de eerste instellinge, hebben moeten blijven, voor soo veel daar van nog haar regt kunnen aanwijsen, de andre die verstorven, ende in een doode hand vervallen waaren, ofte andersints tot het geheele lighaam der *Kerken* behoorden, sijn by den *Staat* aangeslagen, om daar uyt het onderhoud der *Leeraars* goed te maken; Al sonder eenig opmerking van uytterlijke diensten daar toe de selve waaren gestelt.

Het *Jus personatus*, was een *Kerkelijk* voor-regt, sonder gebiedende heerschappye over de selve *Kerk*, bestaande alleen in de voorsittende stemme van de

Ker-

Kerke-vergaderinge, in het geene den dienst der *Kerke* mogt betreffen. *DD. Canon ad cap. 1. de Consuetud. in 6.* Soo heevt de beroepinge der *Kerke-diensten*, van de minder *Kerken*, onder de voorsittinge ende voorstemminge van haare *Hooft-Kerken* behoort; Die dit voorsitten hadden, wierd den *Persoonre* genaamt, ende het regt daar toe, het *Jus personatus*. De *Kathedrale*, ofte *Hooftkerk*, daar onder de andre behoorden, hebben op veele plaatsen haar soodanig voor-regt uytgebeeld, met eenige kleyne Pilaarkens op de houken van den eersten Ommegang van den Toorn. Daar van ik houde, dat *Voorschoten* de vier Pilaarkens op de vier houken van den eersten Ommegang des Toorns als nog vertoont, tot een teeken van een *Kathedrale Hooft-kerk*, daar onder vier andre naast-gelegen *Parochien*, ofte *Kerspelen* behoort hebben. Hier van schijnt nog een overblijvsel in het beroupen van de *Dorp-Predikers* in het gebruyk te sijn, daar by, volgens ouder gewoonte, de beroupingen geschieden, ten overstaan van de naaste *Dorp-Predikers*,

dewelke daar in wel het voorſitten, ende het goed beſtier waar nemen, dog ſonder ſtem, ofte gebiedende magt, het welk daar in met het oude *Jus perſonatus* over-een-komt.

Pag. 17. lin. 8. *Daar van het Water Steenſchuyr*] Dit is ook een teecken van groote oudheyt. Dat de *Romeynen* haar Koorn uyt *Engeland* overbragten, ende voor by *Leyden* den *Rijn* op-voerden, ende verſcheyde Koorn-ſchuyren, ten ſpijſe van haar Soudenaars, langs den *Rijn* gehad hebben, getuygd *Ammianus Marcellinus* in het XVIII. Boek ſijner geſgiedeniſſen. Daar van de deſe mogelijk de eerſte ende voornaamſte geweeſt is, ſtaande op den houk van den Arm, daar uyt de *Korbuloos-gravt* (nu de *Vliet*, ſijn begin heevt) die dan voort binnen het Land door tot in de *Maas* uyt kwam, ende daarom bekwaam om die geheele Land-ſtreck te ſpijſigen.

Pag. 17. lin. 26. *Het Klooſter van Egmond van Hout*] Dit ſgrijvt *Joann. Beka*, onder *Odilbald. de XII. Biſſchop van Utregt.* die gevolgt werd by *Jan van Leyden*, *Chronic. lib. 6. cap.* 13. ende

de

de *Oude Hollandse Kronÿk,divis.4.cap.13.* dit soude geschied sijn in het Jaar 889.

Pag. 18. lin. 4. *Van Steen herbouwt*] Het herbouwen van dit *Klooster* stellen sommige op het Jaar 907. andre op het Jaar 910. Dog het selve schijnt kwalijk nageschreven. *Jan van Leyden Chronic. lib.7. cap.3.* ende de *Oude Hollandse Kronÿk divis.5.cap.5.* stellen 't selve op 't Jaar 970. *Pieter Schryver* meent dat het geweest is in 't Jaar 977. dat hy uyt een oude gesgreven *Kronÿk* bewijst. Met dese herstellinge is het selve *Klooster* tot een *Abdye* opgeregt, onder het bestier van den vromen ende Godvrugtigen *Wonibold*, den eersten *Abt van Egmond.*

Pag.18. lin.16. *Den naam van Rapenburg*] Den eersten *Erv-leen-heer* van het Ambagt van *Soeterwoude*, dewelke in de Leen-Registers bekent staat, is geweest *Bartolmees van Raaphorst*, soon van Heer *Dirk van Raaphorst*, ende Vrouw *Magtild van Oudshoorn*, die geleevt heevt omtrent het Jaar 13[illegible]0. ter dier tijde als den *Houks* ende *Kabeljausen* Oorlog ontstond. Hoe het voortijds *Rapenburg.*

 met

met die Heerlijkheyt gegaan heevt, is niet ſeeker. Het kan wel, dat de ſelve, gelijk veel andre heerlijke Goederen, in die gevaarlijke tijd, aan de *Graavlijkheyt* is overgegeven geweeſt, om onder de beſgerming van de ſelve wederom te Leen te ontfangen. Het ſchijnt dat dit *Rapenburg*, ofte *Raapkorſten-burg*, al lange Jaaren te voren vervallen is geweeſt, om dat men de plaats niet en weet waar het ſelve geſtaan heevt, als alleen dat het twiſken den *Rijn*, ende *Korbuloos-gravt*, nu de *Vliet*, moet gelegen hebben, welke geheele ſtreeke *Rapenburg* genomt werd.

Pag. 19. lin. 9. *Een bemuurde Stad*] Het Bemuyren ende Veſten van de Steden, en is by lang ſoo oud niet, als wel het begin ende aanvang van de ſelve. Het waren in voortijden meeſt al onbemuyrde Steden. Van het bemuyren van de Steden, by wie, ende wanneer 't ſelve mag geſchied ſijn, vindmen niet ſeekers. Alleen van *Dordregt*, welkers begin ontwijvelijk veel ouder is, vindmen dat het in 't Jaar 1230. is begon-

gonnen bemuyrt te werden, als hier naar op het 25. blad. Want de oude *Duutsen*, daar uyt wy oorspronkelijk, geen bemuyrde Steden en bewoonden, volgens tuyg van *Tacitus de Morib. German.* ende hebben geen Steden gebouwt als uyt noot. Soo komt dat in de *Roomse* Gedenk-sgrivten alleen het *Oppidum Batavorum* bekent is, dat by haar was opgeworpen tegens den inval der *Duutse* Volken van boven, daar van *Tacit. lib. 5. Histor.* ter plaatse daar nu *Niemegen* leyt, volgens gevoelen van *Johan Smith*, in sijn Bouk, dat hy nomt, *Oppidum Batavorum, cap. 1. 2. 3.*

Als nu het *Roomse Rijk* begon te vallen, ende hier omtrent alle de Landen haar afvielen, hebben dese Landen veel Heeren gekregen, die malkanderen afgunstig ende nijdig waren, waar door sy dikmaals tegen malkandren in Oorlog kwamen. By die ongelegentheyt is men genoodsaakt geworden, tot sijn selvs, ende 's Lands versekering, *Burgten*, *Sterkten*, ende eintelijk ook *Steden* te bouwen. Dese Landen hebben daar van haar deel ook wel rijkelijk gehad,

ende hebben niet alleen moeten Oorlogen, met veel uytheemse Vorsten, alsoo sy haar ter Zee met het aandoen, ende ommegang van veel vremde Landen ende Volken hebben moeten erneren, sijnde te klein om by haar selven te kunnen bestaan, maar ook met haar naaste gebuyren, als met de *West-Friesen*, in welken Oorlog al eenige *Graven* gebleven sijn, met de *Geldersse*, met de *Brabanders*, ende met de *Vlamingen*, daar van de *Hollandse Kronijken* vol sijn, soo van *Joannes Beba*, *Broer Jan van Leyden*, *Willem Heda*, ende andre.

Met de *Bisschoppen* van *Utregt*, hebben sy wel een langen tijd vrede gehad. Want de eerste XVIII. *Bisschoppen*, den tijd van omtrent drie hondert Jaaren, hebben haar alleen met haar staff ende mijter in het Geestelijke te vreden gehouden, selver haar met saaken van Staat te bemoeyen. Tot dat sy den kap op den tuyn hangende, Krijgs-gesint sijn geworden, daar mede sy het haare Nagebuyren bang genoug gemaakt hebben. De eerste van de *Bisschoppen*, die den Oorlog tegen de

Graav

Graav van Holland gevoert heevt, was *Adelbold de XIX. Bisschop*, in't Jaar 1017. ende volgende, die daar in van de andre wel gevolgt is, daar van in 't lange by *Jan van Leyden*, *lib.* 9. *cap.* 7. ende vervolg. overgeset in de groote *Hollandse Kronijk divis.* 7. *cap.* 11. ende volgende.

Desen Oorlog gav dese Landen een dapperen neep, als met de *Stigtse* Landen soo door malkanderen verswagtelt, dat den een den anderen geheel kon verderven. Daar benevens waren den *Bisschop* van *Utregt*, ende den *Bisschop* van *Luyk*, *Suffraganen*, dat is, verknogte Bond-genooten, ende den *Bisschop* van *Keulen*, haar beyder *Arts-bisschop* ende overhoofd, welke beyden den *Bisschop* van *Utregt* te hulp kwamen, die den *Kaisar* soo wisten op te stooken, dat hy hem de saak van den *Bisschop* van *Utregt* mede aanmatigde, daar op Kaisar *Henrik de IV.* selvs met sijn magt af kwam, om den *Graav* in sijn eygen Land te helpen beoorlogen. Die by *Graav Diderik de V.* in 't Jaar 1076. ende 1077. met geweld tegen gestaan, ende met veel

veel verlies van Volk wederom ten Landen uytgedreven wierd. Sie *Jan van Leyden lib.* 15. *cap.*1. *Hollandse Kronijk divis.*13. *cap.*5.

In desen Oorlog heevt men ten wederzijden de Landen met *Forten* ende *Sterkten* beset. Soo is onder *Godefroy de XXVIII. Bisschop*, omtrent het Jaar 1163. *Horst* tegen het *Graavschap* van *Gelder*, *Vollenhoven* tegen de *Heerlijkheyt* van *Friesland*, *Montfoort*, tegen het *Graavschap* van *Holland*, ende *Woerden* tegen de wederspannigheyt van sijn eygen Stad, gesterkt ende opgeworpen, om uyt de selve de magt van sijn vyanden van alle kanten te bedwingen. Sie *Beka* in't leven van den selven *Bisschop*. Soo heevt *Bisschop Hendrik de XXXVIII.* in't Jaar 1259. *Oudewater* tot een Stad gemaakt, ende Stads-regten gegeven, volgens tuyg van *Arnold Buccbel*, in sijn aanteekening op de Historie van *Willem Heda*, in't leven van den selven *Bisschop*. In het opkomen van dien *Bisschoppelijken* Oorlog willen de sommige, dat *Godefrid* met den *Bult*, die in't Jaar 1075. overleden is, de Stad *Delff* soude be-

Montfoort. *Woerden.* *Oudewater.* *Delff.*

bemuyrt, ende met Stads-regt voorsien soude hebben. Dat *Rotterdam* wel 300. Jaar na die tijd nog geen Stad en was, hebben wy t'sijner plaatsen aangewesen, ende dat *Amsteldam* van geen oudheyt met allen roemen en mag, is een bekende saak. Van *Leyden*, het welk het oudste begin heevt, werd nergens eenig gewag gemaakt, wanneer dat het gesterkt, ende bemuyrt is. Tot een seeker teyken dat het lange voor die tijd moet geschied sijn, het welke onder de sterkte van den *Burg* voor al gedient heevt, tot een schut ende wijk van besgerming, dat den *Kaisar* het geheele Land niet en soude aff loopen, ende sulks de uytterste toevlugt geweest is. Op die tijd meent men dat ook *Rynsburg* op den *Rijn*, ende *Flardingen* op de *Maas* gesterkt souden sijn, dewelke beyde, volgens het sgryven van *Lambertus Schafnaburgensis*, een oud Schryver van dien tijd, van den *Kaisar* souden ingenomen sijn geweest. Dese nomt hy twee sterke Steden van *Vriesland*. Dog andre, onder de welke *Jacob van Oudenhoven*, in sijn besgryvinge van *Dordregt*, hou-

Rotterdam.

Amsteldam.

Leyden.

Rijnsburg.

Flardingen.

houden het voor enkel pluymstrijkerye ter gunste van den *Kaisar*, soo gesgreven, om sijn overwinninge goed te maken, de welke hem duyr genoug gestaan heevt. Soo heevt dan met ende voor die tijd *Leyden* gedient tot besgerming van *Rijn-land*, het welk van sig selven onwinbaar was, als hebbende aan d'een zijde den *Burg*, ende aan d'ander zijde het water *Steenschuir* ende *Rapenburg*, loopende met een arm uyt den *Rijn*, tot aan *Korbuloos-gravt*, nu de *Vliet*, ende voort om tot weder in den *Rijn*, welken arm men voor vast houd dat ten tijde van het graven van de *Corbuloos-gravt*, geschooten is, om den starken stroom van den *Rijn* te verleggen, ende aff te leyden, dat die soo schielijk niet in de gemaakte *Gravt* soude vallen, off mogelijk om van twee kanten uyt den *Rijn* de selve te mogen bevaren, ende te min verhindert de selve te mogen gebruyken.

Pag. 20. lin. 13. *Nog geen gewoonte en was Soldaten, ofte Soldenaars aan te nemen*] *Soldenaars*, die om *Soldye*, ofte besolding dienen, anders genomt

Waart-

Waart-gelders. Eer dat deſe manier van doen was ingevoert, plag men de Burgers ende Ingeſetenen ſelvs ten Oorlog te ontbieden. Daar by dan elke Stad ofte Dorp op een ſeeker getal van Mannen geſtelt was, die op 't aanſgryven van de Staten moſten optrekken. Soo moſten niet alleen de *Vaſallen*, ofte *Leen-volgers*, met haare *Valvaſoren*, ofte Manſ-mannen, dat ſijn beſitters van de agterleenen, te Velde trekken, als 't nood was, maar waaren ook alle Steden ende Dorpen op een ſeker getal van Mannen geſtelt, de welke mede ter *Heer-vaart* moſten optrekken, ſoo te Water als te Land, het welk men nomde *Schild-tal*, ende *Riem-tal.* *Heer-vaarten.*

Deſe *Heer-vaarten*, ende Optogten hebben nog lange, na dat men om beſoldinge volk heevt aangenomen, plaats gehad, in alle aangeleyde Oorlogen, by goed dunken van de *Staten* aangenomen op de palen van *Holland*, *Zeeland*, ende *Vrieſland* vallende, ende niet verder, ende dat op redelijken wedden. Als te ſien is in het 19. *Artijk.* van het *Hand-veſt van Vrouw Maria van Borgon-*

gondien, van den 14. Martii 1476.

Hier van heb ik onder mijn oude Sgrivten een aff kundiging van den Geregte der Stad *Leyden* gevonden, begrijpende een gelijke *Heere-vaart*, onder Koning *Karel de V.* omtrent den Jaare 1518. ofte 1519. voorgevallen, tegens Hartog *Karel van Gelder*, die desse Landen veel moeylijkheyts aandede. Die wy om der sonderlinge opmerkings wille, hier hebben ingelijvt:

„ Alsoo onlangs geleden onsen Al-„ dergenadigsten *Heere*, die *Koning*, als „ *Grave van Holland*, om te beschutten „ 't Land van *Holland*, ende sijne Onder-„ saten voir die rebellen van den Lande „ van *Gelre* geordonneert ende gebo-„ den heevt, in wat manieren men sou-„ de 't Land, ende de Ingesetenen van „ *Holland* beschutten, ende heevt daar „ off ontboden ende gesgreven an den „ Stedehouder, ende Heeren van den „ Raide in den *Hage*, hoe veel man elk „ in den Steden ende Dorpen soude „ uytschikken, ende dat op de kost van „ sijn K. M. wair van mijn Heer die „ Stadhouder, ende Raide voorschreve,

na-

,, navolgende 't sgryven van den K.
,, hebben geordonneert ende geboden
,, allen Steden ende Dorpen, hoe veel
,, Man sy elks voortbrengen souden
,, moeten, ende dat na den Schild-ta-
,, len, dair of dat die Stede van *Leyden*
,, geordonneert is, ende geboden om
,, uyt te maken ij^c lxiij. Mannen, na-
,, volgende hoir Schild-tale. Ende hoe
,, wel tot dien stonden ofgelesen is, soo
,, wie, dat soudt wilde winnen, dat die
,, komen souden by den Burgermeeste-
,, ren, zoe en hebben die Burgermee-
,, steren niet mogen gekrijgen ter som-
,, me toe van hoiren Knegten dair sy op
,, gestelt waren, waarom van nooden
,, is geweest, om mijn Heere den Ko-
,, ning, die wy schuldig sijn te obedie-
,, ren, by te staan met lijv ende goed,
,, navolgende sijn gebod ende bevel,
,, een kavelinge te maken van alle den
,, Inwoonders van den Stede van *Ley-*
,, *den*, 't welk op gisteren geschied is by
,, den Geregte, ende den Bon-meeste-
,, ren van alle den Bonnen. Zoe ist dat
,, 't Geregt van mijns genadigen Hee-
,, ren wegen gebieden, op correctie van
,, der

„ der Stede, alle de gene die die kavel „ gevallen is, dat die hem selven gereet maakt, van stonden aan mit hoir „ harnas ende wapen, te xij uyren uyt „ Stad te gaan, daaromme hen-luyden „ schikken sal by den Capitein, off die „ selver niet bequaam en sijn, een ander „ bequaam man, wel getuygt in sijne „ Stede stelt, men sel een yegelijk geven alle maand vier Rijns-gulden, „ ende gereed in mindering van hoir „ sond dertig Stuyvers om daar mede „ uyt te reysen. Ende isser yemand die „ bequaam is om sond te winnen, die „ kome nog by den Burgermeesteren, „ men sel geven in manieren als voorschreven is.

Hier uyt kan men sien, dat de Ingesetenen soo graag niet geweest en sijn, om den *Graav* in de *Heere-vaart* te dienen. Dewelke ontwijvelijk in desen met bewilliging der Staten moet geschied sijn, want sy andersints niet verder gehouden en waaren, als hem op den *Hollandsen* bodem, tegens overlast van buyten, te hulp te komen. Sulks ook in den Oorlog tegens den *Bisschop*

van

van *Utregt*, die van *Leyden*, met den *Graav* niet verder als tot *Woerden* hebben willen optrekken.

Pag. 20. lin. 20. *De bedijkinge van den Maaren-dijk*] Van dese Bedijking ende omstandige gelegentheyt daar omtrent, sie hier naar op pag. 52.

Pag. 21. lin. 18. *Als de welke in het Jaar* 1121.] Dit bewijst het oude gesgrivt, dat over meer als hondert Jaaren in de *Kerk* plag te hangen, ende aldaar ter gedagtenis bewaard is, ende hier naar op pag. 30. werd ingelijvt.

Pag. 21. lin. 26. *In de Doms-kerk toorn tot Utregt*] Waar in een grauwen *Bentemer*-steen gemetsent staat, daar op dit oud Duuts Rijm-digt te lesen is.

Alsmen schreef dertiē hondert twintig en een,
Leyde men aan my den eersten steen,
Alsmen schreef dertien hondert tweentagtig,
Ben ik volbragt waaragtig.

Pag. 22. lin. 7. *Met het nederstorten van den Pieters Kerk-toorn*] Dit was het gevoelen van den *Secretaris Jan van Hout*, als te sien is by den *Burgermeester Orlers*, in sijn *besgryvinge der Stad Leyden, pag.* 25. Het vallen van den selven toorn

werd

werd by de ſelve beſgryvinge 1. *Deel*, *pag.* 94. uyt het overgebleven tuyg-ſgrivt van *Henrik Floriſz.* doen ter tijd *Secretaris* der Stad *Leyden*, mede omſtandelijk verhaalt, ende nageſgreven.

Pag. 22. lin. 15. *Voor deſe Stad de Voor-rang hebben*] Dit is hier voor omſtandelijk beweerd ende aangeweſen, op het 1. blad. pag. 371. ende volgende.

Het Huys te Britten.

Pag. 23. lin. 14. *Het Huys te Britten*] Van dit *Huys te Britten* ſijn ſonderlinge gevoelens onder de Geleerde, van wie, ende wanneer het gebouwt is, ende waar van het met den naam van het *Huys te Britten* genomt is. *Guilhelmus Camdenus* in ſijn beſgryvinge der *Brittanniſe* Eylanden, romt daar van dat het den naam van *Brittannien*, dat is, *Engeland* ſoude hebben, om dat het daar regt tegen over leyt, ende dat het aldaar de naaſte overtogt is, daar de *Romeynen* het Koorn uyt *Engeland* overbragten, ende van daar den *Rijn* opvoerden, ſedert dien het van een *Wapen-huys*, tot een *Koren-ſchuir* gemaakt ſoude ſijn. Daar toe hy de getuygenis van *Zoſimus*, ende

Am-

Ammianus Marcellinus by brengt. Andre meenen dat *Adminius*, de vlugtige soon van *Cynobellinus*, Koning van *Brittanien*, sig op dit *Huys* onthouden heevt, dewelke van *Cajus Kaligula*, in den optogt aan dese Strand, verjaagt is, *teste Suetonio lib.* 4. *cap.* 44. daar van het selve 't *Huys te Britten* genoimt soude sijn. In desen aantogt aan de Strand, liet den selven *Kaisar* een hoogen toorn opreggten, die een Vier-boete ende Baken in de Zee mogte wesen voor de dwalende Schepen, ende liet de Schelpen ende Hoorntjens op de Strand vergaderen, die hy tot een teeken van de beheersinge van de Zee, die hy na sijn meeninge overwonnen had, na *Romen* sond. *Sueton. d. lib.*4.*cap.*46. dit geschiede omtrent 40. Jaar na *Kristus* geboorte. Het gebouw van welken Toorn sommige dit *Huys te Britten* mede toeeygenen, ende daaruyt besluyten, dat het by tijde van *Kaisar Kaligula* soude gebouwt sijn. Dog het is waarschijnlijk dat dit gebouw veel ouder moet geweest sijn, want soude het een verblijv-plaats voor de vlugtige Soon van den *Koning* van

Brit-

Brittannien geweeſt ſijn, de welke van den *Kaiſar Kaligula* verjaagt wierd, ſoo moſt het immer lange te voren gebouwt ſijn, ende ſoude het, gelijk als andre willen, van ouderdom vervallen ſijnde, by *Lucius Septimius Severus*, ende *Marcus Aurelius Antoninus*, die omtrent 200. Jaar na *Kriſtus* geboorte geleevt hebben, herbouwt ſijn, ſoo moſt het immers lange voor *Kaligulaas* tijd gebouwt ſijn geweeſt. Dat dit *Roomſe* Gebouw te onregt den naam van het *Huys te Britten* werd gegeven, ende ſeer oneygentlijk alſoo genomt werd, daar toe nog regt, nog reden kan gevonden werden, werd in't lange beweert by *Philipp. Cluver. de trib. Rheni alveis*, *cap.* 14. daar hy alle andre bedenkelijkheden ten genougen wederleyt. Sijn gevoelen is dat deſe ſterkte by *Druſius*, ten tijde van de Regering van den *Kaiſar Auguſtus*, voor of omtrent de geboorte van *Kriſtus* waarſchijnlijker gebouwt is, de welke, gelijk als *Julius Florus* verhaalt, meer als vijvtig Kaſteelen ofte Sterkten omtrent den Oever vanden *Rijn* gebouwt heevt. Ende dat omtrent de Zee-kant ver-

ſcheyde Roomſe Sterkten gebouwt ſijn geweeſt, is genoug uyt *Tacito* bekent. Als onder anderen een op't *Flie-land*, op het Eyland *Schelling*, ende het *Helium*, aan de ſlinker-zijde van de mont van de *Maas*, daar van mogelijk *Hellevoet* de naam heevt. Meerder omſtandigheyt van deſen is te vinden by *Adrian. Jun.* in ſijn *Batavia, cap.* 10. *Jan. Douſæ Annal. Holland. lib.* 4. *pag. mihi* 164. *Petri Scriverii Antiquitat. Batav. Tabular. pag.* 178. ende in de nader verklaringe van ſijn *Oud Batavien, pag.* 8. *Cluver. d. loco, pag.* 117. *& ſeqq.* Dit *Rooms-gebouw* heevt gelegen omtrent drie hondert Roeden beneden *Katwijk*, aan de Strand, digt onder Duyn, ſoo ſommige meenen, op de kant van de uytwatering des *Rijns*. Dog ik meen dat het nog aan dees ſijde van de uytwatering des *Rijns* geſtaan heevt, de welke al vry een ſtuk wegs boven *Katwijk* in Zee gevallen is, ter plaatſe daar nog tegenwoordig een ſtreek Land, *Rijns-Oever* genaamt, op de Kaart van *Rijnland* bekent ſtaat. Op verſcheyde tijden ſijn de Muyren van dit Gebouw

boven het Sand ontdekt geweest, als onder anderen in 't Jaar 1520. 1552. ende 1562. daar van het afbeeldsel by *Hadrian. Jun.* & *Petr. Schriver.* naar 't leven vertoont werd. Die ik ook by mijnen tijd tot twee malen toe geheel boven't Sand gesien heb, soo gelijk die aldaar vertoont werden.

Pag. 23. lin. 21. *Het Roomse Wapen-huys Roomburg*] Waar van hier voor in het *Nader Bewijs*, op het 7. blad.

Pag. 24. lin. 3. *Daar wel eer het Hoogste Regt*] Soo vind ik in mijn aantekeningen, getrokken uyt het *Ding-bouk van Rijnland*, *Jan van Berendregt*, *Baljuw* ,, *van Rijnland*, dat den *Baljuw van Rijn-* ,, *land* op den 22. *Decemb.* 1523. met ,, den Swaarde heevt doen Executeren ,, ende op een Rad stellen, *Simon Flo-* ,, *risz. van Velsen*, ende *Jan Wijmersz.* ,, *van Woubrugge*, welke twee Raden ,, gestelt wierden omtrent het scheyd ,, van den twien *Rhijnen*, buyten die ,, Hoogewoerdse-Poort, op 't Zuyd- ,, Oost eynde van 't Land daar *Jan van* ,, *Arkel* sijn Poort-aarde in brogte, ende ,, Stalen maikte. Het welk te verstaan

is van het buyten-Geregt, soo wanneer yemant, naar de *Executie*, opentlijk ten toon gesteld wierd, het sy aan de Galg, ofte op een Rad, of diergelijke. Want volgens overkomste van den *Baljuw*, ende *Mannen van Rijnland*, met de Stad van *Leyden* van den 23. April 1464. vermogt den *Baljuw* sijne Misdadigers doen verregten op *S'Gravensteyn*, het welk te vooren op den Blaauwen-steen te geschien plagt.

Pag. 24. lin. 7. *Het Hoff van Rijnland*] Dat de *Vierschaar van Rijnland*, de Oudste ende eerste hoge Vierschaar over het Platte-land geweest is, ende daarom het *Hoff van Rijnland* genomt is, kan genoug uyt de Oude sgrivten beweerd werden, daar van in de *Inleydinge* op de *Costumen* van *Rijland, num.* 15.

Pag. 24. lin. 15. *Omtrent Haarlem ende Delv*] Wat hier van sy, in't bysonder te verhalen, soude te lang vallen. Onder *Haarlem* is het Stamhuys van het al-oude geslagt van *Brederode*, *Harlem*, anders *Oud Haarlem*, de gewesene woonplaats van het geslagte van *Haarlem*, dat by Huywelijken aan het vermaarde ge-

ſlagt *Aſſendelft* gekomen is, *Bake-Neſſe*, dat nu in de Stad getrokken is, daar men meent dat *Haarlem* de eerſte *Parochie-Kerk* gehad heevt, ende het vermaarde Slot *Velſen*, het welk ſedert de Moort van *Graav Floris* ter neder geworpen is: by den Poët aldus beduyd:

Daar Holland op ſijn Smalſte is,
En Krimpt voor't ſtuyven van de Duynen;

Onder *Delvt* is *Voorburg*, *Monſter*, *Naaltwijk*, ende de Stad 's *Graven-Sand*.

Dordregt. Pag. 24. lin. 19. *Van Dordregt*] Den ſelven *Adrianus Iunius* begrijpt hem yets ſekers hier van te ſtellen. Hy verhaalt cap. 17. gevonden te hebben in ſekren Briev van *Kaiſar Hendrik de Vierde*, de welke in't Jaar 1057. Kaiſar wierd, *Dordregt* daar bekent ſoude ſtaan, met de naam *Inclytæ urbis Thuredrecht*. Het welk off dit het ſelve *Dordregt* ſy geweeſt, ende off daar uyt haar Stadſ-veſting ende Bemuyring is vaſt te maken, laten wy daar. Immers is daar van genoug bekent, dat de woorden *Urbs*, *Oppidum*, ende *Civitas*, in de oude ſgrivten dikmaals door malkanderen, ſonder opmerking, ende by ſwijmeling van den reg-

regten grondslag gebruykt werden, *Dominicus Marius Venetus*, in sijn Wereld besgrijvinge, was van gevoelen dat *Dordregt* by den Kaisar *Antoninus Pius*, omtrent het Jaar 140. gestigt soude sijn, te vorens *Benefacta* genomt. Het welk by *Adrianus Junius* voor een Droom ende louter verdigsel verwurpen, ende by niemand gevolgt werd. Veel andre benamingen en naam-redenen werden by *Ian van Beverwijk*, in sijn Besgrijvinge van *Dordregt, cap.* 5. bygebragt, dog van geen meer sekerheyd, ende niet als enkele raadsels, alhier te lang, ende niet waardig te wederleggen.

Pag. 25. lin. 16. *Rotterdam doen nog geen Stad*] Onder de oude brieven der Stad *Leyden*, leyd ook een overkomsie met *Rotterdam* aangegaan, van een seer jongen tijd, daar het genomt werd *Pagus Roterodamensis*. *Rotterdam.*

Pag. 26. lin. 5. *Dat van Amsteldam*] *Adrianus Iunius*, den naukeurigen ondersouker van de oudheyd deser Landen, en weet *Amsteldam* tot geen ouder Vesting te brengen, als tot de tijd van *Gijsbert van Amstel*, dat geen drie Hon- *Amsteldam.*

 dert

dert vijtig Jaar kan halen, ende dat nog maar by gissing.

Pag. 27. lin. 10. *Welke Vliet*] *Abrahamus Ortelius*, ende die hem gevolgd hebben, menen dat *Fossa Corbulonis*, de *Lek* soude sijn, die wy hier naar pag. 165. het doen van *Klaudius Civilis* toesgrijven. Daar in deselve *Ortelius*, door het sgrijven van *Adrianus Iunius* schijnt verleyd te sijn. Sulks als *Philippus Cluverus de tribus Rheni alveis*, *cap.* 6. met verscheyde onwedersprekelijke redenen beweerd, ende aanwijst, die wy daar in ontwijvelijk volgen, om de omstandinge ondervindinge die wy daar van hebben, over-een-komende met de omstandige ende juyste besgrijving van *Tacitus* XI. *Annal.* ende *Dio Nicæus Histor. lib.* 60. beyde breder uytgeleyt by den selven *Philippus Cluverus*. Het welk met de omstandige gelegentheyt van de *Lek* geen gemeenschap en heevt.

Waar de fossa Corbulonis geweest is.

Pag. 27. lin. 24. *Gelijke tussenstand*] Dit werd hier by gevougd om dat ook sommige van dat gevoelen sijn. Andre nemen't voor den *Ysel*, lopende van *Yselsteyn*, door *Oudewater*, voorby *der Goude*, tot

tot inde *Maas*. Andre wederom den *Yssel* tot de *Gouwe* toe, ende voort de *Gouwe* tot den *Rijn* toe. Dog alle 'tselve en kan nog met den Tussen-stant, nog met de omstandige besgrijvinge van *Tacitus* ende *Dion* over een komen, dit sijn de woorden van *Tacitus*: *Ne tamen miles otium exueret, inter mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio Fossam produxit, qua incerta Oceani veterarentur.* „dat is: Om't Krijgs-volk aan't werk „te houden, heevt hy haar een Gravt, „ter lengte van drie-en-twintig Duy„sent Sgreeden uyt den *Rijn*, tot in de „*Maas* doen schieten, om de onsekre „omvaart van de *Noord-zee* te myden.

Trium & viginti millium spatio, is soo veel als *Trium & viginti millia passuum*, gelijk op meer andere plaatsen gesproken werd, dat is Drie-en-twintig Duysent Sgreeden, makende tussen de Seven ende Agt uyren gaans, drie Duysent Sgreeden voor een uyr gerekent, het welk met de juyste tussen-stand van *Leyden* ende *Maas-sluys* over een komt. Niet gelijk het selve by andre werd overgeset voor Drie-en-twintig Mylen, het

welk nog met de taal ende woorden van *Tacitus*, nog met de omstandigheyd van de saak over een komt. Desen *Domitius Corbulo* was van den Kaisar *Klaudius* tot overste der *Roomse*-benden in dit *Neerland* gestelt, die het Volk in vrede hield, ende haar het volkomen regt van het *Roomse* Burgerschap dede genieten. In welke tijd hy, dewijl het Volk buyten Oorlog was, haar aan het werk hield, ende dese Gravt liet schieten. Dit geschiede ten tijden dat *Aulus Vetellius*, ende *Lucius Vipsianus* Burgermeesters van *Romen* waren in het 49. Jaar na *Kristus*, ende het 800ste naa den Stede Bouw van *Roomen*.

Pag. 28 lin. 19. *Laag ende Moraßig*] Dat het Land tussen het *Rapenburg* ende den *Rijndijk*, *Moras*, ende een binne poel geweest is, vindmen nog dagelijks in het delven ende graven, want in die gehele streek geen off weynig Putten sijn dewelke goed water op geven, off de selve moeten van een ongemene diepte sijn, dat deselve door den dary tot op den vasten grond dewelke geheel diep leyd, sijn doorgegraven.

Pag. 29. lin. 8. *Oost ende West Nieuwland*] Soo is de gehele Land-streek tussen deselve *Vliet* ende de *Hoogewourt* in de verdelinge der Bonnen van ouds het *Oost ende West Nieuwland* genomt, als sijnde het nieuwe Land het welk door het schot van de *Vliet* ende het *Steenschuyr* tot goed Land gemaakt sijnde, met de derde vergroting in de Stad getrokken is.

Pag. 30. lin. 1. *De grote Kerk ter eeren van St. Pieter*] Een kostelijk ende cierlijk Gebouw, sulks het hem nog jegenwoordig vertoont, uytgeseyd den uytstekenden Toorn aan de West-gevel van deselve, dewelke drie Hondert en Vier-en-tagtig voeten hoog sijnde, vermits desselvs al te groote swaarte in't Jaar 1512. ter neder storte, van welken val breeder te sien by den Burgermeester *Orlers pag.* 21. Dese Kerk is van ouds met vele Proven tot onderhoud der Kerkelijke diensten begivtigt geweest, tot het bestier ende begivtigen van deselve elk in sijn geslagte naar inhouden der *Fundatie* ende Givtbrieven, *Graav Floris de* V. by brieven

van *Octroy* van den Jaare 1268. gestelt heevt den *Broederen* van den *Duutsen Huyse* tot *Utregt*, dewelke een uyt den haaren tot de bedieninge van 't selve gestelt, ende van tijd tot tijd gehouden hebben, dewelke den *Commanduyr* genomt wierd. Dese is ook een bysondre Huysinge met een seer grooten Hoff ingeruymt geweest, dewelke de *Commandurye* genomt werd, daar van nog een gedeelte in wesen, ende met de selve naam bekent is, bestaande als nog ter bestellinge van de selve, welke bedieninge met den *Herstelden Godsdienst* t'eenemaal is komen te vervallen, ende nu alleen met een blooten naam ende eertijtel behouden werd, bestaande alleen in de bevestiging van de begivting der prove Goederen, van ouds onder de selve *Kerk* behoort hebbende, de welke wel by die geene van het selve Geslagt daar by die sijn ingestelt begeven werden, dog sonder aanschouw van eenigen *Kerkelijke* dienst, ofte onderhoud, sulks dat de selve Goederen voortaan beseten werden gelijk al ander vry goed. De instellinge van de *Ordre van den Duutsen Huyse*,

Commandury van St. Pieters.

Huyse, ende wie dese *Commandurye* bedient hebben, besgrijvt den *Burgermeester Orlers*, in het 1. *Deel van de besgryvinge der Stad Leyden*, *pag*. 98.

Pag. 31. lin. 4. *'s Gravensteyn*] Men seyt dat dese plaats by de *Heeren van Lokhorst*, tot een *Gevangen-huys*, ende *Regt-plaats* soude overgegeven sijn, met beding, dat sy, nog niemand uyt den haren, tot de bedieninge van het *Schout-ampt* souden verkoren werden, het welk van ouds een versmadelijken dienst geweest is, ende gelijk als andre *Stads-diensten*, die men nu smalle diensten noemt, by die gene die daar toe verkoren wierden, most aangenomen werden, of hy most de *Stad* ruymen, ende het regt van *Exue* betalen. Dese plaats is lange tijd vervallen geweest, ende in plaats van dien wierd de *Executie* van de Misdadigers gedaan op den *Blauwen Steen*, op de *Breede-straat*. Tot dat by *Hartog Philips van Borgondien*, het vervallen *'s Gravensteyn*, tot kosten ende lasten van de *Stad* is doen herstellen, ende 't selve tot een *Gevangen huys* ende *Executie-plaats* van de Misdadigen, soo *'s Gravensteyn.*

 van

van de *Stad*, als van die van *Rijnland* geschikt is, by *Octroy* van den 23. *April* 1464. tot vergrootinge ende verder onderhoud van het selve, die van *Rijn-land*, by nader overkomst van den 14. *Julij* 1556. duysent Gulden over de *Dorpen* hebben omgeslagen ende opgebragt.

Salomons Tempel.

Pag. 22. lin. 15. *De Kerk*] Dese is van ouds genomt geweest het *Salomons Tempel*, ende besijden de selve is opgeregt geweest de *Biblioteeq* ende *Bouk-kamer* van Heer *Philips van Leyden*, bestaande in veele gesgreven Bouken van allerhande Wetenschappen, ten dienst van die gene, die by gebrek van middelen, op haar eygen kosten de selve niet en konden bekomen, dewelke kostelijk ende schaars waaren, met dat ter dien tijde den Druk dog niet bekent en was, dese was ter plaatse daar nog jegenwoordig de *Bibliotheeque*, ende gemeene Bouk-kamer, ten dienst van alle des behouvende werd gehouden.

Pag. 33. lin. 7. *Tot bevordering van de Draperyen*] Hier omtrent menen wy dat het oude *Wol-huys* gestaan heevt, daar

van

van in de verdeelinge van de vier Wijken van de oude Stad, het *Wol-huys* vierendeel den naam gehad ende behouden heevt, ſuls hier voor breeder is aanweſen.

Pag. 35. lin. 10. *Een beedigde verklaring*] Dewelke wy om des oudheyts, ende ſonderlinge opmerkings wille, hier ingelijvt hebben, luydende aldus:

„ *Schout, Schepenen, ende Raidt der*
„ *Stede van Leyden*, doen condt allen
„ luyden: want *Jan van Steenvoirden*,
„ Heer *Jacob Claeſz. Prieſter*, gegeven
„ heeft om Goede, dat *Gaſt-huys* bin-
„ nen *Leyden*, daer Heer *Jacob* onſe
„ *Cuyreit*, ende die *Landt-Commelduir*
„ *van den Duytſchen Huyſe t'Utrecht* dit
„ ſelve *Gaſt-huys* gegeven hebben Heer
„ *Jan Koddemaiker*, *Prieſter*. Daer wy
„ in verſtaen, dat elcke vermoedt guet
„ recht daer toe te hebben. Hebben
„ wy geſproicken, ende voor ons ge-
„ hadt, voir den Gerechte raickelicke
„ Luyden, die wel te geloven ſijn een-
„ re waerheyt, als Heer *Claes Cuyreit*
„ *van Sevenhoeven*, *Jan van Brabandt*,
„ *Symon Harmenſz.*, ende *Oitgodt Sy-*
monſz.

,, *monsz. Commelduyr*, ende want dese ,, oudt van dagen sijn hier voorsz., zoe ,, vrageden wy hen, op hoeren eedt, ,, die sy daer op souden doen, wie van ,, recht gever waer, ende *Collatoir* ,, mochte wesen van desen *Goedts-huy-* ,, *sen*, want voir desen tijt nije slodt in ,, en viel. Daer sy ons of seyden, dat sy ,, niemant nare en wisten, nu ter tijt ,, levenden, dan *Jan van Stienvoirden* ,, voorsz. Ende verwonderden seer, ,, dat anders jemant onderwant hem ,, te geven: want die gifte daer af al- ,, toes toebehoorden der Machschappe ,, van *Steenvoirden*, den oudsten ende ,, den naedtsen. Ende voer dese *Jan* ,, was *Gerijt van Steenvoirden*, sijn Vader ,, die naiste, ende voir *Gerijts* tijt was ,, Heer *Jan van Steenvoirden*, *Ridder*, ,, die oudste ende naedste *Collatoir*, die ,, dit *Gast-huys* gaff Heer *Gerit van Vos-* ,, *huysen*, sijnen Neve, die er nu lest in ,, beitarff, ende die selve Heer *Jan* had- ,, de dat *Gast huys* gegeven voer die tijt ,, Meester *Huygen* sijn Broeder, die ze- ,, der *Keyser Henrik Cleerik* was, ende ,, by sijnen tijde starff. Oick zeyde ons

een

,, een Knaep, die oudt is over tnegen-
,, tich Jaren, die Heer *Jan* voirsz. after
,, Suster kijnt was, dat dese Heer *Jan*
,, voirsz. dit selve *Gast-huys* gegeven
,, hadde, voer Meester *Huygen* tijd, Heer
,, *Coenraet Oidtgodts zoen*, die hy wel
,, plach te kennen. Aldus hadde Heer
,, *Jan* gegeven by sijnen tijt van desen
,, selven *Gast-huyse*, drije giften, alzoe
,, dat sy gemeenlijck, ende elck byson-
,, der dair op bleven, dat die van *Stien-*
,, *voerden* altoes *Collatoirs* dair aft ge-
,, weest hebben, ende anders niemant,
,, sonder eenich wederseggen. Oick
,, seyden sy ons mede, dat die van *Steen-*
,, *voirden*, ende hoir Ouders dit *Gast-*
,, *huys* eerst provenden, mit hoeren *pro-*
,, *peren* gueden. Voert ist een gemeen
,, seggen binnen *Leyden*, onder ouden
,, luyden, ende jonge, dat sy hoeren
,, Ouders altoes hebben hoeren seg-
,, gen, dat die van *Steenvoirden* van ou-
,, den haercoemen altoes *Collatoirs* heb-
,, ben geweest, ende nu *Jan van Steen-*
,, *voirden*, die oudste ende naiste oir is,
,, die dair of gecomen is, die Heer *Ja-*
,, *cob* nu die gifte gegeven heeft. In

ken-

„ kenniſſe der waerheyt, hebben wy
„ deſen brijeff open beſegelt, mit onſe
„ Stede zegel. Gegeven in't Jaer ons
„ Heeren duyſent drie hondert acht-
„ en-tſeſtich, t'Sonnendages nae *Mey-*
„ *dach.*

Deſe givte is op dit ſeggen den ſelven *Ian van Steenvoorden*, (omtrent de dertig Jaaren daar naar) toegeweſen, met duſdanigen briev van *confirmatie* :

„ *Wy Broeder Gerijt Splinter*, *Uyt den*
„ *enge*, *Landt-Commenduyr der Duytſcer*
„ *Oerden der Belgijen van Utregt*, doen
„ condt allen luyden: Dat wy voir ons
„ ende voir onſe naecomelingen gelo-
„ ven te houden alſulck ſeggen, als
„ eerſamighe ende wijſe Perſoonen,
„ Heer *Claes van der Steeghe*, nu ter
„ tijt *Proviſoer*, ende *Deecken* van *Rijn-*
„ *landt*, ende Meeſter *Mairtijn Ghijſ-*
„ *brechtſz. van Delff*, geſeyt hebben,
„ tuſſchen ons, ende *Ian van Styen-*
„ *voerden*, Roerende van der *Cappel-*
„ *rijen*, gelegen in *Sinte Cathrijnen Gaſt-*
„ *huys te Leyden*, op alſulcke pene, als
„ dat Inſtrument inhout, des voirſz.

ſeg-

„ seggens. In kennisse der waerheyt, „ hebben wy desen brijeff besegelt, mit „ ons Convents-zegel, in't Jaer ons „ Heeren duysent drije hondert tne- „ gentich ende achte, opten vijerden „ dach in *Meye*.

Sedert welken tijd ik niet en heb kunnen vinden, dat de givte van dit *Gast-huys* by, ofte aan yemand in't bysonder is gegeven, off beseten, maar is soo het schijnt in een doode hand gevallen, ende onder de smalle diensten, by bysondre *Regenten* voor een *Hospitaal* ende *Goods-huys* van oude arme luyden, ter verkiesinge van die van den *Geregte der Stad Leyden* bedient, daar van ik de eerste aanteekeninge der *Regenten* van den selven *Huyse* gevonden heb, te beginnen in het Jaar 1400. met *Ian van Leyden*, ende *Willem Arentsz.* die in, ende omtrent die tijd verscheyde malen *Burgermeesters* ende *Schepenen* der Stad *Leyden* waren. Gelijk ook den dienst van de *Kapelle* van den selvenHuyse, dewelke te vooren by die van *St. Pieters* waargenomen wierd in't Jaar 1368. met toestaan van den *Burgermeesteren*

aan

aan de *Broederen* van het ſelve *Convent* is overgegeven, met duſdanige Bulle van *Paus Innocens den Vijfden.*

Innocentius Epiſcopus, Servus Servorum Dei, dilecto Epiſcopo Trajectenſi ſalutem & Apoſtolicam benedictionem: Dilecti filii Præceptor & fratres Hoſpitales pauperum de Leyden, Trajectenſis Dioceſis, nobis humiliter ſupplicarunt, ut cum ipſi in eodem Hoſpitali capellum habeant, habendi capellanum proprium in eadem, qui eu divina celebret, & miniſtret Eccleſiaſtica Sacramenta, maxime cum parati ſint de bonis propriis eidem Capellano ſufficientes redditus aſsignare, eis licentiam concedere dignaremur. Volentes igitur qui loci dioceſanus eſtis in hac parte deferre diſcretioni tuæ, per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus eidem præceptori & fratribus, facientibus quod offerunt, ſi expedire videris, poſtulata concedas, ſine præjudicio juris alieni. Datum Laterani viij Kalend. April. Pontificatus noſtri anno primo. In cujus teſtimonium Sigillum noſtrum præſentibus eſt appenſum. Datum ipſo die Sanctæ Agathæ Virginis, hora terciarum vel quaſi. Anno Domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimo octavo.

Pag.

Pag. 36. lin. 16. *Hand-vest van Hartog Aalbregt*] Het selve *Hand-vest* is te lesen in de besgryvinge van de Stad *Leyden*, by *Orlers*, *pag.* 126.

Pag. 36. lin. 26. *Kleyne Munt van Duyten*] Daar mede het selve *Gast-huys* in't bysonder begunstigt is geweest, ende wierd het selve geoeffent soo dikmaals als men Ellen, Maaten, ende Gewigten Ykten, daar toe wel de Stempels nog in wesen sijn, dog in lange Jaaren niet gebesigt, ende te met in ongebruyk geraakt. Hier op stond een Rat, met eenige Vil-messen rondom, sijnde het Wapen van het selve Huys, beduydende de *Martilisatie* van *Sint Katrijn*, in wiens naam dit Huys gestigt is. Dese Heylige *Martelaresse*, wierd al levendig gevilt, ende haar Lighaam op een Rat gestelt, het welk door dit Wapen beduid werd. In dit *Gast-huys* sijn nog lange tijd eenige der *Reliquien* ende Gebeenten van dese Heylige *Katrijn* in grooter sorgvuldigheyt bewaart geweest, de welke by de Broederen van den selven Huyse, in alle Steden ende Plaatsen sijn omgedra-

St. Katrijn.

dragen geweeſt, tot vergadering van Aalmiſſen, ten behouven van het ſelve Huys. Dit Heyligdom was van ſeer groote kragt, het gebeurde, ſeyt de *Oude Hollandſe Kronijk*, *diviſ.* 16. *cap.* 8. dat omtrent de tijd van *Biſſchop Otto van Gelre*, *de XXXIII. Biſſchop van Utregt*, de welke in 't Jaar 1213. overleevde, de Broederen van deſen Huyſe met dit Heyligdom omgingen, ende onvoorſiens aan den Oever van de Zee gekomen waaren, dewelke ſoo hoog op wies, dat ſy 't niet en konden ontkomen, off wederkeeren, ſy ſtonden daar verbaaſt, ende en wiſten wat aan te gaan; Doe was daar een van haar, hebbende groot betrouwen op die Heylige Maget *Katrijn*, ende nam het kaſken daar dit Heyligdom in beſloten was, ende maakte daar mede een ronde ring, daar ſy rondom in beſloten waaren. Ende ſie die Zee verhief haar hoe langer hoe hooger, ende dat Water liep op om den ringe, ende verhieff hem ſoo hoog in der Lugt, dat het agt Ellen boven haar hoofd ſtond, ende daar en kwam niet een droppel bin-

binnen dien ring, ende de Mannen die in den ring ſtonden, die'er negen waaren, bleven daar droog voets ſtaan, ter tijd toe dat het Water ebde, ende wederom in Zee liep, doe gingen ſy daar uyt, ende kundigden dit groote wonder, over al dat Land. Dit tuygden eerbaare Luyden, die in een Schip waaren, ende omtrent deſen ring ſeylden, dat het alſoo geſchied was, in't Jaar ons Heeren 1204. Een ſchoon *Mirakel*, ſeyt dien *Kronijk-ſgryver*, ende doet daar ſeer wel aan, dat hy getuygen by brengt, die ſulks mede geſien hebben, want van hooren ſeggen, liegt men veel, *pluris eſt oculatus teſtis unus, quam auriti decem.* Maar van ouds en geloovden men geen getuygeniſſen, of die moſten met brieven en zegel beveſtigt werden. Deſe brieven ende zegelen ſullen mogelijk al mede onder den gevallen toorn van *St. Pieters* verplet ſijn, ende de *Reliquien* van *Sint Katrijn* ſijn van de Rotten opgegeten, die uyt de *Vleeſ-hal*, de welk aan d'over-zijde van het ſelve *Gaſt-huys* plag gehouden te werden, ſijn

komen

den werden, soo is ook daar na de *Visbrugge*, de welke in plaats van dese geleyt is, tot kosten ende lasten van de *Dorpen* gemaakt ende onderhouden geweest, die daarom regt hadden dat sy op den selven overtogt, ende sulks binnen de Stad van *Leyden*, in haar persoonen niet en mogten beset, ofte bekommert werden, maar haar vryen overtogt behielden, waar van breeder te sien onse aanteekeningen op de 44. *Costuyme van Rijn-land, num.*4.

Pag. 42. lin. 3. *De oude Hollandse Kronijk*] In de 2. *divis. cap.* 25. overgeset uyt de Kronijk van *Ian van Leyden, lib.* 1. *cap.* 10.

Pag. 42. lin. 6. *Door eenen Engistus*] Hier van is ook in de *Inleydinge, pag.* 8. ende in de aanteekeninge, *pag.* 330. aangeroert. Sie mede *Petr. Scryver.* in sijn *Oud-Batav. pag.* 26. daar hy desen *Engistum* ende *Horsam*, oversten der *Engel-Saxen*, voor onbekent, ende de geheele *Historye* buyten geloov stelt.

Oudheyt van den Burg tot Leyden.

Pag. 42. lin. 9. *Het is waarschijnlijker*] Daar men de seekerheyt niet en vind, is het geoorloyt de saake uyt omstandige

dige redenen tot een noodsakelijck gevolg van waarheid te brengen. Wat de *oude Hollandse Chronijk* aangaat, dewelke by Luyden van oordeel buyten bygaande bewijs geen off weynig geloov werd gegeven, laten wy daar. Maar om dat men geen sekre besgryving en vind by wie, ende op wat tijd de selve soude gebouwt sijn, ende de *Kasteleynen*, ofte *Burg-graven*, die de selve bewoont souden hebben, in geen ouder sgrivten met naam ende toenaam bekent en staan, als in de Givtbriev van *Dirk den Vijvde*, ten geval van de *Moniken van Egmond*, in den Jaare 1083. verleent, daar *Alcwijn*, de *Kasteleyn* van den *Burg* tot *Leyden*, ter getuyge gestelt werd. Daar uyt én volgt niet, dat het selve Gebouw niet ouder en soude sijn. Het is immers uyt al de omstandigheyt seker: dat dit een oud *Rooms* gebouw is, hoedanige gebouwen hier omtrent meer gevonden sijn, als daar is *Brittenburg*, *Rijnsburg*, *Roomburg*, *Voorburg*, ende meer andre, al op de streck van den *Rijn*, ende desselvs uytwateringen gelegen, dewel-

ke om wat tijd, ende uyt wat redenen deselve by den *Romeynen* gebouwd sijn, genoug bekent is. Men vind nergens dat enig ander Volk hier in dit Land eenige diergelijke gebouwen gemaakt hebben: wel dat sy deselvs vernielt ende ter neder geworpen hebben. Soo heevt dan mogelijk mede desen *Burg*, dewelke ontwyvelijk groter ende van meerder omslag geweest is, ten tijde de *Deenen* en *Normannen* het geheele Land bedorven, veel aanstoots geleden: dog sodanig dat die altoos nog het Hooft heevt boven gehouden. Soo seidmen dat in ende op de Invoeringe van den eersten *Graav van Holland* (dat de oude *Kronijk* Sgryvers al op het Jaar 863. willen gebragt hebben) de *Burg-graven* de eerste waren, dewelke hem tegen de *Vriesen* te hulp kwamen, als te sien is in de oude *Hollandse Kronijk divis.* 4. *cap.* 4. Soo most dan immers den *Leydsen Burg*, ende het *Burg-Graavschap* van de *Roomse* tijd af sijn overgebleven, want het sy daar mede hoe het wil, soo veel kanmen daar uyt seker stellen, dat de oudste *Kronijk* Sgryvers daar voor eenparig gehouden

heb-

hebben, dat dit gebouw van de *Roomſe* tijd is over-gebleven. Het gebouw ſelv met al de omſtandigheden van dien wijſen het genoug uyt. Ik meen dan dat dit uyt het gevolg ſoo waarſchijnlijk is, dat daar aan niet meer te twyvelen en valt.

De eerſte die ſedert de *Graven* deſen *Burg* beheerſt hebben, ende met de naam van *Burg-Graven* beſeten hebben, ſijn geweeſt de Heeren van *Waſſenaar*. *De eerſte Burg-Graven.*

De eerſte daar van in de *Hiſtorien* gewag gemaakt werd, was deſen *Alewijn*, daar van op 't Jaar 1083. vermaan gemaakt werd. Naar hem was nog een *Halewijn*, die in 't Jaar 1198. overleevde, naar hem was *Jacob Halewijns* ſoon, *Burg-graav Heer van Rijnland*, daar van in de Oorlogen van *Graav Willem van Holland*, tegens den *Graav van Loon*, op 't Jaar 1203. geſproken werd, ſtierv in 't Jaar 1235. nalatende *Vrouw Chriſtina*, *Burg-gravinne* tot *Leyden*, de welke trouwde met *Heer Dirk van Kuyk*, ſtierv in 't Jaar 1276. doen wierd *Henrik van Kuyk*, haar Soon, *Burg-graav* tot *Leyden*, dewelke in 't Jaar 1319. overleev-

de, ende naar hem was *Dirk van Kuyk*, *Hendriks* Soon, *Burg-graav*, de welke ongetrouwt is komen te overlijden, met welkers overlijden het *Burg-graavschap* kwam aan den Huyse ende Geslagte van *Wassenaar*, daar van *Heer Philips van Wassenaar*, d'eerste geweest is, de welke in 't Jaar 1328. in den Optogt, tot hulp van den *Graav van Vlaanderen*, in den slag aan den *Kassel-berg*, tegen de wederspannige *Vlamingen*, als *Burg-graav* tot *Leyden* bekent staat, onder welk Geslagt 't selve gebleven is, tot op *Vrouw Maria*, Erv-vrouwe van *Wassenaar*, Jonk-heer *Joris van Wassenaars* dogter, de welke trouwde met *Heer Jacob*, *Grave van Ligne*, ende stierv voor hem in 't Jaar 1544. Sedert het *Burg-graavschap* aan de *Graven* ende *Prinçen van Ligne* gebleven is, tot dat het by de *Stad* selv is aangestaan, ende met alle sijne Geregtigheden daar toe ende aan behoorende, is afgekoft.

Pag. 43. lin. 1. *Den Kaisar Adrianus*] Daar van hier voor *pag.* 9. ende in het *Nader bewijs, pag.* 349.

Pag.

Pag. 43. lin. 12. *Kasteel tot Niemegen*] Daar van hier voor *pag.* 195.

Pag. 45. lin. 11. *Den Burg heevt veel regt gehouden*] De Geregtigheden, dewelke den *Burg-graav* op, ende over de *Stad* gehad heevt, waaren veel ende groot. Ik soude het daar voor houden, dat gelijk als sy *Heeren* van *Rijnland* geweest sijn, sy ook *Heeren* van de *Stad* geweest sijn, ende het gantse gebied over de *Stad* gehad hebben. Soo dat te onregt by den *Secretaris Jan van Hout*, in de Besgryving der Stad *Leyden*, *pag.* 88. geklaagt werd, over de indragt omtrent de magt van de Regering der Stad *Leyden*, by den *Burg-graven* gepleegt, dewelke selvs reden genoug had te klagen, dat hem het Regtsgebied, ende volle Beheersing over de selve, door den *Grave*, by toe doen van die van der *Stede*, van tijd tot tijd gesnuykt, ende op het laatst geheel ontnomen is. Want de *Graven* van *Holland*, met meerder magt het bestier ende beheersing van het geheele Land ondermijnt hebbende, hebben nergens anders op toe geleyd, als den

Geregtigheden van den Burg-graav over de Stad Leyden.

Adel, dewelke hem allesins de voeten dwers setten, te onderdrukken, ende de gemeene Steden, die hy daar door aan sijne sijde kreeg, boven haar te verheffen. Dit is de oorsaak van de bysondre Voor-regten by de selve aan den Steden vergunt, soo hebben de Steden ook Stem in de *Staatse-Vergadering* gekregen, ende is metter tijd den Adel, aan de welke het regt over de Steden, ende het platte Land onwedersprekelijk toe kwam, soo door de indragt van de Opper-magt der *Graven*, als door verval van der Edelen magt ende middelen door haar onsuynig, ongeoeffent, ende onmatig leven soodanig vermindert, dat sy die het gantse gebied aan haar gehad hebben, nu met haar allen, maar een onnoosele negentiende Stem in Staat behouden hebben, ende die geene, de welke sy selv groot gemaakt hebben, haar boven 't hoofd gekomen, ende met verwerping van alle eenhoofdige Opper-magt haar luyden de wet stellen: dat wel lang soo staat te blijven, als by de welke het voor een stale wet wert gehouden, dat een vrye ende onbe-

onbeheerste algemeene Regering, van de beste uyt het Volk, de sekerste, ende gemakkelijkste is.

Dit was ook de reden, waarom de magt van den *Burg-graav* most werden vermindert, die den *Grave* al te groot, ende onverdragelijk was. Het welk soo al t'sevens niet en konde geschieden, maar soo metter tijd is gesnuykt, ende affgeknipt. Eerst met de heerschappye van *Rijnland*, door gebrek van Mans oir, aan de *Graavlijkheyt* te trekken. Dat de Steden ligt overgaven, met dat insigt, dat den *Graav*, volgens 's Lands Wetten, sonder haar bewilliging, soo sy meenden, geen kwaat en konden doen, gelijk hy ook door overtredinge van de selve, t'sampt de geheele *Graavlijke Regeringe* verwurpen, ende vernietigt is. Soo is eerst by gebrek van Mans oir de heerschappy van *Rijnland*, het *Burg-graavschap* ontrokken, ende met de *Domeynen* van *Holland*, de welke den *Graav* wierden toegeschikt, vereenigt, sedert *Vrouw Christina*, die met het Jaar 1235. *Erv-Burg-gravinne* was. Daar na heevt

Frederik van Kuyk, die met haar trouwde in het Jaar 1250. in het Jaar 1267. het *Burg-graavschap*, met al het gene daar toe behoort, den *Grave* van *Holland*, onder Huld ende Manschap opgedragen, ende wederom te Leen ontvangen. Daar mede het *Burg-graavschap* in der *Graven* handen gekomen is, dewelke om de selve niet al te kleyn te maaken, het halve Regts-gebied over de Stad van *Leyden* gelaten hebben, van Jaarlijks halv ende halv by den *Graav* ende *Burg-graav*, elks vier *Schepenen* te stellen, ende den *Schout* by beurten. Daar uyt veel onlusten kwamen te ontstaan, door dien den *Burg-graav*, door verloop van saaken, het *Schout-ampt* ende *Schependom* om geld verkoft, ende beleende, het welk by de Stad selv, in den Jaare 1387. is affgekoft, met soo veel geld, als hy gewoon was de selve Ampten te beleenen, soo dede ook den *Graav* van *Holland*, aan de welke mede by de Stad het beleende geld is goed gemaakt, ende affgekoft, met beloften dat het selve noyt wederom verkoft, ofte beleent

soude

soude werden, breeder blijkende by de overkomst met den *Burg-graav* in den Jaare 1387. gemaakt, ende 't *Hand-vest* van *Hartog Philips van Borgundien*, vanden 24. Julij 1434. beyde te sien in de besgryving van den *Burgermeester Orlers*, *pag.* 86. ende *pag.* 602. ende volgende.

Dus heevt men altoos oorsaak gesogt, om de *Burg-graven* kleyn te houden. Soo is Heer *Philips van Wassenaar*, die mede met het *Burg-graavschap* verlijd was, om dat hy in 't Jaar 1356. uyt euvel, ende spijt, de brieven van sekre Edele Vrouwe, met het Zegel van *Hartog Willem* bevestigt, ontstukken gescheurt had, het *Burg-graavschap* voor het meerendeel benomen, ende meer andere sijner Voor-regten ontrokken, het welk aan Heer *Dirk van Wassenaar*, des selvs nasaat eerst weder gegeven wierd, die in 't Jaar 1391. overleevde. Naar hem was *Philips van Wassenaar*, Heer *Dirks* Soon, sijn navolger. Dese wierd mede besguldigd kennisse te hebben gehad aan den verradelijken dood-slag van Jostrouw *Alid*

van Poelgeest, die in 't Jaar 1392. benevens *Willem Kuyset*, des *Graven* Hoffmeester, dewelke haar meende te ontsetten, uyt *jaleusie* omtrent haar persoon, op het Buyten-Hoff, omtrent de Voor-poort van den *Hage*, ter plaats daar nog onlangs een Blauw Steentjen in de Straat ter geheugenis te sien was, dood geslagen wierd. Daarom hy met aanslag van sijn Goederen verbannen wierd, dog naderhand sijn verschooning doende, is in't Jaar 1399. weder herstelt in het regt van het *Burg-graavschap*, ende andre sijne waardigheden, onder anderen van wederom de *Wet*, ofte *Magistraat* tot *Leyden* te stellen, als voor dien tijd geschied was. Dog in 't Jaar 1420. houdende de *Houkse* sijde, met *Vrouw Jacoba*, tegens de indragt van *Hartog Jan van Beyeren*, haren Oom, ende hebbende de Stad van *Leyden*, met hulp van den *Bisschop van Utregt*, met Volk van Wapenen gesterkt, wierd de Stad van den selven *Hartog Jan* swaarlijk belegert, ende na negen Weken overwonnen, met overgivte van het *Burg-graavschap*, in handen

den van den *Graav*, behoudende daar van alleen het besit van den *Burgt*, ende eenige kleyne Tollen, gevende daar van Briev ende Zegel, in 't lange te sien by den *Burgermeester Orlers*, *pag.* 399. sijnde van den 10. *Junij* 1430. Sedert welken tijd het overhands stellen van *Schout* ende *Schepenen* by den *Graav* alleen gepleegt ende behouden is. *Heer Henrik van Wassenaar*, desselvs Soon, de welke de Stede van *Leyden* met *Hartog Ian van Beyeren* had helpen belegeren en winnen, daar *Heer Philips* sijn Vader in was, dede daar na groote weer, ende harde aansouk aan *Hartog Ian*, *Vrouw Iacoba*, ende *Hartog Philips van Borgonjen*, om de voorgaande Geregtigheden van het *Burg-graavschap* wederom te krijgen, dog al te vergeevs, daar over hy op sijn sterv-bedde seer klaagde. Hy overleevde in 't Jaar 1447. Naar hem heevt *Iacob*, *Heere van Wassenaar, Burg-graav* van *Leyden*, door sijn Vaders vermaninge beweegt sijnde, selvs in persoon voor *Hartog Philips van Borgonjen*, met een onvertsaagt gemoed weder opgeeyst de Geregtighe-

den van het *Burg-graavschap*, die sijn Groot-vader ontnomen waaren: dewelke wel met den titel van het *Burg-graavschap* verlijd wierd, dog niet als met een enkelen eeren-titel, ende naam sonder het regt dat voormaals daar by plag te wesen. Soo dat die van *Leyden* ingevolge van den *Soen-briev*, tussen *Hartog Jan van Beyeren*, den *Burg-graav*, ende de selve Stad van den 15. *Februar.* 1420. een ander manier van verkiesinge der *Magistraats-persoonen* verkregen hebben, dat haar by *Vrouw Iacoba* op den 10. *Iunij* 1430. ende by *Hartog Philips* op den 24. *Iulij* 1430. nader is bevestigt. Daar van breeder te t'sijner plaatse. Sie hier van de *Oude Hollandse Kronijk, divis.* 28. *cap.* 12. 13. *Batavise Arcadia* van den Raads-heer *Heemskerk, pag.* 212. ende den Burgermeester *Orlers*, in het tweede Deel van de *besgrijvinge der Stad Leyden, pag.* 399.

Pag. 45. lin. 16. *Hand-vest van den Iare* 1420.] Van dese vernieting, ende hoedanig *Philips van Wassenaar* sijn regt heeft moeten overgeven, is hier voor

aan-

aangewesen, daar van den briev van overgivt met het *Hand-vest* van bevesting by *Hartog Ian van Beyeren*, ende *Vrouw Iacoba* daar op gegeven, in't lang te sien is by den Burgermeester *Orlers*, *pag.* 399.

Pag. 49. lin. 6. *Den tweespalt tussen de Geestelijkken*] Den *Commanduyr* van den *Duutsen Huyse* tot *Utregt*, door het regt van de *Posterye van St. Pieters*, het welk hem by *Graav Floris de Vijvde* vergunt was by *Octroy* van den Jaare 1268. groot, ende magtig geworden sijnde, soo dat hy veele *Proven* ende *Capelleryen*, de welke by den goeden luyden van rijkdom ende vermogen in de *Pieters Kerk* gestigt, ende opgeregt waaren, aan hem behield, ende nog meer ende meer sogt aan hem te trekken. Tegens de belovte by *Graav Floris de Vierde*, in der tijd, ende by *Graav Willem de Tweede* in den Jaare 1306. ende 1315. aan de Stad *Leyden* by open *Hand-vest* gedaan: daar by haar beloovt was de selve *Pastorye* te doen bewaren van twee witagtige Papen, met dese „ woorden: Want de givte der Kerke

„ van

,, van *Leyden* ons toebehoort, ende on-
,, sen lieven Neve *Graav Floris*, daar
,, God de Ziel off hebbe, beloost had:
,, Soo wanneer Meester *Gerards van Ley-*
,, *den* gebraake, beregter der voorsey-
,, der Kerke, off dat hy dood bleev,
,, dat hyse dan twee wetagtige Papen
,, geven soude, die dat verval, ende die
,, Renten even gelijk deelen mogten,
,, ende soudense als andere Parochy-
,, Papen beregten, ende even gelijke
,, Cure houden. Ende om dat wy *Wi-*
,, *leam*, *Grave* voorseyt, onsen voor-
,, nomden Poorters van *Leyden* altoos
,, haar belofte van onse Voor-ouders
,, niet kranken en willen, nog breeken,
,, soo beloven wy hem mede in goede
,, trouwe, dat wy hem al de belofte
,, van de Kerke, met den vryheden
,, voorseyt voldoen sullen ende houden.
Om de nalatigheyt van het welke, ende indragt van den *Commanduyr*, omtrent het besit der Geestelijker-goederen van *Sint Pieters*, dewelke veel ende groot geworden waren. Hebben de andre *Geestelijke*, by den *Bisschop van Utregt* te weeg gebragt, dat in de *Pancras Kerk*

Het Capittel ten Hoogelande.

een

een *Capittel* ende *Collegium van Kanoniken*, tot *Sint Pancras*, op 't *Hoogeland* in *Leyden* ſoude opgeregt werden, daar toe by den *Biſſchop van Utregt* gegeven, ende geſchikt is het innekomen van de *Kapelle* ten *Hoogelande*, ende voort alle de Proven van de *Kerk*, ende *Regulieren* tot *Leyderdorp*, welkers Parochie ende Geeſtelijk Regtſ-gebied ſig ſoo verre uytſtrekte, die aldaar haar *Kapelle* hadden, daarom ook de *Kerk* van *Leyderdorp* de *Moeder-kerk* van *Sint Pancraas* genomt is, ende om de ſelve oorſaak is Heer *Gijſbert van Walenburg, Paſtoor* van *Leyderdorp*, *Canonik* ende *Scholaſter* in den *Dom t'Utregt*, den eerſten *Prooſt* geweeſt is, die *Propoſituyre*, en voornaamſte van het ſelve *Capittel* te houden, alſoo lang hy leevde, gelijkelijk als hy hadde die *Kerk* van *Leyderdorp*, ende die *Capelle* ten *Hoogenlande*. Welk *Collegium* aldus opgeregt ſijnde, is het ſelve terſtond van veel treffelijke ende voorname Luyden rijkelijk begivtigt, ſoo dat het ſelve tot een *Capittel* van 24. *Canoniken* geworden is, welke goederen daar toe behoorende, als nog op ſig ſelven wer-

werden gehouden, daar uyt het onderhoud van de *Preek-heeren* van de *Herstelde Kerke* sonder onderscheyd werd goed gemaakt. Wie de eerste begivters ende besitters van dit *Capittel* geweest sijn, sgrijvt de *Oude Hollandse Kronijk*, *divis.* 26. *cap.* 15. ende van de instellinge van dien den *Burgermeester Orlers*, 1. *Deel*, *pag.* 104.

Bedijkinge van de Maren.

Pag. 51. lin. 7. *Wanneer dese Bedijkinge*] Den *Burgermeester Orlers* verhaalt uyt de aanteekeningen van den *Secretaris Jan van Hout*, dat dese Bedijkinge al geschied soude sijn lange voor dat de *Spaarne* by *Haarlem* bedekt ende overgaan wierd, het welk wanneer geschied is, schijnt hy niet te hebben geweten. Het selve is geschied by de tijd van *Koning Willem*, de welke in't Jaar 1252. de Sluys ende Water-gank tot *Sparendam* heevt doen leggen, ende daar op het Sluys-gelt, ten lasten van de doorvarende ende door-lijdende Schepen gestelt heevt. Sie de *Handvesten* van *Heem-raden* van *Rijnland*, *pag.* 1. hy seyt; *voor dat de Spaarne by Haarlem bedekt wierd*, maar hoe lange

te

te vooren is onseker: Ik houde het daar voor dat by tijden der *Burg-graven* dese Bedijkinge van de *Mare* ende *Mors-dijk* al geschied is, doen sy nog *Heeren* van *Rijnland* waaren, welke heerschappy eerst in 't Jaar 1235. met de *Domeynen* van *Holland* is vereenigt. Als hier voor is aangewesen.

Pag. 52. lin. 7. *Dese Bedijkinge liep*] Hoe dat het van ouds voor ende met dese bedijkinge omtrent de Stad *Leyden* gelegen was, werd seer omstandelijk verhaalt, ende uyt de aanteekeningen van den *Secretaris Jan van Hout* overgesgreven by den *Burgermeester Orlers, in het* 1. *Deel van de besgrijvinge der Stad Leyden, pag.* 44.

Dijk-graaf ende Heemraden van Rijnland, wanneer ingestelt.

Pag. 54. lin. 9. *Die men seyt*] Ik meen dat het *Heem-raadschap* te gelijk met het *Baljuwschap* van *Rijnland* is ingestelt, in off omtrent het Jaar 1235. als wanneer de Heerlijkheyt, ofte Heerschappye van *Rijnland*, by gebrek van Mans oir der *Burg-graven*, in der tijd *Heeren* van *Rijnland*, aan de Domeynen van *Holland* toegevougt ende gebleven is, ende dat het *Hand-vest* van

Ko-

Koning Willem van den Jaare 1255. daar men gemeenlijk de inſtellinge der *Heem-raden* uyt vaſt maakt, maar is een *confirmatie*, ende nader beveiliging van een voorgaande inſtellinge, met dat daar in geſprooken werd van *Gemeen-Lands Raads-luyden*, diemen *Heem-Raden* nomt, die alreede waaren, off in toekomende tijden weſen ſouden. Wy leſen ook van een *Baljuw*, aan den welken de *Heem-raden* geſworen hebben, daar uyt beſluyte dat het *Baljuwſchap* ende *Heem-raadſchap* by veranderinge van het Heerſchappye van *Rijnland*, te gelijk is ingeſtelt.

Vrouwe-Kermis.

Pag. 55. lin. 18. *Sondags na Vrouwen Hemel-vaart*] Leeſt Anno 1365. den 15. *Auguſtus*. De *Oude Hollandſe Kronijk*, *diviſ.* 26. *cap.* 13. ſgrijvt dat op deſe tijd de eerſte *Kermis* van onſe *Lieve Vrouwen-Kerk* gehouden wierd, het welk nog by mijne geheugenis, onder den Kinderen onderhouden wierd, ter welker plaatſen ter *Kerk-hoff*, ende op der Straten allerhande Kinder-poppegoed te koop ſtond, ende was genaamt de *Pruymjes Kermis*, om dat in die tijd de

de Pruymen begonnen uyt te komen. Soo had by naar elke *Parochie* sijn bysondren dag van Jaarlijkse Kermis, op den dag van der selver inwijdinge, daar van het woord *Kermis*, als een bysondre *Kerk-mis*, ter geheugenis van de inwijdinge van de selve *Kerk*.

Hoogelandse Kermis. De *Pancras Kerk* had ook sijn bysondre *Kermis*, op den eersten *Sondag* na *Liev Vrouwen geboorte*, dat gemeenlijk komt op den *Elvden September*, sijnde den dag van de inwijdinge van de selve *Kerk*, als hier voor is aangewesen. Dit wierd genomt de *Hoogelandse Kermis*.

MeidseKermis. De *Pieters Kerk* had haar *Kerk-mis* des *Sondags* na *Kristi Hemel-vaart*, dewelke de oudste ende voornaamste was, ende nog voor de Jaarlijkse Kermis, ende Jaar-markt werd gehouden. Op desen dag was een *Processie* ende *Omme-gang* van 't Heyligdom door de gantse Stad, daar uyt is voortgekomen dat den dag daar na een *Wapen-schouw*, ende *Omme-gang* van de *Burgerye* gehouden is, de welke mede tot dese tijd werd onderhouden.

Pag.

Soo hebben de *Celle-broeders*, die haar *Klooster* hadden aan de West-zijde van de Gragt, die naa haar de naam van *Cellebroeders-gravt* had, daar nu het *Nederduutse Collegie* aff gemaakt is, op haar Jaarlijkse *Kerk-mis*, een *Ommegang*, daar sy de aankomste van *Kristus*, binnen *Jerusalem*, op eenen jongen Esel vertoonden, ende rondom voerden.

Pag. 55. lin. 25. *Onder de Kerk van Oestgeest*] Hier om is de *Kerk* van *Oestgeest*, ten opsigt van het Geestelijk Regts-gebied dat de *Pastoren* van *Oestgeest*, tot hier toe hadden, de *Moeder-Kerk van Sint Marie* genomt geweest, gelijk de *Kerk* van *Leyderdorp* was de Moeder-kerk van *Sint Pancras*.

Lopsen. Pag. 57. lin. 22. *Het Convent van Lopsen*] Dit was een *Klooster* van *Regulier Moniken Sint Augustijns Ordre*, geheeten *Sint Jeronymus-dal*, ende buyten de *Rijnsburger-poort*, daar nu de *Beeste-marckt* is. Dese *Broeders* mogten vry uyt ende in gaan na haar believen. Met welke al te groote vryigheyt, sy het *Klooster* soo ten agteren

ge-

gestelt hadden, dat sy haare schul'en niet betalen en mogten, ende daar voor het *Kloöster* mosten ruymen, het welk in't Jaar 1526. by overgivt van Broeder *Klaas van Harderwijk, Prior van Windesem*, ende *Generaal van de selve Ordre*, by de Stad is aangeslagen, ende in der selver handen is gestelt, om een *Gast-buys* daar aff te maaken, off sulks daar mede te doen als der Stede goed dogt, de welke 't selve met den innekomen daar toe behoorende, by Zegel ende Briev van den 19. *Januarij* 1526. aan het *Katrijnen Gast-buys* hebben overgegeven, tot vermeerderinge ende vergrootinge van den selven Huyse. Mits sy aan *Broeder Jan*, ende *Broeder Adriaan*, die nog in't *Klooster* gebleven waaren, Jaarlijks haar leven lang souden uytkeeren, elks die somme van Ses Ponden Grooten Vlaams, ende aan *Broeder Frans*, die het selve *Klooster* verlaten had, Drie Pond, Ses Schellingen, en Agt Penningen Grooten Vlaams Jaarlijks, ende nog eens twie Pond Tien Schellingen Grooten, om hem daar mede te kleeden.

Pag.

Arm-meesters ende Diakonen onderscheit.

Pag. 59. lin. 11. *Ten deelen uyt Geestelyck*] Dit werd op de Dorpen ten platten Lande, ende daar de *Kerken* by haer oude gebruyken gebleven sijn, als nog affsonderlijk onderhouden, daar van de *Arm-meesters* van den algemeenen Armen, sonder onderscheyt aan allen, ende een yder uytdeelinge doen, ende de *Diakonen*, de welke alleen het inkomen van de *Kerk-aalmissen* waarnemen, niet anders als aan de Huysgenooten ende Ledematen van de *Kerke* in haar armoede handreyking ende bystand doen, bestaande in een bysondre verkiesinge, de eene by den *Ambagts-heer*, ende d'ander by de *Kerk* te stellen, ende in een bysonder bewind, elks in den sijnen: Al-hoe-wel somwijlen den een den ander in het sijne te hulp komt.

Pag. 59. lin. 19. *Ses Diakonen*] Daar van hier naar, *pag.* 170.

Pag. 60. lin. 12. *Elv duysent Maagden*] Hier in woonden *Nonnen Regularissen* van de tweede *Ordre* van *Sint Augustijn*, waaren alle van vermogen, ende middelen, soo dat dit een rijk

Kloo-

Klooſter geweeſt is.

Pag. 60. lin. 24. *Sint Cecilien*] Waar van hier voor op pag. 33. ende 57.

Pag. 62. lin. 19. 5. *De Nieuwe Brugge*] Hier is overgeſlagen: 6. *de Sint Jacobs Brugge.*

Pag. 64. lin. 14. *Het Barbaren Klooſter*] Hier van is geſprooken op het 32. blad, ende was het eenigſte *Klooſter* dat in de oude Stad geweeſt is, ſtaande op 't *Rapenburg*, op den houk van de *Vollers-gravt*, was een *Vrouwe Bagijnen Klooſter*, van de derde Ordre van *Sint Franciſcus*, was van geen middelen, ſoo dat ſy met arbeyden haar ſelven moſten onderhouden.

Pag. 64. lin. 21. *Witte Nonnen*] *Jacobiniſſen*, van der *Preek-heeren*, ofte *Sint Dominici Orden*, van redelijken rijkdom.

Pag. 68. lin. 3. *Celle-broeders Klooſter*] Dit is het eenigſte Mannen *Klooſter* dat binnen de Stad geſtaan heevt, deſe wierden genomt *Alexi-broeders*, welkers laſt ende bevel was de Sieken te bewaren, ende te hand-reyken: voor-

voornamentlijk die van Pest, ofte andre besmettelijke Sickten besogt waaren, de dooden ter aarden te dragen, ende wat des meer is.

Pag. 68. lin. 20. *By te vougen*] In dese derde Vergrooting waaren de volgende *Kloosteren*: I. *Sinte Katrijn*, dat op de *Pieters Agter-gravt* gestaan heevt, niet verre van den *Doelen*, was een arm *Klooster* van besloten Susterkens van *Sint Augustijns Ordre*. Hier van heevt de *Katrijnen Vest-steeg*, ende den Toorn op de Vest-wal, den naam van *Sint Katrijn* behouden. II. de *Witte Nonnen*, daar van hier voor. III. De *Susteren van Romen*, welkers *Klooster* was op 't *Rapenburg*, omtrent de *Doel-brugge*, dat mede Nonnen waren van *Sint Augustijns Ordre*, dit was een rijk ende groot *Klooster*, strekten hem van de *Doel-brugge*, tot aan de *Groen-hase-gravt*, voor uyt het *Rapenburg*, tot agter aan de *After-gravt*, tegen de *Doelen*, in dat vierkant. Het IV. was het *Cellebroeders-klooster*, daar van hier voor.

Kloosters binnen Leyden.

Pag. 69. lin. 18. *De eerste Predicatie*

by

by D. Joannes Dermoutius] Sijn leering was uyt den 84. *Psalm*, het 9. ende volgende *Verset*, d'eerste maal wierd gesongen den selvden *Psalm*, ende tot een besluyt, het 2. ende 3. *Verset* van den 27. *Psalm.* Den dag daar aan, dat is den 14. *October*, Nieuwen Stijl, van het Jaar 1649. is het *Inleyding-prediken* gedaan by *Abraham Heidanus, Professor Theologiæ*, sijn leering was uyt den *Propheet Haggai, cap.* 1. *vers.* 3. tot het 12. toe uyt, den eersten *Psalm* was de 24. ende het besluyt den 100ste. Op beyde welke dagen de Vergadering van de groote *Vroedschap* van het *Raad-huys* aff in haren rang daar na toe gegaan, ende na het gehoor van de leerende Inlyving ter selver plaatse sijn wedergekeert.

Pag. 69. lin. 21. *In den Jare* 1596] Leest 1582. van de verandering van dese tijd-rekening wert hier voor onder het *Nader bewijs*, op het 4. *blad, pag.* 240. breeder verhandelt.

Pag. 72. lin. 7. *De Waart-kerk*] Om dat hy in het midden van de *Lage-waart* geplaats is.

Pag. 78. lin. 14. *Drie Jaarlijkse Leer-*

markten] Dese waaren van ouds niet meer als twee des Jaars, de eerste des *Vrydags* voor den *Sondag Oculi*, het welk den vierden *Sondag* is voor *Paassen*. Ende de tweede des *Maandags* na *Sint Lambert*, volgens *Octroy* van den 3. *July* 1565. Dog is naderhand nog een derde by gekomen, de welke gehouden werd den eersten *Maandag* na *Sint Margriet*.

Pag. 78. lin. 15. *De Kruys-marckt*] Wanneer dat dese *Marckt* is ingestelt, is onbekent.

Pag. 78. lin. 16. *Den Omme-gang*] Niet alleen van de *Schutterye*, dewelke des *Maandags* gemeenlijk gehouden werd, maar ook van de *Geestelykheyt*, met de vertooninge, ende omdragt van alle haar *Heyligdom*, de gantse Stad door, de welke des *Sondags* gehouden wierd, daar op de *Schutterye Omme-gang* des *Maandags* volgden.

Pag. 78. lin. 17. *Linne-markt*] Dese *Markt* werd gehouden des Daags naar *Kristi Hemelvaarts-dag*.

Pag. 78. lin. 18. *Sint Margrieten Kaasmarkt*] Volgens *Hand-vest* van *Hartog*

Jan

Jan van Beyeren, van den Jaare 1303. ende het nieuw *Octroy* van den Jaare 1497.

Pag. 78. lin. 19. *De October Markt*] Volgens *Octroy* van den 14. *October* 1577. Dog is nu eenige Jaren herwaarts agter gelaten.

Pag. 78. lin. 22. *Twee Magere Beeſte-markten*] De eerſte op den 27. *April*, ende de tweede op den 21. *November*, volgens *Octroy* van den 23. *Martii* 1624.

Op alle welke *Jaar-markten*, ſoo lang de ſelve duyrden, niemant in ſijn Perſoon, nogte Goederen mogt *gearreſteert*, ofte beſet werden.

Pag. 103. lin. 1. *Gods ende Arm-huyſen*] Dewelke elk op ſijn plaats ſijn aangeweſen, als ſijn het *Katrynen Gaſt-huys*, het *Lijſbets Gaſt-huys*, het *Weeſ-huys*, het *Huys-ſitten*, ende algemeen *Arm-huys*, het *Sieke Beter-huys*, ende *Peſt-huys*, met de affgebrooken ende vernietigde *Klooſteren* ende *Conventen*, als het *Barbaren-klooſter*, het *Falide Bagijnen-hoff* op het *Rapenburg*, het *Pieters Bagijn-hoff*, aan de *Pieters-kerk*, het *Rupe-neſt* op 't

Hooge-lant, *Sint Urcelen* in de *Vrouwe-kamp*, *Sint Michiels Suster-huys*, *Sint Cicilien*, ende *Sint Agnieten Convent*, alle agter *Vrouw Marien-kerk* gelegen, de *Grauwe Susteren* van *Nasaret*, op de *Hoogelandse Agter-gravt*, de *Susteren* van *Abcoude*, in de *Paradijs-steeg*, het *Schagen Suster-huys*, agter *Marendorp*; *Sint Katrijnen Suster-huys*, op de *Doel gravt*, de *Witte Nonnen*, ende de *Susteren* van *Romen* aan de West-zijde van het *Rapenburg*, alle *Vrouwe Kloosteren*, ende *Suster-huysen*, sijnde in de gantse Stad, dat te verwonderen is, niet meer als een *Manne Klooster* van geringen doen geweest, de *Celle-broeders*, op de *Celle-broeders-gravt*. Digt onder de Stad waren nog twee *Mannen*, ende drie *Vrouwen Kloosteren*, als de *Broederen* van *Sint Jeronimus-dal*, anders *Lopsen*, het *Sint Aagten*, het *Maria Magdalenen* Klooster, ende *Susters* ter *Poel*, buyten de *Rijnsburger-poort* der Stad *Leyden*, ende buyten de *Hoogewoerts-poort* het *Minder-broeders* Klooster, in de *Waart*, aan den *Nieuwen Rijn*, daar van het *Broers-pad*, het welk voor een gedeelte in de jong-

ste

ste Vergrootinge in de Stad getrokken is, nog tegenwoordig de naam heevt. Buyten de welke nog een *Monikken* Klooster, aan den *Rijn*, omtrent het *Veer* van *Leyderdorp* geweest is, regt tegen over het *Vrouwen* Klooster op *Roomburg*, welke twee Kloosters een vryen toegang tot malkanderen hadden, daar van den in ende uytgang van den *Hoogen-dijk*, tot op het *Veer* ende *Wedde*, van ouds het *Goods-pad* genomt is.

Pag. 108. lin. 15. *Tot drie ende vier in getal*] Te weten over elk *Bon*.

Pag. 110. lin. 19. *Bonnen in de Stad Leyden*] Waar van de verdeelinge aldus gemaakt werd: Bonnen.

I. Het WANT-HUYS begint aan't *Raad-huys*, op de *Breede-straat*, de eerste zijde van de *Maarsmans-steeg*, de Zuyd-zijde van den *Nieuwen Rijn*, omloopende tot weder aan het *Raad-huys*.

II. 't WOL-HUYS begint op de *Breede-straat*, aan den houk van de *Choor-steeg*, de *Breede-straat* Zuidwaart op, het *Steen-schuyr* op, de *Lange-brugge* langs, tot weder aan 't selve Huys.

 III.

III. 't VLEES-HUYS begint op den houk van de *Choor-ſteeg*, de *Breede-ſtraat* op Noordwaarts aan, het *Rapenburg* om tot aan de *Overwulffde-Vollers-gravt*, voort langs heen tot wederom aan den houk van de *Choor-ſteeg.*

IV. 'tGAST-HUYS *vierendeel* begint op den houk van de *Maerſman-ſteeg*, de *Breede-ſtraet* op, *Kort-Rapenburg* langs tot de *Boſtel-brug*, voort den houk om langs deZuyd-zijde van den *Rijn*,tot de *Maarſmans-ſteeg*, den houk om tot weder aan den anderen houk.

V. OVERT-HOF begint op den houk van *Pieters Choor-ſteeg*, de Weſt-zijde van dien tot de *Kerk-gravt*, de Noord-zijde van dien omloopende, de *Lange-brugge* op, tot den voorſz. houk, weder beginnende aan de Zuyd-zijde van *Pieters Kerk-gravt*, de geheele Taarling, daar in de *Pape-gravt*, *School-ſteeg*, *Rapenbug*, *Kour-ſtraat*, ende d'een zijde van de *Klok-ſteeg*, tot den voorgenomden Houk.

VI. SEVEN-HUYSEN begint op den Houk van de *Pieters-Choor-ſteeg*, de *Lange-brugge* op, *Steenſchuyr* om, be-

grij-

grijpende de *Nieuwe-ſteeg*, *Heere-ſteeg*, alle de *Dwers-ſtegen*: Item, de *Klok-ſteeg* aan d'een zijde, ende de *Pieters Choor-ſteeg*, tot den voorgenomden Houk.

VII. Zuyt-Rapenburg begint aan de Weſt-zijde van de *Vliet*, *Steenſchuyr*, *Broertjes-gravt*, d'een zijde van de *Nonne-ſteeg*, *Doel-agter-gravt*, tot de een zijde van de *Kolff-makers Veſt-ſteeg*.

VIII. Noort-Rapenburg begint aan de *Kolff-makers-ſteeg*, de *Doel-agter-gravten*, de een zijde van de *Nonne-ſteeg*, de Weſt-zijde van't *Rapenburg*, voorts den geheelen Taarling, de *Oude-Veſt*, daar onder begrepen over de Brouwery van de *Koorn-aaren*.

IX. Oost-Nieuw-land begint aan de *Geer-gravt*, heevt een gedeelte van de *Nieuwe Vergrootinge*, begint van't Hoffje genaemt *Houk-ſteen*, *'t Levendaal*, langs de *Zijd-gravt*, de *Ooſterling-plaats*, de *Raam-ſteeg*, de *Kijv-houken*, ende de Ooſt-zijde van de *Sint Jacobs-gravt*.

X. West-Nieuw-land begint aan de Weſt-zijde van de *Sint Jacobs-gravt*, *Steenſchuyr* langs, tot de Ooſt-

zijde van de *Vliet*, de ſelve mede, begrijpende alle de Straten, als *Raam-ſteeg*, *Kijv-houk*, ende *Mole-ſteeg*, met de *Koepoorts-gravt.*

XI. Hogewourt heevt beyde de zijden van de *Hoogewoert*, tot de *Krayer-ſtraat*, de ſelve aan de Weſt-zijde, ende voorts nog de Noord-zijde van het *Levendaal*, tot de *Krayer-ſtraat*, met al de Stegen daer in ende uyt loopende.

XII. Suyt-Riine-Vest heevt de Ooſt-zijde van de *Krayer-ſtraat*, den *Rijn* langs, tot de *Hoogewoerts-poort*, beyde de zijden vande *Hoogewoert*, vande *Poort* aff tot de *Krayers-ſtraat*, beyde zijden van 't *Levendaal*, tuſſen de *Binnevest-gravt*, ende *Krayers-ſtraat.*

XIII. Burg-Streng begint op de *Gans-oort*, aan de *Hoy-gravt*, den *Rijn* langs tot de *Vis-brugge*, de *Hoog-ſtraat* om, den *Ouden Rijn* langs, de *Kerk-ſtraat* op met de geheele *Nieuwe-ſtraat*, de *Koorn-brug-ſteeg*, ende ſoo voort langs de *Nieuw-ſtraat*, tot wederom den Houk van de *Hoy-gravt.*

XIV. Kerk vierendeel begrijpt de Weſt-zijde van de *Hoy-gravt*, de

Middel-

Middel-weg, de Ooft-zijde van de *Kerk-gravt*, de Noort-zijde van de *Nieuwe-ſtraat*, met de *Koppenbiek-ſtegen.*

XV. Gans-oorde begrijpt de Weſt-zijde van de *Middelſte-gravt*, de *Gans-oort*, de Ooſt-zijde van de *Hoy-gravt*, de Zuid-zijde van den *Rijn*, tuſſen de *Hoy-gravt*, ende *Middelſte-gravt*, met de Stegen daar tuſſen gelegen.

XVI. Niklaas-Gravt begrijpt de Weſt-zijde van de *Veſt-ſtraat*, beyde de zijden van de *Uytterſte-gravt*, de Ooſt-zijde van de *Middelſte-gravt*, de *Gans-oort*, van de *Veſt-ſtraat* tot de *Middelſte-gravt*, den *Rijn*, tuſſen de *Veſt-ſtraat*, ende *Middelſte-gravt*, met de Stegen.

XVII. Marendrop-Rijn-zijde begrijpt de geheele Taarling van 't *Marendorp*, van de *Maren-brugge* tot de *Oude Zijl-poort*, aan de *Rijn*-zijde. *Item*, de Noord-zijde van den *Rijn* van de *Sint Jans-brugge*, tot weder de *Oude Zijle-poort*, met de Stegen daar onder begrepen.

XVIII. West-Marendorp-Land-zyde begint op de *Maren*,

aan de Ooſt-zijde van de *Oude Veſt*, tot aan het *Marendorp*, den Houk om, het *Marendorp* tot de *Schage-ſteeg*, de ſelve Steeg in de *Volmolen-gravt*, Weſt-zijde de *Jan-Voſſe-ſteeg*, met de *Klare-Steeg*, de Weſt-zijde van de *Oude Veſt*, van de *Volmolen-gravt* tot den Houk van de *Maren*.

XIX. OOST-MARENDORP-LANDZYDE begint op de *Oude Veſt*, van de *Heere-gravt* de ſelve langs tot aan de *Volmole-gravt*, de ſelve de Ooſt-zijde langs tot op *Marendorp*, aan den Houk van de *Schage-Straat*, de ſelve langs Ooſtwaart op, tot de *Oude Zijle-poort*, begrijpt mede alle de Stegen, als *Paradijs-Steeg*, *Bouwelouwe-Steeg*, *Lobbe-Steeg*, *Duyſent-raat-Steeg*, *Leege-werff*, *Pellikaan-Steeg*, ende andere, met de *After-gravt*.

XX. OVER-MAREN-RYN-ZYDE begint op 't *Marendorp*, aan de *Blauwe-poort*, de Zuid-zijde van dien, tot de *Mare-brugge*, den *Rijn* om tot weder aan de *Poort*.

XXI. OVER-MAREN-LAND-ZYDE begint aan de *Blauwe-poort*, aan de Noord-

Noord-zijde van 't *Marendorp*, tot de *Maren-brugge*, de *Maren* aan de Weſt-zijde, tot de *Oude Veſt*, deſelve langs tot aan de *Turv-marckt*, ende ſoo voort weder tot de *Poort*.

XXII. Nieuw-Maren begint op de *Oude Chingel*, van de *Yſere-brugge* tot de *Volmole-gravt*, de Weſt-zijde van dien, ende ſoo beyde de zijden van de *Lange-gravt*, de *Maren* aan de weder zijden, ende de Ooſt-zijde van de *Weſt-dwers-gravt*.

XXIII. Zyl-oort begint op de *Oude Chingel*, op den Houk van de *Volmole-gravt*, loopt voor by de *Sout-keet*, tot aan de *Hout-markt*, beyde de zijden van de *Lange-gravt*, tot weder de *Volmole-gravt*, begrijpt verder de *Sant-ſtraten*, ende *Ooſt-dwers-gravten*.

XXIV. Hooge-Mors begrijpt den geheelen Taarling van de *Beeſte-markt*, de *Stads Timmer-werff*, de *Kley* ende *Kruys-ſtraten. Item*, de Weſt-zijde van de *Weſt-dwers-gravt*.

XXV. Have-Bon, is de *Have*, de *Heere-gravt* Ooſt-zijde, de *Verwers-ſtraat*, *Ooſt* ende *Weſt-Have-ſtraat*,

ende de *Loyer-straten.*

XXVI. 't WAART-BON begrijpt de geheele *Oude Stad*, buyten de *Oude Zijle-poort*, sijnde den *Rijn*, de *Minne-broeders-gravt*, de *Kijv-gravt*, ende *Zuid-Chingel.*

XXVII. NOORT-RYNE-VEST begrijpt de Oost-zijde van de *Vest-straat*, tussen beyde de *Rijnen*, de Oost ende West-zijde van de *Nieuwe Heere-gravt*, de *Lange-gravt*, de *Oranjen-gravt*, den *Rijn*, van de *Vest-straat*, tot aan de *Kaars-straat*, met de *Groene-steeg*, ende Zuid-zijde van de *Zuid-Chingel.*

Pag. 113. lin. 9. *Elk in den sijnen*] Dese waren soo nauw affgedeelt, dat de *Pastoren* van de selve *Parochien*, den een den ander niet een vinke voetjen en wilde toegeven.

Pieters Parochie. De *Pieters Parochie*, nam sijn begin op 't midden van de *Bostel-brugge*, loopende door het midden van den *Nieuwen Rijn*, tot op het midden van het *Water-gat*, van de *Hoogewoertse-poort*, ende soo voort de *Stads-wallen* Westwaarts om, tot wederom op de selve *Bostel-brugge*, begrijpende de gantse *Oude*

Oude Stad, ende de *Derde Vergrootinge* van de selve. Onder dese *Parochie* behoorden mede de Huysen van ouds rondom, ende onder den *Burg* gelegen, beginnende van de Brouwerye de *Roode Roskam*, aan de *Koorn-brugge*, Noordwaarts op tot op de *Vis-brugge*, voort de *Hoog-straat* om tot aan de *Sint Jans brugge*, ende van daar de Westzijde van den *Ouden Rijn*, langs tot aan de Gravt tussen het *Wees-huys*, ende den *Burg*, het welk nu gedamt is, met welke Gravt den *Burgt* van het andre vaste Land van ouds is affgescheyden geweest, gestrekt hebbende, besijden agter 't selve *Wees-huys*, onder den *Burgt* heen, tot wederom agter aan de selve Brouwery, alwaar den selven *Burg* van de *Nieuw-straat* aff, met een Brugge over de selve Gravt begaan wierd.

Pancras Parochie.

De *Pancras Parochie* nam haar begin van het *Water-gat* van de *Hoogewoertse-poort*, den *Rijn* langs, tot de Huysinge van de voorgeroerde Brouwery, aan de *Koorn-brugge*, ende van daar den houk om aan beyde zijden van de *Koornbrugsteeg*, langs de *Nieuw-straat*, het *Kerkhoff*,

hoff, ende de gedamde *Kerk-gravt*, tot den *Ouden Rijn*, omloopende tot het voor-verhaalde *Burg-gravtjen*, after het *Weeſ-huys*, van daar overſpringende, langs den *Ouden Rijn*, tot op het midden van de *Mare-brugge*, ende de *Maren* aan beyde zijden tot de *Wallen* toe, ende langs de ſelve tot wederom aan het *Water-gat* van de *Hoogewoertſe-poort*, loopende nog door het midden van 't *Marendorp*, tot de Ooſt-zijde van het *Vrouwen-kerk-hoff*, ende de Ooſt-zijde van het Gedamde *Dwerſ-gravtjen*, begrijpende alle de Huyſen aan de Noord-weſt-zijde ter *Maaren-waart* leggende, ſoo wel aan d'een zijde van het ſelve Gravtjen, na de *Oude Veſt* toe, als aan d'ander zijde na de *Maren-brugge* toe, de welke van ouds eer dat nog de *Vrouwe-kerk* gemaakt was, ten *Hoogelande* geprochijt waaren, ende onder de ſelve *Parochie* waaren gebleven, even gelijk als de Huyſen rondom den *Burg*, dewelke voor dat de *Pancras-kerk* gebouwt was, onder de *Pieters Parochie* behoort hadden, ende daar onder ſijn gebleven, met dat de *Paſtoors* van de ſelve *Paro-*

chien

chien stip op haar oud besit ende regt staan bleven.

De *Vrouwe Parochie* nam sijn begin op 't midden van de *Bostel-brugge*, loopende door het midden van den *Rijn*, tot de *Korte Maren*, omgaande tot op de *Maren-brugge*, ende van daar aan de *Rijn*-zijde van het *Maren-dorp*, tot aan de *Vrouwe-kerk*, ende van daar ten wederzijden van het *Marendorp*, tot aan de *Blauwe-poort*, voort omspringende Oostwaarts op, tot de *Stads-wallen* omgaande, tot het *Maren-gat* toe. *Vrouwe Parochie.*

Gelijk als sy in haar Regts-gebied, stip op haar juyste verdeelinge, ende oude besit stonden, soo deden sy ook in haar oeffening ende bedieninge. Want op den algemeenen Omme-gang ende *Processie*, de welke des *Sondags* naar *Hemelvaarts-dag* geschiede, wierd het *Sacrament*, ende Heylige der Heyligen, by den *Commanduyr*, off een van sijn *Capellanen*, uyt de *Pieters*, als de oudste Hooft-kerk omgedragen, tot op het midden van de *Bostel-brugge*, daar hy het nedersette, ende aan den *Pastoor* van de *Vrouwe-kerk* overleverde, die het

het voort droug tot op het midden van de *Maren-brugge*, daar hy mede ſtille bleev ſtaan, ende gelijke overlevering dede aan den *Paſtoor* van *Sint Pancras*, die daar mede voortging tot op het midden van de *Ganſoord-brugge*, tuſſen de *Hoy-gravt* ende *Hoogewoerd*, daar hy mede ſtille ſtond, ende 't ſelve wederom aan den *Commanduyr*, off *Capellaan* van *Sint Pieters* overgav, die dan met den geheelen ſtoet van Geeſtelijke, ende andre wederom geleid wierd tot in de *Pieters-kerk*.

Pag. 113. lin. 16. *In Veertig Raden*] Van de verkieſinge van de *Veertig Raden*, *Burgermeeſteren*, ende *Schepenen*, werd hier naar in't byſonder pag. 140. ende volgende geſproken.

Pag. 114. lin. 5. *In Land-ſtand-rakende-ſaaken*] Welke manier van Regeringe met de andre Steden van *Holland* in alles over-een komt. Daar van de *Staten van Holland* op den 16. *Octob.* 1587. ten tijde van den *Graav van Lyceſter*, dewelke den grond van deſe algemeene Regeringe ſoo verre ſogt te ſnuyken, dat het tot een albeheerſende dwang-

dwang-magt komen mogt, een openbare verklaringe hebben laten uytgaan, de welke te sien is in het Hand-vest-Kronijk van *Matijs vander Hoeve, 1. bouk het 5. cap. Pieter Bor Nederlandse historien, 23. bouk, pag. 56.*

Pag. 118. lin. 4. *In alle Civile ende Criminele saken*] Daar van hier naar pag. 129. ende volgende.

Pag. 119. lin. 7. *Als hier voor*] Sie hier van pag. 45. ende 'tgene daar op is aangetekent.

Pag. 119. lin. 11. *Noyt anders gehad*] Is te verstaan sedert de instellinge van het *Baljuwschap* van *Rijnland*, ende dat de heerschappy van *Rijnland* by gebrek van Mans oir der *Burg-graven* in der tijd Heeren van *Rijnland*, aan de *Domeynen* van *Holland* vervallen is, gelijk hier voor op het 45. Blad nader is aangewesen, sedert welken tijd, dat is omtrent den Jaare 1235. het *Baljuwschap* van *Rijnland* eerst schijnt ingestelt te sijn.

Pag. 119. lin. 18. *Hand-vest van Graav Willem*] Welk *Hand-vest* als begrijpende meer andere saaken, den Burgeren ende Poorteren van *Leyden* betreffende,

hier

hier naar op het 127. blad. werd ingelijvt.

Pag. 119 lin. 27. *Hand-veſt van Graav Floris*] Sie de *Confirmatien* van het ſelve *Hand-veſt* hier naar pag. 133. opgetelt.

Pag. 120. lin. 19. *By manier van correctie*] Daar van ook hier naar onder het ampt van die van den *Geregte* pag. 137. geſproken werd.

Pag. 120. lin. 26. *Hebben ook*] Lees, Heevt ook beneffens de ſelve.

Pag. 120. lin. 27. *Vergevinge van alle ampten ende bedieningen*] Daar van hier naar breeder pag. 136.

Pag. 122. lin. 27. *Een beſegelden briev*] Deſen briev luyd aldus:

,, Ik *Alewijn Claeſz.* Scout in den
,, Ambocht van *Leyderdorp*, doe kond
,, ende kennelijk alle die geene, die deſe
,, brief ſullen ſien, ofte hooren leſen,
,, dat voor My ende Buyren onderge-
,, ſcreven gekomen is *Willem Gerritſz.*
,, *van de A*, ende beliet voor hem ende
,, ſijnen erven, tot eenen vryen eygen
,, verkoft, overgegeven ende opge-
,, dragen te hebben die *Huiſitte-mee-*

ſters

„ *sters* van *Sint Pancras-parochie* binnen
„ *Leyden* , als Meester *Cornelis Pietersz.*
„ *Jan Claesz. Willem Claesz.* , ende *Jan*
„ *Cornelisz.* , dier nu ter tijd off namaals
„ wesen sullen totten Armen Huys-sit-
„ ten behoeff, ende *Pieter Alijdt* , *Egbert*
„ *Gerritsz.* Dogter , *Cornelis Dircxsz.*
„ Wedewy , mit gesamender hand een
„ Negendeel van Negendhalff Mor-
„ gen Lands , by den hoop sonder
„ maat, gelegen in den Ambocht van
„ *Leyderdorp* voirsz. , in drie Campen
„ Lands, ende hebben belegen an die
„ West-zijde *Mourijns dr. vander Does* ,
„ ende *Dirk Willemsz.* an die Noord-
„ zijde *Jan Willemsz.* , ant Oost-ende
„ die Dwers-wetering , an die Zuid-
„ zijde die Does-watering, ende dat in
„ alsulke schijn ende manieren als die
„ voirsz. Negendeel hem angekomen,
„ ende anbedeelt is, als Erffgenaam van
„ wijlen *Pieter Jansz. van Noortwijk*, za-
„ liger memorie, van welk dat voirsz.
„ Negendeel gekomen is , gekoft had-
„ de mit veel andre parceelen van Lan-
„ den, van eenen *Huge Jan Bartoutsz.* ,
„ in't Jaar ons Heeren duysent hondert
ende

„ ende vier-en-tseſtig, op den negen-
„ en-twintigſten dag in *Julio*, breeder
„ blijkende by eenen *Scepenen* brieff van
„ *Leyden*, gans ende gaaff dan weſende,
„ die ik *Alewijn Klaeſz.*, mit de Getuy-
„ gen hier ondergeſcreven, geſien ende
„ geleſen heb, ende bekende de voirſz.
„ *Willem* van den voirſz. Koop, ende
„ overgevinge ende opgedraginge van
„ den voirſz. Negendeel Lands van den
„ voirſz. *Huyſsitten-meeſters*, ende *Pieter*
„ *Alijd*, *Egberts* Dogter voirſz. wel ver-
„ noegt ende betaalt te weſen, den le-
„ ſten Penning mitten eerſten, ende
„ hier ſijn twie brieven off gemaakt,
„ alleens houwende daar die een of heb-
„ ben die *Huyſsitten-meeſters* voirſz., en
„ *Pieter Alijd*, *Egberts* Dogter, die an-
„ der, alſoe ſy die voirſz. Landen te ſa-
„ men gekoft hebben. Alle dink ſonder
„ arge liſt: In kenniſſe der waarheyt,
„ ſoe heb ik *Alewijn Klaeſz.* Scout in
„ den Ambocht voirſz. deſen Brief be-
„ ſegelt met mijn ſelffs Zegel, ende hier
„ onder angehangen, dair an by ende
„ over waren als tuygen *Arent Willemſz.*
„ ende *Gijſbert Robbrechtſz.*, in't Jaar

ons

„ ons Heeren duysent, vijff hondert, „ drie-en-dertig, op den negen-en- „ twintigsten dag in *Junio.*

Was bezegelt met een groen Was zegel, hangende aan een enkle Francijne staart, hebbende in het schild, drie ruyten, met dusdanig omsgrivt, AELWIIN. C. VAN HERMELEN.

Pag. 125. 22. *Sulks hier vooren*] Als op het 1. ende 22. blad, ende 't geen 't geen daar op werd aangetekent.

Pag. 128. lin. 22. *De Hand-vesten*] Daar van hier naar breeder op het 145. blad.

Pag. 129. lin. 2. *De Justitie te administreren*] Wat het ampt des Regters is, ende hoedanig sy haer in het oeffenen, van de geregtigheyt moeten houden, werd seer wel besgreven by *Paul. Merula*, in sijn *Manier van procederen*, 1. *bouk*, *tit.* 6. *cap.* 1.

Pag. 130. lin. 4. *Regt van den hoogsten gedaan hadden sonder den Baljuw*] Want het selve anders strijdig soude sijn tegens het *Hand-vest* van *Graav Willem*, van het Jaar 1306. daar by de *Schepenen* het volkomen Regts-gebied over haar Poor-

Poorteren vergunt is, sonder yemand anders daar in te kennen, sulks sy luyden met, ende mogelijk al voor de instellinge van het *Baljuwschap* van *Rijnland* gebruykt hadden. Daar mede de *Graven* van *Holland*, soo het schijnt, die van der Stede hebben willen believen, om soo veel te gemakkelijker de Heerschappy van *Rijnland*, de welke van het *Burg-graavschap*, door een opgesogte oorsaak van verval, by gebrek van Mans oir, aan de *Domeynen* van *Holland* getrokken was, daar aan te behouden, op dat die van de Stad, hebbende nu haar eygen hooger regt verkregen, het met den *Burg-graav* niet en souden houden, indien hy de Heerschappy van *Rijnland* (de welke door overlijden van *Jacob Alewijns soon*, die sonder Mans oir, in den Jaare 1235. overleevde, aan de *Domeynen* van *Holland* vereenigt was) wederom aan het *Burg-graavschap* mogt souken te krijgen.

Pag. 133. lin. 26. *Stip agtervolgen van alle Placcaten, Wetten ende Ordonnantien*] Het selve is een van de voornaamste stukken van den Eed, de welke de

Ra-

Raden van het Hoff van *Holland*, voor de toelatinge van haar bedieninge moeten doen: *Dat sy in hare Gewijsden sullen houden, ende agtervolgen de besgreven regten, de Ordonnantien, ende Statuten van de Hooge Overigheyt, de Keuren ende Costuymen van de Steden, Dorpen, &c.* Sie *Paul. Merul. prax. civ. lib. 4. tit. 6. cap. 2.* Het welk wel van nooden was, dat in de Steden ende Dorpen in den Eed van de Regters wierd ingelijvt, dewelke dikwils niet en weten dat sy daar soo stip aan gebonden sijn: ende by onkunde van het selve soo verre vervallen, dat sy uyt een enkele ingebeelde billijkheyt van haar eygen verstand, onaangesien de Wetten ende Regten, die sy meenen al te scherp te sijn, ende onnoodig te ondersouken, na haar gevoelen mogen wijsen ende regt spreeken, niet alleen in *Civile*, ende gemeene saaken, daar in sy de hardigheyt van sommige Wetten, soo sy, uyt onkunde van de regten grond der selver, wanen, met de bewegende billijkheyt van haar verstand willen versagten ende verbeteren. Maar wel voornamelijk in *crimi-*

nele

nele ende lijv-straffelijke saaken, daar in sy uyt een verkeerde medeoogentheyt, ende malle barmhertigheyt de straffen der misdaden, onaangesien de sekre Wetten, na de omstandigheyt der saaken ende persoonen swaar ofte ligt nemen. Daar nogtans voornamelijk in die saaken den Regter aan de sekre Wet stip gebonden is, als aan welke het niet en staat de straffende Wetten te verminderen, ofte verligten, het welk het werk van den *Souverain* selv is, ende niet van die geene, die hy tot Regters ende Uytvoerders van de gegeven Wet gestelt heevt, daar aan sy stip gebonden sijn. *arg. l.* 13. *ff de pœnis. cap. fin. extr. de transac. & cap. de caus.* §. *fin. extr. de offic. delegator. l.* 1. §. 4. *ff. ad Senat. Turpillian. l.* 8. *in fin. Cod. ad l. Iul. de vi publica.* Sie van dese materie *Menoch. de Arbitrar. jud. lib.* 1. *quæst.* 15. *num.* 5. *& seq. quæst.* 77. *& quæst.* 86. *Andr. Gail lib.* 1. *observ.* 87. *Damhoud. prax. crimin. cap.* 55. *num.* 4. 5. *Gudelin. de Iure Noviss. lib.* 5. *cap.* 15. *vers. ult.* Ende hoe verre het selve plaats heevt, sie de *Ordonnantie van de criminele Iustitie in de*

Neder-

Nederlanden van den Jare 1570. *art.* 13. *art.*48. *art* 56. *ende art.*58. ende daar op onse aantekeningen. Wy seggen, *het stip agtervolgen van alle Placcaten ende Wetten, &c.* het welk ook in den Eed van de *Schepenen*, verstaan moet werden, begrepen te zijn, dewelke *Hartog Philips* by het *Octroy* van den Jare 1434. gewilt heevt, dat by haar, ten aanvang van haaren dienst gedaan soude werden, in dese woorden; *Regt ende Vonnisse wijsen*, het welk niet anders te verstaan en is, als Regt te wijsen, ingevolge van de *Wetten*, *Ordonnantien* ende *Keuren:* het welk ook in het selve *Octröy* seer nauw genomen, ende met dese dreygende straffe tot een stippe gebondenheid gehouden werd, met dat hy voort wil, *dat off het gebeurde dat eenig van de Schepenen, in eenige van den punten gebreekig bevonden wierd, by den Schout, Geregte, ende meestendeel van der Vroedschap, dat sy daar tegen gedaan hadden, heymelijk, ofte openbaar, ofte dat sy eenige argelist in den punten voorsz. gesogt hadden, dien breukige soude men kennen mineedig, ende vervallen van*

allen ſijnen goeden ende regten, ende men ſoude dien terſtond corrigeren, ende die ſententie van ſijne correctie openbaarlijk van onſer Stede-huys roupen, ende leſen, ende die geleſen, ſoude hy ontpoortert weſen, ende ſondere meer gebods, uyt onſe Stede van Leyden, uyt Rijnland, ende uyt ons Baljuwſchap van den Hage gaan, ende daar uyt blijven tot eeuwigen dagen op zijn lijv.

Ofte alle Regters, Regts-geleerden moeten ſijn.

Sonder dat daar tegen doet, dat dan alle Regters in de Steden ende Dorpen Regtſ-geleerden moſten ſijn. Want off het een onmogelijke ſaak is dat alle Regters van de *ſubalterne* ende laage Vierſcharen volkomen Regtſ-geleerden ſijn, daar uyt en volgt niet dat ſy het regt niet en moeten weten, ende ſoo veel in haar is moeten onderſouken. Ende ſulks den Eed by de ſelve te doen alſoo bepaalt werd: *na haar vijv ſinnen:* dat is, naa haar beſte wetenſchap, Want dat het in de Steden ende op de Dorpen niet noodig, ende ook niet dienſtig en ſoude ſijn, dat al de Regters, ende de Leden van de Regt-bank Regtſ-geleerden waaren, is een kennelijke

lijke saak ; maar wel dat de selve gematigt, ende soodanig geschikt werden, datter eenige Regts-geleerden onder sijn, eenige Koop-luyden, ende eenige die den toestand ende gelegentheyt der Burgerlijke saaken verstaan, om dat voor der selver Vierschaar allerhande saaken voorvallen, ende wel minst, de welke alleen in de scherpsinnigheyt van regt bestaan : het en is ook niet geseyt, dat al die geene, de welke in de Regten geleert sijn, juyst de bekwaamste tot de bedieninge van dat ampt sijn. Het is dikmaals beter, seyt *Cicero*, *in Orat. pro Archia*, innerlijk wijs te sijn sonder geleertheyt, als groote geleertheyt te hebben, sonder innerlijke wijsheyt. Daar hy ook op de vrage, Off de deugd ende wijsheyt altijd in groote geleertheyt bestaan heevt? Antwoort, Dat het seker is, datter veele Luyden uyt haar aangeboren begaavtheyt, sonder uytterlijke geleertheyt, tot den hoogsten trap van agtbaarheyt, ende wijse matigheyt gekomen sijn. Dat ook luyden die geen Regts-geleerden en sijn, tot Overhe-

den ende Regters mogen gestelt werden, als het maar Luyden sijn die kennis van saaken hebben, leert ons de Wet *in l. 17. Cod. de Judic. & l. 6. Cod. de Decurionib.* Maar gants onervare, ende onkundige moeten daar van affgehouden werden, om dat het een groote ondaad is, ende voor een onverantwoordelijke schuld wert gehouden, dat een Regter tegen het bekende regt soude aanwijsen. *l. 32. ff. de re judicat. vide Argentr. ad Consuetud. Brittann. tit. 1. art. 34. num. 5.*

Pag. 135. lin. 10. *Gestede Vonnissen*] De manier van doen kan men sien uyt een verklaring tot dien eynde besgreven ende nagelaten by den *Secretaris Jan van Hout*: luydende aldus,

,, Onder andre geregtigheden de
,, Stad *Leyden* toekomende, is ook ee-
,, ne, hoe-wel voorgaande (soo het
,, schijnt) weynig geagt, nogtans van
,, grooten aansien ende gewigte, te
,, weten, dat niet alleen verscheyde,
,, ja meest alle Dorpen in *Goy-land*,
,, maar ook de Steden van *Muyden*,
,, *Naarden*, *Wesop*, ende meer andre van

,, oude

,, oude tijden aan (volgens *Privilegien*
,, hun verleent) gewoon ſijn in ſaaken
,, ende gedingen voor haar Vierſchaar
,, hangende, daar in ſy haar om te wij-
,, ſen, ende regt te doen, beſwaart von-
,, den, haar Vonnis te haalen aan *Sche-*
,, *penen* van *Leyden*, het welk men nomt
,, *Geſtede Vonniſſen.* Van de ſelve ſijn
,, ſedert den Jaare 1562. aan, dat ik in
,, dienſt geweeſt ſy, veele ende menig-
,, vuldige geweeſt, ende hoewel men
,, van ouds 't geheugen van dien be-
,, hoort hadde bewaart, ende de ſelve
,, ſorgvuldig te bouk geſtelt te hebben,
,, ſoo en is ſulks niet gedaan. Ende
,, alſoo by het *Collegie* van *Schepenen* der
,, Stad *Leyden*, deſen 28. *Auguſti* 1595.
,, als een gelijke ſaak van de Stede van
,, *Naarden* voorgevallen, was goed ge-
,, vonden, ende beſloten niet alleen
,, ſoodanige ſaaken ten minſten voort-
,, aan te Bouk te ſtellen, maar ook waar
,, het doenlijk, te ſamen te ſouken, ende
,, van gelijken te *Regiſtreren*, 't geen
,, dieſ-aangaande voor heenen in ge-
,, bruyk is geweeſt. Soo hebbe ik goed
,, gedagt, daar van voor den toekomen-

„ den tijd naar te laten dese mijne verklaringe, van het gunt dies-aangaande, tot mijne kennisse is staande, soo van het geene my selffs bejegent is, als het geen ik van andre daar van gehoort heb. Binnen de tijd mijns dienst, sijn verscheyde sodanige saaken voorgekomen, niet alleen in *Civile* saaken ofte geschillen, maar ook in *Criminele*, namentlijk tussen de eerste ende tweede troublen, te weten, na den Jaare 1561. ende voor den Jaare 1572. sijn die van *Loenen* gekomen met een *Crimineel Proces*, tussen een van de *Mareschallen*, ik meene wel (sonder des voorseeker te weten) van *Abcoude*, die een Vrouw-persoon gevangen had, om twee voornamelijke by my onthouden oorsaaken; d'eerste dat by haar een Boukskken gevonden was, gemaakt by eenen *Johannes Anastasius Vellejanus*, wesende ter dier tijden gehouden voor Ketters, ende sulks verboden, de tweede, dat sy de *Koster* van haar Dorp komende op sekren bestemden dag, om na de gewoonte van dien tijd, haar

„ Bee-

„ Beesten met gewijd Water te be-
„ sprengen, ende die sulks voor ge-
„ spook ende tooverye, gelijk men
„ waande, te bevrijden, de Vrouw te-
„ gens den *Koster* geseyt soude hebben:
„ *Loop, loop, ik en wil mijn Koeyen met u*
„ *Water niet besmakt hebben. Schepenen*
„ vonden hun beswaart, in soo schurf-
„ den saak te adviseren, maar namen
„ hun uytvlugt, als dat sy niet en wisten
„ gehouden te sijn het selve Dorp te
„ dienen van haar-luyder advijs, soo
„ niemant geheugenis hadde, dat sy
„ luyden, off haar voorsaten, oyt daar-
„ om tot *Leyden* geweest waren, te min
„ wesende geseten in den *Gestigte van*
„ *Utregt*, ende sulks buyten *Holland.* Sy
„ sulks gehoort hebbende, reysden naar
„ Huys, haalden haar *Origineel Privile-*
„ *gie*, leyden 't selve de *Bank* van *Sche-*
„ *penen* voor, 't welk sulks bevonden
„ wierd in te houden. Soo dat *Schepe-*
„ *penen*, om hen in de oogen van den
„ *Hartog van Alba*, dier tijden *Gouver-*
„ *neur*, ende sijne Tyrannelijke rege-
„ ring niet swaarder, nogte onsiender
„ te maaken, in de selve saake, al-hoe-

 „ wel

,, wel haars ondanks, hebben moeten
,, adviseren: 't welk viel ten faveur van
,, de Vrouw, om die met eenige ligte
,, boeten te ontslaan. De geene die
,, soodanige *Gestede Vonnissen* begeerde,
,, sonden met de stukken ten wederzij-
,, den gedient, meest besloten ende
,, toegesegelt sijnde, twee van haare
,, Mede-broederen in Geregte, sijn
,, ook somwijlen de Partijen selvs in
,, persoon overgekomen, met haare
,, Voorspraaken ofte Tael-luyden, byde
,, welke de saaken alhier, ten overstaan
,, van de twee Gecommitteerdens, ook
,, mondeling gedongen ende gepleyt
,, sijn. Ende tot een teeken van dien,
,, geheugt mijn, datter t'andere tijden,
,, een *Gestede Vonnis* van *Wesop* is ge-
,, weest, onder de welke een van de
,, twistende Partijen, een *Advocaat* van
,, *Amsteldam*, voornamelijk *Doctor En-*
,, *gel*, een soon van *Adriaan Engelsz.*,
,, in sijn leven *Secretaris* van *Katwijk op*
,, *Zee*, ende den anderen een *Procureur*,
,, ofte Voorspraak, genaamt *Henisoon*
,, *Boot*, mede gebragt hadden, die de
,, saak voor *Schepenen* bedongen. Sy wa-
,, ren

„ ren al t'samen soo wel de twee *Sche-*
„ *penen*, partijen als den *Advocaat*, ende
„ Voorspraak, gelogeert in den *Gouden*
„ *Hoorn*, by de welke ik te Gast gerou-
„ pen sijnde, hoorde een van de partijen
„ al lachgende, off in boert, seggen,
„ dat hy van meeninge was neeringe
„ van Brouwen te beginnen, ende had
„ met een krijt voor de mantel van de
„ Schoorstede geteekent, *een Kroon ende*
„ *Bout*, seggende, soo ik dit *Proces* win,
„ sal ik de *Kroon* stellen op mijn Ton-
„ nen, maar verlies ik het, den *Bout*.
„ Sonden ook veel tijds sonderling de
„ saak ten wederzijden besgreven sijn-
„ de, de stukken alleen met twee *Sche-*
„ *penen* over. *Schepenen* alhier plagten,
„ gelijk als sy de ding-talen hoorden,
„ ten overstaan van twee Gecommit-
„ teerdens, ook de stukken te lesen in
„ haar tegenwoordigheyt, de selve sulks
„ op de omstandigheden der saaken,
„ ende voorvallende duysternissen te
„ hooren, om soodanige onderregtinge
„ uyt haar monden te bekomen, als
„ doenlijk was. Maar waren *Schepenen*
„ gewoon de voorsz. Gecommitteer-

,, dens vertrokken ſijnde, geſamentlij-
,, ken te communiceren, ende in haar
,, aff-ſijn te formeren, haar-luyder ad-
,, vijs, genougſaam in deſer voegen:
,, Indien ſoodanigen ſaake voor onſe
,, Vierſchaar hangende waar, wy ſou-
,, den ſoo wijſen, &c. Ik heb vorder
,, van verſcheyde *Schepenen* verſtaan, dat
,, ſodanige advijſen van *Schepenen* alhier
,, verſogt, geen ſimpele advijſen en wa-
,, ren, maar dat *Schepenen* van der Plekke,
,, gehouden waren dien-volgende te
,, wijſen, ſonder daar inne de minſte ver-
,, andering te mogen doen. Heb vorder
,, van verſcheyde oude Regenten dik-
,, maals hooren vermanen, dat meer an-
,, dre Steden van ouds ook haar *Geſtede*
,, *Vonniſſen* hier te *Leyden* plagten te ha-
,, len, namentlijk die van *Woerden*, ook
,, die van *der Goude* ende *Amſteldam*. Ge-
,, lijk ik de ſelve ook wel heb hooren
,, vermanen, dat het ſelve ſijn oorſprong
,, had genomen, dat de Borgeren ende
,, Ingeſetenen van ſoodanige Steden
,, ende Dorpen van ouds onder de Ba-
,, niere der Stad *Leyden* ten Oorlog
,, plagten te trekken, watter van ſy, ik
,, ge-

,, gedrage my 't gene ik sulks gehoort
,, heb tot der waarheyt. In 't vorder
,, plagten *Schepenen* voor haar versuym,
,, ende verlet van elke *Gestede Vonnis* te
,, samen te genieten agtien stuyvers,
,, gelijk van de kenningen, 't welk
,, naderhand verhoogt ende verandert
,, is, eerst op ij. stuyvers, naderhand
,, op iij. stuyvers ter uyr, al boven het
,, regt van schrijv-loon, ende affvaar-
,, digen van den *Secretaris*. Alle 't welk
,, voorsz. is, getuyg ik ondergesgreven
,, voor de waarheyt, met mijn onder-
,, teekening, onder stond, *J. van*
,, *Hout.*

Pag. 137. lin. 1. *Gebannen uyt den Lande van Holland*] 't Selve *Hand-vest* gaat nog verder, *dat voorts al die gene, de welke haar Poorterye sullen renunchieren, gehouden sullen werden van stonden aan te betalen het regt van Issue, niet tegenstaande dat sy in de voorsz. Stede woonagtig sijn.* 't Selve werd mede vast gestelt by *Octroy van den* 24. *July* 1543. rakende het *Burgermeesterschap*, *Schependom*, *Thesaurierschap*, ofte *Wardeinschap*, dewelke dien-volgens *gehouden sijn de selve*

dienſten den geheelen behoorlijken tijd volkomentlijk te bedienen, ſonder daar-entuſſen haar Poorter-regt te mogen opſeggen, op peyne van duyſent gulden, ten profijte vander Stede, ende dat alle die ſijn Poort-regt op ſeyt, eer hy ontpoortert, off daar toe geadmitteert mag werden, alvoren gehouden is den voorſz. Steden te betalen, ende promptelijk op te brengen den tienden penning van alle ſijne goeden, voor het regt van Iſſue, niet tegenſtaande dat hy na de renunciatie, binnen der Stede metter woon ſoude willen blijven.

Correctie. Pag. 137. lin. 8. *Dat men Correctie nomt*] Den oorſprong van dit regt in de Steden, ende hoe verre dat het ſelve gaat, beſgrijvt *Hugo de Groot*, in ſekre *Deductie*, ſtaande in het 3. *Deel van de Conſult. ende Adviſen van de Hollandſe Regtſ-geleerden, Conſ.* 326. *ende num.* 65. Ende hoedanig het ſelve tegens der ſommiger miſbruyken moet werden bepaalt, is te ſien in ſekre *Remonſtrantie by den Hoogen Rade, op 't ſtuk van de Juſtitie, ende regeringe van den Lande van Holland, aan de Staten van den ſelven Lande gedaan, op den* 22. *Maart* 1617. *art.* 12.

12. ende volgende. Alwaar 't selve seer nauw genomen wert dat het tot geen gemeene Regts-saken mag overgaan, off daar door de gestelde Reggters ende Regt-banken, ende de luyden in saaken daar toe, ende aan behoorende, haar Regt niet en werd onttrokken off verkort.

Pag. 137. lin. 27. *Geen Appel ofte beroup*] Dat ook soo verre gaat dat sy ingevolge van het *Hand-vest* van *Hartog Philips*, van den 24. *July* 1434. *de misdadige mogen bannen uyt geheel Rijnland, uyt den Hage, ende Haag-ambagt, ende soo wie alsoo gebannen werd, die word geweygert geley, ende soo hy boven den Ban in den voorsz. Lande kwam, mag hem den Schout van Leyden inhalen, ende dat aan den selven regten, niet anders dan off hy hem binnen de Stede gevangen had. Soo nogtans yemand alsoo gebannen, voor den Grave klagtig kwame, ende hem onregt gedaan waar, wert verstaan dat de Stad Leyden beschreven ende geboort sijnde, den Grave daar in disponeren sal naar believen; behoudelijk dat die alsoo gebannen waare, niet komen sal op twee hondert* Die van den Gerege te.

Roe-

Roeden na an der Stede Gravten. Daar op den 9. ende 10. *Julij* 1541. gevolgt is dese nader verklaringe, *Dat die geene die van soodanig Vonnis reformeren sullen willen, mogen wonen ende converseren in den Dorpe van den Haag, ende de Jurisdictie der selver, sonder nogtans te mogen converseren, ende hanteren in onse Stede van Leyden ende Rijnland.* Soo heevt den *Aarts-Hartog Maximiliaan van Oostenrijk*, op den 16. *April* van den *Iaare* 1480. aan die van *Leyden* gegeven *Acte van Non-præjudicie*, dat sy t'sijner genade versouk uyt de gevankenisse ontslagen hadden drie uytgestelde Poorters, die op des *Hartogen* geley weder binnen der Stede gekomen waren.

Hier toe dienen mede de *Brieven van Appoinctemente*, gegeven by *Hartog Philips van Borgonjen*, van den 3. *Iulij* 1452. op de geschillen tussen den *Grave van Charlois*, sijnen oudsten soon, doende sijnen intrede binnen *Leyden*, ende de *Burgermeesters* der selver Stede, om dat die *Grave*, uyt kragt van sijn *gratie*, die hy te selver tijd gedaan had aan *Floris van Bos huysen*, ende andre uytgebannen

per-

persoonen, deselve in de Stad had mogen in leyden, dat sulks geschiede sonder vermindering van hare *Privilegien.*

Off hier door de *Hand-vesten*, ende Voor-regten van de Stad *Leyden* gehandhaavt wierden, die hy in sijn blijde inkomst besweren most, laten wy daar. Dus begonnen de *Hand-vesten*, ende Voor-regten den Steden toekomende, onder het bestier van den *Huyse van Borgonjen*, al uyter agt te geraken, soodanige *Acten van Nonpræjudicie* konde men altijds wel geven. Immers blijkt daar uyt, dat die van *Leyden* dit Voor-regt altoos hebben willen voorstaan ende staande houden, sulks sy van tijd tot tijd gedaan hebben.

Dat dit geen *Hand-vest* ofte Voorregt en is, den *Schepenen* als Regters verleent, gelijk't selve te onregte by den *Burgermeester Orlers* de *Schepen* Vierschaar werd toegepast, maar eygentlijk, ende alleen slaat op die van den *Geregte*, ende de Bannissementen by haar in dien name te doen, is kennelijk ende klaar, met dat hier duydelijk van den *Schout*, *Burgermeesteren*, ende *Schepenen*

penen gesproken werd, ende de *Schepenen* in de gemeene *Criminele*, ende lijvstraffelijke saaken, geen soodanig *Handvest* van nooden hebben, als van haar selven bevougd, uyt den naam van de *Hooge Overigheyt*, niet alleen uyt *Rijnland*, ende den *Hage*, maar uyt geheel *Holland* te mogen bannen.

Pag. 141. lin. 3. *Placcaat van den* 24. *Novemb.* 1542.] Daar van hier voor op het 137. Blad breeder aanwijsing gedaan is.

Pag. 141. lin. 11. *En mag niemand daar toe beroupen werden*] Het schijnt dat van ouds tot voortsettinge van de Neeringen ende Buyten-handel al die geene, de welke van buyten in de Stad kwamen wonen, verkiesbaar gestelt sijn tot alle *Stads* ende *Staats-bedieningen*: Als sy maar seven Jaar aan een Poorters geweest waren. Anders als in sommige andre Steden, daar niemant als ingeboren Burgers in *Ampten* ofte *Officien* van Staat werden aangenomen. Het welk al-hoe-wel by ons geen wet en is, ende volgens oude instellingen alle vremdelingen daar toe ook mogen verkoren

koren werden, soo wert even-wel daar al veel opgesien, dat de Inboorlingen daar in voorgaan. In het verdere is het Poort-regt, ende de vryheyt van dien, voor die van buyten in kwamen, ende haar als Poorters wilden verbinden, seer groot geweest, het welk als nog in allen deelen wert onderhouden: als daar van in 't lange te sien het *Hand-vest van Graav Willem de Goede, gegeven op Mey-dag, van den Iare* 1306. begrijpende meer andre saaken waardig om na te sien, luydende aldus:

Van Poorters, ende der selver vryheyt, geregtigheyt.

,, In den name ons Heeren: Wy
,, *Willem, Grave van Henegouwe*, van
,, *Holland*, van *Zeeland*, ende *Heer van*
,, *Vriesland*, maken condt allen luyden,
,, dat wy onse lieven getrouwen Poor-
,, ters in *Leyden*, die houders zijn deser
,, jegenwoordige letteren, ontfangen
,, hebben ende nemen in onser sonder-
,, linge beschermenisse jegens allen
,, mannen, ende vernieuwen hen, ende
,, beloven voor ons, ende onse naco-
,, melingen, wettelicken, ende trouwe-
,, licken alle hoir oude *Hant-vesten*, ende
,, Vryheden te houden, ende te sterc-

,, ken,

„ ken, allen , ende alle die hen gegeven
„ zijn , ende verleent zijn van onſe
„ Voor-vaders *Graven van Hollant* , al-
„ ſoo verre alſe hier nae beſchreven
„ ſtaen , ende ooc om dat zy ons wel ,
„ ende trouwelicken gedient hebben ,
„ ende noch ſellen, ende om lieffde die
„ wy tot onſe voorſz. Poorters hebben,
„ hebben wy by rade onſe Edeler luy-
„ den,ende onſer Huyſgenooten eenige
„ poinćten die haer oude *Hant - veſten*
„ houden , ende hier niet beſchreven
„ ſtaen , of gelaten ende quijt geſchol-
„ den , om dat ſy niet oorboirlic en
„ waren, ende ander punćten ende vry-
„ heden gegeven , die hen nutter ende
„ oirbaerlicker zijn, inder manieren als
„ hier na beſchreven ſtaet.

Vry van Bede , ofte ander on-gelt, uytge-ſeyt bottinge.

„ In 't eerſte , Poorters in *Leyden*, die
„ en ſellen ons , noch an de onſe geven
„ Bede , Thijnſe , of eenich On-gelt ,
„ hoe dat genoemt mochte worden,
„ ſonder *Bottinge* , die ſelmen van den
„ derde Jare in 't derde geven , ende
„ dat zal weſen drie Pont , ende vijf
„ Schellingen, ende niet daer en boven,
„ ende gevielt dat wy varen off gero-
„ pen

„ pen worden tot des *Keysers Hove*, of
„ waer 't dat wy, of onse Sone, of onse
„ Broeders Wijff namen, of waer't
„ dat wy onser Dochter, of Suster Man
„ gaven, soo zijn zy ons schuldich in
„ elke puncte of stick, voorgenoemt,
„ tien Pont Hollants.

„ Voort soo sellen zy in onse oor- *Heervaart.*
„ loge, ende tot onser *Heer-vaerden*,
„ ende des Gemeen-Lands, alse dat
„ Gemeen Lant vaart dienen, ende
„ helpen mit vijff-ende-twintich man-
„ nen, ende inder poort cost tot dier
„ tijt dat sy gecomen zijn tot ons, ende
„ daer onse *Maerschalc* is van den Heer,
„ ende van dien voert wijt soo sellen zy
„ wesen in onsen coste, alsoo lange als
„ die *Heer-vaert* duert, ons wakende
„ omtrent onse Tenten alle nachte.

„ Voort soo sellen sy vryelicken *Tol-vry.*
„ trecken, ende varen mit alle horen
„ Coomenschappen ende Goeden, son-
„ der Tollen te geven over al in onse
„ *Graeffschap* ende Heerschappie.

„ Voort, soo wie men Vreede ver- *Vrede-braak.*
„ maent by des *Graven* Bode, of by des
„ *Burch-graven* recht, of by *Schepenen*
„ der

,, der voorsz. Stede, ende den Vrede ,, niet en gave, worde hy verwonnen ,, mit twee *Schepenen*, soo verbeurde hy ,, tien Pont.

Haar-trekken, ende vuyst slaan.

,, Die den anderen by den Haer ,, treċt, of mitte Vuyst sloge, worde ,, hy verwonnen mit twee *Schepenen*, ,, die verbeurde tien Scellingen, ende ,, men sel den Gequetsten genoech ,, doen, by rade van *Schepenen*, ende ,, en drogen zy niet over een, soo soud ,, men den Gequetsten genoech doen ,, by des *Graven* raet, ende des *Burchgraven*.

Vinger afslaan.

,, Die den anderen een Vinger off ,, slaet, die verbeurt twee Pont, ende ,, twee Schellingen, ende is hy van buyten, die selt beteren na den gemeenen recht des Lants.

Om vegten niemant gevangen leyden, die verborgen kan.

,, Soo wie van die Poorteren vochte ,, in die Poorte, die en selmen nergent ,, leyden noch voeren buyten der Poorte, jegens zijnen wille, noch binnen ,, den Poorte leggen, noch houden jegens sijnen wille, alsoo verre als hy ,, binnen der Poorten hevet, daer zy ,, of genouch doen mogen, of borch-

,, tochte,

,, tochte, of anders goetheden doen der ,, *Grave*, of den Gequetsten man ge-,, nouch te doen.

,, Die den anderen off slaet een Hant, ,, Voet, ofte eenen Arm, ofte een Oo-,, ge uytstake, die verbeurde tien Pont, ,, ende wy sullen den Gequetsten bete-,, ringe doen hebben, alsoo redelic is ,, by *Schepenen*, ende by *Raet*.

Hand, Voet, off Arm aff.

,, Voort waer't dat die achte *Sche-*,, *penen*, of eenich van den Achten, om ,, recht of om oordeel, dat zy te recht ,, gewijst hadden, tegens yemant qua-,, men in viantschappen, ofte in ve-,, ten, wy ende die *Burch-grave* sullen ,, trouwelicken beschermen, ende dat ,, off nemen.

Regt ende Vrede-makers.

,, Soo wie Huys-vrede breect, als ,, anvechtende yemants Huys, die ver-,, beurt vijf Pont.

Poorters te ontfangen.

,, Soo wie wil ende begeert te wor-,, den Poorter te *Leyden*, die zal werden ,, ontfangen, ende Poorter gemaect ,, by den *Burch-grave*, by den *Schepenen* ,, van de voorseyder Stede, ende hy sal ,, geven xl. penningen Hollants, ende ,, niet meer inder teyken sijnre ontfanc-

,, ke-

,, kenisse, ende die een helft sal hebben ,, die *Burch-grave*, ende d'ander helfte ,, die *Schepenen*, ende die ontfangen ,, Poorter sel blijven woonachtich in- ,, der voorseyder Stede, als ander Poor- ,, ters.

,, Voort soo en sel geen Poorter van ,, *Leyden*, die inder Poorte woont, ende ,, daer huysraet hout na sijnen wesen, ,, als den wonende toebehoort, voor- ,, waert meer verbonden wesen, of

Schot vry. ,, schuldich te geven eenich schot, men ,, selse noch en machse daer toe dwin- ,, gen dat te geven.

,, Voort waert dat yemant woonde ,, buyten der Poorte van *Leyden*, het ,, waer een, ofte meer eenen Poorter ,, vander Stede, binnen der voorseyder ,, Poorte woonende aenvaerde, ofte ,, aenvochte mit gewelde, ofte mit on- ,, recht, ende dat twee *Schepenen*, ofte ,, anders twee wittachtige mannen, ,, uytter selver Poorte kennelic of oir- ,, conden, dat alsoo te wesen, soo ver- ,, leenen wy onse gemeene Poorters ,, voorseyt, dat zy den Poorter die aen- ,, gevochten is, of annt-geworden is,

,, sul-

,, sullen mogen bystaen, ende vechten *Vegt ende*
,, mit hem, alsoo dat onrecht, ende die *overlast aan Poorters te*
,, cracht weder te staen sonder torn ende *hulp te komen, sonder*
,, beteringe. *verbeuren.*

,, Voort, waer't dat sake dat yemant van de Poorteren beschuldicht worde mit dootslage van rove, van diesten, of van eenigen anderen swaerderen ofte vallcheden, ende hy daer verwonnen worde mit twee *Schepenen* vander Poorte, off dat hy inder daet begrepen worde, die sal ontlijvet werden, nadien dat die misdaet is, die hy gedaen heeft, ende anders staen tot sijnre onschulde. *Doodslag, &c.*

,, Ende men en sel geenen Poorter van *Leyden* mogen kampen. *Kampvegt.*

,, Ende is yemant van den *Schepenen* der Poorte onnutte in 't *Schependom*, dien sel men of doen sonder wederseggen, ende eenen anderen wedersetten in sijnen stede, die nut ende oirbaerlic is. *Schepen der Poorte onnut.*

,, Soo wie eenen Poorter van *Leyden* beschuldichde van eenigerhande saken, daer en selmen niet of hebben mogen anders dan *Schepenen* vonnisse. *Niet dan Schepenen vonnis over Poorters te hebben.*

En-

„ Ende wie eenen Poorter van *Ley-*
„ *den* gelt ſchuldich is , daer die dach
„ of geleden is, of waer in wes Ambocht
„ hy woont, die 't gelt ſchuldich is bin-
„ nen den *Bailjuſchap van Rijnlant*, daer
„ ſoo ontbieden wy den *Ambochtſ-hee-*
„ *ren*, of ſijnen *Schoute* , ende willen dat
„ ſy dien Poorter zijn gelt inpanden ,
„ of die penningen doen hebben , alſoo
„ groot, ofte meer als twee *Schepenen*
„ kennen, ofte meer, waert ooc dat hy't
„ mit *Schepenen* niet betogen en moch-
„ te , ſoo hebben wy hem verleent ,
„ ende willen dat die *Ambochtſ-heer*, of
„ ſijn Rechter die Poorter doe hebben
„ Penningen , ofte Panden , ofte an-
„ ſchoude over dwers nacht na ſijner
„ vermaninge, ſonder lange te vertrec-
„ ken , waer ooc dat die *Ambochtſ-heer* ,
„ of die *Schout* des niet en dede , ende
„ dat *Schepenen* kenlic waer , dat die
„ Poorter van dien een recht nemen
„ moge , wanneer hy komt binnen der
„ Vryheyt van *Leyden*, ſonder argeliſt,
„ ſoo ontbieden wy onſe *Bailjou* , ende
„ horen Boden, ende willen dat zy onſe
„ Poorters van *Leyden* die ſchult nemen,
„ als

Inpandinge der Poorteren, ſchuld by den Baljuw van Rijnland.

,, als hier voor geschreven staet, ende
,, hier by soo willen wy dat elck men-
,, sche van buyten recht hebben binnen
,, der Poort van *Leyden* van sijnre schult
,, over dwers-nacht.

,, Voort soo wat by den achte *Schepe-*
,, *nen*, ende by den Rechter gekeurt,
,, ende gemaeckt word ter oirbaer,
,, ende ter vorderinge der Poorte
,, voorsz. dat sel gelovet wesen, ende
,, vaste gehouden van ons, ende van
,, elcken man.

Magt om Keuren te maken over den Poorters.

,, Voort, want die giften vander
,, Kercken van *Leyden* ons toebehoort,
,, mit allen rechte, ende onse lieve
,, Neeff *Grave Florens*, daer God die
,, ziel of hebben moet, belovet hadde
,, mit goeder trouwen, soo wanneer
,, *Mr. Gerrits van Leyden* ontbrake, be-
,, rechter der voorseyder Kercken, of
,, dat hy daer bleve, dat hyse dan twee
,, wittachtige Papen geven soude, die
,, dat verval, ende die Renten even
,, gelijck deelen mochten, ende sou-
,, den alse andere *Parochie* Papen eenen
,, Kercke berechten, ende eeven ge-
,, lijcke deelen ende keur houden, ende

Gifte der Pastoren van Sint Pieters.

,, soo wanneer datter een of storve, dat
,, hy eenen ander wittelicken Pape na
,, hem mit d'een deel versien soude,
,, ende alsoo voorwaert meer te hou-
,, den te Godt eeren, ende ter *Parochie*
,, salicheden te berechten. Ende om dat
,, wy *Willem Grave* voorsz. onse voor-
,, genomde Poorters van *Leyden* voorsz.
,, altoos haer belofte van onse Voor-
,, vaders niet crancken en willen, noch
,, breecken, soo geven wy hen mede
,, in goeden trouwen, dat wy hen alle
,, die belofte vander Kercken, mitten
,, vryheden voorsz. voldoen zullen ende
,, houden, ende beloven hen ooc alsulc-
,, ke vryheden ende gewoonten van
Markt-regt. ,, marct-rechten te houden, als sy hier
,, voormaels gehadt hebben, ende beto-
,, gen mogen. Ende soo wanneer dese
,, voornoemde vryheden vernieuwet
,, sullen worden van onse erfgenamen
,, off nacomelingen *Graven van Holland*,
,, soo sullen zy geven ons, of onse na-
,, comelingen een heel vat Wijns, over-
,, mits de vernieuwinge der *Hant-vesten*
,, ende der vryheden voorsz. van den
,, nuwen erfgenamen. Ende om dat wy
Wil-

„*Willem*, *Grave* van *Henegonwen*, van
„ *Hollant*, van *Zeelant*, *Heer* van *Vrieslant*
„ voorsz. voor ons, ende voor onse na-
„ comelingen willen, dat onse Poorters
„ voorsz., dese voorseyde vryheden,
„ vaste, ende wel worde gehouden, soo
„ hebben wy hen dese letteren doen
„ besegelen, mit onsen segelen, uyt han-
„ gende. Hier over waren onse lieve
„ ende getrouwe Heer *Gerrit van Voor-*
„ *ne*, *Burch-grave* van *Zeelant*, Heer
„ *Nicolaes*, Heer van de *Putte* ende *Stie-*
„ *ne*, Heer *Henrick*, *Burch-grave* van
„ *Leyden*, Heer *Geraerd van Heemsker-*
„ *ke*, Heer *Kerstant van Raephorst*, Heer
„ *Gerrit van Raephorst*, Heer *Jan de Mol-*
„ *naer*, Heer *Henrick Splinter van Rum-*
„ *merswael*, Ridders, ende anders veel
„ goeder luyden, by willeker luyden
„ rade wy toe te tijden wrochten ende
„ berieden. Gedaen in den *Hage*, in
„ *Meye-dage*, in't Jaer ons *Heeren* duy-
„ sent, drie hondert, ende sesse.

Soo dat aangaande het regt, ende de voor-regten aan de Ingesetenen vergunt, tussen Inboorlingen ende Poorters, die van buyten inkomende, het

 Poort-

Poort-regt verkregen hebben, dat men niemand als om wettige redenen, en weygerd in dese Stadt kleyn en weynig is, ende de Poorters met de Burgers by na in alles gelijk Regt hebben, dewelke in de *Hand-vesten* ende *Privilegien* den Ingesetenen vergunt, sonder onderscheyt Poorters genomt werden.

Onder de geregtigheden den Poorteren toekomende, was van ouds mede, dat geen Poorter om gemene sgulden gepand ende uytgewonnen sijnde, in gevankenis gesteld mogt werden, off hy was eerst Ontpoortert door den *Schout* ende twee *Sgepenen*, het welk naar uytroepinge van de gedane pandinge ende uytwinninge op den blauwen Steen, opentlijk voor den volke geschiede, met een omvrage, off hem ook yemand verborgen off verpanden wilde, by gebrek van het welke hem wederseid wierden, alle sijne Geregtigheden ende Privilegien, dien hem als Poorter toe kwamen, ende vrygestelt, jegens hem voort te varen, gelijk het Regt vermogt, het welk gedaan sijnde, wierd hy driemaal om den selven steen geleid, ende

Ontpoorteren.

ende t'elken reyse gevraagt, off hem nog yemand verborgen wilde, ende niemand voortkomende, wierd hy voort na de gevankenis geleyd, welke manier van ontpoorteren op de blauwen Steen den *Burgermeester Orlers* verhaalt, dat nog tot het Jaar 1614. in gebruyk geweest is.

Pag. 143. lin. 4. *Elke vier Schepenen te kiesen*] Dit schijnt geduyrt te hebben tot het Jaar 1430. sedert dat het Burg-graavschap ende meer andre hare Geregtigheden, den Heeren van *Wassenaar* om gesogte oorsake ontrokken, ende verbeurt verklaart waren, Sulks hier voor op het 45. blad pag. 483. breder is aangewesen. Als wanneer *Hartog Philips van Borgonjen*, de verkiesinge van de *Schepenen*, by bysonder Octroy van den 24. July 1434. al-
,, dus vernieuwt heevt; Item soo sellen
,, wy ende onse Gouverneur van onse
,, Lande van *Holland* in der tijd wesen-
,, de, alle Jaar op *Sinte Jacobs-dag*, set-
,, ten binnen onser Stede van *Leyden*,
,, agt goede, rijke, eerbare Mannen,
,, oud wesende agtentwintig Jaar, off

,, daar boven, onſe *Schepen* te weſen al-
,, daar naar inhout onſer Stede Keuren
,, voorſz. welke voorſchreve Perſonen
,, nutte daar toe weſen ſullen, ende
,, daar onſe Stede voorſz. mede bewaart
ſal weſen &c. Ende daar by gevougd
,, heevt: Soo hebben wy onſe Stede van
,, *Leyden*, geloovt ende gelooven met
,, deſe onſe Brieven, in goeder trouwen,
,, voor ons ende onſe erven dat wy onſe
,, Geregte van *Leyden*, als van *Schout*
,, ende *Schepenen* aldaar te ſetten tot
,, eeuwige dagen houden ſullen aan ons
,, ende onſer *Graavlijkheyt* van *Holland*
,, &c.

Pag. 143. lin. 8. *Agt Schepenen*] By dewelke in alle gemene ſaaken Regt gedaan werd by het meerder getal van dien, maar in Criminele ende Lijvſtraffelijke ſaaken, moet het getal vol ſijn, weſhalven by het *Handveſt* van *Hartog Phillips* van den Jare 1434. bevolen werd: dat off het gebeurde
,, dat enig van den *Schepenen* van Huys
,, was, off dat hy Siek was, dat hy ter
,, *Vierſchaar* niet komen en mogt als den
,, *Schout* Regt doen ſel van den hoog-
,, ſten

,, ſten, dat den *Schout* van *Leyden*, in die
,, *Schepen* Stede die van Huys waar, off
,, Sick was een ander *Schepen* ſetten
,, mag, een goed eerbaar Man, om het
,, Regt daar mede te vorderen, dewelke
,, *Schepen* weſen ſel, ende magt hebben
,, Vonnis te wijſen, ende Regt te hel-
,, pen doen, gelijk off hy op *Sint Jacobs-*
,, *dag* tot *Schepen* geſet was, duyrende
,, alſoo lang als den ander *Schepen* van
,, Huys was off Siek lag.

Pag. 145. lin. 6. *Octroy van den 23. Junij 1651.*] Luydende aldus.

,, De Ridderſchap, Edelen, &c. doen
,, te weten, alſoo ons vertoont is by de
,, *Veertigen* van de Stad *Leyden*, hoe dat
,, *Hartog Philippus van Borgondien*, als
,, *Grave van Holland*, by ſijne beſegelde
,, Brieff van *Privilegie*, gegeven den
,, 24. dag in *Junio*, in't Jaer ons *Heeren*
,, 1434. hadde geſtatueert onder andre
,, ſaecken: dat hy off ſijnen *Gouverneur*
,, van ſijne *Landen van Holland*, inder tijt
,, weſende, alle Jaren op *St. Jacobs-*
,, *dag*, ſoude ſetten binnen ſijne Steden
,, van *Leyden* agt goede, eerbare Man-
,, nen, out weſende agt-en-twintig Ja-

Nieuw Octroy tot bestellinge van de Magistraten.

,, ren, off daer boven, ſijne *Schepenen*
,, te weſen aldaer, naer inhout ſijner
,, Stede Keure voorſz. welke Perſoo-
,,'nen nutte daer toe weſen ſouden, ende
,, daer ſijne voorſz. Stede mede be-
,, waert ſoude weſen, ende als hy die
,, aldus geſet ſoude hebben, ſoo ſoude
,, die oudſte *Burgemeeſter* in ſijne Ste-
,, de, die elk een eedt ſtaven, ende zy
,, ſouden ſweren ten *Heyligen*, dat ſy om
,, dat *Schependom*, off *Schepen* te weſen,
,, niet vervolgt en hadden, nochte doen
,, bidden, nog gelt, nog gunſte, nog my
,, daer voor geven, nog geleent en had-
,, den, noch doen geven, noch leenen,
,, in eeniger manieren, ſonder argeliſt,
,, ende dien eedt gedaen, ſoo ſoude hen
,, ſijne *Schout* van *Leyden*, in den tijd
,, weſende, eenen anderen eedt ſtaven,
,, ende ſy ſoulen elcks ſweeren ten *Hey-*
,, *ligen*, als gewoonlijck was: dat ſy
,, regt doen ende Vonniſſe wijſen ſou-
,, de, tuſſen twie Mannen tale, naer
,, heuren vijff ſinnen, ende waer 't dat
,, eenig van ſijn *Schepenen* voorſz., in
,, eenige van de poincten voorſz. ge-
,, breeckelijck bevonden worden, by
ſijne

„ sijne *Schout*, *Geregte*, ende meesten-
„ deel van de *Vroetschap* van sijne Stede,
„ soo dat sy daer tegen gedaen hadden,
„ heymelijck, off openbaer, off dat
„ zy eenich argelist in de voorsz. poin-
„ cten gesocht hadde, die breuckige
„ soude men kennen meyneedig, ende
„ vervallen te wesen van alle sijne goe-
„ de regten, ende men soude die ter-
„ stont corrigeren, ende die sententie
„ van sijne correctie openbaerlijck van
„ sijner *Stede-huys* roepen ende lesen,
„ ende die gelesen, soo soude hy ont-
„ poortert wesen, ende sonder meer
„ gebodts uyt sijner Stede van *Leyden*,
„ uyt *Rijnlant*, ende uyt sijnder *Bailliuw-*
„ *schap* van den *Hage* gaen, ende daer
„ uyt blijven ten eeuwigen dage, op
„ zijn lijff; dat *Keyser Caerl de Vijfde*,
„ dier name, als *Graef van Hollant*, by
„ sijne brieff van *Octroye* verleent, den
„ 21. dag van *Junius*, in't Jaer ons *Hee-*
„ *ren* 1519. den *Veertigen* der voorsz.
„ Stede, ende heure naecommers, be-
„ vel gegeven hadde, van doen voor-
„ taen des daegs voor *St. Jacobs Apostel-*
„ avont, in *Julio*, op sijner *Stede-huys*

„ van *Leyden*, te vergaderen, ende al-
„ daer Seſtien notable, ervaren, ver-
„ ſtandige, ende regtvaerdige Man-
„ nen, naer heure beſte duncken, ende
„ in heure conſcientie de nutſte, ende
„ bequaemſte tot de *Schependom* ſijner
„ voorſz. Stede te kieſen, de welke
„ 16. goede Mannen aldus gekoren by
„ den *Schout*, ende twee van de *Burge-*
„ *meeſteren* van de voorſz. Stede, de-
„ welke de voorſz. *Veertig* daer toe de-
„ puteeren ſoude, ſijne Stadthouder,
„ ende in ſijner abſentie ſijne *Preſident*,
„ ende luyden van ſijner *Rade* in *Hol-*
„ *lant*, *Zeelant*, ende *Vrieſlant* gepre-
„ ſenteert ſoude werden, om tot den
„ gewoonlicken dag den Acht uyt die
„ van ſijner wegen gekoren, ende ge-
„ ordonneert te weſen tot *Schepenen* van
„ ſijner voorſz. Stede, voor den naeſt
„ doen komende Jaren, ende daer toe
„ Jaerliks, al eer ſy tot verkieſinge van
„ de Seſtien procederen, in handen van
„ ſijne *Schout* van *Leyden*, die hy daer
„ toe committeerden, in preſentie van
„ *Burgemeeſteren* ende *Schepenen* van ſij-
„ ne voorſz. Stede, off van het mee-
ſten-

,, stendeel van dien sweeren souden,
,, dat sy, ende elcx van hen tot de
,, voorsz. kiesinge ende electie, nae
,, heure beste wetenschap, ende sonder
,, tot yemants versoeck, ofte inductie,
,, yemant wie hy sy, faveur te dragen,
,, soude procederen, ende alleenlijck
,, sijne Erven, ende van sijne Nakome-
,, lingen, ende het gemeen proffijt ende
,, welvaert van sijne voorsz. Stede, ende
,, van de Ingesetenen der selver, sou-
,, den aensien, ende voorts in alle de
,, affairen van sijne voorsz. Stede trou-
,, welijk quijten. Dat oock by de acht-
,, ste, van de gedruckte *Burgerlijcke Keu-*
,, *ren* der Stadt *Leyden*, gemaeckt op
,, den *Lesten December*, van den *Jaare*
,, 1582. ende afgelesen den 18. 19.
,, ende 20. *April* van den *Jaare* 1583.
,, *Stillo novo*, werden geordonneert, dat
,, die van den *Veertigen* Jaerlicx, op den
,, 23. *Julij*, namentlijck daegs voor
,, *St. Jacobs-avont*, by meerderheyt van
,, stemmen, op 't *Raet-huys* kiesen sou-
,, den Sestien Personen, omme daer uyt,
,, volgens de *Privilegien* der voorsz.
,, Stede, ende 't gebruyck, tot noch

,, toe de Acht *Schepenen* te werden ge-
,, ſtelt, in welke verkieſſinge mede
,, niet t'ſamen en ſoude werden ge-
,, noemt, Vader ende Kint, twee Broe-
,, ders, noch twee Swagers, de welke
,, indien even-wel bevonden werden
,, gekoren, ſoude men een van beyde
,, by meerderheyt van ſtemmen aen la-
,, ten, ende hadden ſy even veel ſtem-
,, men, by lootinge, ende de plaets van
,, die vry ſoude werden, by omſtem-
,, minge vervullen, welke Seſtien Per-
,, ſoonen by den *Schout*, ende twee
,, *Burgemeeſters* den *Graef van Hollant*,
,, ofte zijn *Stadthouder*, in dien eenig
,, van hen in *Hollant* was, ende by heur-
,, luyder abſentie, den *Preſident*, ende
,, *Rade van Hollant*, conform de *Previle-*
,, *gien* der voorſz. Stede ſoude werden
,, gepreſenteert, omme by de ſelve daer
,, uyt Acht *Schepenen* verkooren, ende
,, naderhant inder *Vierſchare* openbaer-
,, lijck geeedigt te werden, dat dienvol-
,, gens Jaerlijx, ten Dage van de ver-
,, kieſſinge van de voorſz. Seſtien, al-
,, voorens tot de ſelve verkieſſinge te
,, procederen in de Vergadering van de
bo-

„ boven-gemelte *Veertigen* , wierde
„ voorgelesen, het *Previlegie*, *Octroy*,
„ ende *Keure*, hier vooren breeder ge-
„ melt, en dat na de voorlesinge, den
„ *Schout* van *Leyden*, die van de voorsz.
„ *Veertigen*, op haren Eedt, diese de
„ *Graeffelijckheyt*, ende de Stede voorsz.
„ gedaen hadden, vermaent, dat zy lie-
„ den kiesen souden Sestien notable,
„ eerbare, verstandige, ende rechtveer-
„ dige Mannen, nae haer beste goet
„ duncken, ende hare conscientie, de
„ nutste ende bequaemste tot den *Sche-*
„ *pendomme* wesende, dat de voorsz.
„ *Schout* een vermaninge gedaen heb-
„ bende, vertrock uyt de voorsz. Ver-
„ gaderinge, dat als dan by yder van de
„ voorsz. *Veertigen*, aldaer tegenwoor-
„ dig zijnde, wierden genomineert Se-
„ stien Persoonen: dat *Burgemeesters*, de
„ nominatie gedaen zijnde, uyttrec-
„ kende ende teyckenende hoe veel
„ stemmen elk van de genomineerde
„ Persoonen hadde, dat de namen van
„ de Sestien Persoonen, dewelke als
„ dan bevonden werden de meeste
„ stemmen te hebben, door den *Schout*,
ende

,, ende twee *Burgemeesteren* aen den ,, *Stadthouder*, ofte in des selfs absen- ,, tie, buyten *Hollant* ende *West-Vrie-* ,, *slant*, aen de *President*, ende *Rade* van ,, den *Hove Provinciael* van den selven ,, Lande wierde overgelevert, om daer ,, uyt Acht *Schepenen* te kiessen, dat de ,, vier regerende *Burgemeesters* der Stad ,, *Leyden*, inder tijt van outs tot noch ,, toe gewoon waren, Agt Persoonen ,, uyt de voorsz. Sestien aen den *Stadt-* ,, *houder*, ofte in absentie, aen 't ge- ,, melte *Hoff* te recommanderen, om ,, tot *Schepenen* verkoren te werden, en ,, tot dien eynde, de namen van de selve ,, gerecommandeerde Persoonen op ,, een Billiet, ofte Memoriken gestelt ,, sijnde, door den *Secretaris* der voorsz, ,, Stede, aen den gemelten *Stadthou-* ,, *der*, ofte die van 't gemelte *Hoff* over ,, te leveren, welke recommandatie ,, oock genoechsaem doorgaens was ,, gevolgt geworden, overmits *Borge-* ,, *meesteren* voornoemt, de qualiteyten ,, van de voorsz. genomineerde best be- ,, kent waren. Dan gemerckt het ge- ,, ne, 't welck van de *Souverainiteyt*, ofte

Hoog-

,, Hoogheyt deser *Provintie* aen den
,, *Grave van Hollant* inder tijt was gece-
,, deert, ende 't gene de selve *Grave*
,, daer van haren *Stadthouder* hadde
,, aenbevolen, sedert door de gevindi-
,, ceerde ende verkregene vryheyt van
,, de selve *Provintie* wederom was ge-
,, consolideert geworden in de Heeren
,, regenten, ende dat het gene, 't welck
,, ons hadde belieft, nopende 't stuck
,, van de *Creatie* ofte *Electie* der *Magi-*
,, *straets-persoonen* te confereren op de
,, *Successive* ende *Respective* Heeren *Gou-*
,, *verneurs*, ende *Stadthouderen* van *Hol-*
,, *lant* ende *West-Vrieslant*, ende sulcx
,, oock jongst op den *Heer Prins Willem*
,, *van Orangie*, H: L: memorie, in de
,, selve qualiteyt, door het droevigh
,, ende onverwacht overlijden van sijne
,, *Hoogheyt*, wederom was komen te
,, devolvoeren aen ons, de welcke daer
,, over op den 8 *December* van den voor-
,, leden Jare 1650: hadden geresolveert
,, dat de Steden sessie hebbende in onse
,, Vergaderinge, hare respective *Ma-*
,, *gistraten* souden mogen bestellen, in
,, soodaniger manieren als de selve ten
mee-

,, meesten dienste van de opgemelte
,, Steden souden bevinden te behooren,
,, met dien verstande, ingevalle eenige
,, van die Steden mochten bevinden,
,, yets meer, of anders naer gelegent-
,, heyt der selver dienstigh, of van noo-
,, den te wesen, als de voorgemelte re-
,, solutie mogte verstaen werden mede
,, te brengen, dat de selve vry soude
,, staen sich te mogen addresseren aen
,, ons, om dienthalven te versoecken
,, soodanigen *Octroy*, als best na hare ge-
,, legentheyt by de selve soude geoor-
,, deelt worden te wesen. Soo hadden
,, de vertoonders oock t'sedert, na rijpe
,, deliberatie, met eenparigheyt van
,, stemmen, genomen eene resolutie,
,, by de welke zy-luyden verstonden,
,, nopende de nominatie ofte verkie-
,, singe van he Sestien tot het *Schepen-*
,, *dom* der Stadt *Leyden*, te blijven by
,, den voet die van outs, ende tot noch
,, toe, dien-aengaende in gevolge
,, van het voorsz. *Privilegie*, *Octroy*, ende
,, de *Keure* was gebruyckt geweest, uyt
,, bysondert dat voortaen Jaerlijcx de
,, nominatie van de Sestien, niet op den

,, 23. maer op den 18. dag van de maent
,, *Julius* soude geschieden, ten ware die
,, quame te vallen op eenen *Sondag*, als
,, wanneer de selve nominatie op *Maen-*
,, *dag* daer aen volgende soude werden
,, gedaen, ende dat de Persoonen in die
,, nominatie te brengen, boven de
,, qualiteyten in hen tot noch toe ver-
,, eyst, oock souden moeten doen pro-
,, fessie, off openbare belijdenisse van
,, de ware Christelijcke Gereformeer-
,, de Religie, gelijck die in de *Natio-*
,, *nale Synode* binnen de Stad *Dordrecht*,
,, in den Jare 1618. ende 1619. gehou-
,, den was, verklaert ende bevestigt,
,, ende dien-volgens in de openbare
,, Kercken deser *Vereenigde Nederlan-*
,, *den* wert geleert ende geoeffent.
,, Dog aengaende de electie, ofte ver-
,, kiesinge van de Acht Persoonen uyt
,, de voorsz. Sestien tot *Schepenen* der
,, Stad *Leyden*, dewelke te vooren, by
,, de meer-gemelte *Grave* hare *Stadhou-*
,, *deren*, off by onse *Stadhouderen*, ende in
,, absentie van de selve *Stadhouderen* by
,, den gemelten *Hove* plag te wesen, dat
,, de Vertoonders by de voorsz. haer re-

so-

,, ſolutie hadden verſtaen, dat de ſelve
,, electie van acht Perſonen, tot *Schepe-*
,, *nen* voortaen Jaerlijcx ſoude worden
,, gedaen, ten ſelven dage van de nomi-
,, natie der voorſz. Seſtienen, ofte ten
,, langſten des anderen daegs daer aen
,, volgende, en dat by de vier regierende
,, *Burgemeeſters* vande gemelte Stad *Ley-*
,, *den*, in der tijd; doch ingevallen een off
,, meer van hen *Borgermeeſteren*, als dan
,, door ſieckte ſoude mogen tot deſe
,, verkieſinge onbequaem zijn, off om
,, nootwendige oorſaken buyten de Stad
,, *Leyden* weſen, dat als dan de plaetſe
,, van ſoodanige onbequame, ofte ab-
,, ſente ſoude werden geſuppleert by
,, de *Veertigen* der ſelver, uyt het mid-
,, den van hare Vergadering, doch
,, buyten 't getal van de voorſz. Seſtie-
,, nen, prefererende in de ſuppletie al-
,, tijts de overjarige Perſoonen, de-
,, welke *Burgemeeſters* geweeſt waren,
,, voor andere 't ſelve ampt mede be-
,, dient hebbende, ende dat de voorſz.
,, verkieſinge van Acht Perſoonen ſou-
,, de geſchieden by eenparigheyt van
,, ſtemmen, ende in gevalle de ſelve
ſtem-

,, ſtemmen mogten komen te ſteecken
,, omtrent een ofte meer van de voorſz.
,, Acht Perſoonen , dat als dan daer
,, inne eene uytkomſte , by lootinge,
,, ſoude werden gevonden , dat wij-
,, ders geen van de *Burgemeeſters* voor-
,, noemt , noch geen van die gene,
,, welcke in plaets van de voorſz. on-
,, bequame, off abſente *Borgemeeſteren*
,, ſoude werden geſuppleert , en ſou-
,, de vermogen in de voorſz. verkie-
,, ſinge van de Acht Perſoonen te
,, ſtemmen op ſoodanigen perſoon , of
,, perſoonen, die hem reſpectivelijck,
,, ende ſulks elcx in ſijn reguard ſoude
,, beſtaen in ſoodanige graden, als by
,, de voorſz.achſte Burgerlijcke Keure,
,, nopende de nominatie van de Seſtien
,, zijn verboden, noch oock ſijne me-
,, de-broederen in dienſte, om ſooda-
,, nige ſtemminge , of in faveur van
,, de ſelve , ſijne reſpective Verwan-
,, ten , of gemaagtaelden mogen aen-
,, ſpreken, ofte doen aenſpreken, di-
,, rectelijck ofte indirectelijck , in ee-
,, niger manieren , ende dat ſulcx by
,, *Burgemeeſteren* voornoemt , in der
tijd,

,, tijd, ende die in hare plaets, om re-
,, denen voorsz. soude werden gesur-
,, rogeert, onder solemnelen Eede sou-
,, de werden belooft, als mede dat zy
,, in de voorsz. verkiesinge van Acht
,, Persoonen souden stemmen op soo-
,, danige, diese tot het voorsz. *Sche-*
,, *pendom* de bequaemsten, ende dien-
,, volgens voor de Stad de nutste, mits-
,, gaders voor de Justitie de dienstig-
,, ste souden achten, ende dat het For-
,, mulier van den Eed van *Burgemeesteren*
,, voornoemt, ende van die gene, de-
,, welcke om redenen voornoemt, in
,, hare plaets soude werden gesurro-
,, geert, daer mede soude werden ge-
,, amplieert: dat de verkiesinge van de
,, voorsz. Acht Persoonen, in voegen
,, voorsz. gedaen wesende by *Burge-*
,, *meesteren*, in der tijd, ende de voorsz.
,, gesurrogeerde, soude werden secreet
,, gehouden tot op de gewoonlijcken
,, dag by de *Previlegien* ende *Keure* der
,, voorsz. Stede uytgedruckt, wesende
,, den 25. van de maent *Julius*, ende
,, als dan by *Burgemeesteren* voornoemt
,, bekent gemaeckt aen die van den

Ge-

,, *Gerechte* der voorsz. Stede. Ten eyn-
,, de de nieuw-verkooren *Schepens*, ten
,, selven dage openbaerlijck in de *Vier-*
,, *schaer* verkondicht, vereedtplicht,
,, ende bevesticht mogen werden, nae
,, ouder gewoonte, ende soo wanneer
,, yemandt, wesende in bedieninge van
,, het *Schependom* mogte komen te over-
,, lijden, dat om de plaets van den sel-
,, ven te vervullen, die van de *Veertig*
,, voornoemt, by meerderheyt van
,, stemmen, uyt de laetsts genomineer-
,, den souden kiesen twee Personen,
,, uyt de welke de *Burgemeesteren* in der
,, tijdt, eenen tot *Schepen* der Stede
,, voorsz., in voegen als vooren soude
,, verkiesen, die daer nae oock soude
,, worden bekent gemaeckt, vereedt-
,, plicht ende bevesticht, in manieren
,, als vooren was verhaelt, blijvende
,, het *Previlegie*, *Octroy*, ende de *Keu-*
,, *re* van de Stad *Leyden*, nopende
,, 't stuck van de nominatie ende ele-
,, ctie tot het *Schependom* der selver
,, Stede, hier vooren verhaalt, in
,, alle andere deelen in vigeur ende
,, ongekrenckt, ende gemerckt de ver-
toon-

,, toonders geerne ſouden ſien dat de ,, voorſz. hare reſolutie, om alle ſeker- ,, heyts wille by ons wierde geappro- ,, beert ende beveſtigt, ſoo waren ſy ,, te rade geworden ſich by deſen te ,, keeren aen ons, eerbiedelijck ver- ,, ſoeckende dat het ons beliefde der ,, vertoonders voorſz. reſolutie, voor ,, ſoo veel des noodt mochte weſen, ,, gracieuſelijck te approberen, ende ,, beveſtigen, mitſgaders totten in- ,, houd van dien, als noch te *Octroyee-* ,, *ren*, ende hen daer van te verleenen ,, brieven in de beſte forme. SOO ,, IS'T, dat wy de ſaecken ende 't ver- ,, ſoeck voorſz. overgemerckt hebben- ,, de, ende de vertoonders willen be- ,, lieven uyt onſe rechte wetenſchap, ,, Souveraine macht ende authoriteyt, ,, voor ſoo veel des noodig weſen mog- ,, te, der ſelver hier vooren genarreer- ,, de reſolutie confirmeerende, dien- ,, volgens de Vertoonders gepri vili- ,, geert, ende geoctroyeert hebben, ,, priviligeeren ende octroyeeren mitſ- ,, deſen, dat ſy luyden, nopende de no- ,, minatie off verkieſinge van de Se-
ſtiene

,, stiene tot het *Schependom* der Stad
,, *Leyden*, sullen blijven by de voet die
,, van outs, ende tot noch toe dien aen-
,, gaende, in het gevolge van het
,, voorsz. *Previlegie*, *Octroy*, ende de
,, *Keure* is gebruyckt geweest, uytge-
,, gesondert dat voortaen Jaerlijcx de
,, nominatie van de Sestiene, niet op
,, den 23. maer op den 18. van den
,, maent *Julius* sal geschieden, ten ware
,, dat die quame te vallen op eenen *Son-*
,, *dag*, als wanneer de selve Nomina-
,, tie op *Maendag* daer aen volgende
,, sal worden gedaen, ende dat de per-
,, soonen in die nominatie te brengen
,, boven de qualiteyten in hen tot noch
,, toe vereyst, oock sullen moeten
,, doen professie of openbare belijde-
,, nis van de ware Christelijcke Gere-
,, formeerde Religie, gelijck die in de
,, *Nationale Synode* binnen de Stadt *Dor-*
,, *drecht*, in den Jare 1618. ende 1619.
,, gehouden is, verklaert ende beve-
,, sticht, ende dienvolgens in de open-
,, bare Kercke deser *Vereenigde Neder-*
,, *landen* wert geleert ende geoeffent,
,, doch dat d'electie off verkiessinge
van

,, van de Acht Perſonen, uyt de voorſz.
,, Seſtienen tot *Schepenen* der Stad *Ley-*
,, *den* : de welke te vooren by den *Gra-*
,, *ve*, haren *Stadthouderen*, ofte by onſe
,, *Stadthouderen*, ende in abſentie van de
,, ſelve *Stadthouderen*, by onſen *Hove*
,, plach te weſen: achtervolgende der
,, Vertoonderen reſolutie Jaerlijcx ſal
,, worden gedaen ten ſelven dage van
,, de Nominatie der voorſz. Seſtienen,
,, ofte ten langſten des anderen daegs
,, daer aen volgende, ende dat by de
,, vier regierende *Burgemeeſteren* van
,, de meer-gemelte Stadt *Leyden*, in
,, der tijd. Doch ingevalle een ofte
,, meer van hem *Borgermeeſteren* als dan
,, door ſieckte ſouden mogen tot de
,, voorſz. verkieſſinge onbequaem zijn,
,, ofte om noodtwendige oorſaecken
,, buyten de Stadt *Leyden* weſen, dat
,, als dan de plaets van ſoodanige on-
,, bequamen, ofte abſenten ſal werden
,, geſuppleert by de *Veertigen* der ſelver
,, Stede, uyt het midden van hare Ver-
,, gadering, doch buyten 't getal van
,, de voorſz. Seſtiene, prefererende in de
,, ſuppletie altijts de overjarige Per-
ſoo-

,, soonen , dewelke *Burgemeesters* ge-
,, weest sijn, voor andere 't selve ampt
,, mede bedient hebbende, ende dat de
,, voorsz. verkiesinge van de Acht Per-
,, soonen sal geschieden by eenparig-
,, heyt van stemmen, ist doenlijck , soo
,, niet by meerderheyt van stemmen,
,, ende in gevalle de selve stemmen
,, mogte komen te steecken, omtrent
,, een ofte meer van de voorsz. Acht
,, Persoonen, dat als dan daer inne een
,, uytkomste, by Lootinge, sal worden
,, gevonden. Dat wijders geen van de
,, *Burgemeesters* voornoemt, noch geen
,, van die gene, de welcke in plaets van
,, de voorsz. onbequamen, off absente
,, *Borgemeesteren* sal worden gesup-
,, pleert , en sal vermogen in de
,, voorsz. Acht Persoonen te stemmen
,, op soodanigen persoon ofte persoo-
,, nen, die hem respectivelijck , ende
,, sulcx elcx in sijn reguard soude be-
,, staen in soodanige graden, als by de
,, voorsz. achtste Burgerlijcke Keure,
,, nopende de nominatie van de Sestiene
,, sijn verboden, noch oock sijne mede
,, Broederen tot dienst van soodanige
Bb stem-

,, ſtemminge, ofte in faveur van de ſel-
,, ve ſijne reſpective Verwanten off
,, Gemaech-taelden mogen aenſpre-
,, ken, off doen aenſpreken, directe-
,, lijck ofte indirectelijck in eeniger
,, manieren, ende dat ſulcx oock by
,, *Burgemeeſteren* voornoemt inder tijt,
,, ende die in hare plaets om redenen
,, voorſz. ſullen werden geſurrogeert,
,, onder ſolemnele Eede ſullen worden
,, belooft, als mede dat ſy in de voorſz.
,, verkieſinge van Acht Perſoonen ſul-
,, len ſtemmen op ſoodanige die ſy tot
,, het voorſz. *Schependom* de bequaem-
,, ſte, ende dienvolgens voor de Stadt
,, de nuttichſte, mitſgaders voor de
,, Juſtitie de dienſtichſte ſullen achten,
,, ende dat het formulier van den Eedt,
,, van *Burgemeeſteren* voornoemt, ende
,, van die gene, de welcke om redenen
,, voorſz. in hare plaets ſullen werden
,, geſurrogeert, daer mede ſal worden
,, geamplieert, dat de verkieſinge van
,, de voorſz. Acht Perſoonen in voegen
,, voorſz. gedaen, weſende by *Burge-*
,, *meeſteren* in der tijdt, ende de voorſz.
,, geſurrogeerde ſal worden ſecreet ge-
hou-

,, houden, tot op den gewoonlijcken
,, dach by de Previlegie ende Keure der
,, voorsz. Stede uytgedruckt, wesende
,, den 25. van de maent *Julius*, ende als
,, dan by *Burgemeesteren* voornoemt be-
,, kent gemaeckt aen die van den *Ge-*
,, *rechte* der selver Stede, ten eynde de
,, nieuw-verkooren *Schepens* ten selven
,, dage openbaerlijck in de Vierschare
,, verkondicht, vereedtplicht ende be-
,, bevesticht moge werden, naer ouder
,, gewoonte. Ende soo wanneer yemant
,, wesende in bedieninge van 't *Schepen-*
,, *dom*, sal komen te overlijden, dat
,, omme de plaets van deselve te ver-
,, vullen, die van de *Veertigen* voor-
,, noemt, by meerderheyt van stem-
,, men uyt de laetst genomineerde Se-
,, stiene sullen kiesen twee persoonen,
,, uyt dewelcke *Burgemeesters* in der tijt,
,, eene tot *Schepen* van der Stede voorsz.
,, invoegen als vooren, verkiesen sul-
,, len, die daer na oock sal worden be-
,, kent gemaeckt, vereedtplicht, ende
,, bevesticht, in manieren als voren ver-
,, haelt, blijvende het *Previlegie*, *Octroy*,
,, en de *Keure* vande meer-gemelte Stad

„ *Leyden*, nopende het ſtuck van de no-
„ minatie, ende electie tot het *Sche-*
„ *pendom* der ſelver Stede, hier voo-
„ ren verhaelt, in alle anderen deelen
„ in vigeur ende ongekrenckt; Ende
„ ten eynde &c. Gegeven onder 't
„ groote Zegel den 23. Junij, Anno
„ 1651.

Nota. 't Geen in het voorgaande *Octroy* werd geſeyt: dat ſoo wanneer yemant in bedieninge van het *Schependom* mogt komen te overlijden, die van de *Veertig*, by meerderheyt van ſtemmen, uyt de laatſt-genomineerde Seſtien, wederom twee andre ſullen nomineren, uyt de welke de *Burgermeeſter* een tot *Schepen* ſullen verkieſen, is in 't Jaar 1669. by *interpretatie* verſtaan, dat men aan het oude getal van de eerſt-genomineerde Seſtien, niet gebonden ſal ſijn, maar twee andre uyt de Veertig, ſonder aanſchouw van de voorgaande nominatie, op nieuws ſullen mogen werden voorgeſtelt.

Nota. Dat met het vernietigen van 't eeuwig Edict van den Jare 1651. het welk by eenparige overgifte van alle de

de Steden in 't begin van de Maant *Julij* 1672. is verbroken, ende met het verkieſen van den *Prince van Orangien* tot *Stadhouder*, met volkomen opdragt van alle *digniteyten* ende *waardigheden* by ſijne *Voor-ouderen* bekleed, het voorgaande *Octroy* onder anderen mede is komen te vervallen, ſoo dat nu de *Schepenen*, gelijk als te vooren, tot ſeſtien in getal, by den *Breeden Raad* voorgeſtelt, ende agt uyt de ſelve by den *Stadhouder* tot *Schepens* verkoren werden.

Pag. 150. lin. 16. *De vrye Jagt*] Is een Geregtigheyt aan de Heerlijkheyt van de *Vennep* behoorende, dewelke by den *Schout* aldaar werd geoeffent. De *Vennip* is de land-ſtreeke voor het *Dorp* ende *Ambagt* van *Hillegom* tegens de *Meer* aangelegen, dewelke van ouds geſtrekt heeft tot aan het Eyland, dat nu nog de *Vennip* genomt werd, dog oneygentlijk, mogelijk om dat het tegen off aan de *Vennep* gelegen was, want het malkanderen ſoo na gelegen heevt, dat men met een ſtok van het een op het ander konde ſpringen. Gelijk ook aan d'ander zijde 't ſelve Eyland ſtrekte tot *Vennip.*

Bensdorp ende *Rijnsaterwoude*, dat men ook van daar met een stok over de ondiepte van de *Meer* bespringen mogt.

Pag. 150 lin. 23. *Tot wederseggen toe*] By de eerste instellinge van het *Vroon-meesterschap*, is het selve by een Persoon van Jaar tot Jaar bedient, als te sien is by de oude Keure van den 18. *August*. 1445. luydende aldus: *Item, alsmen Jaarlijks den Boden, ende den Knegten, met den Roeper kiest, ende settet, soo sal men alle Jaar voortaan op Sint Pieters-avond, ad Kathedram, kiesen ende setten een notablen man, die der Stede Vroon-wateren regieren, bewaren, ende verhuyren sal* Naderhand, te weten, op den 18. *Maart* 1478. is 't selve tot het getal van twee gebragt, ende daar by gedaan. *dat alle Jaar alsmen twee Vroon-meesters kieset, soo selmen een Vroon-meester anlaten, by den meesten stemmen, van den Geregte.* Dog is niet onderhouden, want men bevind dat den selven dienst al sedert het Jaar 1500. by een persoon, ende niet Jaarlijks, maar tot wederseggens toe, bedient is geweest, waar van de namen te sien sijn in de *Besgrijvinge der Stad Ley-*

den

den door den *Burgermeester Orlers*, *pag.* 683.

Pag. 154. lin. 16. *Het oude regt dat die van Leyden*] Soo is nog onlangs op den 9. *July* 1656. in de saake van *Complain-cte* tussen de *Burgermeesteren* ende *Regeerders der Stad Leyden*, Impetranten, op, ende jegens *Lodewyk van Alteren*, *Baljuw van Kenemerland*, gedaagde in *possessoiris* verstaan: *dat de Stad Leyden regt heeft, ende in possessie, vel quasi is, van de Visseryen ende Meeren gelegen aan verscheyde partyen, tussen de Steden Leyden, Haarlem, ende Amsteldam, van ouds genaamt het Vroon, ende van privative, ende alleen, ende met seclusie van alle andre, over de voorsz. Stads Vroon-wateren ende Visseryen Keuren ende Ordonnantien te maaken, ende de overtreders van dien voor Schepen-meesteren der Stad Leyden door haren Schout, ofte Vroon meester te causeren, ende beklagen, ook bigten, ende vangen, naar gelegentheyt van saaken, ende de Vonnissen daar over te wysen, ter executie te leggen.*

Pag. 157. lin. 4. *By Oostrum, langs Oud Alkemade*] Waar dit *Oostrum* gele-

Oud Alkemade. gen heevt, is nu onbekent. Van *Oud Alkemade*, ſijn de tuynen ende grondſteenen van de vervallen ende affgebroken muyren nog in weſen, niet verre van *Abſpoel*, onder de Heerlijkheyt van *Oegſtgeeſt*, eygentlijk het *Huys Poelgeeſt*, dat inder tijd beſeten is by eenen *Heer Floris van Alkemade* in het Jaar 1511. daar van de Landen, ende andere Goedren, daar toe behoorende, beſtorven ſijn op *Willem van Kolſter*, deſſelvs Suſters-ſoon, dewelke daar na gekomen ſijn op den *Heere van Monceaux* de *Hamale*, nu beſeten by *d'Heer van Warmenhuyſen.* Dit werd *Oud Alkemade* genomt, in onderſcheyt van het regte Stam-huys van de *Heeren van Alkemade*, in het Ooſteynde van *Warmont* gelegen.

Pag. 157. lin. 6. *Lis, Hillegom, ende Heemſtede*] *Adrianus Junius*, in ſijn *Batavia, cap.* 3. verhaalt, dat *Kennemerland* ſijn begin neemt uyt de Riviere *Kinhem*, daar die voor by den *Welingenberg* loopt, een goede uyr beneden *Haarlem*, ende ſes mijlen verder, omtrent *Alkmaar*, ten eynde loopt.

Pag. 158. lin. 21. *Een nauwe ende gemak-*

makkelijken over-togt] Daar van dese Land-streeke van ouds *Dregter-land*, genomt is, van het woord, *Dregt*, dat is, *Over-togt*, sulks dat uyt *Philipp. Cluv. de trib. reni alveis, cap.* 16. by *Egbert van den Hove*, in sijn *Besgrijvinge van Enkhuysen*, te regt geduid ende uytgeleid werd, 1. *bouk, pag. mihi* 3. *ende* 4. daar hy mede van dese nauwe overtogt verhaalt.

Pag. 159. lin. 13. *Met het overleggen van het Spaaren*] Sie hier van *pag.* 20. *pag.* 52. ende *pag.* 54. van de bedijkinge van de *Maaren*, ende 't gene daar op is aangetekent.

Pag. 160 lin. 16. *Noord-westen storm in den Jaare* 860.] Dit is het verdigtsel van de oude *Hollandse Kronijk-sgrijver*, ende de gene die hem gevolgt hebben. Dog sonder eenig bewijs. Daarom het selve met goede redenen werd tegengesprooken by *Philippus Cluverus, de tribus Rheni alveis, cap.* 6. die ook van gevoelen is, dat het selve al veele eeuwen te voren is toegekomen.

Pag. 161. lin. 27. *De Cimberse Zund-vloet ende Boom-stortinge*] Van dese *Zund-*

vloet, ende *Boom-ſtoring* getuygt *Julius Florus*, *lib.* 3. *cap.* 3. omtrent het Jaar 640. na de heerſchappy van *Romen*, voor *Kriſtus* 120. Voor die tijd was *Zeeland* nog een vaſt land, ende met geene tuſſen-wateren verdeilt, ſulks ons dat *Philipp. Cluverus de trib. Rheni alveis*, *cap.* 2. uyt de beſgreven oorlogen van den *Kaiſar Julius* klaar aanwijſt. Ontrent welke ſtreeke de Zee-kant langs *in ora Belgicæ Galliæ maritima Jacobus Meyerus Annal. Flandr. lib.* 1. wil, dat haar de *Cymbren* tot die tijd onthouden hebben, dat met ons gevoelen van *Katwijk* ende *Noortwijk*, als het gedeelte daar de *Catti* van de andre *Kelten* ende *Cymbren* aff haar wijk genomen hadden, ſulks wy t'ſijner plaatſe hebben aangewefen, wel over-een-komt.

Dat dit in voortijden al geheel land geweeſt zy, twiſken *Holland* ende *Zeeland*, ende twiſken *Zeeland* ende *Vlaanderen*, een kleyne ende nauwe overtogt geweeſt is, moet niemant vremt dunken, uyt dien, dat by d'oude Sgryvers met goede redenen beweert werd, dat *Engeland* ende *Vrankrijk* mede vaſt aan

den

den anderen gehegt is geweest, ende dat twiſken *Douvren*, ende de Landſtreke by *Bolonjen*, dat men nu de *Hooffden*, ofte het *Canaal* nomt, eenen *Iſtmus*, ende vaſten overgang was, ſulks men nog beſpeuren mag uyt de Krijt-bergen, aan beyde zijden ter langte van omtrent de drie Mijlen gelegen, dewelke den anderen t'eenemaal gelijk ſijn, ende als van den anderen affgegraven, ende doorgebroken vertoont werden. Het welk met goede bewijſ-redenen wert vertoont, ende aangemerkt by *Richardus Verſtegen*, in ſijn *Nederlandſe Antiquiteyten*, *cap.* 1. welken *Iſtmus*, ofte vaſten overgang, tuſſen *Vrankrijk* ende *Engeland*, wel op eenen tijd met de *Cymberſe Diluvie*, kan doorgeborſten ſijn, door de perſinge van de Binne-zee, dewelke veel hooger lag als aan de ander kant, ſoo men nog bevint dat de Stroom door het *Canaal* veel lager ende langer affloopt, als hy wederom opvloeid.

Pag. 164. lin. 9. *By Druſus Germanicus*] Den *Yſal*, die van ouds *Nabalia*, ende *Zala* genomt is, daar van de naam *Yſal*,

nu *Yſel*, als leydende ende trekkende het Water uyt het *Ye*, door het *Vlie*, in de *Zaal*, plag te loopen uyt het *Vlieder-meer*, nu de *Zuyder-zee*, tot voor by *Zutphen*, *Doeſburg*, *Deutecom*, *Anhalt*, *Yſelburg*, ende ſoo voort hooger op, daar hy nog den *Ouden-Yſel* genomt werd. Tot dat *Druſus Germanicus*, deſe Gravt van *Doeſburg*, tot by *Aarnhem*, uyt den *Yſel*, tot in den *Rijn* heevt doen ſchieten. Dat dit de regte *Foſſa Druſiana* is, ende hoe grofflijk *Petrus Bertius*, *Adrianus Junins*, *Hopperus*, ende andre, daar in gemiſt hebben, dat ſy de *Foſſa Druſiana*, voor de *Lek*, andre voor de *Vegt* hebben willen houden, bewijſt *Philippus Cluver. de trib. Rheni alv. cap.* 7. met ſeer goede redenen ende tuyg-ſgrivten.

Pag. 164. lin. 18. *Een ſeer ſwaren Dijk*] Het welk *Moles Druſi*, dat is, het groot wonder-werk van *Druſus* genomt werd, by *Tacit. lib.* 5. *hiſtor.*

Pag. 164. lin. 20. *By Paulinus Pompejus*] Volgens tuyg van *Tacitus Annal. lib.* 13. *ende Hiſtor. lib.* 5. *cap.* 13. Sie mede *Adr. Junii Batav. cap.* 8. *Philipp. Cluver.*

de

de trib. Rheni alveis, cap.9.

Pag.165. lin.9. *Heevt Claudius Civilis*] *Vide Tacit. lib.5. histor. cap.12. circa fin.*

Pag.168. lin.16. *Stads-wapens*] Hier toe is een bysondre *Artelery-kamer*, ofte *Magasijn*, boven langs over het *Raedhuys* geschikt, daar het Geweer, als *Musketten, Morlioenen, Harnassen, Pieken, Degens*, ende wat des meer is, in kassen besloten, ter noodsakelijkheyt bewaart werd, het *Bus-kruid* werd, voor het jegenwoordig *St. Valentijns-Kerck*, op de *Jacobs-gravt* bewaart, dat te voren in *Bolonien, Oostenrijk*, ende *Catharine-Vesttoorn* geplaatst was. Tot 't *Groff-geschut*, ende wat daar toe behoort, is een bysonder Steenen-huys gebouwt, dat men het *Magasijn-huys* nomt, staande binnen de Stads-Wallen, een weynig Oost-waarts van de *Hoogewourts-poort*, het welk om alles te beter in ordre te stellen, tegenwoordig met het nevens-gelegen ledig Erff vergroot werd.

Artelery-kamer.

Magasijn-huys.

Pag. 168. lin. 25. *Agt Vaandelen*] Het welk nu by verdeelinge van't selve

tot het getal van ſeſtien gebragt is.

Pag. 171. lin. 20. *Kerkelijken Ban*] Deſen aangaande is by de *Kerke-ordening* van den Jare 1591. vaſt geſtelt: *dat*

Kerkelijken Ban. *ſoo wanneer yemand tegen de ſuyverheyt der Leer, ofte vromigheyt des wandels geſondigt ſal hebben, ende de ſonde heymelijk is, ende geen openbare ergenis gegeven heevt, den regel by Chriſto, Math.* 18. *voorgeſgreven ſal onderhouden werden, ſoo dat indien den ſondaar by een in't byſonder, ofte voor twee, ofte drie getuygen vermaant ſijnde, berouw heevt, 't ſelve niet voor den Kerkenraad gebragt ſal werden, maar ſoo hy van twee ofte drie vermaant ſijnde, geen gehoor en geevt, ofte anderſins een openbare ſonde ofte ergenis heevt bedreven, ſulks ſal den Kerken-raad aangegeven werden, ende ſoo verre hy de vermaninge van den Kerkenraad hertnekkelijk verwerpt, ende geen verklaringe van leedweſen voor den Kerkenraad wil doen, ſoo ſal hy van het Avondmaal gehouden werden, indien hy affgehoudenſijnde, naar verſcheyde vermaningen geen verklaringe van boetvaardigheyt wil doen, ſoo ſullen die van den Kerken-raad 't ſelve de Magiſtraat, dat is de Burgermeeſteren ende*

Sche-

Schepenen in de Steden, ofte den Hooft-officier, met sijne Mannen, ofte Regters, ten platten Lande aangeven, ende by henlieder consent tot de uytterste remedie, te weten de openbare ende naam-kundige aff-snijdinge komen. Soo verre die van de Magistraat swarigheyt maakt om in de voorseyde afssnijdinge te consenteren, ende die van de Kerken-raad nogtans dunkt der Kerke noodig te sijn, dat de selve haar voortgang hebbe, sal de saak gebragt werden in de eerste Provinciale Synode.

Pag. 176. lin. 3. *Deensen ende Normansen overval*] Sie hier van de *Oude Hollandse Kronijk divis. 3. cap. 71. ende cap. 93. Joann. à Leyd. Chronic. lib. 5. cap. 25.*

Pag. 176. lin. 5. *Wederom inden Jare* 856.] Sie *Joann. de Beca*, ende *Willem Heda*, onder *Hunger. de XI. Bisschop van Utregt*, dog dese verschillen mede in het Jaar getal. Het welk uyt d'een off d'ander kwalijk moet nagesgreven sijn by vertellinge, mogelijk van het eene getal voor het ander. De *Oude Hollandse Kronijk, divis. 3. cap. 93.* ende *Joann. à Leydis, lib. 5. cap. 25.* stellen 't selve op

het

het Jaar 838. In dese tijd sgrijven *Beca*, ende *Heda*, dat den *Burg* tot *Voorburg*, met meer andre heerlijke ende kostelijke Rooms-getimmerten, verbrand ende ter aarden geworpen sijn, daar onder ontwijvelijk *Rijnsburg* ende *Valkenburg*, mede sijn begrepen, soo ook niet het Wapen-huys *Roomburg*, ende den *Burg* tot *Leyden*, voor het meerder gedeelte, van de welke men sekerlijk vertrouwt, dat die grooter, ende van anderen omslag geweest is, als de selve ons in het overblijvsel vertoont werd.

Op dese tijd wierd den Heyligen *Jeroen*, in het Dorp *Noortwijk*, onthooft, soo men seyt, ende most *Hunger*, den *Bisschop van Utregt*, selv sijn stoel ruymen.

Pag. 176. lin. 7. *Tegen de West-Friesen*] Sie *Ioann. à Leyd. lib.* 7. *cap.* 2. de *Oude Hollandse Kronijk*, *divis.* 4. *cap.* 4. *Reiner. Snojus, Rer. Batav. lib.* 5. *sub Theodorico II.* daar hy onder andren verhaalt, hoe dapper hem den *Burg-graav* tot *Leyden*, tegens de selve gehouden heevt, terwijl *Alkmaar* in brand stond,

ende

ende *Haarlem* t' eenemaal verwoest, ende tot een puyn-hoop gemaakt wierd.

Pag. 176. lin. 8. *Tussen Bisschop Adelbolt*] Sie *Ioann. à Leyd. lib.* 9. *cap.* 8. *Oude Hollandse Kronijk divis.* 7. *cap.* 12. *Ioann. Beca*, ende *Willem Heda*, *in Adelboldo, Episcopo XIX. Petrus Scriver.* in sijn *Oud Batav.* onder *Diderik de IV. Graav van Holland.*

Pag. 176. lin. 16. *Ten tijd van Vrouw Ada*] Sie *Ioann. à Leyd. lib.* 20. *cap.* 2. *Oude Hollandse Kron. divis.* 15. *cap.* 1. 2. 3. *Ioann. Beca*, ende *Heda*, onder *Bisschop Dirk de* II. *de* XXXII. *Bisschop van Utregt.* Sie mede den *Burgermeester Orlers*, 2. *Deel van de Besgryvinge der Stad Leyden, pag.* 384.

Pag. 176. lin. 23. *Den Hoek en Cabeljausen Orlog*] Desen Oorlog werd seer net besgreven by den Raads-heer *Heemskerk*, in sijn *Batavise Arcadia*, *pag. mihi* 200. Sie mede *Ioann. à Leyd. lib.* 29. *cap.* 16. *& seq. Oude Hollandse Kronijk, divis.* 24. *cap.* 13. Ende wat in die tijd binnen de Stad *Leyden* voorviel, besgrijvt den *Burgermeester Orlers*, in sijn

Be-

Besgryvinge van Leyden, het 2. *Deel*, *pag.* 407. *ende volgende.*

Pag. 177. lin. 15. *Kaas en Brood spel*] Sie de *Besgryvinge van Leyden*, by *Orlers*, 2. *Deel*, *pag.* 426.

Pag. 177. lin. 22. *Groote ende sware Belegering*] Sie *Borre Nederlandse Historien*, 7. *bouk*, *fol.* 23. *Emmanuel van Meteren*, 8. *bouk*, *fol.* 93. *Hoofts Nederlandse Historien*, 8. *bouk*, *fol.* 346. *Famian. Strada de bello Belgico*, *lib.* 8. *Orlers besgryvinge van Leyden*, 2. *deel*, *pag.* 446. *Historie der Nederlandse Oorlogen Adami Henricpetri*, in het Jaar 1579. uyt de sgrivtelijke aantcekening van een Raads-heer tot *Brussel*, tot *Basel* in druk uytgegeven, *lib.* 3. *pag. mihi* 145. *ende volg.*

Pag. 182. lin. 3. *Van Jan van Leyden, van Dirk Poes*] Lees: *Ian van Leyden*, *sijn beyde Broeders*, *van Dirk Poes*, &c. off, *sijn beyde Broeders ende Neven.*

Pag. 182. lin. 19. *Doctor in de Regten tot Parijs, in den Iare* 1369.] Dit werd aldus by den *Burgermeester Orlers*, by gissinge uyt desselvs sgrivten besloten, dog ik meen dat in het Jaar getal gemist

is,

is, dat het veel vroeger moet sijn, mogelijk Anno 1349. houde het oók daar voor dat het woord *Doctor* te verstaan is van *Professor in de Geestelijke Regten.*

Pag. 182. lin. 25. *Anno* 1378.] Lees, (die Anno 1378. overleed.)

E Y N D E.

LEY-

LEYDEN.

OUd Leyden, groote Stad, heel Spin-huys van de Staat,
Kleyn Wals-kleyn-Vlaanderland, die met een Wollen-draad
De Wereld trekt en dekt; Eerst roemt gy op uw Kielen,
In spijt van 't logge Sand, nu leeft gy by de Wielen,
Daar uw geluk op rust, en dies te vaster staat,
Hoe sneller dat het rad om heete Spillen gaat,
Goud-Sijde-Wolle-vourm, 'k wil naar geen Kolchos varen,
Van Wolle spint gy Sij', en Gout van Kemels-hairen,
Uw Roomsche Sleutelen, alleen in Lood geprent,
Doen Goude Kassen op, in 's Werelds ander-end.
Met Steen uyt eygen Kley vergroot gy uwe Vesten;
Seg lekkre Butter-tand, is Leydsche niet de beste?
Maar 't minste van uw roem die schoeyt op hooger leest,
Gy sijt, en sijt wel eer dat stale Hek geweest,
Daar 't woedend Ongediert sijn tanden op vermaalde,
Wanneer in tary geduld uw Ysre moed verstaalde,
Al wrong 't u om den hals en braakte Vuur en Lood,
Gy sluyten 't op uw Borst, tart Dood en Hongers-nood.
Al wat nu Letters kaawt, dat bukt sich voor u neder,
Wat na de hoogte vliegt, dat drijft op uwe Veder,
Dat lekt de Leydsche Pen, die trekt hem van de Aard,
Voert sijn gedachten op, en tiltse Hemel-waart.
Roem Haagje op uw Hof, op scherp-gesleepen Raden,
Op kloeke Meesterschap: 't Is plant van Leydsche saden
Moest Eyers van haar Nest: gaart Eyeren, maar segt,
In Leyden is de Hen, die al de Eyers legt.

N. LYDIUS.

BLAD-WYSER.

A.

ABcoude Suster-huys. 61
Academie. 63
Agnieten Convent. 60
Ægypten, Pharo den eersten Beheerser van Ægypten. Voorr. 7. 284
Aimon, de vier Heems, ofte Aimons kinderen. 287
Alid van Poelgeests dood-slag. 488
Alphen. 396
Amsteldams oudheid. 26. 461
Antonini Reis-bouk ende Kaart, hoe te verstaan. 4. 388.
Angul eerste besitter van Engeland. Voorr. 6. 281
Arkels oorspronk. Voorr. 7. 286
Artillery-meesters. 186. Artillery-kamer. 586
Augustus, de Maand van Augustus, van den Kaisar Augustus alsoo genomt. 239

Baby-

B.

Babylonise Taal-verwerringe ende verdeeltheid, hoe te verstaan. 205
Bagijn-hoff. 32
Baljaw van Zuid-Hollands Historie, onder Graav Willem. Voorr. 16. 369
Barbaren-Klooster. 31. 64. 501
Batavi. 299
Batavia, den oorsprong, ende naam-reden. Voorr. 11. 12. 354. 358.
Batavi n, eerste bewooning van Batavien, ende opkomst van h t Volk. 291
Batavise Volken van de Romeynen altoos gevreest. 224. ende noyt overwonnen. 227. van de Romeynen voor vrye Volken erkent, voor Vrunden ende Bondgenooten van het Roomse Rijk. 222
Bato, eerste besitter van Batavien, vals ende verdigt. Voorr. 7. 289
Bay-hal. 59
Blaauwen Steen, ende haar geregtigheid. 39. 478
Bodens met de Roede ende Bus. 148
Bon-meesters. 108
Bonnen, ende hare verdeeling. 108. 507
Boter-huys. 75
Brabo van-Keulen, den eersten Prince van Braband, ende sijn affkomst. Voorr. 6. 258. 265
Brittannien, van Brutus van Trojaanse affkomst. Voorr. 6. 277

Brit-

Britten, het Huys te Britten. 454
Burg tot Leyden. 23
Burg tot Leyden, haar oudheid. 42. 44. 480
Burg tot Leyden, te onregt geleid by Engistus gestigt. Voorr. 8. 330
Burg-graven afkomst 481 haar geregtigheid over de Stad. 45. 483. waar door, ende wanneer verminderd ende vernietigt. 485
Burg tot Voorburg, van wie gestigt. Voorr. 9. 349
Burgermeesteren, ende haar ampt. 113. 115. ende oudheid. 121. Voor rang voor Schepenen. 123. ende verkiesinge van de selve. 142
Buyrten. 111

C.

C*Apittel* ten Hoogelande. 49. 492
Cellebroeders ommegang. 498
Cicilien. 58. 60
Cimren en Kelten een Volk. 212
Sie Kelten.
Cimberse Diluvie. 213. 223. 583
Cimberse Oorlogen tegen de Romeynen. 214
Cimbren van Cajus Marius verslagen. 223
Collegien der Theologie. 67
Commanduyr van Sint Pieters. 437
Commanduyr van de Pieters Kerk. 466
Commissarissen van Huywelijkse saaken. 166
Corbuloos-gravt. 5. 24 27. 462
Correctie. 120. 137. 538

Da-

D.

D*Agen* des Jaars, hoe, ende waarom alſoo genomt. Voorr. 6. 281
Damiaten, by die van Haarlem ingenomen, verſiert. Voorr. 9. 333
Damiaatſe Klokken tot Haarlem. 345
Dan, eerſte Koning van Denemarken. Voorr. 6. 281
Denemarken, den eerſten Koning van Denemarken. Voorr. 6. 281. 283
Diakonen, ende Huyſ-ſitten onderſcheid. 59. 500
Diderik, I. Graav van Holland, wie, waar, ende wanneer. 372. 384. Givt-briev vals. 375
Doelen. 62. haar voor-regt. 63
Dol-huys. 58
Doorlugtige Mannen, tot Leyden geboren. 181
Dordregts oudheid. 24. 460
Duutſe, ende Bataviſe Volken van de Romeynen altoos gevreeſt. 224. noyt overwonnen. 227
Duytſe, ende Bataviſe Volken, eerſte beheerſers van Europen, oorſpronkelijk uyt den Scyten ende Kelten. 201. het oudſte Volk. 202. 208. ende oudſte Grond-taal naaſt den Hebreen. 203

Elinus,

E.

ELinus, ofte Esel-oor. Voorr. 9. 350
Elisabeths Gast-huys. 56
Emmer-bewaarders. 109
Engeland, Angul, eerste besitter van Engeland. Voorr. 6. 281
Engeland ende Vrankrijk, een vast Land aan malkander. 584
Engistus affkomst ende overkomst uyt Engeland versiert. 330

F.

FAlide Bagijn-hoff. 32
Floris, Graav Floris tot Leyden geboren. 13. 419
Floris, Graav Floris, ende Gerrit van Velsens Historie. Voorr. 14. 359
Fossa Drusiana. 164. 585
Friso, ofte Phrix, eerste Koning van Friesland. Voorr. 7. 285
Fustein-hal. 58

G.

GAsthuys-meesters. 169
Gallisen-kant, by ons de Landen tussen Maas ende Waal. 293

Gemeen-Lands-Huys. 39. 478

Geregte. 120. die van den Geregte, ende haar Ampt. 135. 539

Gerrit van Velsen, ende Graav Floris Historie. Voorr. 14. 359

Givt-brieven, van de Goederen, door Pippijn van Vrankrijk, aan de Kerken van Utregt versiert. 323

Gilden. 112

Gods-huysen, welke, ende hoe veel. 506

Gorcum, wanneer gestigt. 289

Goten, den Gottisen Gotus. Voorr. 7. 285

Gregoriaanse, ofte Nieuwe Stijl, van dag ende tijd-rekening. 241. by wie, ende waar aangenomen. 242

Gravensteyn. 17. 31. 38. 467

Graven van Holland, de eerste uyt Vlaanderen. 373

Gravinne van Hennenbergs historie. Voorr. 15. 369

Graauwe Susters. 61

Griphier. 147

H.

HAarlem, by Heer Lem gestigt, versiert. Voorr. 8. 331

Heems-kinderen. 287

Heerlijkheden, onder de Stad. 150

Heer-vaart. 449

Hercules, een oorspronkelijke eersteling van vele

vele Volken. Voorr. 3
Hoffjens, ende Proven-huysen. 103
Hoff van Rijnland. 31
Hoogeland, Hoogelandse Kerk. 28. 49. Capittel ten Hoogelande. 49. 492
Hollands naam reden ende oorsprong. Voorr. 12. 357
Hollands Wapen. 420
Huysen, Bruggen, Straten, Stegen, ende Wateren binnen Leyden. 72. 79
Huys-sitten. 59. 170. ende Diakenen onderscheid. 500

I.

JAar, ende *Jaar-getal*, eerst van tien, daar na van twaalff Maanden. 236. 237. by Julius Cæsar tot 365. Dagen gebragt. 237. Schrikkel-jaar. 241. Maanden deses Jaars, hoe, ende waarom alsoo genomt.. 243. Dagen, hoe, ende waarom alsoo genomt. 246. het Jaar met den 1. Januarij, waarom begonnen. Voorr. 5. 255. 257
Jaar-getal, wanneer, ende op wat tijd van 't Jaar sijn begin genomen heevt by de Romeynen, Grieken, ende andre. Voorr. 4 233
Jacobs-Gast-huys. 33
Jan van Arkel, de Sterke. 288
St. Jeroens lighaam tot Noortwijk gevonden. Voorr. 14. 364

Iren ende Schotten. Voorr. 7. 283. Mensen-eters. *aldaar.*
Juliaansen, ofte Ouden Stijl, van Dag-rekening in de Jaar-telling. 240
Julius, de Maand Julius, van den Kaisar Julius alsoo genomt. 239

K.

K*Apiteynen* van de Burgery. 168
Katrijnen Klooster. 502
Katrijnen Gast-huys. 33. oudheid. 469. regt om een Pastoor te stellen. 474. voorregt. 36
St. Katrijn Martelaresse, ende hare Reliquien. 475. Mirakel. 476
Katwijk. Voorr. 12. 355
Kelten, ende Scyten oorspronk, overkomst, ende voortplantinge in dese Landen. 210
Kerkelijken Ban. 587
Kerk-meesters. 169
Kerken-raad. 171
Kermis, Vrouwe, ofte Pruymjes Kermis. 490. Hoogelandse Kermis. 497. Pieters, ofte Meidse Kermis. 497
Keulen, van wie gebouwt. 409
Kinhem. 157. 582
Koning Willem, binnen Leyden geboren. 12. 415
Kraan. 76
Kristi Geboorte, ende Besnijdenis, een aanvang

vang van het Nieuwe Jaar, met den eersten Januarij. 5. 55. 257

L.

Laken-hal. 70. 422

Latijnse School. 31

Leyden, in den Rang van de groote Steden de vierde. 1. Hooft-stad van Rijnland. 1. 387. haar omstandige gelegentheid. 1. Vrugtbaarheid. 2. Naam, ende Naamreden. 3. 6. 414. Wanneer gebouwt. 3. 390. Stads Zegel. 12. een Kaisars Stad. haar eerste beginselen. 15. Wanneer tot een bemuyrde Stad geworden. 19. 442. 447.

Leydens eerste begrip. 19. eerste Vergrooting. 40. tweede 50. derde. 63. vierde. 68. vijffde. 70. seste Vergrooting. 71. jegenwoordige groote. 72

Lek. 165

Leproos-huys. 57

Liderik, eersten Forestier van Vlaanderen. 260

Lokhorst. 12. 30

Lopsen. 57, 498

Loosduynen, driehondert vijv-en-tsestig kinderen van eender dragt tot Loosduynen in de Kerk gedoopt. Voorr. 15. 360

Loy-hal. 33

Lugdunum, wanneer gebouwt, ende wat daar

voor te houden. 390. *Caput Germaniarum*, hoe te verstaan. 403. naam-reden. 3. 6. 414. Regte plaats van het Oude *Lugdunum*. 4. Sie *Leyden*.

M.

MAanden des Jaars, hoe, ende waarom alsoo genomt. 243

Majoor, Wagt-meester. 169

Maren, *Zijl*, ende *Does*-Watering. 156

Maren-dijk. 20. de eerste Bedijking. 40. 51. 478. 494. hoe verre sig uytstrekte. 52

Marendorp. 51

Maren-Kerk. 69. wanneer gebouwt. 69. eerste Prædicatie. 503

Markten binnen Leyden. 74

Meerminne tot Haarlem, tot Spinnen ende Brood-eten gebragt. 345

Mercurius, een Affgod, ende Bode van geluk. Voorr. 3. 197. 198.

Minucius Felix, een oud voorstander van het Christendom, tegens de Heydense Afgoderye. 311

Neha-

N.

NEbalennia, de Affgodinne in Zeeland gevonden. Voorr. 8. 331
Nieuwe Stijl, 241. by wie, ende waar aangenomen. 242
Nimwegen, oudheid. 295. Naam-reden. 297
Noortwijk. Voorr. 12. 355

O.

OCtroy, tot bestellinge van de Magistraat van Leyden. 557. vernietigt ende ingetrokken. 57
Oestgeest. Voorr. 12
Ontpoorteren. 39. 478. 554
Oorloogs-rampen binnen Leyden. 176
Oost ende *West-Nieuw-land.* 29. 465
Oppidum Batavorum, Nimwegen, ende haar waarschijnelijke oudheid. 295
Oude Stijl. 240
Oud-Batavien. 296

P.

PAassen, op wat Dag van 't Jaar te rekenen. 256
Pancras Kerk. 49

Parochie van Sint Pieters. 514. Pancras. 515. Vrouwe Parochie. 517
Penʃ-hal. 77
Penʃionaris, ende ſijn ampt. 145
Perʃoonre, wat. 338
Peʃt-Vaders. 169
Pieter Simons Bagijn-hoff. 32
Pieters Kerk. 21. 30. 465. Commanduyr van St. Pieters. 466
Pippijn, Koning van Vrankrijk te onregt een Beheerſer van de Nederlanden. Voorr. 7. 320. Sijn Givt-Brieven van de Goederen aan de Kerk van Utregt verſiert. 323
Poorters, ende der ſelver regt. 543
Poort-meeʃters. 127
Pruympjes Kermis. 496

R.

RAad-huys van Leyden. 37
Rang van de Steden in de Staatſe Vergadering, niet uyt de oudheid van de ſelve. 22. 371.
Rapenburg. 18. 441
Raʃ-hal. 59
Reuʃen, Stichters van den Burg tot Leyden. Voorr. 10. 353
Regeerders, lijſt van de Regeerders der Stad Leyden. 173
Regters, off alle Regters Regtſ-geleerden moe-

moeten ſijn. 528
Rijn, nieuwen ende ouden Rijn. 24
Rijn, by Katwijk, wanneer geſtopt, 160
Rijnlandſe Vierſchaar. 31. 37. 478
Rijnlands Bedijking. 159
Rodenburg. 406
Royeer-meeſters. 115
Roy-meeſters. 149
Romen, Suſteren van Romen. 502
Romen t' onregt van Romulus, maar Romulus van Romen alſoo benaamt. Voorr. 4. 231
Romulus, ſijn by gevallige geboorte, ende opkomſt. 231. uyt ſpot, ofte waanwijſheid, de Hiſtorie van Moſes nagebootſt. 232
Roomburg. 7. 23. 405
Roomſe Tijd-rekening. Voorr. 4. 5. 236
Roomſe Oorlogen in Batavien noyt van eenig ſucces. 225. 227
Rotterdams oudheid. 25. 461
Roup-ampt. 148

S.

SAlomons Tempel. 32. 468
Schagen Suſter-huys. 61
Schepenen magt. 417
Schepenen ampt. 117. ende juriſdictie 118. 129. 133. oudheid. 122. 521. ſijn ſtip aan de Wetten gebonden. 133. 524. off

ook Regtſ-geleerden moeten ſijn 528. verkieſinge van de ſelve. 143. magt om Keuren te maken. 132
Schilders binnen Leyden geboren. 188
Schout van Leyden. 130. Schouten Roede. 131. ſijn ampt. 132. verkieſinge. 143
Schrikkel Jaar, waarom noodig. 241
Scholaſters. 167
Schuttery. 169
Secretariſſen, ende haar ampt. 147
Soldaten, wanneer eerſt aangenomen. 20. 448
Stadhuys. 37
Stadhouder van Zeelands Hiſtorie, onder Hartog Karel den Stouten. Voorr. 14. 368
Stede Vonniſſen. 134. 530
Steenſchuyr. 17. 433. 440
Stem in Staat, waarom, ende hoedanig by de Steden verkregen. 374
Stervten binnen Leyden. 177
Stijl, ſie Oude, ende Nieuwe Stijl.
Straten, Stegen ende Wateren. 72. 79
Suſteren van Romen. 502

T.

T*Yd-rekening* van Romen, wanneer begonnen. Voorr. 4. 5. 236
Trojaanſen Oorlog verſiert, ende de Trojaanſe Helden verſierde eerſtelingen van vele Volken. Voorr. 3. 267. 275

Troyen

Troyen een Seuge. 278. 281. Het Trojaanſe Veld-teeken. 280
Troyen, wat, ende waar het geweeſt ſy. 200
Truye, een Straat-verken. 281

V.

V*Alkenhoff* tot Niemegen. 43
Valk, Stigter van Valkenburg. Voorr. 9. 353
Veertig, ende Breeeden Raad, wie die ſijn mogen. 140. 542. wanneer ingeſtelt. 141
Veſt ende *Poort*-meeſters. 127
Vennip. 157. 578
Vierſchaar van Rijnland. 31. 37
Vierſchaar, ende executie plaats. 38
Viſ-brugge, by wie te onderhouden. 41. 479
Vlaanderen, Graven ende Foreſtiers van Vlaanderen ende Braband, affkomſtig van Hector van Troyen. Voorr. 5. 6. 258. Liderik de Buk, den eerſten Foreſtier van Vlaanderen, Voorr. 6. 260. ende volg.
Vleeſ-hal. 77
Vliet. 5
Vliſſingen, het Wapen van Vliſſingen, een Fles. 310
Voorburg. Voor. 9. 11. 349
Voor rang in de Staatſe Vergadering, onder de Steden, niet uyt de Oudheid van de ſelve. 371. 374

Vrank-

Vrankrijk ende *Engeland*, een vast Land aan malkander. 584
Vrede-makers, ende haar Ampt. 584
Vroedschappen. 114. Wat Ampten by de selve werden bekleed. *aldaar.*
Vroon, ende Vroon-vissery. 150. Naam-reden. 151. hoe verre sig uytstrekt. 153. oorsprong. 154. oudheid. 155
Vroon-meester, ende des selffs Ampt. 150. 579
Vrouwe Kerk, wanneer gestigt, ende door wie. 15. 55. 496. Vrouwe Kermis aldaar.
Sint Urcel, met haar elff duysent Maagden. Voorr. 7. 313
Urcelen Convent. 60

W.

WAart-kerk. 72
Wage. 75
Want-huys. 429
Wapen, ende Zegel van Leyden. 12. 415
't Wapen van Haarlem. 339. 344
Wapen van Holland. 420
Wees-kamer. 138
Wees-huys. 49
Wees-vaders. 169
West-Nieuw-land. 29. 465
Sint Willebords leven, ende affkomst. Voorr. 7. 301. Sint Willebords metgesellen. 304. eerste Bisschop van Utregt. 306

Wil-

Willem, Koning Willem binnen Leyden geboren. 12. 415
Witte Nonnen Suster-huys. 502
Wol-huys. 430. 468
Wourden. 5. 397
Wout sonder Genaden. 10. 413

Z.

Z*Ane*, ofte Kinheim. 157. 582
Zegel der Stad Leyden. 12
Zeeland ende Vlaanderen van ouds een vast Land. 584

Misdruk aldus te beteren.

* 4. vers. de laatste linie, *Dordregt*, voug daar by, *Haarlem ende Delff.*

Voor-reden pag. 7. lin. 18. voor *daar onder*, lees, *De anderde.*

Pag. 3. lin. 13. voor *omtrent*, lees *voor.*

Pag. 11. lin. 3. voor 818. lees 618.

Pag. 13. lin. 21. voor *steenen*, lees *toetsteenen.*

Pag. 16. lin. 5. voor *Vader*, lees, *Oud-oom.*

Pag. 33. lin. 11. voor *aanhing*, lees *aanging.*

Pag. 40. lin. 17. lees: *ter nedergestelt ende aangewassen is.*

Pag. 54. lin. 15. lees: *Immers dese bedu king lange.*

Pag. 55. lin. 18. voor 1363. lees 1365.

Pag. 58. lin. 15. voor 1594. lees 1596.

Pag. 62. lin. 19. doe daar by: *6. de Sint Jacobs brugge.*

Pag. 69. lin. 21. voor 1596. lees 1582.

Pag. 108. lin. 15. *vier in getal*, doe daar by: *over elk Bon.*

Pag. 120. lin. 26. voor, *Hebben ook*, lees, *Heeft ook benevens deselve.*

Pag. 128. lin. 25. voor 1430. lees 1434.

Pag. 129. lin. 21. voor 1430. lees 1434.

Pag. 147. lin 9. voor *Des*, lees *Dese.*

Pag. 182. lin. 17. voor 1305. lees 1350.

Pag. 190. lin. 6. voor *van Nein*, lees *de Nein.*

Pag. 198. lin. 21. voor INTERPRETES, lees INTERPRES.

Pag. 199. lin. 21. voor *een*, lees *en.*

Pag. 265. lin. 27. voor *Ilius*, lees *Ilus.*

Pag. 322. lin. 2, lees, *Door wie hy.*

Pag. 444. lin. 21. voor *selver*, lees *sonder.*

Pag. 456. lin. 20. voor *Drusius*, lees *Drusus.*

Pag. 463. lin. 25. *Over-een-komt*, doe daar by: Gelijkvormig met de plaats van *Dio Nicæus*, de welke aldus uyt het Grieks werd overgeset: *Fossam per ipsorum manus à Rheno ad Mosam perduxit centum & septuaginta stadiorum longam.* dat is: *Hy heeft door haar een groote Graft door het Land tussen Rijn ende Maas van hondert ende tseventig Stadien doen doorgraven.* Welke hondert ende tseventig Stadien jegens hon-

hondert ende vijv-en-twintig ſgreden voor elke Stadie, ſoo die gemeenlijck genomen werden, uytbrengen een-en-tnegentig duyſent twee hondert ende vijvtig ſgreden, elke drie duyſent ſgreden voor een uyr gerekent, ſouden mede tuſſen ſeven ende agt uyren gaans bedragen.

Pag. 488. lin. 2. voor *Kuiſet*, lees *Kuyſer*.

Pag. 491. lin. 10. voor *Poſtrye*, lees *Paſtorye*.

TOT LEYDEN,
Gedrukt by ABRAHAM VERHOEF.
MDCLXII.

SPECIAL 86-B
18532
GETTY CENTER LIBRARY